



UNIVERSITAT_{DE}
BARCELONA

L'amor sense papers. Parella, fills i parents en la cohabitació a Catalunya

Marta Rico Iñigo



Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0. Spain License.**

L'amor sense papers.
Parella, fills i parents en la
cohabitació a Catalunya

Marta Rico Iñigo



UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Direcció: Xavier Roigé Ventura

Programa de doctorat: Estudis avançats en Antropologia Social

2016

Fotografia contraportada: Anna Planells (annaplanells.com)

RESUM

La cohabitació ha estat una realitat social històrica present en molts moments de la societat europea. A partir de finals del segle XX, esdevé una de les representants del canvi en la família occidental, afavorint la transformació de les concepcions entorn la parella i el matrimoni. Per aquesta raó la recerca que es presenta té interès en conèixer com s'estableixen les pautes de la relació cohabitant no només entre la parella i els seus fills, sinó també amb els seus parents. La recerca abasta un període històric ampli que va de l'any 1996 al 2014, fet que permet realitzar una comparativa important entre dues generacions de parelles cohabitants.

Aquesta tesi examina els aspectes socials i culturals en les transicions del curs de la vida de les parelles no casades que cohabituen. Partim de la idea que la cohabitació, com a realitat familiar, cada vegada més estesa, ha tingut una influència decisiva en la interpretació de la relació de parella, esdevenint un espai ideal per a la innovació en els comportaments envers la parella i els parents propers a nivell dels rols, la sociabilitat i la solidaritat familiar. Viure junts sense matrimoni també genera efectes que poden ser assimilats cada cop més a la vida conjugal. L'evolució de la cohabitació ha anat situant aquesta forma de vida des d'una alternativa al matrimoni fins a situar-se en una reconfiguració de la idea de parella, que genera un nou discurs sobre el que representa la parella contemporània. Així, conviure sense casar-se afavoreix la innovació per la flexibilitat o liminalitat que comporta davant la incertesa o indefinició en els comportaments socials. La cohabitació ha esdevingut, en certa manera, la metàfora del que representa la integració conjugal, que reposa més en els hàbits que en les formes legals.

A grans trets els resultats mostren com les parelles que conviuen sense casar-se, solen tenir unes relacions conjugals i amb els parents molt similars a les casades, però el fet de no haver iniciat la relació d'acord amb les pautes establertes pel matrimoni, que són clares i reconegudes per la societat, els permeten sortir-ne i elaborar noves pautes de conducta. La indefinició que genera el seu estat també es fa evident en la terminologia, que no es troba ben resolta i demana recórrer a conceptes que s'hi adaptin de manera insuficient i que no acaben d'explicar clarament la relació. Entre aquestes unions, la

legalitat i els papers són substituïts per un discurs que posa en valor l'amor i el compromís compartit per sobre de la resta de coses. Només entre algunes de les parelles de la primera generació podem trobar una clara resistència al matrimoni vinculada a les concepcions polítiques i ideològiques personals. Els rituals no deixen de vincular-se a aquesta realitat conjugal i trobem que les parelles entrevistades segueixen duent a terme rituals relacionats amb la parella, la filiació i la família tot i no estar casades. Si entre la primera generació moltes de les parelles es volien casar quan tinguessin fills, en molts casos per l'Església, en la darrera generació es veu com moltes d'elles es casen amb un o dos fills i contempen la possibilitat de fer-ho amb una cerimònia civil.

Així doncs, la cohabitació és part del motor del canvi familiar a Catalunya, amb uns trets que no la distingeix excessivament de les parelles casades, però que els permeten sortir de les normes en determinats moments. Caldrà veure si aquest fenomen pot acabar esdevenint en el futur una veritable alternativa al matrimoni.

RESUMEN

La cohabitación ha sido una realidad social histórica presente en múltiples momentos de la sociedad europea. A partir de finales del siglo XX, se ha convertido en una de las representantes del cambio en la familia occidental, colaborando en la transformación de las concepciones entorno a la pareja y el matrimonio. Por esta razón la investigación que se presenta tiene interés en conocer de qué manera se establecen las pautas de la relación cohabitante no sólo entre la pareja y sus hijos, sino también con sus parientes. La investigación recoge un periodo histórico amplio que va del año 1996 al 2014, lo que permite realizar una comparativa importante entre dos generaciones cohabitantes.

Esta tesis examina los aspectos sociales y culturales en las transiciones del curso de vida en las parejas no casadas que cohabitan. Partimos de la idea que la cohabitación, como realidad familiar cada vez más extendida, ha tenido una influencia decisiva en la interpretación de la relación de pareja, convirtiéndose en un espacio ideal para la innovación en los comportamientos con la pareja y los parientes cercanos a nivel de los roles, la sociabilidad y la solidaridad familiar. Vivir juntos sin matrimonio también genera efectos que pueden ser asimilados cada vez más por la pareja conyugal. La evolución de la cohabitación ha ido situando esta forma de vida desde una alternativa al matrimonio hasta situarse en una reconfiguración de la idea de pareja, que genera un nuevo discurso sobre lo que representa la pareja contemporánea. Así, convivir sin casarse favorece la innovación por la flexibilidad o liminalidad que comporta ante la incertidumbre o indefinición en los comportamientos sociales. La cohabitación se ha convertido, en cierta forma, en la metáfora de lo que representa la integración conyugal, que reposa más en los hábitos que en las formas legales.

A grandes rasgos los resultados demuestran como las parejas que conviven si casarse suelen tener unas relaciones conyugales y con sus parientes muy similares a las casadas, pero el hecho de no haber iniciado la relación de acuerdo con las pautas que establece el matrimonio, claras y reconocidas por la sociedad, les permite desviarse y elaborar nuevas pautas de conducta. La indefinición que genera su estado también se evidencia en la terminología, que no se encuentra resuelta y obliga a recorrer a conceptos que se adaptan de forma insuficiente y no acaban de explicar claramente la relación. Entre estas uniones, la legalidad y los papeles son substituidos por un discurso que pone en valor el amor y el compromiso compartidos por encima del resto de cosas. Solo entre algunas

parejas de la primera generación podemos encontrar una clara resistencia al matrimonio vinculada a las concepciones políticas e ideológicas personales. Los rituales no dejan de vincularse a esta realidad conyugal, con parejas entrevistadas que siguen llevando a cabo rituales relacionados con la pareja, la filiación y la familia, a pesar de no estar casadas. Si entre la primera generación muchas de las parejas se querían casar al tener hijos, en muchos casos por la Iglesia, en la última generación muchas de ellas se casan con uno o dos hijos y contemplan la posibilidad de hacerlo en una ceremonia civil.

De esta manera la cohabitación es parte del motor de cambio familiar en Catalunya, con unas características que no la distinguen excesivamente de las parejas casadas, pero que posibilitan escapar a las normas en determinados momentos. Debemos esperar para ver si este fenómeno puede terminar convirtiéndose en una verdadera alternativa al matrimonio.

ABSTRACT

Cohabitation has been a social reality in many historical moments of European society. Since the late twentieth century, it has become one of the representatives of the Western family change, promoting the transformation of conceptions about the couple and marriage. For this reason this research is interested in knowing how to set the guidelines for the relationship not only between cohabiting couples and their children but also between the couple and their relatives. The research covers a broad historical period that goes from 1996 to 2014, allowing a comparison between two important generations of cohabiting couples.

This research examines the social and cultural aspects in the course of the life of unmarried cohabiting couples. We start from the idea that cohabitation, as a family reality increasingly widespread, has had a decisive influence on the interpretation of the couple relationship, becoming an ideal place for innovation in behaviour towards the couple and the close relatives, in terms of the roles, family solidarity and sociability. Living together without marriage also produces similar effects which can be increasingly incorporated to married life. The development of this coexistence has been placing this lifestyle as an alternative to marriage to the point of becoming a reconfiguration of the couple concept, generating a new discourse based on the idea of representing the contemporary couple. Therefore, living together without marrying encourages innovation for implied flexibility or liminality given the uncertainty or lack of definition in social behaviour. Cohabitation has become, somehow, the metaphor that represents the marital integration, which is based more on the habits than on legality.

In general the results show how couples living together without marrying often have marital and kinship relations, very similar to those married, but, not having started the relationship in accordance with the guidelines established by the marriage, which are clear and recognized by society, let them develop new behaviour patterns. The uncertainty generated by their status is also evident in the terminology, which is not well resolved and has to resort to inadequate concepts which don't clearly explain the relationship. In these unions, the law and the legal papers are replaced by a discourse that highlights the shared commitment and love above everything else. Only among some of the first generation couples we can find a clear resistance to marriage linked to their political and ideological conceptions. The rituals are still linked to this reality and we find

that those married couples interviewed keep on performing rituals related to the couple, filiation and the family despite not being married. While in the first generation many couples wanted to marry when they had children, in many cases church wedding, in the last generation we see how many of them are married with one or two children, and contemplate the possibility of doing it with a civil wedding.

Therefore, cohabitation is part of the engine of family change in Catalonia. Unmarried couples have some features which don't excessively distinguish them from the married ones, but which allow them to leave the rules at certain times. It remains to be seen whether, in future, this phenomenon can end up being a real alternative to marriage.

Índex

Presentació	15
1. Introducció: objectius, hipòtesis i metodologia.....	17
1.1. Objectius i hipòtesis a nivell científic	20
1.1.1. Objectius de la recerca:	20
1.1.2. Hipòtesis.....	22
1.2. Metodologia de la recerca.....	24
a. Entrevistes en profunditat	26
b. Observació etnogràfica.....	43
c. Recerca bibliogràfica	44
d. Dades estadístiques	46
2. Del concubinat a la cohabitació. Context social, demogràfic i jurídic	51
2.1. Una família que es diversifica: les, ja no tant, noves famílies.....	53
2.1.1. Les ràpides transformacions familiars.....	53
2.1.2. L'estudi de les noves famílies: temes tractats	60
2.2. El concepte de cohabitació	63
2.2.1. De concubins a parella de fet. Breu repàs terminològic	63

2.2.2.	A la recerca d'un terme.....	69
2.3.	La cohabitació des dels estudis socials.....	75
2.3.1.	L'interès dels estudis sobre cohabitació.....	75
2.3.2.	Per què estudiar la cohabitació? Principals aspectes treballats	77
a.	Establir classificacions de cohabitants.....	77
b.	Com és la relació de la parella cohabitant?.....	80
c.	La cohabitació com a espai per crear.....	82
d.	Igualtat de gènere?.....	83
e.	Anar a viure junts	85
f.	Replantejem la família, una alternativa real?.....	86
g.	Casar-se després de conviure: rituals de pas o només rituals?.....	88
h.	D'altres aspectes de la cohabitació	92
i.	LATs: una realitat paral·lela.....	93
2.4.	El context demogràfic de la parella i els fills: algunes dades representatives	
a Catalunya	93	
2.4.1.	Nupcialitat i la formació de parelles	97
2.4.2.	Visibilitat de les parelles cohabitants	100
2.4.3.	Naixements dins i fora del matrimoni. Comparativa internacional	106
2.5.	Situació legal a Catalunya	114
2.5.1.	La regulació de les parelles de fet abans de la llei de 1998	114
2.5.2.	Igualtat legal amb els matrimonis?.....	116
2.5.3.	De la llei 10/1998 de 15 de juliol a l'actual Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya	119
2.5.4.	Una mirada a partir del 2005 a l'Estat espanyol.....	122
3.	Parelles sense anell. Com es construeix la parella cohabitant.....	127
3.1.	Els inicis de la convivència en parella	131
3.1.1.	"No hace que estés mejor ni peor con tu pareja, (...) mejor seguro que no". Prendre la decisió de conviure	131
a.	No hi ha necessitat	133
b.	Moment de prova	135
c.	Evitar un ritual.....	136
d.	Llibertat i privacitat respecte a l'entorn.....	137
3.1.2.	"No em vaig adonar que ja estava vivint amb ell". La convivència: resultat d'una decisió o d'un procés?	140

3.1.3.	“Et surt més a compte anar a firmar”. Són importants els papers?	143
a.	Les legislacions entorn les parelles de fet i els matrimonis	144
b.	Algun altre tipus de paper per compartir	147
3.2.	I tu com li dius? La terminologia inexistent.....	150
3.2.1.	"Només tenim un problema, de nomenclatura". Terminologia de referència de la parella	152
3.2.2.	“Ja es sobreentén...”. Quan no es vol utilitzar cap terme.....	157
3.3.	La parella cohabitant: una nova concepció de parella?	159
3.3.1.	“El més important és estimar-se”. Ideals de parella i discursos sobre el compromís	160
3.3.2.	“Somos pareja estable, con niños, perro, gato y geranio”. Parelles noves o parelles tradicionals?	165
a.	Independència individual.....	166
b.	Els rols de gènere	168
3.4.	Conclusió. De quina parella parlem?.....	174
4.	Més enllà de la parella: fills i parents.....	179
4.1.	La família: el parentiu de fet	181
4.1.1.	“Sempre queda algo flotant a l'aire”. Percepció de la cohabitació per l'entorn familiar proper	181
a.	“L'espina la tenen clavada”. Acceptació de la cohabitació.....	183
b.	“Se'ls ha guanyat molt bé”. Posar-se els sogres a la butxaca	189
4.1.2.	“Un sogre és un sogre”. Terminologia amb els parents afins	190
4.1.3.	“O sea es su familia, es la mía...”. Sociabilitat familiar	195
4.1.4.	“La familia són el recolzament incondicional”. Solidaritat familiar i de l'entorn en el dia a dia	201
4.2.	Tenir fills en la cohabitació	206
4.2.1.	“És difícil deixar de ser jo, per ser ells”. Repercussió dels fills dins la parella	209
a.	“Ni ella ni yo, ahora es ella”. Tenir fills a prop dels quaranta.....	209
b.	“Abans no ens vèiem com una família”. El sentiment de família.....	215
4.2.2.	“Des que va néixer la nena, tot ha canviat”. Els fills i el parentiu.....	217
a.	“La cosa va en serio”. Percepció de solidesa per part de la família	218
b.	“En aquest moment no hi ha una altra vida que la família”. Increment de la sociabilitat	219

c.	Bateig o celebració de naixement?.....	222
d.	"Una nena sense mona no pot ser". Padrins i padrines dels fills	224
e.	"Jo m'adapto a la canalla, els faig jugar". Els superavis.....	227
4.2.3.	"Sempre trobo bé el que a ella li sembli". Atenció, cura i presa de decisions	230
a.	"La intenció és d'anar a mitges". Els rols de pare i de mare	231
b.	«Love is spelled T-I-M-E» o regalar temps als fills	234
4.3.	Conclusió. Quan parlem de més de dues persones	238
5.	Casar-se? Quan i com?.....	243
5.1.	Casar-se o no casar-se?	245
5.1.1.	"I què? No us penseu casar?". Per casar-se fa falta una raó.....	245
a.	"De cara al nen". Els fills com a raó.....	247
b.	"El paperet". Raons pràctiques	249
c.	"A los padres les hace ilusión que los hijos se casen". Tenir en compte la família	251
5.1.2.	"A bombo y platillo". Percepció i representació simbòlica del matrimoni	254
5.2.	Els rituals de la cohabitació.....	259
5.2.1.	"Com si ens haguéssim casat". Celebrar la vida en comú	260
5.2.2.	"Molts anys, no ho sé... nou, deu?" Aniversaris i celebracions de parella	264
5.2.3.	"Si no fas res també sap greu, és la teva festa". Mil maneres de casar-se	267
a.	"Vosaltres no heu fet el normal..." . Boda invisible, boda simbòlica	270
b.	"Al pot petit hi ha la bona confitura". Casar-se en petit format	274
c.	"O sigui que molt nostre". Bodes obertes a la participació.....	279
d.	Els fills com a protagonistes	281
5.2.4.	Altres elements simbòlics de les bodes de cohabitants.....	284
a.	Les invitacions de casament	284
b.	Separació de la parella la nit prèvia al casament	288
c.	Les fotografies i els vídeos.....	290
d.	De princesa' o 'de carrer': maneres de vestir els nuvis	291
e.	Els regals.....	296
5.3.	Conclusió. "A mí lo que me sorprende es que la gente se case"	299

6. Conclusions. El parentiu de fet: què aporta la cohabitació a la realitat familiar	305
a. Les diferents cares del compromís com a base de la parella.....	307
b. Quin paper juguen “els papers”	309
c. Temporalitat desdibuixada i desordre ordenat	310
d. Quin paper té el matrimoni en tot això?	311
e. El regne dels infants	312
f. La indefinició de la parella cohabitant i les possibilitats d’innovar	314
g. Canvis perquè tot continuï.....	315
7. Bibliografia.....	319

Presentació

He arribat fins aquí gràcies a l'esforç en comú de moltes persones a qui he d'agrair la seva ajuda. En primer lloc als informants entrevistats, als amics o parents dels informants, als amics o parents dels informants dels informants... a aquelles persones anònimes que van dedicar-me a mi o als col·laboradors dels projectes una estona de la seva vida que ara es veu reflectida aquí i sense els quals no podríem haver fet la recerca. Més enllà dels veritables protagonistes de la recerca, si em situo als inicis dels meus tastets en la recerca antropològica, recordo als meus companys del GRAPP, el seu director en Joan Bestard, i als membres de l'anomenada, en aquells moments, Xarxa d'Estudis sobre la Família i el Parentiu, amb aquelles reunions de projecte i les trobades a diferents universitats catalanes, que van ser per mi una manera d'enriquir enormement la meva experiència. He de donar les gràcies a la Mireia Mascarell per introduir-me al món de la recerca al departament, a la Júlia Ribot per les hores passades als despatxos del departament treballant i gaudint intensament, no sabia dir què anava primer, però sobretot per proposar-me escriure aquell article pel VIII Congrés d'Antropologia a Santiago de Compostela on va començar tot. També al Ferran Estrada i l'Oriol Beltran, grans persones que sense fer-se veure, hi són, i a la resta de membres de l'abans anomenat Grup d'estudis sobre Família i Parentiu, que omplien i donaven vida als despatxos d'aquella època. Fora del Departament també vaig poder trobar una persona molt

especial que des del primer dia que vaig entrar tímidament al seu despatx, m'ha mostrat que el tinc al meu costat més enllà del món acadèmic del Dret, el Carlos Villagrasa.

Però si he de donar les gràcies a algú en l'àmbit acadèmic és al Xavier Roigé, el meu director i tutor, que en tot moment m'ha animat a reprendre la feina iniciada l'any 2000, que ha confiat en mi més enllà del món de la recerca, també en el professional, i que sempre m'ha tingut present. Li vull agrair que m'hagi ajudat a ordenar la feina, els ritmes de treball i les idees. Xavier, un bon investigador i una gran persona, i no sempre per aquest ordre.

I sempre es deixen pel final aquelles persones que són les principals. Per què? No ho sabia dir. Potser es dóna més solemnitat com a punt i final, encara que no sé si m'acaba d'agradar. En tot cas a qui he d'agair que hagi arribat aquí són a les tres persones que tinc més a prop meu en tots els sentits, Jordi, Rita i Joan, amb qui he deixat de compartir moments dels tan esperats divendres a la tarda, quan comença el cap de setmana i tothom està content, o inclús els dissabtes o diumenges esgarrapant trossets dels nostres caps de setmana per avançar. També a mi mateixa m'he pres temps dels projectes personals, d'aquelles petites aficions que t'omplen la vida de petites felicitats i satisfaccions. Ara toca un canvi de línia, un *return*, un nou pas endavant, que tinc ganes i vull fer tot esperant més endavant poder fer-ne un de nou i diferent.

1. Introducció: objectius, hipòtesis i metodologia

Aquesta recerca ha estat resultat d'un procés acadèmic i personal molt característics. A finals dels anys noranta vaig acabar la llicenciatura i vaig iniciar els cursos de doctorat. Malgrat que el meu tema inicial de recerca era força allunyat de les parelles cohabitants, la meua participació en el projecte "Noves famílies i relacions de parentiu" del llavors Departament d'Antropologia Cultural i d'Història d'Amèrica i Àfrica sobre les noves realitats familiars¹, em va permetre endinsar-me en aquest nou àmbit, de manera que em va fer decidir modificar-lo i treballar un dels aspectes que s'estudiaven en aquella investigació: la cohabitació.

La primera fase de la meua recerca va realitzar-se entre 1996 i 2001, període en el qual vaig poder treballar de manera simultània amb el projecte "Noves famílies i relacions

¹ "Nuevas familias y relaciones de parentesco. Estudio antropológico de la evolución de la residencia en el contexto urbano de Barcelona. 1996-1999" (Ref. SEC96-0992). Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología (CICYT).

de parentiu” i en la meua tesi, gràcies a diferents beques que se’m van atorgar, primer del Departament d’Antropologia Social i d’Història d’Amèrica i Àfrica, i després, d’una manera més formal i estable, del Ministerio de Educación². Durant aquest temps vaig poder realitzar entrevistes per la recerca i per la meua tesi, però en el moment de la redacció final, i per qüestions personals, la meua recerca es va aturar. Abans, però, encara vaig poder realitzar dues recerques més amb l’ajuda de la Generalitat de Catalunya sobre la mateixa temàtica³. Durant aquest temps que no vaig treballar en la tesi específicament, no vaig deixar d’estar vinculada a l’antropologia social i a la docència, mantenint i ampliant les meves tutories presencials i virtuals a la UNED, duent a terme alguna substitució presencial a la Universitat de Barcelona i fent classes a diferents màsters i postgraus sobre diferents aspectes de la família i el parentiu.

No va ser fins al 2011 que hi va haver un tímid replantejament de reprendre la tesi a partir del projecte “Famílies d’avui”⁴, que de nou s’interessava per la família deu anys després amb noves entrevistes qualitatives que permetien conèixer la realitat de les parelles cohabitants, a més d’altres formes familiars. Tot plegat va anar prenent forma fins al 2014, any a partir del qual vaig estar-hi treballant amb un bon ritme de treball, refrescant tots els materials del treball de camp que tenia i ampliant la realitat estudiada amb entrevistes recents i materials de recerca del projecte més actual i del meu treball de camp deu anys després. D’alguna manera la desventura que va suposar haver de deixar la redacció de la tesi l’any 2001, ha tingut com a recompensa la possibilitat de reprendre-la amb una perspectiva de deu anys que mai hauria pensat de fer. Finalment del defecte n’hem fet virtut, i de l’abandó temporal ha sorgit una recerca longitudinal que aporta una possibilitat comparativa entre els dos moments o fases (al voltant de l’any 2000 i al voltant del 2010) molt interessant. Al llarg de tota la recerca veurem com podem anar

² Beca predoctoral de Formación de Profesorado Universitario (FPU) del Ministerio de Educación y Cultura. Programa Sectorial de Formación de Profesorado universitario y personal investigador (Ref. AP98.46735568).

³ Ajut a la recerca “Els rituals de la cohabitació: significats culturals de les parelles cohabitants a Catalunya”, Ref. 2003/02617, Generalitat de Catalunya, 2003. Ajut a la investigació, “Les unions estables de parella: noves tendències legislatives a Catalunya” Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, juntament amb Carlos Villagrasa Alcaide, 2007.

⁴ Recerca “Famílies d’avui. Un estudi sobre les noves famílies a l'àrea de Barcelona . 2009 – 2012”. Ref.G651 N09/001. Generalitat de Catalunya.

establint comparacions i mostrant canvis que s'han produït al llarg de tot aquest període, convertint-se en una de les més grans riqueses i aportacions de la tesi doctoral.

Aquest treball s'inicià en el marc de la meva participació en el projecte de recerca "Nuevas familias y relaciones de parentesco. Estudio antropológico de la evolución de la residencia en el contexto urbano de Barcelona 1996-1999"⁵, en el qual sorgeix, dins l'estudi de diferents realitats familiars, l'interès específic per conèixer més a fons la realitat de la cohabitació a Catalunya. Aquest projecte sobre les noves famílies pretenia analitzar les diferents estructures familiars del moment a partir d'un estudi qualitatiu centrat en entrevistes qualitatives. Així doncs es van treballar i entrevistar famílies de solitaris, monoparentals, recompostes, cohabitants, parelles homosexuals i famílies extenses o múltiples. D'alguna manera es volia aprofundir en la realitat social d'aquestes formes de convivència i com aquestes podien contribuir en les dinàmiques i transformacions del parentiu català.

El treball s'ha anat conformat a través de diferents ajuts i beques⁶, que han permès dissenyar un treball de recerca profund amb un nombre important d'entrevistes, així com la possibilitat de realitzar una perspectiva comparativa a causa de la dilatació en la finalització de la recerca.

Malgrat que, com hem dit a la presentació, la meva recerca ha patit moments de gran dedicació i d'altres gairebé podríem dir d'un melancòlic abandó, mai ha estat deixada del tot de banda, per la qual cosa en aquest darrer període en el qual es realitza la finalització de la recerca podem afirmar que es tracta d'una recerca que ha durat gairebé 10 anys, amb els pros i contres que això pugui implicar. Vegem tot seguit quins canvis s'estan

⁵ "Nuevas familias y relaciones de parentesco. Estudio antropológico de la evolución de la residencia en el contexto urbano de Barcelona. 1996-1999" (Ref. SEC96-0992). Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología (CICYT).

⁶ Beques del Departament d'Antropologia Social i d'Història d'Amèrica i d'Àfrica (Universitat de Barcelona) pel projecte "Nuevas familias y relaciones de parentesco. Estudio antropológico de la evolución de la residencia en el contexto urbano de Barcelona" (SEC96-0992). Beca predoctoral de Formación de Profesorado Universitario (FPU) del Ministerio de Educación y Cultura (AP98.46735568). Ajut "Els rituals de la cohabitació: significats culturals de les parelles cohabitants a Catalunya" (Generalitat de Catalunya 2003/02617). Ajut a la investigació 2007, "Les unions estables de parella: noves tendències legislatives a Catalunya". Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, juntament amb Carlos Villagrasa Alcaide.

donant en aquests darrers 10 anys en l'àmbit de la família i les relacions de parentiu, i que sostenen l'interès i necessitat d'una recerca com la que presentem en aquest treball.

Tot seguit passem a concretar els objectius i les hipòtesis de partida de la recerca, així com la metodologia de recerca desenvolupada al llarg dels anys en què s'ha perllongat aquest treball.

1.1. Objectius i hipòtesis a nivell científic

La recerca que es proposa pretén estudiar quin impacte té la presència de la cohabitació com a forma d'inici de la convivència en parella en el parentiu a Catalunya, concretament a l'àrea de Barcelona, i quins aspectes aporta o pot aportar de canvi en les relacions familiars. Vegem en quins punts de recerca es concreten aquests objectius i les hipòtesis de treball en les quals ens hem centrat.

1.1.1. Objectius de la recerca:

Els objectius concrets de la recerca són els següents:

- **Estudiar el fenomen de la cohabitació** centrat especialment en les parelles heterosexuales amb o sense fills, però sense fills de relacions anteriors (evitant les situacions de recomposició familiar que per nosaltres seria un altre tema de treball), on els seus membres siguin menors de 65 anys en el moment de la convivència (per tal de descartar aquelles parelles de gent en edat avançada que conviu per no perdre els privilegis d'una pensió) i on la relació de parella sigui heterosexual (considerem també que les famílies homoparentals mereixen un estudi i atenció individualitzats). També ens va interessar entrevistar parelles casades que havien conviscut prèviament per tal de saber per quines raons es casen i com ho fan en els aspectes rituals.
- **Dur a terme una recerca sobre la cohabitació des d'una metodologia qualitativa.** Molts estudis sobre la cohabitació es duen a terme en base a treballs de caire quantitatiu, des de la demografia, la sociologia, aportant

una perspectiva determinada però deixant de banda altres aspectes molt interessants des del nostre punt de vista.

- **Conèixer el desenvolupament i evolució de la cohabitació a l'àrea de Barcelona, com a contribució a l'estudi de les transformacions familiars a Catalunya.** La recerca ens pot aportar informació concreta sobre la manera de viure i entendre la realitat familiar entre els cohabitants de la societat catalana, tant a nivell de parella com en les seves relacions de parentiu.
- **Conèixer els aspectes socioculturals** que intervenen en la vida quotidiana i la sociabilitat d'aquestes famílies.
- **Analitzar la concepció del matrimoni** dins una nova realitat que l'evita, si més no en l'inici de la convivència, els significats que tenen aquestes decisions i quins altres intervenen en el moment de decidir casar-se posteriorment.
- **Conèixer i analitzar el significat dels termes de parentiu** utilitzats per referir-se a la parella i als parents afins, que ofereix informació sobre la conceptualització de les persones i les relacions que s'hi mantenen.
- **Estudiar el paper de l'habitatge** i com es troba estretament vinculat a les idees de parella, família i llar, i que pren protagonisme com a estratègia familiar en moments crucials del cicle de vida.
- **Analitzar els rols de gènere dins de les parelles cohabitants**, que té implicacions directes sobre la distribució de les tasques domèstiques, les decisions a nivell familiar, l'atenció envers els fills, l'organització econòmica, etc.
- **Entendre les idees específiques i genèriques que es donen dins de les parelles cohabitants sobre les relacions de parentiu**, especialment els aspectes relacionats amb la consanguinitat, l'afinitat i la residència i el paper que el matrimoni i els fills tenen en aquest entramat de relacions.
- **Analitzar el paper de les xarxes de parentiu**, com a base per a la sociabilitat i solidaritat quotidiana i també en moments puntuals (inici de la convivència, bodes, etc.).

- Analitzar els **rituals de casament dels cohabitants** pel cas dels qui decideixen casar-se posteriorment, així com d'altres propis de la relació de parella que ens poden aportar informació al tema de recerca, com ara les celebracions d'inici de convivència, naixement dels fills, etc.
- Analitzar les **variacions en els conceptes i pràctiques** en les parelles de fet, a partir de l'estudi de diferents casos de períodes diferents, per entendre les evolucions que ha experimentat la cohabitació.

1.1.2. Hipòtesis

Aquesta tesi examina els aspectes socials i culturals en les transicions del curs de la vida de les parelles no casades que cohabituen. Partim de la idea que la cohabitació, com a realitat familiar, cada vegada més estesa, ha tingut una influència decisiva en la interpretació de la relació de parella, esdevenint un espai ideal per a la innovació en els comportaments envers la parella i els parents propers a nivell dels rols, la sociabilitat i la solidaritat familiar. La cohabitació ha estat acceptada socialment com una alternativa al matrimoni, en la que cadascun dels cònjuges no tenen a priori una definició de quin ha de ser el seu comportament. Es tracta d'una forma de vida que, com assenyala de Singly (2000), és percebuda com a una convivència basada en una certa "autenticitat", com a un valor central de modernitat. Viure junts sense matrimoni, de totes maneres, genera efectes que poden ser assimilats cada cop més a la vida conjugal. L'evolució de la cohabitació ha anat situant aquesta forma de vida des d'una alternativa al matrimoni fins a situar-se en una reconfiguració de la idea de parella, generant un nou discurs sobre el que representa la idea de la parella contemporània. Així, conviure sense casar-se afavoreix la innovació per la flexibilitat o liminalitat (Chalvon-Demersay, 1983) que comporta davant la incertesa o indefinició en els comportaments socials. La cohabitació ha esdevingut, en certa manera, la metàfora del que representa la integració conjugal, que reposa més en els hàbits que en les formes legals.

A partir d'aquesta hipòtesi inicial, podríem dir que la recerca parteix de sis hipòtesis fonamentals i complementàries, que es concreten en les següents qüestions:

- El **significat social i cultural** de la cohabitació ha d'inscriure's en el conjunt dels canvis en la realitat familiar, i la seva anàlisi ha de basar-se en els

fenòmens generadors de modificacions en el parentiu. Configurada com una de les primeres alternatives al model matrimonial exclusiu, la cohabitació ha anat situant-se com un model hegemònic de la vida conjugal, com el model que genera les normes de convivència de la parella basades en la idea de la llibertat individual com element que genera la convivència conjunta. La presència de la cohabitació com a una de les opcions de formació familiar afecta la nova percepció i significat del matrimoni, que actualment s'està reubicant, encara que no desapareixent, en la realitat social i familiar de les persones. La cohabitació és una realitat familiar cada vegada més estesa que dona mostra de canvis en les bases de la interpretació de la relació de parella, esdevenint un espai ideal per a la innovació en els comportaments envers la parella i els parents propers a nivell dels rols, la sociabilitat i de la solidaritat familiar.

- **La cohabitació qüestiona la idea del què és i representa una parella, i desdibuixa les fronteres entre les relacions de parentiu i d'amistat.** Mentre que la relació conjugal basada en el matrimoni disposava d'uns referents legals i de moments explícits i clars (un ritual de pas que marcava l'inici d'una relació), la relació de parella de fet no comporta unes fronteres tan destacades. Si la relació de matrimoni es basa en el vincle legal, l'ideal de parella de fet es basa en el reconeixement de l'existència d'una relació. Es basa en un reconeixement identitari que opera en el terreny de la consideració de sí mateixa com a parella i també de la consideració dels altres. Aquesta identitat ens porta a qüestionar quan es considera que s'inicia la vida en parella, inici marcat per nombroses etapes intermèdies, i que acabarien marcades pel reconeixement de la cohabitació. Aquestes etapes intermèdies es presenten en forma de procés, que allarga l'establiment socialment reconegut pels propis protagonistes i pel seu entorn, que es va configurant fins a la convivència definitiva de la parella en un mateix espai.
- **El reconeixement legal de la cohabitació ha estat una demanda per a l'equiparació de les parelles de fet amb els matrimonis,** però aquest reconeixement no opera com a un element que es considera en el vincle o

relació. Moltes parelles ignoren o consideren poc aquests vincles legals, i més aviat tendeixen a negar-los o no considerar-los.

- **La cohabitació afecta no només a la parella sinó també a les dinàmiques amb els parents consanguinis i afins**, per la qual cosa es considera una realitat que va més enllà de la parella encara que inicialment es tracti d'una decisió basada en la llibertat d'actuació de dues persones. En la mesura que els comportaments amb els altres parents consanguinis o per aliança han anat assimilant-se a un matrimoni, els vincles de parentiu s'estableixen a partir del reconeixement de la relació i del vincle espacial, de manera que els vincles autoreconeguts per la pròpia parella acaben sent reconeguts pel conjunt de la relació de parentiu.
- **Els fills han esdevingut el centre de la vida familiar**, en part com a conseqüència de la dissociació entre filiació i aliança que tradicionalment anaven unides i que en l'actualitat es troben per separat. D'aquesta manera el fill esdevé l'únic vincle segur i estable d'una persona. L'amor incondicional vers els fills esdevé un vincle poderós que marca una relació de maternitat i paternitat que pot associar-se amb la relació de parella, però no sempre anant unida.
- **La cohabitació ha anat evolucionant** al llarg del període del nostre estudi, en la mesura que ha anat generalitzant-se i assimilant-se en molts aspectes amb el matrimoni (o el matrimoni assimilant-se amb els ideals de la parella de fet). La societat catalana, en aquest sentit, presenta una elevada presència de la cohabitació que ha esdevingut un model complementari al matrimoni. En aquest sentit, i al llarg del període de la nostra recerca, la cohabitació ha anat reinventant-se i construint els models de convivència, de rituals, de nominació i de relació.

1.2. Metodologia de la recerca

La recerca que hem desenvolupat ha seguit un conjunt de pautes metodològiques que considerem necessari plantejar en aquest apartat, per tal d'entendre millor de quin tipus de treball es tracta i quins són els seus resultats. Tal com es va plantejar des d'un inici, es tracta d'una recerca bàsicament qualitativa, que no es basa en continguts quantificables,

sinó més aviat en els continguts específics resultants del treball de camp realitzat i la observació.

Pel que fa als àmbits de recerca podem concretar-ne dos.

Àmbit espacial: l'àmbit espacial de la recerca s'ha centrat en parelles cohabitants que viuen a la ciutat de Barcelona o al seu radi més proper, delimitat per l'àrea de Barcelona, especialment l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

Àmbit històric: aquesta recerca es centra en l'evolució dels comportaments de les parelles cohabitants catalanes i els canvis i permanències que es poden extreure de la recerca realitzada al llarg de deu anys. Podem emmarcar les entrevistes en dos períodes que mostren certes variacions destacables, que es centren dos períodes o fases: entre 1996 i 2001 el primer (fase A) i entre 2009 i 2014 el segon (fase B).

Això és degut a que la tesi va sorgir dins el marc de la recerca abans indicada sobre “Noves Famílies i relacions de parentiu” duta a terme pel llavors Grup d'Estudis sobre Família i Parentiu entre 1996 i 1998⁷, i que es va complementar amb entrevistes realitzades específicament per aquesta tesi entre els anys 2000 i 2001. Després d'una aturada en la redacció de la recerca que va durar fins l'any 2009, es va reprendre de nou la recerca en el marc del mateix grup de recerca, ara anomenat GRAPP, a partir d'una recerca –també assenyalada sobre “Famílies d'avui”⁸ i on es va reprendre l'estudi de la tesi, complementada amb entrevistes personals i específiques entre 2013 i 2014. Com hem indicat a la Presentació, el fet de disposar de dues sèries d'entrevistes ha permès una anàlisi de l'evolució del comportament de les parelles de fet, analitzant continuïtat i canvis en els seus comportaments i perspectives.

Les fonts d'informació utilitzades han estat les entrevistes en profunditat i l'observació, complementada amb la recerca bibliogràfica i d'altres fonts d'informació

⁷ “Nuevas familias y relaciones de parentesco. Estudio antropológico de la evolución de la residencia en el contexto urbano de Barcelona. 1996-1999” (Ref. SEC96-0992). Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología (CICYT).

⁸ Recerca “Famílies d'avui. Un estudi sobre les noves famílies a l'àrea de Barcelona . 2009 – 2012”. Ref.G651 N09/001. Generalitat de Catalunya.

complementàries. Vegem a continuació quines han estat les fonts d'informació i les tècniques utilitzades.

a. Entrevistes en profunditat

Les entrevistes qualitatives són una eina primordial pels estudis que es realitzen des de l'Antropologia Social. Es tracta d'una valuosa font d'informació en profunditat que possibilita recollir informacions sobre els valors, opinions, maneres de construir la realitat, en aquest cas familiar, de les persones. En el transcurs de la recerca hem pogut dur a terme entrevistes a un sol membre de la parella així com a parelles conjuntament, cosa que ens ha facilitat informació complementària sobre les visions diferents entre homes i dones sobre un mateix concepte o idea. Així doncs, aquesta font d'informació esdevé cabdal i s'ha convertit en la base que fa parlar i dialogar als diferents protagonistes d'aquesta tesi.

El fet que es tracti de materials qualitatius també ha comportat treballar-los d'una forma específica que permeti copsar a partir de les cites dels informants, les idees i concepcions que dirigeixen les seves actuacions i discursos, que no sempre tenen per què ser coincidents. Per tant l'entrevista qualitativa en profunditat també ens ha possibilitat descobrir aquells punts de coherència o no dels arguments i les pràctiques que desenvolupen els informants d'aquesta investigació, cosa que sense aquesta eina seria més complicat d'aconseguir.

Tal com hem concretat anteriorment les entrevistes provenen de diferents projectes i períodes a més del de la pròpia tesi que es presenta. Vegem concretades les entrevistes que s'han utilitzat:

Fig 1. Quadre dels períodes de recerca

FASE A		FASE B	
PROJECTE "NUEVAS FAMILIAS"	PROJECTE DE TESI (1)	PROJECTE "FAMILÍIES D'AVUI"	PROJECTE DE TESI (2)
1996-1998	2000-2001	2009-2012	2014
36 entrevistes	28 entrevistes	18 entrevistes	2 grups de discussió
41 informants	44 informants	19 informants	6 informants
individuals o amb la parella	individuals o amb la parella	individuals i una amb la parella	individuals (cap va venir amb la parella)

Font: elaboració pròpia

Pel que fa als dos projectes a nivell del grup de recerca GRAPP de la Universitat de Barcelona, es tracta de l'anàlisi d'una part de les entrevistes realitzades, donat que els projectes també analitzaven d'altres realitats familiars actuals a banda de la cohabitació. El total d'entrevistes seleccionades per la nostra recerca d'aquests dos projectes van ser 54, que corresponen a 60 informants donat que algunes es van realitzar en parella. Així doncs, pel que fa al total de la recerca de tesi que presentem s'han analitzat un total de 88 entrevistes, que corresponen a la participació i les aportacions de 110 informants.

Podem agrupar aquestes persones en dos tipologies. Donat que la recerca s'ha allargat en el temps d'una forma considerable, gairebé 20 anys, podem dir que s'identifiquen dues fases en la recerca així com dues generacions d'informants. Les **dues fases** es concretarien de la següent manera:

- FASE A: és la que engloba les entrevistes realitzades dins el projecte de "Nuevas familias" (36 entrevistes) i també les entrevistes específiques realitzades al llarg del meu projecte de tesi en la primera etapa (28 entrevistes), tot plegat al voltant de l'any 2000 (entre 1996 i 2001).
- FASE B: és aquella que engloba les entrevistes elaborades durant el projecte "Famílies d'avui" (18 entrevistes) i també les entrevistes

específiques desenvolupades durant la segona etapa del projecte de tesi (2 grups de discussió a 6 informants) al voltant de l'any 2010 (entre 2009 i 2014), deu anys després de la fase A.

Aquestes dues fases marquen clarament un canvi ideològic establert en els deu anys de diferència que fan palès el canvi en la visió de la cohabitació i com aquesta ha anat transformant-se com a pràctica de convivència. Una de les grans diferències entre les dues etapes és la filiació fora del matrimoni que abans no estava massa contemplada pels informants i en les darreres recerques no només no es percep negativament sinó que moltes d'elles es casen en presència dels fills.

Ambdues dues fases s'interrelacionen d'alguna manera, amb les generacions a les quals formen part els informants. En aquest sentit el criteri de l'edat resulta important donat que en una primera generació més gran, es va poder viure la influència en la joventut de les idees al voltant del moment del maig del 68, que van revolucionar la manera d'entendre la societat i les relacions socials, també les de parella. Així doncs considerarem de la **generació 1** aquelles persones entrevistades que van néixer fins l'any 1970, i de la **generació 2** a les persones entrevistades que van néixer a partir de 1971, intentant establir una edat de tall que no sempre respondrà estrictament a les formes de pensar i interpretar la cohabitació però que sí poden ajudar a establir aquestes dues maneres d'entendre la relació de parella.

Amb tot això no hem de perdre de vista que en qualsevol dels dos moments podem trobar parelles que desenvolupin discursos diferents en qualsevol dels moments, per la qual cosa aquesta classificació ens permetrà establir combinacions definint als entrevistats segons la fase i la generació que els defineixen (A1, A2, B1 i B2). A1 farà referència a les parelles entrevistades en el primer període (fase A) que pertanyen a la primera generació, A2 ens parlarà de les entrevistes del mateix període per la segona generació. B1 es referirà a les entrevistes a persones de la primera generació realitzades en la segona fase de la recerca (la B), mentre que les B2 assenyalaran les entrevistes més recents realitzades a la segona generació. D'aquesta manera al llarg de la presentació dels resultats de la recerca, podrem concretar un grup especificant fase i generació o només parlar de la primera o segona generació (sense concretar fases) i al revés, concretar la fase A o B sense incidir en la generació.

Hem de dir, però que malgrat la classificació no trobem una estricta homogeneïtat en els discursos de cada moment sinó més aviat hi ha una gran varietat que es podria definir de la següent manera.

- Parelles que a través de la seva cohabitació **intenten establir unes noves pautes de relació de parella i de gènere**, i tenen un posicionament clar relacionat amb l'activisme polític i social. No pensen casar-se en cap moment. Molt propi i més evident en les entrevistes del grup A1, encara que no exclusivament.
- Parelles que **no descarten el matrimoni futur**, i que vinculen el fet de casar-se amb el concepte de família i de filiació. Molt propi del grup A2, encara que tampoc exclusivament.
- Parelles que **no descarten el matrimoni futur i que probablement tindran fills abans de casar-se**, cosa que no els genera cap problemàtica personal ni social. També molt propi del grup B2, encara que també en trobem mostres en altres grups.

Aquests són els informants per cadascuna de les entrevistes, distribuïdes per projectes específics que han estat la base de la recerca que presentem:

Projecte "Nuevas familias" 1996-1998

1.	Maria Lúdia, dona, 29 anys, Barcelona, (108NF1998), grup A1
2.	Josep, home, 40 anys, Barcelona, (109NF1998), grup A1
3.	Ramón, home, 39 anys, Barcelona, (114NF1998), grup A1
4.	Anna, dona, 49 anys, Barcelona, (307NF1998), grup A1
5.	Rosa Maria, dona, 43 anys, Barcelona, (308NF1998), grup A1
6.	Nera, dona, 41 anys, Barcelona, (313NF1998), grup A1
7.	Dolors, dona, 36 anys, Barcelona, (315NF1998), grup A1
8.	Àgatha, dona, 54 anys, Barcelona, (316NF1998), grup A1
9.	Ernest, home, 40 anys, Barcelona (318NF1998), grup A1
10.	Flora, dona, 42 anys, Barcelona, (322NF1998), grup A1
11.	Sílvia, dona, 23 anys, Barcelona, (401NF1998), grup A2
12.	Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (403NF1998), grup A1

13.	Abril, dona, 31 anys, Hospitalet de Llobregat, (404NF1998), grup A1
14.	Pol, home, 50 anys, Barcelona, (405NF1998), grup A1
15.	Maria, dona, 28 anys, Barcelona, (406NF1998), grup A1
16.	Juana, dona, 28 anys, Barcelona, (408NF1998), grup A1
17.	Mònica, dona, 38 anys, Santa Coloma de Gramenet, (410NF1998), grup A1
18.	Andrea, dona, 27 anys, Premià de Mar, (411NF1998), grup A2
19.	Elvira, dona, 31 anys, Barcelona, (412NF1998), grup A1
20.	Montse i Andreu, dona, 29 anys i home 32 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1 i A1
21.	Sara, dona, 41 anys, Barcelona, (419NF1998), grup A1
22.	Héctor, home, 36 anys, Barcelona, (503NF1998), grup A1
23.	Meritxell i Maurici, dona 35 anys i home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1 i A1
24.	Lídia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1
25.	Mireia, dona, 32 anys, Barcelona, (509NF1998), grup A1
26.	Flora, dona, 32 anys, Barcelona, (510NF1998), grup A1
27.	Laura i Roger, dona 32 anys i home 35 anys, (511NF1998), grup A1 i A1
28.	Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1
29.	Montse i Benet, dona 33 anys i home 43 anys, Barcelona, (514NF1998), grup A1 i A1
30.	Jordi, home, 46 anys, Sant Cugat, (604NF1998), grup A1
31.	Maria i Pol, dona, 48 anys i home 48 anys, Barcelona, (607NF1998), grup A1 i A1
32.	Roc, home, 45 anys, Sant Cugat del Vallès, (610NF1998), grup A1
33.	Marta, dona, 35 anys, Barcelona, (613NF1998), grup A1
34.	Toñi, dona, 29 anys, Barcelona (616NF1998), grup A1
35.	Esther, dona, 27 anys, Sitges, (709NF1998), grup A1
36.	Esteve, home, 35 anys, Barcelona, (801NF1998), grup A1

Entrevistes específiques del projecte de tesi (1) 2000-2001

1.	Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2
2.	Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2
3.	Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2
4.	Anna i Josep, dona 36 anys i home 39 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1 i A1
5.	Arian i Oriol, dona 28 anys i home 28 anys, Barcelona, (5TES2000), grup A2 i A2
6.	Mariona, dona, 44 anys, Barcelona, (6TES2000), grup A1
7.	Carme i Pere, dona, 54 anys, Barcelona (7TES2000), grup A1
8.	Marina i Jordi, dona 27 anys i home 28 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2 i A2
9.	Jaume i Àurea, dona 34 anys i home 39 anys, Barcelona, (9TES2000), grup A1 i A1
10.	Marta, dona, 30 anys, Cerdanyola del Vallès, (10TES2000), grup A1
11.	Nacho i Cati, dona 32 anys i home 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1 i A1
12.	Míriam i Josep Lluís, dona 33 anys i home 33 anys, Barcelona, (12TES2000), grup A1 i A1
13.	Rosa i Toni, dona 35 anys i home 34 anys, Barcelona, (13TES2000), grup A1 i A1
14.	Isabel i José Luis, dona 33 anys i home 32 anys, Hospitalet de Llobregat, (14TES2000), grup A1 i A1
15.	Manuel i Pilar, dona 25 anys i home 36 anys, Barcelona, (15TES2000), grup A2 i A1
16.	Joana, dona, 33 anys, Barcelona, (16TES2000), grup A1
17.	Albert i Glòria, dona 35 anys i home 34 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1 i A1
18.	Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1
19.	Lídia i Alex, dona 43 anys i home 42 anys, Barcelona, (19TES2000), grup A1 i A1
20.	Susana i Àngel, dona 38 anys i home 42 anys, Barcelona, (20TES2000), grup A1 i A1
21.	Andrea i Joan, dona 25 anys i home 34 anys, Barcelona, (21TES2000),

	grup A2 i A1
22.	Iolanda i Llorenç, dona 31 anys i home 34 anys, Barcelona, (22TES2000), grup A1 i A1
23.	Gemma i Andreu, dona 34 anys i home 38 anys, Barcelona, (23TES2000), grup A1 i A1
24.	Roser, dona, 41 anys, Barcelona, (24TES2000), grup A1
25.	Paula, dona, 49 anys, Barcelona, A1, (25TES2000), grup A1
26.	Paquita, dona, 32 anys, Barcelona, (26TES2000), grup A1
27.	Clàudia, dona, 32 anys, Barcelona, (27TES2000), grup A1
28.	Montse i Francesc, dona 28 anys i home 34 anys, Barcelona, (28TES2000), grup A2 i A1

Projecte "Famílies d'avui" 2009-2012

1.	Carme, dona, 40 anys, Sitges, (3FH2011), grup B1
2.	Eulogi, home, 41 anys, Castelldefels, (8FH2011), grup B1
3.	Lluïsa, dona, 38 anys, Barcelona, (13FH2011), grup B2
4.	Ona, dona, 31 anys, Barcelona, (14FH2011), grup B2
5.	Ignasi, home, 28 anys, Barcelona, (15FH2011), grup B2
6.	Dídac, home, 31 anys, Sant Pere de Ribes, (16FH2011), grup B2
7.	Patricia i Manel, dona 37 anys i home 34 anys, Tiana, (17FH2011), grup B2 i B2
8.	Antoni, home, 28 anys, Barcelona, (20FH2011), grup B2
9.	Pere Jaume, home, 30 anys, Barcelona, (21FH2011), grup B2
10.	Lola, dona, 31 anys, Barcelona, (29FH2011), grup B2
11.	Sílvia, dona, 30 anys, Barcelona, (35FH2011), grup B2
12.	Cristina, dona, 36 anys, Barcelona, (36FH2011), grup B2
13.	Almudena, dona, 32 anys, Mataró, (50FH2011), grup B2
14.	Diego, home, 34 anys, Barcelona, (55FH2011), grup B2
15.	Jose, home, 57 anys, Barcelona, (58FH2011), grup B1
16.	Aina, dona, 31 anys, Barcelona, (61FH2011), grup B2
17.	Víctor, home, 42 anys, Barcelona, (67FH2011), grup B1
18.	Lluc, home, 32 anys, Barcelona, (69FH2011), grup B2

Entrevistes específiques del projecte de tesi (2) 2012- 2014

1.	Tati, dona, 36 anys, Igualada, (1CIIMU2012), grup B2
2.	Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1
3.	Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2
4.	Luz, dona, 38 anys, Rubió, (3TES2014), grup B2
5.	Mia, dona, 39 anys, El Bruc, (4TES2014), grup B2
6.	Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

Per a la realització d'entrevistes de la recerca de tesi (en les dues fases) s'han seguit les passes següents:

Primera fase: preparació dels materials

Abans d'iniciar les entrevistes es va elaborar una guia d'entrevista acurada, que en el cas de la recerca de tesi en concret, havia d'incorporar elements de la realitat que no tenien les recerques del GRAPP, donat que només en la recerca que presentem es contemplen parelles cohabitants que s'hagin casat i s'analitzen els aspectes rituals.

En base als objectius que tenia la recerca i després de revisar bibliografia sobre altres guies d'entrevistes d'altres projectes es va fer un primer test de cinc entrevistes per tal de poder acabar d'ajustar les preguntes i qüestions i no deixar de banda cap aspecte que pogués resultar d'interès. Cal dir, però que la guia s'ha anat confeccionant amb la mateixa pràctica i que sempre que s'ha considerat oportú s'ha incorporat o eliminat algun aspecte o ítem. En aquest sentit podem parlar d'una guia d'entrevista viva i flexible. Evidentment aquesta es va haver d'adaptar a cada realitat (parella casada o no, amb fills o no).

L'estructura de les entrevistes ha seguit els següents punts:

1. **Característiques generals.** Inclou les dades bàsiques sobre la parella i les persones que conviuen en aquella residència nombre de membres, formació cultural, etc. Aquestes dades s'inclouen en una fitxa d'entrevista que recull aquests aspectes essencials dels membres de la unitat residencial i que mostren els canvis residencials de la persona o la parella des que van marxar de casa dels seus pares fins al moment de l'entrevista mitjançant gràfics.

2. **Carta de parentiu.** La carta de parentiu recull els membres familiars principals (pares, germans i altres parents destacables en les seves relacions). Per fer-la s'ha demanat als membres que els descriguin a l'inici de l'entrevista. La recollida d'aquesta informació i de la fitxa prèvia ajuda a generar un clima de relaxació i major confiança per part dels entrevistats, afavorint que no pensin tant en l'eina d'enregistrament, per això sempre s'ha fet a l'inici de la gravació.
3. **Cos de l'entrevista.** Es tracta d'entrevistes semi-dirigides sobre la forma de convivència familiar: relació de parella, amb els fills, sociabilitat amb la resta de parents, residència, relacions econòmiques, suport i solidaritat familiar, accés a l'habitatge, etc. El qüestionari ha servit de guia per fer el seguiment de l'entrevista, que ha intentat reproduir el format d'una conversa per tal que les persones puguin explicar la seva realitat de la manera més fluida i còmoda possible. També s'ha facilitat que els temes que sorgeixin de forma espontània es potenciïn en el moment que apareguin, sense seguir de forma estricta la guia d'entrevista sinó seguint el ritme i els temes relacionats a partir dels informants. Com ja hem explicat anteriorment, hi ha una part comuna a totes les entrevistes i una altra específica que s'adequa a la realitat de cada situació.
 - a) **Qüestionari general.** Es tracta dels continguts de la fitxa de l'informant, la carta de parentiu, així com dels aspectes comuns a tots que no fan referència al ritual de matrimoni i a les qüestions d'atenció i cura dels fills.
 - b) **Qüestionari específic.** Especifica els aspectes particulars específics de cada una de les realitats analitzades.
4. **Observació.** Al llarg de cada entrevista, especialment si s'ha dut a terme a la casa o en algun espai de vida de l'informant, s'ha realitzat una observació que en alguns casos ha aportat informació afegida o ha donat peu a parlar d'aspectes relacionats amb la recerca.

Segona fase: contactar amb els informants

Tal com hem explicat a l'inici d'aquest apartat s'han fet entrevistes a les següents formes de convivència:

- parelles cohabitants sense fills en comú

- parelles cohabitants amb fills en comú
- parelles casades que van conviure prèviament sense fills en comú
- parelles casades que van conviure prèviament amb fills en comú

Per tal de trobar informants que volguessin participar a la recerca de tesi es va recórrer als contactes personals. A partir d'aquests contactes, es va demanar a aquelles persones si en coneixien d'altres en situacions que poguessin ser d'interès per la recerca, i d'aquesta manera ens vam anar allunyant del nostre cercle de relacions més proper, aconseguint informants nous més allunyats, a partir de repetir el mateix procediment a cada entrevista. D'aquesta manera es van aconseguir informants que tenien relació entre ells però que cada vegada resultava més llunyana. De fet hem entrevistat grups de germans, però també grups d'amics, que es trobaven en situacions similars a la parella que inicialment es va entrevistar. El fet que en alguns casos no fossin familiars sinó també amistats va permetre anar allunyant els vincles familiars entre tots ells. Aquesta manera d'obtenció d'entrevistats va representar tenir un grup d'informants amb uns nivells culturals i socioeconòmics molt similars, i que viuen tots ells en una zona geogràfica més o menys propera, com ja hem concretat anteriorment tots ells es troben dins l'àrea de Barcelona. En tots els casos es va fer evident una major predisposició de les dones a la realització de les entrevistes que per part dels homes, cosa que es manifesta clarament en el llistat d'entrevistes que es troba majoritàriament representat per dones, i on en moltes ocasions les aportacions dels homes s'han aconseguit gràcies a la seva participació en entrevistes a la parella. Pocs d'ells s'oferien per a realitzar-les en solitari, com es pot veure en el llistat que hem presentat. D'aquesta manera s'han analitzat un total de 71 dones i de 40 homes entrevistats.

Tercera fase: realització de les entrevistes

Les entrevistes realitzades han permès obtenir informació que es basa en el guió elaborat prèviament. Però no només s'ha recollit informació a partir de les pautes del guió, sinó que també han permès realitzar l'observació que citàvem abans i obtenir alguns materials gràfics sobre els rituals, tant d'inici de la convivència com dels de boda posterior (a partir sobretot dels recordatoris, invitacions i fotografies).

El guió d'entrevista que es va utilitzar és el següent:

DADES BÀSIQUES

(Omplir amb les dades de la fitxa)

Sociabilitat juvenil: Participació en grups i/o entitats. Activitats durant el temps lliure. Incidència en la vida posterior.

Relacions amb els pares i germans durant la joventut: Valoració de l'autonomia personal permesa.

Repàs de les formes familiars viscudes des de l'emancipació (si n'hi ha hagut): motius dels canvis, valoració d'aquests, parelles anteriors (relació que es manté, si la parella actual la coneix, etc.).

RELACIÓ DE PARELLA

Inicis

Quan i com es produeix l'emancipació. Motius i valoracions. Com comença la convivència: a partir d'un dia senyalat o a través d'un procés.

Parella actual: temps que porten junts, com i quan es van conèixer.

Accés a l'habitatge: Com es va trobar. Tinença, pq? Ja el tenia algun dels membres de la parella? Si el fet de no estar casats afavoreix el lloguer o no. Si és de propietat a nom de qui està. Ajut rebut per accedir-hi. Preferències a l'hora de triar-lo (barri, condicions de l'habitatge, habitacions, ascensor, etc.), importància atribuïda a aquests factors.

Recorregut residencial / Característiques del/s habitatge/s: grandària, nombre d'habitacions, usos d'aquestes (prioritats que se li donen a certs espais), proximitat de parents i incidència en les relacions amb ells. Canvis d'habitatge efectuats o previstos (motius: millor feina, arribada d'un fill, etc.).

Ajuda familiar en l'emancipació: si pensa que hauria estat diferent si s'hagués casat [si es va casar, va tornar a rebre ajuts i regals? En major o menor quantitat que quan va iniciar la cohabitació?]

Cohabitació

Per què no casar-se: motius i si aquests han canviat amb el temps.

Com es va comunicar la decisió als pares i familiars: Incidència de l'emancipació de la resta de germans (si hi ha hagut altres casos de cohabitació anterior).

Repercussió en la família: com s'ho van prendre, si ha anat canviant al llarg del temps la seva

visió de la situació, si hi va haver problemes en algun moment donat.

Ritual d'inici: comiat de soltera, qui va anar, on, com, si porten anell, regals, pastís, vestits, invitacions, fotos, vídeo, anell, viatge, dinar/berenar/sopar, nº persones (familiars/amics) etc. Pq? Va ser important fer-lo o no? Pq? Com es van fer els preparatius? Qui hi va participar?

Contracte matrimonial

[Si ego està casat se li faran les següents preguntes referint-se al passat]

Legitimitat de la situació: Com és percebuda, hi ha persones que ho veuen il·legítim, , com els afecta això? Rep pressions per casar-se?

Elaboració d'altre tipus de papers: testament, contractes, actes notariais, inscripció a registres, etc. Pensen fer-ne més? Quins? Pq ho fan?

Si la situació legal fos idèntica per matrimonis i parelles de fet: es casaria? Pq?

Beneficis / desavantatges del matrimoni: Què els podria aportar de beneficis el matrimoni (a qualsevol nivell: econòmic, de relació amb els altres, família, feina, legalitat, etc.) Potser seguretat a diferents nivells?

Legislació catalana de parelles de fet: Grau de coneixement i valoració de la llei u.e.p. Pensa que és necessari? Pq? Pensa que és millor que casar-se? Pq? Pensa que pot representar una forma de casament?

Motius per casar-se: per quins motius es casaria? Esperen a alguna cosa per casar-se? *[si s'ha casat: per què ho va fer? Implicacions simbòliques.]* Importància del motiu per casar-se. Saber per quins motius és realment necessari o decisiu el casar-se i per quins no. *[Va coincidir el casament amb algun canvi important a nivell laboral, emocional, econòmic, etc.?]*

Possibilitats per casar-se en un futur?: pensa que es podria arribar a casar en el futur? Ho vol un dels dos o tots dos? Com voldrien que fos el casament?

[Ritual de matrimoni: comiat de soltera, qui va anar, on, com, si porten anell, regals, pastís, vestits, invitacions, fotos, vídeo, civil/religió, anell, viatge, dinar/berenar/sopar, nº persones (familiars/amics) etc. Pq? Va ser important fer-lo o no? Pq? Es va agafar una data especial? Com es van fer els preparatius? Qui hi va participar? Van fer alguna cosa diferent o van voler innovar? Com es va anunciar i rebre la notícia del casament per la família? Ho pot comparar amb el ritual d'inici de la convivència? Amb quant temps de marge van decidir casar-se?]

Vida quotidiana

Percepció pròpia parella: si es considera diferent de les casades, en què, autònoma, ideals de relació, estabilitat, seguretat, possibilitat de pas a un futur matrimoni.

Grau d'autonomia de la parella: valoració d'aquesta autonomia, necessitat que se'n té, pràctiques que es duen a terme per separat (amics, companys de feina, associacions, política, etc.),

ha anat variant amb el temps? *[si s'han casat: pensen que ha canviat en alguna cosa aquesta autonomia pel fet de casar-se?]*

Aniversaris de convivència: hi ha algun dia que el representi? Se celebra? Amb qui? Com? A on? Regals?

Lleure: si fan alguna cosa en especial els caps de setmana (anar a alguna casa de fora, amb la família de tant en tant, es queden a la població on viuen, etc.). Què fan per vacances. Quan les tenen. Van de viatge o a alguna casa? Amb qui? Quant temps? Canvis al llarg del temps (quan no tenien fills era diferent, quan no estaven casats, etc.). Segona residència (tinença, compartida, localització, espai).

Terminologia parella / ego: com anomena la seva parella i com la presenta (i viceversa). Com anomena els parents de la seva parella: pares germans, nebots, cunyats, etc. (i viceversa).

Possibilitats tenir fills: Pensen tenir fills? Pq? Consideren important que una parella tingui descendència? Llavors matrimoni?

Fills

Com va anar la decisió de tenir-los: si va ser una decisió en comú, si va pesar el fet de no estar casat per esperar més o menys, si es van casar quan pensaven tenir-lo o quan el van tenir. Edat a la que es van tenir. Raons pel seu nombre. Van decidir tenir fills quan hi va haver algun canvi (emocional, professional, econòmic, etc.)? Com es va fer el procés d'inscripció del fill? Registre: qui hi va anar?

Com afecten en la relació de parella: a quin nivell i en què repercuteix el tenir fills en la parella (autonomia, llibertat, temps lliure, canvis en la relació amb amics i amb la família). Valoració. Com és d'important per una parella el tenir fills o no tenir-ne.

Com afecten en les relacions familiars: si ha tingut algun efecte positiu o negatiu el fet de tenir fills en les relacions amb la família (sobretot pels que tot i tenir-los no s'han casat)

Cura dels fills: temps de dedicació als fills per obligacions diàries, lleure, escola-deures, etc. Qui realitza ajudes puntuals.

Presa de decisions: com es prenen les decisions, si són compartides i discutides o cadascú s'encarrega d'alguna cosa en concret. Consens o conflicte en alguns aspectes.

Grau de consciència de la cohabitació per part dels fills: si els fills són conscients de la relació que els seus pares mantenen i quin és el grau d'acceptació per part d'aquests. Possibles repercussions de la cohabitació en els fills.

Possibilitat de tenir més fills: possibilitat futura de tenir més fills. Pq?

Celebracions entorn als fills: s'han batejat o fet celebració del naixement? S'ha fet alguna celebració de comunió o equivalent? Pq? Regals. Convit. Fotos.

Padrins: Qui són. Regals. Relació amb ells.

SOCIABILITAT GENERAL

Percepció de la relació per part dels parents

Percepció de la relació per part dels parents: Com perceben els altres la relació? (voldrien que estiguessin casats? Qui? Pq pensa que ho prefereixen?) Valoració d'aquesta visió per part d'ego i de la seva parella. *[ha canviat alguna cosa des del matrimoni de la parella? Quina? Pq pensa que ha canviat o que no?]*

Repercussió de la vida sense matrimoni: Com afecta en les relacions amb els familiars, tipus i nombre d'ajuts rebuts i prestats, visites. Pensen que si estiguessin casats les relacions amb parents i/o amics serien diferents?

Canvis al llarg del temps: si s'han produït modificacions amb el temps, si pensa que encara canviarà més en el futur. Per quins motius ho pensa.

Terminologia parella / família: com la família anomena a la parella d'ego i com la presenta (i viceversa)

Parents / Amics

Valoració del paper que ocupen la família i els amics: Quin lloc ocupen en la vida d'ego, importància atribuïda a cada tipus de relació. Per quines coses es recorre a uns i altres i per què.

Persones considerades com de la família: per quins motius s'hi consideren.

Amics: si hi ha més casos de parelles cohabitants entre els amics. Si això ha influït. Si tenen fills.

Àmbit laboral: si a la feina hi ha un coneixement de la cohabitació. Si podria implicar alguna cosa el fet de no estar casat. Acceptació/percepció dels companys i dels superiors/institució on es treballa, sobre aquesta situació.

Intercanvis

Ajut o assistència rebuda / prestada: en què consisteixen aquests ajuts (serveis, econòmics, treball, etc.) a/de qui, pq aquella persona. Valoració de l'ajut. En quines circumstàncies es donen aquests ajuts.

Repercussió de la cohabitació: Pensa que el fet de no estar casat influeix d'alguna manera en el tipus i nombre d'ajuts rebuts pels familiars i amics?

Relacions quotidianes

Freqüència de visites: Amb qui es veu més freqüentment. Pq (confiança, relació, afinitat, gènere, edat, consanguini, amistat), On. Canvis al llarg del temps (tenir fills, proximitat, etc.). Assistència a les visites sols o amb la parella. *[hi ha hagut canvis des del matrimoni?]*

Altres formes de contacte: telèfon, carta.

Relacions en ocasions especials

Calendari festiu: quines ocasions es celebren (sants, aniversaris, Nadal), amb qui, a on, regals que es fan/reben i a qui/de qui. Assistència de la parella a aquests actes, valoració. *[hi ha hagut canvis des del matrimoni?]*

Altres ocasions festives: festes específiques de la família o d'amics, trobades (castanyada, carnaval, trobada de cosins, trobada d'alumnes de l'escola, etc.). On es fan, qui hi va, regals. Assistència de la parella a aquests actes, valoració. *[hi ha hagut canvis des del matrimoni?]*

ORGANITZACIÓ DOMÈSTICA

Organització econòmica

Forma de distribuir els diners: junts o per separat (completament o parcialment?). Aportacions per part de cada membre de la parella (quantitat, importància que se li atribueix, si cada sou es dedica a despeses concretes), valoració del treball de la dona (complement, realització personal, autonomia individual).

Administració dels ingressos: qui administra, com es gasta, com es reparteixen els diners (treuen el que volen de fons comú, un els entrega a l'altre, etc.) Voldria que fos diferent?

Canvis al llarg del temps [estant abans solters i ara casats]? Futur?

Organització de les tasques domèstiques

Distribució de les tasques: quines feines fa cadascú i amb quina freqüència. Pq? Es rep ajuda de fora (familiars o persones pagades)?. Com es compagina la feina de fora de casa amb les domèstiques.

Distribució de les tasques que es desenvolupen a la casa:

Cuinar (dies de feina i de festa)

Parar i recollir taula

Rentar els plats

Escombrar i fregar

Netejar el bany

Posar la rentadora, estendre, plegar i ordenar la roba

Fer els llits

Reparacions domèstiques

Preparar l'esmorzar

Vestir els fills

Deures amb els fills

Posar a dormir els fills (explicar contes, posar el pijama, etc.)

Altres

Organització de les tasques: si s'ha distribuït per mutu acord o per força? Voldria que fos diferent? Ha canviat amb el temps [*i estant solters abans i ara casats*]? Pensa que pot canviar en el futur?

Les entrevistes van ser registrades en la fase 1 amb una enregistradora de casset, mentre que amb la fase 2 es va realitzar amb una enregistradora digital (iPad o mòbil). Es van realitzar les gravacions perquè ajuden a fer un millor seguiment de l'entrevista, que no veu trencada la conversa per la presa d'anotacions, així com uns millors buidats i anàlisi de les informacions. Tots els informants van donar permís per fer la gravació.

Al final de l'entrevista es va demanar a les persones que ens ensenyessin les seves fotografies de casament, si s'havien casat, i les corresponents invitacions. En el cas de les invitacions de casament, hem de dir que no ens va suposar cap problema aconseguir-les o obtenir-ne una fotocòpia, o inclús originals. Pel que fa a les fotografies, de vegades ens vam trobar facilitats però també reticències per part d'algunes parelles. Especialment les entrevistes realitzades cap a l'inici de l'any 2000, quan els mòbils encara no duïen càmera de qualitat i les persones no estaven tant habituades a compartir imatges digitals. En aquest sentit hem de dir que en el treball de camp realitzat a partir de 2013 no hem tingut cap problema en aquest sentit i la gent ens ha deixat fer fotografies d'àlbums, així com enviar-nos imatges.

Si hi havia cap comentari o informació afegida interessant s'anotava al final de l'entrevista a la fitxa, en l'apartat d'observacions.

Quarta fase: Transcripció, buidat i anàlisi de les entrevistes

Per a la realització de l'anàlisi dels continguts de les entrevistes es va procedir a la seva transcripció literal així com el seu buidat posterior a partir dels epígrafs que marquen el contingut a treballar. Pel que fa a la transcripció es va aplicar el criteri de l'anonimat i es van donar noms als informants que no corresponen als reals per tal d'assegurar-ne la confidencialitat.

Les entrevistes dins el marc del projecte global van ser analitzades mitjançant el programa NVivo, establint-ne els nodes el que va permetre el maneig d'un volum

d'entrevistes significatiu, tot extraient-ne els paràgrafs més destacats que han estat utilitzats en el moment d'elaboració de la tesi.

Els epígrafs que es van concretar pel buidat de les informacions han estat els següents:

1. Inici convivència

- 1.1. Inici convivència. Procés
- 1.2. Inici convivència. Ajut rebut

2. Cohabitació i matrimoni

- 2.1. Cohabitació i matrimoni. Decisió de cohabitar
- 2.2. Cohabitació i matrimoni. Percepció de la pròpia cohabitació
- 2.3. Cohabitació i matrimoni. Motius per casar-se
- 2.4. Cohabitació i matrimoni. Percepció sobre el matrimoni
- 2.5. Cohabitació i matrimoni. Legalitat/papers

3. Relacions conjugals

- 3.1. Relacions conjugals. Funcionament i requisits
- 3.2. Relacions conjugals. Aniversaris
- 3.3. Relacions conjugals. Terminologia
- 3.4. Relacions conjugals. Autopercepció de família
- 3.5. Relacions conjugals. Organització econòmica
- 3.6. Relacions conjugals. Organització domèstica

4. Fills

- 4.1. Fills. Decisió de tenir-los
- 4.2. Fills. Presa de decisions, atenció i cura
- 4.3. Fills. Repercussió en la vida de parella
- 4.4. Fills. Repercussió en les relacions familiars
- 4.5. Fills. Padrins
- 4.6. Fills. Plantejaments de futur

5. Relacions fora del grup residencial

- 5.1. Relacions de parentiu. Percepció de la cohabitació
- 5.2. Relacions de parentiu. Sociabilitat
- 5.3. Relacions de parentiu. Percepció del paper de la família

5.4. Relacions de parentiu. Terminologia

5.5. Relacions de parentiu. Ajuts en el matrimoni posterior

6. Rituals

6.1. Rituals. Inici convivència

6.2. Rituals. Matrimoni

6.3. Rituals. Altres

b. Observació etnogràfica

A banda de les entrevistes les informacions s'han complementat amb dades basades en les observacions etnogràfiques. Hem de dir que l'observació s'ha realitzat a partir de situacions molt diverses que podríem concretar en les següents:

Observació amb intencionalitat investigadora

En aquests casos incloem tots aquells moments i situacions buscades per la investigadora que anaven a cercar la recol·lecció de material d'anàlisi. En aquest apartat podem incloure les següents fonts:

- Les **fotografies** que ens han proporcionat els informants, que ens han donat, enviat o mostrat en el moment de l'entrevista. Es tracta de fotografies que mostren moments rituals, i que ens ajuden millor a conèixer quin format de boda van seguir.
- Les **invitacions de casament**, que ens permeten conèixer com la parella fa pública o no la seva convivència prèvia així com la participació dels fills existents en la seva configuració i disseny.
- **Observació directa al registre civil de Barcelona**, situat a la Plaça del Duc de Medinaceli, durant quatre matins del mes de setembre de 2003 per tal de copsar com es casa la gent mitjançant una celebració civil. Va resultar molt profitós obtenir informació una forma de casament que en aquell moment era molt diferent de la boda religiosa, cosa que en l'actualitat hem pogut veure que ja no és així. La boda civil té unes condicions específiques que la fan interessant: es fa en una dia laboral, en una sala poc decorada, menys acollidora que altres llocs, en què els nuvis poden anar vestits 'de carrer', és a dir, sense mudar-se, etc. Es tractava, doncs, de veure quins elements simbòlics

es mantenien en aquest tipus de celebracions (tirar arròs, vestimenta dels nuvis i convidats, nombre d'assistents, etc.) que moltes vegades eren utilitzades per les parelles que havien cohabitat prèviament.

Observació participant en situacions personals

Donat que la família és un tema fàcil de tractar inclús des de l'àmbit més personal, hi ha hagut moments concrets al llarg d'aquests anys que han permès assistir a actes rituals de casament propis d'aquesta recerca. Estem parlant de situacions com ara:

- **Assistència a casaments** de coneguts, amics i parents, als quals s'ha assistit com a convidat, i que han resultat ser una font primària d'informació molt enriquidora i positiva de cara a la recerca que estàvem desenvolupant.
- **Consulta de fotografies, invitacions, recordatoris...** per part de protagonistes de casaments als quals no hem assistit però que sí ens han mostrat algunes imatges d'aquest fet.
- **Xerrades informals** amb parelles cohabitants que expressen la seva experiència així com amb professionals que parlen de la seva feina relacionada amb això. Per exemple, una de les informants que ens van aportar moltes dades interessants sobre les formes de casament civils o religiosos de les parelles cohabitants amb o sense fills, va ser l'Anna Planells (<http://www.annaplanells.com/>) fotògrafa de professió que té àmplia experiència en bodes d'aquesta mena.

Les dades obtingudes a partir d'aquestes diverses formes d'observació s'han registrat a partir d'una llibreta de camp escrites manualment.

c. Recerca bibliogràfica

En paral·lel a tot això s'ha dut a terme recerca bibliogràfica sobre l'estat de la qüestió dels estudis sobre cohabitació a Catalunya i també a Europa que ha permès establir l'estat de la qüestió d'aquesta mena d'estudis, obtenir un panorama internacional d'aquesta realitat i cercar similituds i diferències entre els diferents espais geogràfics.

La recerca bibliogràfica ha estat centrada en la primera fase en l'accés a les biblioteques universitàries de Barcelona, complementada amb la recerca de dades i materials referent als àmbits d'estudi a internet. Gràcies a les ajudes per a estades curtes

a l'estranger que vaig poder sol·licitar amb la beca de Formació de Professorat Universitari, vaig poder realitzar buidats de bibliografia molt profitosos a les biblioteques del campus de la University of Cambridge (Regne Unit) a l'any 1999, així com a les del campus de la Penn State University (EE.UU.) a l'any 2000.

En la segona fase podríem dir que la recerca de bibliografia a internet ha resultat bàsica i crucial per l'actualització de continguts i estudis sobre el tema, encara que també ha resultat útil i complementària l'accés a la bibliografia en paper a les biblioteques universitàries de Barcelona i rodalies. Les xarxes socials sobre investigació universitària (Research Gate o Academia) i especialment els materials de la recerca The Non Marital Childbearing Network (<http://nonmarital.org/>) han estat de valuosa ajuda en aquesta segona fase donat que es tracta d'un espai d'investigació internacional sobre la cohabitació i la filiació.

Cal afegir que al llarg dels deu anys que separen les dues fases de la investigació la bibliografia sobre la temàtica ha canviat. En un primer moment hi havia un seguit de publicacions clau a nivell europeu, a destacar les realitzades a França, i on la cohabitació encara era per a l'entorn català una realitat més incipient que tenia dificultats per mostrar dades concretes del fenomen i pocs estudis realitzats a fons sobre la qüestió (a excepció d'alguns com ara els d'Alabart et al. al voltant dels anys vuitanta, 1988a i 1988b o de Domingo, 1997). De fet la recerca es basava especialment en l'àmbit legal i jurídic d'aquestes parelles, mostrant menor presència en els estudis socials. La cohabitació començava a ser un tema que sempre sorgia en les recerques sobre la família però no s'estudiava amb gran profunditat. Una vegada el fenomen va anar adquirint major presència i representació quantitativa en la realitat social i familiar, van començar a sorgir estudis i treballs i es va començar a incloure com un element més de les enquestes i anàlisis estadístics de la realitat familiar. Així doncs, ara mateix podem afirmar que passats uns anys d'una representativitat del fenomen en la bibliografia, aquesta s'ha vist augmentada perquè ha esdevingut nucli d'interès específic dins les ciències socials.

Com veurem més endavant l'estudi de les parelles de fet s'han focalitzat en uns temes clau que són els que primer van generar el seu interès des de les ciències socials. Trobarem temàtiques centrades en les comparacions entre matrimoni i cohabitants en diferents aspectes (relació de parella, nivell de compromís, relació amb els fills, etc.). De totes maneres no sempre ha estat fàcil recollir la informació necessària per tenir una

bona idea d'aquesta realitat perquè en moltes ocasions, especialment als inicis del seu creixement a Catalunya als anys noranta, no es recollia aquesta forma de convivència als censos ni a les enquestes, de manera que quedava molt invisibilitzada. Actualment aquest fet ja no es dona i les parelles són registrades de manera molt més evident.

d. Dades estadístiques

Analitzar la cohabitació sempre ha comportat problemàtiques donat que es tracta d'una realitat que sovint queda oculta als registres i censos. També ha complicat la seva visualització el fet que fins fa pocs anys no era una temàtica d'interès evident en els estudis estadístics, demogràfics i enquestes fins que es va començar a contemplar als anys 1990s⁹. Un exemple el tenim en el fet que en les dades censals de l'Instituto Nacional de Estadística (INE) es van classificar com parelles casades a les parelles cohabitants (Flaquer, 1991). Tal com deia Miret (2005), era una dada que no es recull estadísticament però que se n'extreia una estimació mitjançant censos i padrons; d'on es considerava que tota parella en què els dos membres tenien com a estat civil el de casats ho estaven entre ells i, conseqüentment, formaven una unió matrimonial; altrament la unió era consensual.

Fa uns anys les unions de fet, justament per aquest caràcter consensual, només estaven recollides als registres de les comunitats autònomes de forma voluntària, amb la qual cosa no es tractava de dades exhaustives. Les primeres dades que es van recollir de caràcter qualitatiu, van ser les d'un estudi a Madrid i Barcelona del CIS (Alabart et al., 1988a). Posteriorment l'Enquesta Sociodemogràfica de l'INE al 1991 també començava a recollir dades sobre el tema. Més endavant es realitzarien el Panell de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) al 1994, l'Enquesta de Fecunditat i Família (FFS) al 1995 o l'Enquesta de Fecunditat de 1998/99 de l'INE que també ho contemplarien. El cens de 2001 ja permetia identificar els individus que convivia en parella sense casar-se, facilitant cada vegada més la seva visibilitat i anàlisi.

Però l'anàlisi d'aquestes parelles també planteja algunes problemàtiques de representació i identificació. El fet d'establir una definició d'aquestes parelles que faciliti

⁹ Alguns exemples en són l'enquesta sobre "Parejas y matrimonios" del CIRES al 1990 o els censos a Catalunya de 1991, on es contemplava la cohabitació de manera específica.

la classificació també es fa complicat, si entenem com a parella cohabitant aquella en la que conviuen dues persones en una llar i una d'elles com a mínim té l'estat civil de solter, hem de ser conscients que també s'hi inclourien parelles d'amics o de persones que conviuen sense relació de parella. És a dir, que malgrat els esforços es tracta d'una realitat que resulta difícil de quantificar amb exactitud i sempre hi ha una porta oberta als qui s'escapen del registre. També cal tenir en compte que si prenem com a xifra representativa del fenomen la població cohabitant en el moment donat de l'estudi, es projectarà només una instantània del moment que no recull la realitat de parelles que van conviure entre una presa de dades i l'altra al cap dels anys. Per això resulta interessant conèixer la quantitat de població que en algun moment de la seva vida ha cohabitat abans de casar-se, no només aquelles parelles que ho fan en un moment donat, per la qual cosa es posa de manifest la necessitat de l'existència de dades longitudinals. Des de la perspectiva de l'evolució en els darrers anys de les qüestions relatives a la família, la cohabitació comporta múltiples processos i comportaments interrelacionats que fan palesa la necessitat de dades biogràfiques longitudinals de les persones que permetin un estudi més acurat de la seva realitat, que faciliti comprendre millor el procés de canvis familiars actuals.

Un altre element bàsic en qualsevol anàlisi de la cohabitació és la gran heterogeneïtat de situacions que es poden trobar respecte a les parelles de fet. Dins un mateix entorn podem trobar diverses situacions i motivacions que porten a la seva pràctica, la qual cosa fa més complex el seu estudi: parelles que trien aquesta opció sense altres condicionants, parelles on almenys un membre no es pot casar, altres que no volen perdre pensions, recomposicions familiars, etc. A més de les diferències internes en una mateixa zona, trobem les que sorgeixen en la comparació entre països amb cultures i realitats històriques diferents. Estem parlant, doncs, d'un fenomen molt ampli, tant pel que fa a l'abast geogràfic com per la diversitat de situacions que engloba el propi concepte, que vindrà determinat pel procés històric, polític, demogràfic i cultural que s'hagi desenvolupat a cada zona en concret.

Veiem doncs, que analitzar aquesta realitat ha resultat especialment complex en la fase inicial de la recerca, per les dificultats de contrastar la seva presència real a partir de les dades quantitatives. En tot cas les dades a les quals hem recorregut per tal de tenir una idea concreta de la seva realitat han estat tant les quantitatives que aporten sobre

els indicadors socials de l'Idescat (Institut d'Estadística de Catalunya) per a Catalunya, com els de l'INE (Instituto Nacional de Estadística) a nivell d'Espanya o l'Eurostat a nivell europeu: dades censals, de població, demogràfiques... També hem obtingut dades interessants a partir de les enquestes que s'elaboren al voltant de la família i la societat, com ara l'Enquesta sociodemogràfica de l'INE, l'Enquesta de la joventut de Catalunya, les dades del CIS (Centro de Investigaciones Sociológicas) o l'Enquesta sobre Fecunditat de l'INE o a nivell europeu.

Concretament les dades principals analitzades en el marc de la nostra recerca han estat:

- La nupcialitat (edat mitjana al primer matrimoni, percentatge de matrimonis civils i religiosos, enquestes sobre les raons per casar-se o per no fer-ho, etc.).
- Els naixements fora del matrimoni (naixements de mare no casada en perspectiva comparativa tant temporal com geogràfica).
- Dades sobre la representació de les parelles de fet (percentatge de parelles no casades, repartiment d'aquestes parelles per grups d'edats, nuclis familiars segons els tipus de parelles, representació entre la població més jove, etc.).

Les dades quantitatives s'han recollit a partir del buidat de les taules que s'ofereixen en les publicacions digitals (Idescat, INE i Eurostat), així com s'ha procedit a l'elaboració de noves gràfiques quan ha estat necessari per al nostre estudi. Gràcies a aquest buidat hem pogut obtenir una imatge global de la situació d'aspectes de gran interès per nosaltres: nombre de parelles cohabitants, casades, formes de celebració o la fecunditat dins i fora del matrimoni.

En definitiva i com hem anat veient, la metodologia emprada ens permet obtenir una bona base per a conèixer la representació de les parelles cohabitants en la societat catalana, partint sobretot de les aportacions qualitatives de les entrevistes amb els nostres informants, contrastat i enriquit amb les observacions etnogràfiques que s'han realitzat específicament per la investigació així com també aquelles que s'han dut a terme en situacions personals que ens han donat accés a celebracions de parelles cohabitants

particulars. Les aportacions bibliogràfiques i les dades estadístiques i demogràfiques ens han possibilitat adquirir una bona base pel plantejament de la recerca i per enfocar les línies d'estudi i els temes a tractar. També ens han permès reconèixer la representativitat d'aquesta realitat així com les febleses de l'obtenció de certes dades en certs períodes on la cohabitació no es contemplava com a tema d'interès en l'estudi social de la família.

Les problemàtiques principals han estat referents a l'obtenció de dades quantitatives que permetessin obtenir una bona visió del seu abast, cosa que ha quedat resolta amb el pas dels anys donat que actualment sí es contempla de forma específica en els reculls de dades estadístics i censals. També les informacions bibliogràfiques que en uns inicis eren més minses, s'han vist ampliades, no només en nombre de publicacions, sinó també en els temes treballats que cada vegada van més enllà del per què aquestes parelles no es casen, i es fixen en d'altres aspectes relacionats amb la convivència a llarg termini (filiació, relacions de parella, compromís, perspectiva del matrimoni, percepció sobre la legalitat, etc.).

Així doncs, la forma com està plantejada la nostra recerca ens permetrà conèixer més a fons la realitat de les parelles cohabitants a Catalunya (centrat en l'àrea de Barcelona) amb una perspectiva de deu anys que ens mostrarà els canvis que s'han pogut produir en aquest període a partir de les vivències explicades en primera persona dels entrevistats. L'aportació de dades qualitatives representa una de les grans aportacions donat que és un dels grans buits en l'estudi de la cohabitació, en què es tendeix amb major freqüència als treballs que analitzen dades quantitatives però no ho fan amb les aportacions basades en les percepcions socials, les vivències, la sociabilitat i els valors familiars. En aquest sentit pensem que la nostra investigació aporta dos valors fonamentals, el coneixement de les percepcions i argumentacions sobre la cohabitació com a forma de convivència familiar i els canvis esdevinguts en deu anys que ofereixen una perspectiva longitudinal afegida d'un gran interès.

2. Del concubinat a la cohabitació. Context social, demogràfic i jurídic

En aquest capítol, de caire introductori, es persegueixen tres objectius: primer, la discussió teòrica d'alguns aspectes claus sobre en relació al tema de la cohabitació, a manera d'estat de la qüestió; segon la presentació del context jurídic en el que es desenvolupa la cohabitació, principalment a Catalunya; i tercer, una presentació de les grans dades demogràfiques que ens permeten situar la dimensió i característiques a Catalunya.

Principalment, podem veure com la cohabitació entesa com a convivència fora del matrimoni ha estat una realitat social constant en diferents moments de la història. Es tracta d'un fenomen que es va anar donant especialment quan el matrimoni no era possible per alguna raó social o legal. En un moment donat, però, davant els canvis socials produïts a Europa i a partir de la reivindicació d'una realitat conjugal i familiar més igualitària, va sorgir aquesta pràctica ja no com a una alternativa al matrimoni

inaccessible, sinó a una opció alternativa (un bon exemple el tenim en el *matrimoni de consciència* entre els cercles intel·lectuals suecs). A partir de mitjans del segle XX va sorgint aquesta nova manera d'entendre la cohabitació, present actualment a molts països i amb realitats diverses que vénen condicionades pel seu entorn social i el seu recorregut històric particular.

Davant aquesta evolució s'ha potenciat la necessitat d'estudiar aquesta realitat des de les diferents disciplines socials com ara la demografia, la sociologia, l'antropologia o el dret. Evidentment el dret i les ciències jurídiques són un dels àmbits que més s'hi ha interessat perquè la seva regulació i la forma com es du a terme és una qüestió que encara és fruit de debat (Villagrasa, 2003 i 2005). Però també ho són les ciències socials especialment des de la sociologia i la demografia, que han mostrat interès per la seva representació i els significats que incorporen en la manera d'entendre la parella i el parentiu (Smock, 2004; Cherlin, 2004; Gillis, 2004; Reed, 2006; González et al., 2010; Domínguez-Folgueras i Castro, 2013). De fet la cohabitació ha produït abundant bibliografia com a part de l'estudi de les noves famílies al continent europeu.

Així doncs, es tracta d'un fenomen que, malgrat haver existit en diferents moments històrics anteriors a nombroses societats, en l'actualitat forma part del motor de canvi i transformació de la realitat familiar occidental, amb unes formes i continguts en ocasions característics que ens permetran reflexionar sobre les relacions de parentiu i conceptes bàsics com ara el matrimoni, la parella i els rituals que s'hi vinculen.

En aquest capítol analitzarem l'evolució d'aquesta pràctica per poder copsar el canvi de significat que ha pres en els darrers cinquanta anys, en relació amb això treballarem les dificultats terminològiques que representa aquesta transformació i veurem quines temàtiques s'han analitzat des de les ciències socials entorn aquesta realitat.

Per acabar oferirem un breu panorama de la seva representació a Catalunya i la seva regulació legal a l'entorn català i de l'Estat Espanyol. Veurem com ha anat evolucionant el context de la normativa jurídica sobre les parelles de fet a Catalunya des de les primeres propostes legislatives, la llei 10/1998 de 15 de juliol fins a l'actual Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya establert des de 2005. Finalment també podrem establir una comparativa amb les altres regulacions a l'Estat Espanyol per cada comunitat autònoma, evidenciant-ne les principals similituds i diferències. Aquesta perspectiva ens ajudarà a

conèixer millor la variabilitat de maneres de regular legalment aquestes situacions així de com es reconeixen des de l'administració a partir de cada legislació.

2.1. Una família que es diversifica: les, ja no tant, noves famílies

2.1.1. Les ràpides transformacions familiars

La família al llarg dels segles ha desenvolupat diferents transformacions que han estat de gran interès per part de la demografia, l'antropologia i la sociologia.. S'ha parlat de les dues transicions familiars (Flaquer, 1991), amb un primer període al segle XIX en què les funcions de la família van quedar reduïdes a la reproducció biològica i social, amb una conseqüent nuclearització de la família. D'aquesta manera es passava de coexistir varies generacions en una mateixa casa a formar nous nuclis basats exclusivament en la parella conjugal i els seus fills. Aquest fenomen va ser recolzat per un conjunt de canvis com ara una major intervenció de l'estat en les qüestions relatives a la família i l'origen de l'Estat del benestar. Posteriorment hi va haver una segona transició familiar que es va donar ben entrada la meitat del segle XX, on van aparèixer un conjunt de noves situacions familiars que convivia amb la família nuclear tradicional, com ara les llars monoparentals, les recomposicions familiars, les parelles cohabitants o els solitaris. Es tractava de formes de vida que oferien com a novetat, ja no tant la seva forma residencial, com la llibertat que conferien als seus protagonistes, que podien optar per una forma de vida o una altra. En aquest segon context trobaríem les actuals i canviants realitats familiars actuals.

Aquests profunds canvis que està desenvolupant el parentiu en la nostra societat es veu especialment reflectida en la composició dels grups residencials i en les diferents formes d'organització domèstica, tant a nivell de parella com amb la resta de la família. Si tenim en compte les dades dels darrers cinquanta anys veiem que s'han produït un seguit de transformacions que porten a un seguit de fenòmens molt significatius, com ara el descens progressiu de la natalitat, la baixa de la nupcialitat, l'increment de l'edat matrimonial, el fort increment de les parelles cohabitants, el major nombre de fills nascuts fora del matrimoni, l'increment significatiu de la inestabilitat conjugal i dels divorcis, el major nombre de famílies monoparentals, la disminució progressiva de les

famílies extenses i múltiples, la reducció dels grups residencials, l'elevada proporció de residents solitaris, i l'envelliment de la població.

És evident que aquest conjunt de canvis es poden percebre com una crisi de valors tradicionals que desestabilitzen el context familiar i el problematitzen pel fet d'incorporar una gran heterogeneïtat a una realitat que anteriorment es trobava governada per un sol criteri i model únic: la família nuclear. Aquesta realitat i tot el conjunt de canvis citats anteriorment porten a una homogeneïtzació, donat que aquests processos de transformació es van fer evidents als diferents contextos i països europeus, és clar, a ritmes i temps diferents depenent del seu context històric i cultural. Tot plegat podria conduir a un model familiar nou que reconegui aquesta diversitat partint dels elements comuns i compartits. D'alguna manera la homogeneïtat demogràfica va vinculada a la homogeneïtat cultural que s'esdevé de posar-les en pràctica i afavoreix la creació d'un nou model familiar basat en la diversitat com a essència.

Un dels primers estudis significatius envers l'estudi de la cohabitació com a possible alternativa de vida conjugal el va dur a terme Louis Roussel (1989), quan parlava de "les sorpreses del demògraf" i es referia a la nova realitat familiar que es mostrava tan canviant i diversa a partir dels anys setanta, tant pels canvis demogràfics com pels canvis en les pautes matrimonials (increment del divorci, increment de la cohabitació, monoparentalitat, etc.) i socials respecte al significat de la família. Per això, Roussel mostrava la sorpresa que va generar a la comunitat científica de les Ciències Socials el fet que en ple "regne de la família conjugal" –que era vista per la sociologia d'aquells anys com el model de família més perfecte- pogués ser qüestionat. Per què, en plena expansió de la natalitat i la família, es qüestionava el matrimoni? Des de llavors, com hem dit, la família ha experimentat canvis transcendents en la seva estructura, en les seves concepcions i en les seves funcions. Avui dia es parla de famílies recompostes, monoparentals, mares solteres per elecció, cohabitació... com a mostra de les grans transformacions que s'està produint en el parentiu. Aquests models de convivència són el resultat de diferents processos i transformacions que es poden concretar en els següents aspectes:

1. Nuclearització familiar i reforç de les xarxes de parentiu. A nivell general estem presenciant un procés de nuclearització creixent, que potencien l'individualisme personal i la llibertat i autonomia de la parella (Meil, 2008), alhora que trobem una diversificació

de les formes residencials, que són presentades com a part de la modernització familiar (Rivas, 2009). Com a conseqüència d'aquesta sobrevaloració de la família nuclear sembla que hauríem de trobar una davallada de la importància dels llaços i les xarxes familiars. Però aquests lluny de trobar-se en crisi o debilitament, esdevenen una peça clau en la vida de les parelles, que reforcen els llaços de parentiu davant la inestabilitat dels llaços conjugals en la societat contemporània, fent que la família europea es perpetui a través d'ells (Segalen, 1995).

2. Les solidaritats familiars. Malgrat el procés d'individualització, no podem oblidar el paper primordial de les xarxes socials com a espais d'intercanvis econòmics, socials, afectius i simbòlics (Firth, 1969; Roussel, 1989; Bott, 1990). Així doncs davant la realitat social i laboral dels individus i de l'existència del divorci, es fa imprescindible per la supervivència del parentiu la intervenció dels membres de l'entorn familiar. Seria el cas, per exemple, dels avis que donen suport a les parelles en actiu (Attias-Donfut i Segalen, 1998), dels ajuts a nivell econòmic o de serveis que es produeixen dins l'àmbit familiar davant la crisi actual o de la reciprocitat que es desenvolupa fent palesa l'existència de diferents formes d'ajuda i reciprocitat entre les generacions davant la manca d'altres tipus d'ajuts provinents d'institucions estatals¹⁰ (Bestard i Roigé, 2015). Per tant la família està activa davant el seguit de necessitats que es van generant, malgrat els processos de nuclearització i individualització de les persones. Veiem com l'ajut dins el parentiu es manifesta de formes molt diversificades com ara les relacions de sociabilitat, les transferències de béns i diners, la cura i assistència entre les generacions o la criança dels infants.

3. Diversificació familiar. Com a conseqüència de la nuclearització de la qual parlàvem es produeix una important diversificació d'estructures familiars que coexisteixen derivades de la seva naturalesa com a construcció social (Sanz Abad et al., 2013). D'aquesta manera es constata com la família esdevé un nou espai de proves on

¹⁰ Segons Roigé (2012a, 2012b i 2014) a la societat catalana existeixen unes estretes relacions intergeneracionals que es manifesten de formes molt diversificades com ara les relacions de sociabilitat, les transferències de béns, la cura i assistència entre les generacions, la criança dels infants i el paper dels avis i les àvies.

s'innova i on s'està donant a molts nivells un trencament amb les "certeses" del parentiu (Moncó i Rivas, 2007). Allò que la convertia en quelcom sòlid i molt estable, ara inicia un procés de certa incertesa, innovació, negociació i reflexivitat en la qual també hi trobem la forma d'establiment de la parella. La idea tradicional que la veia com un home i una dona que convivia a la mateixa residència, compartien els recursos econòmics i tenien fills, es pot veure, com a mínim flexibilitzada davant els nombrosos canvis esdevinguts (Domínguez, 2011).

Un dels elements determinants que generen aquesta diversificació, i també relacionat amb la individualització, és la força que pren el concepte de l'*elecció*, que s'incorpora en la dinàmica de les relacions familiars, fent que les relacions de consanguinitat vagin deixant lloc a d'altres amb les quals haurà de compartir protagonisme, on el criteri de l'elecció dels protagonistes és cabdal, més que la substància compartida. Parlem de les decisions que prenen els individus lliurement posant per davant altres aspectes que deixen en segon pla algunes de les bases del parentiu, com la consanguinitat o la biologia que definien les relacions de parentiu (Bestard, 2009; Stone, 2007).

4. Diferents maneres de ser pare i mare. L'accés a la maternitat i la paternitat també s'ha vist ampliat amb un enorme ventall de possibilitats: subrogació, adopció internacional, ús les diferents tecnologies reproductives... que ofereixen la possibilitat de la filiació a qualsevol forma familiar actual a més de la parella heterosexual (parelles homosexuals, mares solteres per elecció, etc.). La reproducció assistida, per exemple, genera un debat entorn als límits que aquesta ha de tenir quan s'aplica a la naturalesa humana (base de l'ordre simbòlic del parentiu) que pot fer trontollar les certeses que fins ara eren reconegudes (Bestard, 2011). Aquestes tècniques obren un món nou als desitjos de filiació molt més enllà de les parelles heterosexuales que plantegen reptes a escala social perquè permeten la reproducció del que prèviament no s'havia imaginat: dones solteres, parelles lesbianes, parees homosexuals que utilitzen mares subrogades en països on és permesa... (Roigé i Bestard, 2015).

L'adopció internacional ha aportat també una forma complementària de generar parentiu que posa sobre la taula el debat sobre el paper de la cultura d'origen i la seva presència en la quotidianitat de la família. En aquest sentit resulta interessant com la reproducció assistida s'articula al voltant de la voluntat dels adults de tenir una família

mentre que l'adopció ho fa al voltant del dret de l'infant de tenir-la (Sanz Abad et al., 2013).

L'homoparentalitat ha permès posar de manifest que no tots els pares i mares són heterossexuals i en aquests moments aquestes parelles poden casar-se i tenir fills, cosa que generarà que constantment hagin d'estar demostrant la seva aptitud parental quan a les parelles heterossexuals ja se'ls pressuposa.

5. L'elecció com a base de les relacions de parentiu. Tal com dèiem al punt anterior l'elecció és un dels grans canvis significatius en la realitat del parentiu actual. En aquest sentit la biologia va perdent protagonisme com a definidora de les relacions i passa a compartir escenari amb l'elecció. Aquest parentiu per elecció ve donat especialment en situacions familiars com ara la recomposició, la monoparentalitat, les tècniques de reproducció assistida, les famílies homoparentals... “lo que viene dado es simplemente la obligación de escoger” (Bestard, 2009:89). D'aquesta manera veiem que el parentiu euroamericà es defineix entorn la tensió entre eixos: la substància biogenètica i el projecte parental. Rivas (2009) considera que el que ha comportat la incorporació de l'elecció en el parentiu és:

- La dissolució entre les relacions conjugals i filials.
- Establir llaços de filiació independentment de tenir parella heterossexual o homosexual.
- La procreació sense relacions sexuals (TRA): dissociació entre sexualitat i procreació.
- Dissociació entre parella conjugal, parental i progenitora.

Aquesta llibertat d'escollir es fa palesa en moltes situacions: l'elecció de la parella, les decisions que prenen les dones gràcies a una relació més igualitària entre gèneres, així com en un projecte parental triat voluntàriament sobre la reproducció en el cas de les tècniques de reproducció assistida. Sobre la procreació concretament trobem diferents exemples molt clarificadors en les pràctiques familiars que posen en marxa aquesta capacitat electiva, com ara l'existència de les mares solteres per elecció que decideixen tirar endavant la maternitat en solitari per voluntat pròpia (Rivas i Jociles, 2012), l'adopció internacional (Howell, 2004), la presència de les famílies homoparentals (Cadoret, 2003 i 2009; Hayden, 2007) o la maternitat i/o paternitat a través de la

subrogació (Ragoné, 2007). Aquestes realitats i d'altres ens mostren com un dels grans canvis en el parentiu és aquesta capacitat d'escollir i decidir com es vol dur a terme la relació i definir amb qui, hi hagi vincles de consanguinitat o no. Caldrà anar veient com aquest fet pot comportar un canvi més radical en les concepcions dels vincles del parentiu occidental en el futur.

6. El parentiu sobrevingut. Relacionat amb l'elecció i el fet que el parentiu ja no ve definit només per l'aliança i la descendència, resulta interessant el concepte de "parentiu sobrevingut", pel cas de les famílies recompostes, que sorgeix quan es genera la convivència entre els membres de l'actual parella i els de les relacions anteriors, i que poden esdevenir o no "parentiu d'elecció" amb el temps (Rivas, 2013). En aquest sentit resulta bàsica l'aportació de Bestard (2009) quan ens reforça la idea del parentiu construït, establert per elecció lliure entès com un procés en el qual el fet de tenir cura dels altres és el realment definidor del parentiu: "Las conductas y el sentido de las relaciones de parentesco no están determinadas ni por el nacimiento, ni por la sangre, ni por los genes. Ellos pueden ser símbolos culturales de una relación y, por tanto, signos arbitrarios y particulares, pero no necesariamente universales ni determinantes de la conducta. Si se puede hablar de una primacía ontológica, ésta no radica en el nacimiento, sino en el cuidado. Los humanos nos organizamos en torno a quien cuidar y por lo que tener cuidado" (2009:87). En aquest sentit les relacions d'atenció i cura definiran més els vincles entre les persones que els de consanguinitat.

7. Les fills com a símbol de l'estabilitat. Els fills s'han convertit en la peça clau del parentiu, l'element més estable dins tot el conjunt de canvis esdevenints, esdevenint l'únic vincle perdurable entre les persones (Segalen, 2010; Grau, 2016). Davant aquest seguit de transformacions, on la relació de parella esdevé quelcom fràgil i complex de mantenir amb el temps, la filiació es converteix en el vincle únic i permanent del parentiu. I d'alguna manera, igual que passa amb l'elecció de la parella, són més el producte d'un desig de continuïtat personal que d'un deure de reproducció social, especialment quan es tracta de l'ús de la reproducció assistida (Bestard, 2011). Aquests s'estan convertint en el nucli central de la vida familiar i de parella, exigint el màxim a uns pares entregats que han tingut aquell nadó per pròpia voluntat i com a resultat d'una tria i elecció personal i de parella molt elaborades: "si l'infant crea la parella, no obliga als seus progenitors a mantenir-se junts" (Segalen, 2010:79). Però si per una banda podem parlar d'una filiació

que es mostra quan hi ha un debilitament de la relació de parella o un divorci, també desperten un nou interès els fills de les noves paternitats: famílies homoparentals, adopcions nacionals o internacionals i fills de la reproducció assistida (Cadoret, 2003 i 2009; Bestard, 2004 i 2008; Alberdi et al., 2000; Segalen, 2012; Hernández Corrochano, 2012; Konvalinka, 2012; Rivas i Jociles, 2012). En tot cas la procreació resulta d'una voluntat deliberada, ha deixat de ser quelcom inevitable que venia després del matrimoni, i els fills han deixat de ser una assegurança per la vellesa dels pares o mà d'obra pel treball (Segalen, 2010). Al contrari, és un resultat d'un desig premeditat. Segons l'autora vivim en una societat "bebèfila", on estar embarassada està a la moda i les panxes d'embarassada s'exhibeixen (Segalen, 2010 i 2012).

8. Els rols de gènere en una societat canviant. I per acabar no podem deixar de mencionar la repercussió que els profunds canvis en la família provoquen en les relacions de gènere, especialment la realitat de les dones, que han assolit una major independència des de la segona meitat del segle XX en tots els sentits (educació, economia, formes de vida, maternitat, etc.). En aquest joc de relacions és patent que la dedicació a la família, als infants, les persones grans, a les tasques domèstiques inclús, no és equilibrada encara avui dia, cosa que segueix generant conflictes i renegociacions dins l'entorn de la parella. Tal com diu Grau (2016), la posició de la dona a l'univers familiar ha canviat en les darreres dècades però aquesta transformació no s'ha traduït en una equiparació de rols reproductius i de criança de l'home. Cal afegir, a més, com la maternitat segueix essent un element definidor de la identitat femenina, cosa que encara ajuda a reforçar més el paper de la dona i mare cuidadora (Segalen, 2010), malgrat que en alguns països sorgeixen moviments reivindicatius en aquest sentit, com als EE.UU. quan es parla dels DINKS (*Double Income, No Kids* – doble ingrés, sense fills). Per altra banda sembla que al pare se li demana que no reproduïxi el rol de la mare sinó que trobi el seu propi rol com a tal, una identitat diferent (Segalen, 2010).

D'acord amb Bestard i Roigé (2015), a Espanya es detecta un doble procés: l'increment del divorci, cohabitació i segons matrimonis, que fan palesa l'aparició de noves realitats familiars. Per altra banda es troba una estabilitat de certes característiques del sistema familiar Mediterrani com ara la relació estreta entre els parents. No es tracta de processos contradictoris, sinó que tenen a veure amb les

percepcions culturals, les dèbils polítiques socials i els factors econòmics que afecten les famílies.

En general podem afirmar que l'elecció forma part de les dinàmiques del parentiu, en què la biologia cada vegada comparteix més el protagonisme amb la decisió individual o de parella configurant nous escenaris de relacions familiars. Així doncs, tots aquests canvis entorn la família han anat definint i ampliant les modalitats d'estar emparentat, desvinculant la biologia del seu caràcter simbòlic en la construcció del parentiu com a factor únic en la creació d'aquest (Rivas, 2009). Davant la ruptura entre procreació biològica, matrimoni i filiació, sorgeixen nous models i formes de convivència que fomenten la igualtat entre gèneres i fan més visibles els papers de la dona i els infants com a membres autònoms deslligats de les idees de debilitat i indefensió. La dissociació entre el parentiu biològic i el social que aquestes noves realitats fan més palesa, potencien la pluralitat familiar que estem vivint actualment (Bestard, 2011). Podem entendre, doncs, que la cohabitació pugui formar part d'aquest motor transformador de la realitat actual del parentiu. Tot seguit passarem a aprofundir en el coneixement sobre la cohabitació a través del seu desenvolupament terminològic al llarg del temps, evidenciant com els diferents noms que ha rebut són mostra d'una realitat amb una gran variabilitat i presència alternada en la realitat històrica.

2.1.2. L'estudi de les noves famílies: temes tractats

Si ens centrem en les noves configuracions familiars, des de l'Antropologia Social i Cultural l'interès s'ha centrat sobretot en la construcció de les noves identitats i models familiars que sorgeixen davant el conjunt de transformacions que hem explicat en el punt anterior. A grans trets, els èmfasis més importants que s'han assenyalat han estat basats en les estructures residencials que es defineixen després d'aquest conjunt de canvis:

1. **Les famílies monoparentals.** Analitzar les famílies monoparentals vol dir també estudiar temes molt relacionats com el gènere, donat que es tracta bàsicament d'una realitat femenina, així com l'aspecte econòmic i legal, donat que la situació comporta també analitzar els acords als quals arriba una parella i la regulació legal existent en cada moment, veient com aquesta afecta la forma de convivència resultant. La seva consideració com a possible model acceptat de convivència és força recent donat que en altres èpoques tot el que es relacionava amb la separació o el divorci es considerava socialment de

forma anòmala i problemàtica. D'aquesta manera no només esdevé una forma més de la realitat diversa en què ens trobem, sinó que està possibilitant a moltes dones soles la possibilitat de ser mares en solitari, sense una parella reconeguda. D'aquesta manera la monoparentalitat que anteriorment era resultat d'una sola raó, actualment és la conseqüència de múltiples situacions: viudetat, separació o divorci i elecció voluntària.

2. **Les parelles cohabitants.** Aquestes parelles són objecte de l'interès de les Ciències Socials des de la seva presència manifesta a diferents països europeus a partir dels anys setanta. Ho són perquè la parella també es troba en procés de transformació i aquesta forma de convivència és un dels motors d'aquests canvis. I no només això sinó que posa en dubte diferents aspectes que anteriorment eren part de la base de la conjugalitat. Estem parlant del matrimoni com a celebració ritual i de la legalitat com a forma de consolidar la relació. Està clar que l'existència i increment d'aquesta forma de relació, així com l'augment del nombre de naixements fora del matrimoni, plantegen noves idees sobre les que se sustenta el concepte de parella, relació i compromís. Aquesta manera de viure, com veurem, té implícita una clara indefinició i flexibilitat en els comportaments socials que contribueixen a conduir el conjunt del canvi familiar global: per exemple en la terminologia, que no es troba ben establerta i no té un nom concret, o bé en els comportaments amb els parents afins, que es poden permetre un compromís familiar menor. Les parelles cohabitants ja no són producte de la impossibilitat de casar-se sinó d'una tria personal, individual i de parella, i en alguns casos també d'una opció política i ideològica, encara que cada vegada menys. Aquestes parelles participen de les innovacions rituals en les celebracions de parella, matrimoni i filiació perquè es poden permetre la possibilitat d'innovar en les seves formes rituals i simbòliques.
3. **Les famílies homoparentals.** Els inicis dels estudis sobre les famílies homosexuals es van recolzar explícitament en la idea de la identitat homosexual com a base de la seva construcció familiar. D'alguna manera la família homosexual podia generar també un nou model familiar tan vàlid com qualsevol altre. Amb el temps els estudis han anat aprofundint en la relació de

parella i amb els fills des de diferents punts de vista de la seva quotidianitat: relació amb els fills, amb la resta de parents, sociabilitat, terminologia, etc. Entorn aquestes famílies s'ha diversificat l'origen i procedència, ampliant-se de manera que una família homoparental pot ser fruit d'una relació heterosexual (anterior o premeditada), de la reproducció assistida o de l'adopció. Així doncs, a l'especificitat de la seva pròpia realitat s'hi afegeix la de l'origen de la seva filiació, que sempre va relacionada estretament a les possibilitats legals proporcionades a cada país (possibilitat de matrimoni, adopció, etc.). No cal dir que també aquestes parelles contribueixen a les noves formes de celebració rituals de matrimoni i de parella i de filiació.

4. **Les famílies recompostes.** Tal com ja hem dit anteriorment, l'increment del divorci forma part d'una de les realitats més evidents de la societat actual. Les famílies recompostes són una conseqüència d'aquest fenomen, igual que les famílies monoparentals. Això ha provocat unes noves maneres de relacionar-se amb els parents nous i l'establiment de nous rols entre els seus membres. En aquestes realitats s'hi poden estudiar nombroses qüestions com ara la paternitat/maternitat socials, els rols de gènere, les relacions paterno-filials, la consanguinitat, la terminologia emprada, etc. Una vegada més trobem una realitat que si abans existia o era fruit una situació anòmla, avui dia esdevé una realitat i un nou model de relació com més acceptat i compartit.
5. **Les famílies per adopció.** L'adopció internacional ha permès ampliar de manera transcendental la realitat adoptiva que existia fa uns anys, donat que al fet d'adoptar una criatura que no és producte de la consanguinitat, s'hi afegeix la procedència cultural diferent que es treballa de diferents maneres a cada residència familiar. En aquest sentit els temes d'estudi s'amplien, possibilitant el treball de la relació entre pares i fills biològica o no, així com la cultura o la religió de la família d'origen i de l'adoptant, com afecten els trets físics en les decisions dels pares adoptants, les possibles relacions amb el país d'origen o, inclús amb la família biològica, i tot plegat intervé en la nova configuració i autopercepció de la família adoptant. Així l'adopció es diversifica des del punt de vista que pot ser resultat de la decisió d'una parella

que no pot tenir fills, d'una parella que desitja ajudar a un nen que no té pares socials o com a forma d'accedir a la paternitat homoparental.

6. **Les famílies per reproducció assistida.** Davant la impossibilitat de tenir fills de moltes parelles, que cada vegada tenen fills a una edat més avançada, les tècniques de reproducció assistida han representat una sortida molt vàlida per a moltes d'elles. Així, en aquestes noves maneres de generar la filiació es poden trobar àmbits d'estudi com ara l'anonimat dels donants (home o dona), el significat de ser pare o mare, la importància de la possibilitat d'elecció, el paper de la ciència en la realitat social i del parentiu concretament, les implicacions morals, ètiques i religioses d'aquestes, la relació de l'ésser humà amb la ciència i la natura, etc. Aquest recurs per accedir a la paternitat pot ser utilitzat per afavorir múltiples realitats familiars: parelles casades o cohabitants, parelles homosexuals, mares solteres, etc.

Veiem doncs, com les transformacions en les bases de les relacions en el parentiu que citàvem al primer apartat han anat afavorint la creació i consolidació d'aquestes noves estructures familiars que esdevenen models amb el transcurs del temps i la seva persistència i redefinició en la societat actual. Els canvis són evidents, només cal que mica en mica vagin prenent la forma que els individus li donin i es vagin consolidant de manera estable. A més, es converteixen també en motors per al canvi d'altres aspectes molt relacionats amb el parentiu com ara els rituals, els simbolismes, els rols, els valors i els vincles.

2.2. El concepte de cohabitació

2.2.1. De concubins a parella de fet. Breu repàs terminològic

La cohabitació ha estat present en la realitat social des de fa segles, es fa al·lusió a ella en textos molt antics que van de l'època romana fins l'actualitat. Si bé veiem que en els textos més antics la convivència fora del matrimoni ha passat per estatus propers a la marginalitat en determinats moments, en l'actualitat no conserva aquest matís que va tenir antigament i inclús està prenent un significat nou, que mai havia tingut. Precisament aquest és un dels aspectes que el fan més interessant des del punt de vista d'aquest treball.

Com veurem tot seguit, la pràctica del concubinat es fa molt evident quan s'analitza la història del dret, ja que a través de la regulació de les normes legals podem veure quina era la posició i els condicionants que la motivaven. Precisament els estudis del dret són un dels àmbits que hi han prestat més atenció donat el seu tret definitori basat en la manca de regulació jurídica (Miquel, 1992).

Les primeres al·lusions a la vida en comú es refereixen al fenomen amb el terme concubinat. Un dels primers indicis que trobem sobre el concubinat és a Grècia, on el dret d'Atenes el veia com una forma inferior de matrimoni, però també amb rang d'unió legal. La diferència bàsica amb els matrimonis rau en què els fills d'aquestes unions no es consideraven ateneus i s'equiparaven als fills d'estrangers.

Si centrem la nostra atenció en Roma, a l'alt imperi (27 a.C.-284 d.C.), veiem que el concubinat va passar per una època de reconeixement, i malgrat que no tenia conseqüències jurídiques, la unió es percebia com una relació estable, continuada i monògama¹¹. Encara que hi haguessin diferències amb les parelles casades, els concubins i concubines es consideraven dignes i honorables a nivell social. D'altra banda, hem de tenir en compte que el matrimoni no tenia una forma de celebració pública com actualment, sinó que es tractava d'un acord privat, sense cerimònia ni exteriorització simbòlica. El que sí tenia són efectes jurídics sobre diferents aspectes com ara la filiació, la successió, la propietat, etc. (Veyne, 1991). Els aparellaments sense matrimoni es solien donar entre persones de diferent estatus social i que de vegades, fins i tot, tenien prohibit el casament entre elles. Aquest seria el cas de les lleis d'August, que prohibien el matrimoni amb dones de *mala nota* i que castigaven les relacions amb dones *ingenuae* i *honestae* (nascudes lliures i d'elevada condició social) per la qual cosa estarien realitzant *adulterium* i *stuprum*. (Miquel, 1992).

Així doncs es podria dir que en aquesta època el concubinat era, en general, ignorat per la llei, ni es beneficiava als qui el practicaven, ni se'ls perjudicava. Així doncs, podem

¹¹ El matrimoni implicava *afectio maritalis*, és a dir, prendre esposa segons el hàbit i associar-la a la seva vida social, mentre que el concubinat només requeria la convivència plegats (Jones, 1992). Es tractava de dues formes de convivència diferents i ben delimitades i diferenciades l'una de l'altra. Els fills dels concubins es consideraven lliures però il·legítims, és a dir, mancats del que s'anomena *patria potestas*.

pensar que aquesta forma de vida era acceptada socialment, sobretot per resoldre situacions conflictives com les unions entre persones de grups socials massa diferents, el matrimoni de les quals no estava ben vist. Veiem que, malgrat passar èpoques més afavoridores que altres¹², el concubinat no va ser mai equiparat al matrimoni de ple reconeixement, com a màxim van ser equivalents als matrimonis de caire “inferior”.

Més endavant anirem trobant exemples en diferents moments històrics que confirmaran aquesta opció d'aparellament com a conseqüència de problemàtiques socials, com ja passava a l'època romana. Tenim els exemples de la llei visigòtica, en què el concubinat era practicat pels servís, que no tenien personalitat jurídica; el dret musulmà, en què els homes només podien casar-se amb dones lliures i tenir a esclaves com a concubines; o la llei mosaica, en què el concubinat era també la relació entre un amo i una esclava (Fosar, 1985).

Del segle XI al XVI es donà a Espanya la *barragania* o *barraganeria*. No es tracta d'una situació de fet sinó que té efectes jurídics importants, més que en èpoques anteriors. Des de la disciplina del dret es considera aquesta l'època més gloriosa en l'evolució històrica d'aquestes parelles, donat que se'ls va concedir una regulació legal explícita. Per formalitzar la unió es realitzava un contracte basat en l'amistat i la companyia en què es comprometia la permanència i la fidelitat. La dona tenia uns drets com ara el rebre rendes per tenir independència econòmica i un tracte respectuós. Els fills d'aquestes unions es tractaven igual que els dels matrimonis¹³ (Ferreiro, 1998) (Fosar, 1985). Aquesta forma d'unió es va arribar a donar entre clergues i va prendre un paper molt important en la societat del moment. Va ser amb les pragmàtiques de 1491 i 1502 que els Reis Catòlics van aconseguir acabar amb aquesta pràctica entre els religiosos¹⁴.

¹² La situació d'aquestes parelles anirà fent alts i baixos durant l'evolució de l'imperi romà, empitjorant amb emperadors com Constantí, que les ataca i les castiga forçant-les al matrimoni, o millorant com amb Justinià, que iguala el concubinat al nivell del matrimoni *morganàtic* (de nivell inferior) intentant equiparar-lo al legítim (Miquel, 1992).

¹³ Cal tenir en compte, però, que malgrat les similituds amb el matrimoni, les dones que practicaven la *barragania* acostumaven a ser de les classes més baixes per les quals el matrimoni podia haver estat problemàtic a causa de la diferència d'estatus amb l'home.

¹⁴ Segons l'estudi de Goody "una de les possibles raons per la supressió del concubinat seglar (l'eclesiàstic es combatia per d'altres motius) va poder ser la seva capacitat per generar hereus ficticis o

Abans del Concili de Trento (segle XVI) el matrimoni i el concubinat es diferenciaven formalment per la voluntat adquirida entre els membres de la parella d'optar per una pràctica o una altra. Les poques distincions que hi havia es posaven freqüentment en dubte, és a dir, no hi havia una diferenciació significativa i absoluta a nivell social. Entre els segles XIII i XV a Europa els teòlegs, moralistes i la interpretació popular consideraven que el matrimoni havia de ser totalment lliure i voluntari, sense intervenció de terceres persones, encara que existia una autoritat evident per part dels pares de família que els permetia casar els fills. La revolució gregoriana, que volia establir un cert ordre i imposar un dret canònic, va intentar impedir els casaments realitzats per laics, anomenats "clandestins", però no va ser ben bé fins al segle XVI que ho van aconseguir (Burguière et al., 1986).

Amb el Concili de Trento (1563) la situació es veurà transformada considerablement a través d'unes normes establertes que regiran el matrimoni. Segons Casey (1989), es durà a terme una campanya en contra de la immoralitat sexual, que a Espanya precisament no va tenir una gran repercussió en un primer moment, donat que la Inquisició centralitzava les seves accions envers la homosexualitat, la bigàmia i la blasfèmia. Així, si les relacions heterosexuals eren discretes, no eren castigades. Tal com diu Reina (1998:17) "Es tractava evidentment d'una supervivència 'tolerada' de formes matrimonials concubinàries, entenent com a tals una espècie de matrimoni 'de segona'"¹⁵.

addicionals, la presència dels quals podia impedir a una parella donar les seves riqueses amb finalitats religioses" (1986:113).

¹⁵ Des d'una perspectiva comparativa, H. Besc (1988) ens ofereix dades sobre diferents moments històrics i zones geogràfiques, ressaltant els elements culturals per sobre de les qüestions de classe o d'estatus. Un exemple el trobem a les zones rurals de Mèxic en l'època colonial (segle XVI), en què els indígenes conservaven alguns hàbits malgrat les imposicions de l'església. Un d'aquests costums era la cohabitació prenupcial per tal que el futur marit pogués comprovar la virginitat de la noia i també afavorir un major coneixement l'un de l'altre. Aquesta pràctica no era mal vista i no tenia cap oposició per part dels pares dels joves. A Còrsega, al segle XVI, també es donava aquesta pràctica prematrimonial si hi havia un acord entre les dues famílies. El procediment consistia en què la noia anés a viure a casa de la família del marit durant uns mesos o anys abans de casar-se. El contacte abans de la pubertat de la parella podia servir per intentar establir la pau entre dues famílies que es trobaven en *vendetta*. A Gran Bretanya, a finals del segle XVII (1690), sorgeix un control eclesiàstic rigorós, de l'estil del Concili de Trento, que fa desaparèixer les *lawless churches*, que eren esglésies "il·legals" on es duïen a terme simulacres de matrimonis. A Londres, la parròquia de la Flotte va celebrar centenars de milers de matrimonis clandestins en la primera meitat del segle XVIII. Aquestes cerimònies es feien en secret per legitimar una relació anterior o per evitar les despeses que ocasionava el matrimoni oficial. A llatinoamèrica, entre els segles XVI i XVIII, els mestissos, negres i

Una de les formes de cohabitació més conegudes en la història recent, és la del concubinat obrer del segle XIX. Les grans ciutats com París van afavorir aquesta pràctica donat que els qui la practicaven eren joves provinents de zones rurals que es resistien al control social. Aquestes unions també s'anomenaven *extraconjugals* o *il·legítimes*¹⁶. Per aquestes dates les anomenades 'falses llars' es consideraven matrimonis a prova si portaven menys de tres anys convivint. El 34% de les parelles portaven vivint juntes més de sis anys, la qual cosa fa pensar en una certa rebel·lia o indiferència a la institució matrimonial¹⁷. Aquesta relació té a veure amb la que exposàvem anteriorment, i es basa en una sexualitat d'espera, és a dir, es tractava d'una manera d'avançar la sexualitat sense haver de comprometre's al matrimoni a una edat massa avançada. D'aquesta manera la dona fa d'esposa-serventa de la casa i l'home obté una parella durant un temps abans de casar-se amb una altra dona del seu nivell social, evitant així els bordells (Corbin i Perrot, 1991). Malgrat que es practiqués aquesta forma de relació basada en el concubinat, el desig final era assolir el matrimoni per part de tots dos membres de la parella.

Tal com ens diu Segalen (1992), per les dones ser concubina era un estadi per sortir del pas, però l'esperança estava dipositada en el matrimoni. Les condicions de vida a la ciutat eren més dures per la dona, feien que aquestes busquessin l'associació amb un home, encara que fos sense casar-se, per tenir unes condicions econòmiques menys precàries. D'alguna manera es podria dir que les dones eren les víctimes del concubinat.

espanyols recorrien sovint al concubinat com a relació estable, plantejat com un matrimoni però amb menys rigidesa. Molts d'ells no podien pagar els costos d'un matrimoni per l'església o bé estaven casats amb alguna altra persona i havien de recórrer a aquest tipus de relació. D'altres ho feien per interessos mutus com ara conservar propietats personals. En aquests casos el concubinat va ser una eina d'aculturació, en què els indígenes i els nouvinguts compartien la seva vida. El darrer exemple que ens aporta Bresc (1988) és el del Japó al segle XIX, on es practicava la cohabitació durant uns mesos abans de la boda perquè la família de l'home pogués comprovar que la dona era apta per a ell i la seva família i, en cas que no ho fos, la separació resultaria molt més fàcil.

¹⁶ A través dels estudis de Louis Chevalier primer i de Michel Frey després (Corbin i Perrot, 1991) sabem que el concubinat es practicava abans del matrimoni a causa de les despeses que suposava la cerimònia i també com a resposta a la prohibició del matrimoni a indigents abans del 1850 a París.

¹⁷ Segons Michel Frey hi havia dos tipus de concubinat: per una banda la *il·legitimitat obrera*, amb una cohabitació dissimètrica en detriment de la dona, en què l'home sol ser un artesà o petit comerciant i la dona pertanyia al proletariat de serventes i obreres de fàbriques o indústries. Per altra banda hi havia el *concubinat de dependència*, on trobàvem burgesos amb costureres, planxadores o dependents.

Així doncs, no s'ha d'entendre la situació com un rebuig de la família sinó com a conseqüència dels condicionants econòmics i socials del moment (Roigé, 1995).

Amb el temps, i com a conseqüència de l'adquisició dels valors burgesos per part del proletariat, les bodes entre els obrers es faran públiques i sumptuoses alhora que es basaran en el sentiment afectiu i l'amor conjugal. En canvi la burgesia utilitzarà la pràctica del concubinat evitant el matrimoni, perquè una boda implicaria moltes més coses per a ells que pels obrers: en un matrimoni burgès entren en joc interessos i valors patrimonials pels que cal realitzar una estratègia matrimonial ben calculada segons els interessos econòmics familiars (Segalen, 1992).

La cohabitació entre els obrers ens mostra un primer pas envers una nova concepció del concubinat. La transformació es basa en el fet que la convivència es donava entre persones del mateix estatus social i econòmic, és a dir, entre obrers o bé entre burgesos. Com veurem a partir de finals del segle XIX es produeix un gran canvi en la història del fenomen: la parella de fet deixa de ser generada per situacions anòmales i conflictives, passant de ser una forma desprestigiada de matrimoni o de representar un 'matrimoni de segona', a simbolitzar la bandera de moviments de protesta i d'ideologies socialment innovadores i revolucionàries.

Un exemple el tenim a finals del segle XIX, quan es va estendre una forma de cohabitació especial anomenada *matrimoni de consciència* entre els cercles intel·lectuals suecs. Aquest tipus de matrimoni no formalitzat representava una forma de queixa envers la legislació, que només reconeixia els matrimonis religiosos (Domingo, 1997). També a finals del segle XIX i a principis del XX, va sorgir l'anomenat *matrimoni d'Estocolm* com a conseqüència de les condicions de vida a les ciutats per part de la població d'origen rural, que vivia i esperava a establir-se laboralment per accedir a un habitatge i casar-se. Quan la pràctica de la cohabitació augmentarà a mitjans dels seixanta, aquesta s'anomenarà *matrimoni de consciència* o *matrimoni d'Estocolm*, adoptant els termes de les situacions anteriors descrites, encara que les realitats que definiran seran molt diferents de les del segle XIX. A Dinamarca el contingut ideològic de les parelles cohabitants es va accentuar a través de la denominació *matrimoni sense papers* (Domingo, 1997).

Concretament al segle XX, la cohabitació sense matrimoni va tenir un moment àlgic als anys seixanta, amb l'aparició d'aquesta parella de fet ideològica que pretenia formar

un nou tipus de relació amb uns rols i unes relacions més igualitàries entre els gèneres. En aquest cas es designaria com a unió lliure, fent evident la base de la relació que no implicava cap lligam entre les persones i emfatitzava la voluntarietat per sobre de tot. Més endavant aquesta forma de relació *de fet* ha anat derivant a una situació acordada entre els dos membres de la parella, alhora que el significat reivindicatiu i el component ideològic s'han anat esvaint¹⁸.

Les parelles cohabitants, per tant, no són quelcom llunyà i desconegut per la nostra història, però hem de tenir en compte que l'actualitat divergeix de manera important amb les situacions històriques anteriors. Aquesta gran diferència es basa en el fet que les causes ja no són de caire econòmic o social, si més no, no ho són exclusivament, sinó que les parelles de la societat occidental es basen principalment en una opció personal. Malgrat que n'hi pugui haver que ho siguin obligades per la seva situació (econòmica, legal, etc.) la majoria d'elles no es casen per una decisió acordada que pot tenir diferents motivacions de caire més personal. Així doncs, actualment s'està passant a una nova conceptualització de la pràctica de la cohabitació propiciada pels canvis que s'estan produint en la realitat familiar occidental que ja hem exposat a l'inici d'aquest capítol.

2.2.2. A la recerca d'un terme

El breu repàs històric d'aquesta realitat amb els termes vinculats que s'hi associen en cada moment, ens ajuden a veure la importància de la designació i de les paraules utilitzades en tot moment. Dins l'àmbit de les transformacions actuals en el parentiu també es fa present la manca de conceptes o terminologia que expressin aquelles noves realitats, fets molt evidents, per exemple, en la recomposició familiar i els diferents rols que s'hi exerceixen per part dels seus membres (Rivas, 2008). El fenomen de la cohabitació també presenta dificultats terminològiques importants actuals, a banda de les que s'han produït a nivell històric i que acabem de veure, depenent del moment històric i de les zones geogràfiques. Una mostra d'això n'és el fet que encara no s'hagi

¹⁸ Encara trobem avui dia la presència del terme concubinat a la llei francesa sobre el *Pacte de Solidarité* (PACs), quan es refereix a la cohabitació com a *concubinage*. A Catalunya si parlem d'aspectes legals, ens hi referirem com a unió estable de parella o bé com a parella de fet. En canvi des de la perspectiva de les ciències socials ho trobarem majoritàriament com a parella cohabitant o cohabitants directament.

acordat un terme únic per a referir-se a la cohabitació: *unió lliure* recorda unes idees polítiques llibertàries que fan referència a la destrucció del lligam conjugal, *matrimoni a prova* incideix excessivament en una situació inestable que no sempre és reconeguda pels nostres entrevistats, *concubinat* pot tenir un sentit pejoratiu... La necessitat de buscar una nova terminologia mostra el canvi en el significat sociològic del fenomen i fa palesa de nou la importància social de nombrar.

En realitat trobem termes de tota mena per a referir-nos a les parelles de fet, aquí tenim un exemple en tres idiomes diferents prou clarificador:

Fig 2. Taula de terminologies sobre parelles cohabitants

català i castellà	en francès	en anglès
"parella de fet"	"concubinage"	"living together"
"parella cohabitant"	"union libre"	"living together unmarried"
"unió lliure"	"faux ménage"	"two-step marriage"
"unió consensual"	"mariage de seconde zone"	"live-ins"
"unió estable de parella"	ou categorie"	"consensual unions"
"barraganeria"	"union illegitime"	"companionate marriage"
"concubinat"	"famille hors la loi"	"trial marriage"
"parella lliure"	"mariage consensuel"	"cohabitation"
"ajuntar-se"	"mariage à l'essai"	"common law wife/husband"
"matrimoni a prova"		"informal union"
"amancebamiento"		
"amistancament"		
"matrimoni sense papers"		
"matrimoni de consciència"		
"matrimoni d'Estocolm"		
"unió/matrimoni sense papers"		
"unió prenupcial"		
"matrimoni informal"		
"convivència <i>more uxorio</i> "		

Font: Elaboració pròpia, veure bibliografia d'on s'han extret al peu de pàgina¹⁹.

Tots aquests termes es basen diferents criteris que intentarien ressaltar allò que defineix l'absència de matrimoni, de manera que depenent dels elements que es prenguin com a bàsics per la seva definició s'utilitzarà un terme o un altre. Un dels criteris seria el

¹⁹ Informació extreta de: Domingo (1997), Estrada Alonso (1986), Alabart et al (1988), Freeman i Lyon (1983), Hanotiau (1992).

residencial, com ho exemplifica el terme *cohabitació*, que imposa per sobre de tot la convivència de parella sota un mateix sostre. Aquest concepte es pot considerar inadequat perquè emfatitza l'aspecte residencial, de tal manera que podríem preguntar-nos ¿què passa quan una parella no resideix conjuntament de forma permanent? o ¿què passa amb els matrimonis? ¿que no cohabitin també? Parlar de *cohabitació* deixa de banda la relació de parella i el seu contingut i, a més, no fa al·lusió a la veritable diferència entre els matrimonis i les parelles no casades, és a dir, l'absència de legalitat o d'un contracte de matrimoni. El que té de bo aquest concepte és que al ser nou és més neutre i afavoreix que no tingui connotacions ideològiques ni morals negatives, la qual cosa ajuda a no incorporar-hi valoracions despectives.

Quan es va començar a utilitzar el concepte de *cohabitació juvenil* tenia l'avantatge de la neutralitat (Roussel, 1978). Chalvon-Demersay (1983) justament diu que aquest terme és tan neutre que no fa referència a les relacions afectives, que justament és del que estem parlant quan estudiem la parella. La mateixa autora deixa entreveure que potser el fet que no hi hagi un nom ben definit sigui la conseqüència del fet que els temes de parella són privats: “tan privats que el privem d'un nom” (1983:16). Tal com ens diu Domingo: “El lèxic antic és rebutjat per l'estigma social que tradueix, de fet, són mots que no es corresponen ni amb l'especificitat de la unió en parella considerada ni amb la tolerància, l'acceptació amb la que aquest tipus d'unió és vista en l'actualitat, de fet, amb la seva legitimitat” (1997:200).

Alguns estudis que es realitzen sobre la temàtica ens confirmen la dificultat de trobar un terme que englobi totes les variacions possibles que aquestes parelles representen. En alguns casos es parla d'un “matrimoni a prova”, però aquesta mena de terminologia es percep carregada de prejudicis, donat que s'està englobant dins un mateix concepte aquelles parelles que potser sí volen viure junts “per provar” la seva relació, però també a les altres que estableixen una vida en comú i no perceben la seva relació com una prova sinó amb una estabilitat que tant podria caracteritzar a les persones casades com a les solteres: “La cohabitació es pot veure com una prova abans del matrimoni, però en realitat es viu, des del primer dia, una relació com la d'un matrimoni. (...) la finalitat de la cohabitació no és la prova sinó el començament d'una relació” (Rico i Ribot, 1999: 20).

D'altra banda, gran part de la terminologia té connotacions ideològiques importants que es tradueixen en una lluita en contra del matrimoni, vist com una forma de control

institucional. El terme *unió lliure* s'ha utilitzat per parlar de situacions de convivència de caire més inestable com a conseqüència d'una percepció de l'amor sense lligams envers una única persona. Es pot dir que tant *unió lliure* com *parella lliure* suggereixen una actitud clarament militant d'esquerres (Alabart et al., 1988). Tal com diu Domingo (1997: 201) "En el cas de la *unió lliure*, es qualifica de forma negativa el matrimoni, impregnant d'una forta presumpció ideològica una relació basada en el rebuig del matrimoni, cosa que no sembla ser certa en la majoria dels casos i que va tenir la seva vigència, en un marc històric determinat, dins el corrent del pensament d'esquerres i més concretament en el moviment llibertari". Malgrat aquestes crítiques el terme encara s'utilitza sovint per a referir-se a les parelles de fet. Segons Kaufmann (1993), els termes *cohabitació*, *unió lliure* i *concubinat* es refereixen als qui viuen junts rebutjant el matrimoni, però cadascun es refereix a una qualitat particular: *cohabitació* es refereix als que comparteixen un mateix habitatge, *concubinat* als qui comparteixen un mateix llit i *unió lliure* els qui, bàsicament, neguen la institució.

Els estudis legals utilitzen una terminologia molt extensa, donat que és una de les disciplines que en els darrers anys ha treballat més el tema com a conseqüència del debat sobre la seva regulació legal. Si el que volem és destacar l'aspecte legal de la relació, resulta més adient utilitzar el terme *parella de fet*, perquè que es refereix a la manca d'un contracte legal entre els dos membres i que, en definitiva, és el que diferencia a nivell pràctic aquestes unions de les casades. Aquest concepte és el que trobem més freqüentment en els estudis legals, encara que també se n'utilitzen d'altres com *relació paramatrimonial* i *unió lliure*²⁰.

Centrant-nos en la legislació catalana vigent, la Llei de 2005 de parelles estables, 25/10 del 29 de juliol del Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya relatiu a la persona i la família, es plantegen diverses reflexions sobre el terme que s'utilitza en aquests casos.

²⁰ Les aportacions de Roca (1996) al respecte resulten de gran interès quan diu que a França es parla de *concubinage notoire*, d'*union libre* o de *ménage marital*, a Gran Bretanya de *cohabitants* i a Itàlia de *famiglia di fatto*. Aquesta multiplicitat de termes desprèn una gran varietat de conceptualitzacions per cadascun d'ells. A França el *concubinage notoire* és la unió entre un home i una dona que conviuen sense casar-se, de manera que sembla que s'exclouen les parelles homosexuals. El mateix passa a Anglaterra i Suècia, on s'equipara la convivència a la d'un marit i una muller, la qual cosa sembla referir-se a la parella heterosexual. A Itàlia, en canvi, es veu la família de fet formada per persones del mateix sexe sense haver-se casat.

¿Per què no s'ha emprat el terme *parella de fet*, que ha estat el més habitual en l'àmbit jurídic? Emprant aquesta terminologia podríem pensar que el que s'està emfatitzant de la parella que conviu sense matrimoni és un requisit molt important als ulls públics: l'estabilitat. Com si la parella de fet es caracteritzés per una major inestabilitat en contrast amb l'estabilitat que definiria la convivència de les casades. I encara és més evident si tenim en compte que les parelles que es van formar als anys seixanta i setanta no són les mateixes que es creen ara, que intentaven afavorir una forma molt més llunyana al matrimoni que en l'actualitat.

En aquest cas ens sembla molt encertada l'aportació de Llebaría (1996), que realitza una crítica del concepte d'estabilitat que sempre va tan associat a les parelles cohabitants i la seva definició. Segons l'autor, el fet de *conviure maritalment* ja implica una estabilitat que no cal ressaltar o repetir en el mateix text dient *conviure maritalment i de manera estable*. Segons la seva anàlisi sembla que el terme "estable" es troba més en relació a la durabilitat de la parella que a la seva estabilitat real. És a dir, quan es parla d'estabilitat s'està parlant en realitat de durabilitat: "(...) l'estabilitat' funcionaria més com a requisit temporal de la convivència que com a element definitori d'aquesta" (Llebaría, 1996:135).

El fet que en aquesta darrera legislació ja es mencionin conceptes com ara "parella" o "família" mostra un esforç per apropar-les a les realitats familiars actuals viscudes per la població, cosa que no feien en la primera legislació de les *unions estables de parella* (antiga llei 10/1998 de 15 de juliol).

Avui en dia podem dir que el terme *cohabitació* és el més utilitzat en els estudis socials des que L. Roussel²¹ el va designar com a *cohabitation juvénile* per primer cop al 1978 per referir-se a la convivència d'algunes parelles joves franceses. D'aquest terme compost es va extreure el concepte que ara s'utilitza per referir-se a totes elles deixant de banda els criteris d'edat. Bawin-Legros (1988) posteriorment farà una crítica al concepte de *cohabitació juvenil* de Roussel, basant-se en tres raonaments: en primer lloc la finalitat de la cohabitació no queda ben definida donat que pot ser durable o no, caracteritzar-la de juvenil delimita excessivament la seva població i tampoc reflexa la diversitat de

²¹ Amb el seu article "La cohabitation juvénile en France", *Population*, n.1, p.15-42.

situacions que es donen en la realitat. A partir del terme *cohabitació* podem dir que s'han elaborat tipologies segons l'edat (cohabitació juvenil i cohabitació adulta), segons les experiències anteriors (cohabitació prematrimonial i cohabitació postmatrimonial), entre d'altres.

Veurem més endavant que no només existeixen les dificultats de conceptualització en la nostra disciplina, sinó que a nivell col·loquial tampoc hi ha un terme adequat que defineixi aquest tipus de relació a la mida. És a dir, que la dificultat semàntica s'estén tant als qui l'estudien com als qui la protagonitzen (Domingo, 1997). Se solen utilitzar més freqüentment les expressions “viure junts” o “ser parella de fet”, gràcies a la publicitat que s'ha dut a terme d'aquesta forma de vida per la seva legalització al nostre país. Les expressions “viure junts”, “viure amb” semblen potser unes de les més neutrals i amb menys implicacions morals, donat que s'utilitzen en l'àmbit més quotidià (Alabart et al., 1988a).

Encara que disposem d'una gran quantitat de termes per escollir, molts d'ells són percebuts com inadequats perquè representen situacions del passat que tenen implicacions morals i que evoquen uns fenòmens socials totalment diferents del que existeix en aquests moments. Es tracta de paraules que més aviat desqualifiquen i que ja no tenen cap funció en la societat actual amb prejudicis important inherents a elles.

Ara per ara, resulta molt difícil trobar terme que inclogui la gran heterogeneïtat que afecta la cohabitació, el més fàcil seria experimentar amb termes nous que no tinguessin cap implicació ni es referissin a situacions històriques anteriors, centrant-se en la característica bàsica de la no existència d'un contracte entre els dos membres de la parella. Precisament el tresor més gran que ens ofereix el terme *cohabitació*, malgrat els seus possibles inconvenients que ja hem esmentat, és la seva novetat en la conceptualització, que ens permet parlar d'un fenomen diferent dels altres sense prejudicis ni ideologies darrera, malgrat els seus orígens històrics. En aquesta recerca, malgrat els possibles inconvenients, utilitzarem el terme *cohabitació* perquè no té implicacions ideològiques, té un ús extens en la recerca social sobre el parentiu i resulta clarificador.

2.3. La cohabitació des dels estudis socials

Tinc l'honor de no demanar-te la mà,

no gravem els nostres noms en un pergamí.

Georges Brassens (Cantautor "La non demande en mariage")

2.3.1. L'interès dels estudis sobre cohabitació

Els inicis dels anys 1970 van venir marcats per canvis en la família europea en general (retard en el matrimoni, augment de la cohabitació, etc.), que anirien manifestant-se als diferents països a ritmes també diversos. A partir d'aquell moment augmentarien les parelles cohabitants en nombroses zones d'Europa, amb diferències importants, però, respecte a les que havien existit històricament: es tractava de persones joves, la majoria estudiants, amb nivells educatius mitjans o alts, que practicaven una cohabitació prematrimonial, d'assaig al matrimoni (Flaquer, 1998). Tot plegat va generar la necessitat de començar a estudiar fenòmens com el de la cohabitació, que prenia una forma històrica nova fins al moment: es tractava d'una forma de convivència que no resultava marginal sinó escollida i que inclús podia tenir intenció de substituir o de ser alternativa, davant el matrimoni.

Si hem de posar un punt de partida que marqui la recerca sobre la cohabitació, no podem deixar de citar el treball de Roussel (1978), que va utilitzar el concepte de *cohabitació juvenil* en un article, donant a aquesta realitat una nova designació lliure de prejudicis històrics i que s'ha convertit en la base terminològica actual en els estudis socials. Amb el temps el concepte es va utilitzar sense fer referència a l'edat dels protagonistes (juvenil).

La dècada dels anys setanta es caracteritzà per una tendència a trencar amb les normes establertes i intentar crear un nou model de societat, i com a conseqüència, de família, a la qual cosa hi contribuiria la pràctica de la cohabitació que rebutjaria les pautes i els rols socials que el matrimoni implicaria i proposaria un model de parella amb uns rols

més igualitaris entre els gèneres. Tot plegat generaria la clara evidència de la necessitat de conèixer més a fons els significats d'aquestes noves pràctiques²².

En d'altres països aquesta realitat també ha estat treballada, com ara la línia encetada pels EE.UU., amb els treballs sobre el matrimoni i la cohabitació de Nock (1999), Smock (2004), Kiernan (1999) o Cherlin (2004). En aquest sentit veurem com aquests treballs divergeixen força en la metodologia i enfoc dels que es fan des d'Europa, que consideren la cohabitació com una realitat que incorpora elements que la devaluen quan es compara amb el matrimoni: la cohabitació representa una forma de convivència més inestable, amb més facilitats de trencament, amb més dificultats d'atenció i cura envers als fills propiciada per situacions socials complexes o marginals... en general amb més problemàtiques associades si es compara amb les parelles casades.

Finalment, sobre la convivència sense matrimoni al nostre país podem destacar una línia de treballs des de la Sociologia i la Demografia que es va iniciar amb retard, cosa comprensible si tenim en compte que també el fenomen va arribar més tard a casa nostra. Cal destacar treballs com els d'Alabart el tal (1988a i 1988b) sobre matrimonis i parelles cohabitants, la tesi de Domingo (1997) sobre la cohabitació, els treballs de Flaquer (2002), Miret (2007), i d'altres més recents com els de González et al (2010) o Dominguez i Castro (2013), que analitzen la situació actual d'aquestes parelles.

D'aquesta manera, els estudis sobre la cohabitació ens aporten un major coneixement de la realitat familiar a la nostra societat, formant part del conjunt de transformacions que s'estan produint en el parentiu occidental. En una època passada en què el matrimoni era la base per la formació de la família, l'actualitat es caracteritza per la diversificació, la innovació, la flexibilitat i l'elecció. A més la cohabitació es troba mancada

²² Alguns dels estudis més destacats sobre el tema el van desenvolupar autors com Trost (1979), a Suècia, o també França com els de Roussel (1989), Roussel i Bourguignon (1978), que van iniciar una línia de treballs que incloïen la cohabitació com a element primordial en la formació de les parelles al costat del matrimoni. Després d'aquest primer reconeixement del fenomen, vindrien altres treballs que aprofundirien en ell entre els que hem de destacar el de Chalvon-Demersay (1983), que analitzarà aquest fet a França de forma específica.

de pautes clares i definides amb les quals les parelles es puguin orientar, deixant una porta oberta pel canvi familiar²³.

L'estudi de la cohabitació s'ha basat sovint en temàtiques més o menys recurrents que ens indiquen quins són els camps i temes que han generat l'interès des de l'estudi cultural i social. Si bé des de la disciplina jurídica ha plantejat qüestions referents a la regulació legal d'aquesta relació, des de les ciències socials ha despertat l'interès en aspectes com ara la decisió de trencar amb l'hegemonia del matrimoni com a pauta de creació de parelles i les conseqüències a tots els nivells d'aquesta situació: familiars, econòmiques, de gènere, ideològiques, rituals, etc. Vegem les aportacions principals de diferents autors que ens ajudaran a tenir un marc teòric de referència entorn la seva realitat especialment a Europa.

2.3.2. Per què estudiar la cohabitació? Principals aspectes treballats

a. Establir classificacions de cohabitants

Un dels esforços més habituals es basa en l'elaboració de classificacions de parelles cohabitants basades en les motivacions que les han portades a rebutjar el matrimoni. Segons Domingo (1989 i 1992) es trobaven tres tipus de cohabitació depenent de la motivació que portava a la convivència sense matrimoni:

- a. *La cohabitació no escollida*. Representada per aquelles persones que no es casen per problemàtiques socials o legals. Viuen la seva situació de forma anòmala amb

²³ Als anys noranta Leridon i Villeneuve-Gokalp (1994) consideraven que s'estava duent a terme una *revolució tranquil·la*, quan parlaven dels canvis en les actituds i concepcions sobre la família a partir dels anys setanta a França. Flaquer (2002) ens parlava d'una *revolució silenciosa* a Catalunya, en què les formes de convivència que abans resultaven ser poc convencionals anaven en augment, com ara la monoparentalitat, les persones que vivien soles i les parelles de fet. Però no es tractava només d'uns canvis en les formes residencials sinó també en les actituds en quant a les relacions de gènere i la representació dels valors familiars.

un matrimoni de vegades inabastable o no possible (pel fet de no estar divorciats de la relació anterior, dependència de pensions, etc.).

- b. *La cohabitació ideològica.* Aquests cohabitants són aquells que rebutgen el matrimoni de forma explícita, com una expressió de rebel·lió social, política i religiosa. D'acord amb aquesta perspectiva, només fora del matrimoni serà possible l'amor autèntic.
- c. *La cohabitació a prova.* Aquells que viuen junts però no descarten el matrimoni futur, es viu el moment com una transició. Domingo considera aquest grup com l'hereu directe de l'anterior, amb una clara evolució generacional del contingut de la seva pràctica. És el grup que en els anys 90 representa la majoria de cohabitants a casa nostra.

Heuveline i Timberlake (2004) van sintetitzar els diferents formats de cohabitació, elaborant una taula com la següent, basada en les dades de la FFS, i identificant 6 tipus ideals de cohabitació basant-se en indicadors com ara la incidència de la cohabitació, la durada mitjana de les unions i el percentatge d'aquestes que es transformava en matrimoni.

Fig 3. Tipus ideals de cohabitació segons Heuveline i Timberlake (2004)

	Descripció	Incidència	Durada mitjana	% que acaba amb matrimoni	Països
Marginal	Poc freqüent i tant les actituds socials com les polítiques no la potencien	Baixa	Baixa	Alt	Bèlgica, Hongria, Itàlia, Espanya, Portugal
Preludi matrimoni	Prereproductiva. Breus, no es tenen fills i acaba en matrimoni.	Alta	Baixa	Alt	R. Txeca, Suïssa
Fase en el procés matrimonial	Fase transitòria. Més llarga, tenen més fills però es casen després.	Alta	Baixa	Alt	Àustria, Finlàndia, Alemanya, Lituània, Eslovènia
Alternativa a la solteria	Unions inicials, breus, sense fills que sovint acaben en separació.	Alta	Baixa	Baix	Nova Zelanda, EEUU
Alternativa al matrimoni	Component del sistema familiar. Pocs es casen, tenen fills, i són llargues.	Alta	Alta	Baix	Canadà, França
Indistingible del matrimoni	Gairebé sense diferències entre cohabitació i matrimoni.	Alta	Alta	Baix	Suècia

Font: Taula elaborada per Castro i Domínguez (2008)

Així doncs Espanya estaria en la classificació “marginal”, encara que molts autors coincideixen en dir que amb les dades més recents s’està donant un gir radical i potser quantitativament poden resultar marginals, però no ho són des del punt de vista social (Castro i Domínguez, 2008). Segons les autores tot apunta a que la cohabitació s’està convertint a pas lent en un estadi més de la formació de la família.

Dominguez (2011), en una altra classificació més actual incorpora la idea de la parella que canvia la seva manera de percebre la cohabitació al llarg del temps:

- Que no poden casar-se.
- Que no volen casar-se, que inclou la oposició per ideologia com als qui creuen en el matrimoni però pensen que no és el moment oportú.
- Que es volen casar i proven la vida en comú, entenent la cohabitació com una part més del procés de nuviatge.
- Finalment no es pot descartar que una parella canviï d'opinió i es mogui entre una opció i una altra amb el temps, amb la qual cosa es podria donar el cas que s'iniciï la convivència com una prova i s'acabi com una situació permanent.

b. Com és la relació de la parella cohabitant?

Una de les qüestions més debatudes i estudiades sobre la cohabitació ha estat conèixer quines raons portaven a la parella a practicar-la i si això tenia alguna cosa a veure amb un tipus de parella específica, que busca una forma de relació diferent o alternativa al matrimoni. Aquest és un interès d'estudi central perquè, com hem vist en l'anterior apartat, al llarg dels segles ha estat un fenomen que afectava a persones que per alguna raó (econòmica, social, etc.) es trobaven fora del sistema "habitual" de creació de parella. Hi ha un interès evident per conèixer les raons de la cohabitació per tal de saber si aquestes parelles viuen en una certa marginalitat, si estan potenciant una manera diferent d'entendre la parella i si aquesta forma de convivència genera noves formes de relació.

Així doncs, un altre dels grans temes són les similituds i diferències amb els matrimonis. Segons Dominguez (2011), a Espanya s'està donant un canvi en el perfil de les parelles amb una aproximació cada vegada més gran entre matrimoni i cohabitació, i una major proporció de dones amb alt nivell educatiu que formen parelles LAT (*living apart together*). En aquest sentit les parelles casades s'assemblen més a les cohabitants i solteres perquè les diferències educatives i a nivell professional entre elles s'han reduït. Autors com Kaufmann (1994), recolzaven la idea de la cohabitació com un pas previ al matrimoni, no una alternativa a aquest, com una forma alentida d'arribar-hi. D'altres constaten que abasta situacions molt variades que van des de la parella a prova que té força possibilitats de trencar-se, fins a aquella que es perllonga, que és més estable, forma

una família i té fills. Parlen d'una polarització en els comportaments dins d'aquesta pràctica (Le Bourdais i Juby, 2000). En tot cas es fa patent que hi ha una gran heterogeneïtat a tots nivells segons el país, el moment històric, la societat i inclús els individus que la protagonitzen (Castro i Domínguez, 2008).

Vinculat a l'aspecte de la parella i la seva forma de relació també hi ha gran interès per la qualitat de la relació i la seva estabilitat, especialment als estudis sobre els EE.UU. que solen considerar aquesta pràctica com a més fràgil, sovint pròpia de les classes socials més desfavorides i amb més possibilitats de dissolució que els matrimonis (Kiernan, 1999; Wiik et al., 2012). D'acord amb Brown i Both (1996), la cohabitació era una altra forma de matrimoni. En el treball de Trost (1979) a Suècia, veiem com el fet de cohabitar tampoc comportava un canvi important en la sociabilitat de les parelles, que seguien mantenint les pautes i els rols familiars que es podrien sobreentendre a qualsevol altra parella casada. En aquest sentit trobem diversitat de matisos en estudis més recents que mostren com les pràctiques de parelles casades i cohabitants tampoc divergeixen massa en el seu fer quotidià, especialment aquelles que tenen fills (Brown i Both, 1996; González et al., 2010).

En estudis molt recents (Perelli-Harris i Bernardi, 2015), es posa èmfasi en analitzar casos concrets perquè cohabitació i matrimoni estableixen relacions diferents depenent de la societat de la qual parlem. En aquest cas les dues autores destaquen les diferències de percepció entre diferents països europeus: a Austràlia cohabitació i matrimoni es consideren parts d'un mateix procés del cicle de vida, la primera lligada als joves i la idea de llibertat i el segon als adults de més edat que cerquen estabilitat i menor risc. A Noruega el significat de parella recau més en els fills que en el matrimoni, passant aquest darrer a ser més aviat una opció personal per demostrar l'amor. Al Regne Unit el matrimoni representa un compromís real i la cohabitació una mena de prova de la relació. A Itàlia el matrimoni és el pas que va darrera la cohabitació. I finalment a Alemanya de l'Est es percep el matrimoni de manera negativa davant les conseqüències negatives del divorci, de manera que bàsicament cal evitar-lo. D'acord amb les autores, les diferents maneres de percebre aquestes formes de convivència es deuen a com s'interpreta el cicle vital i els canvis seqüencials, com s'entén l'individualisme (més propi en les edats joves), i la cultura i història en cada entorn social.

c. La cohabitació com a espai per crear

Malgrat les similituds amb els matrimonis, la cohabitació és un espai obert i flexible que permet un nou escenari pel canvi en els rols i les relacions davant la manca de pautes preestablertes. El fet de no casar-se pot ser percebut com una manera d'anar a la recerca d'una relació ideal basada en l'amor i en una relació de parella igualitària. És a dir, cohabitar és una manera d'innovar, de crear noves formes de relació. Així doncs aquesta pot esdevenir un espai amb major llibertat perquè no hi ha res establert prèviament, no hi ha uns rols i unes expectatives de gènere, ni unes relacions de parentiu prefixades (Nock, 1999). Tal com dèiem, depenent de la societat de la qual parlem la percepció de la cohabitació pot ser generadora de noves formes de relació o no, com és el cas de Polònia (Mynarska et al., 2014), que evidencien com la cohabitació ofereix unes condicions més flexibles per tal de provar la relació abans d'un matrimoni molt més complicat de trencar. Aquest fet fa que la convivència sense papers faciliti una major llibertat entorn tres aspectes essencials: manca d'obligacions legals, baix sentiment d'obligació moral respecte a l'altre membre de la parella i major independència femenina. Això no vol dir que porti a cap canvi immediat, donat que el context del matrimoni futur trenca amb aquestes característiques en la relació, però podria representar un motor de canvi.

Per Chalvon-Demersay (1983) en la seva obra de referència d'estudi sobre la cohabitació deia que aquestes parelles es movien entre dos models de la vida amorosa que practicaven simultàniament: el que reivindica per una banda la independència i l'autonomia, però alhora requeria d'una comunicació intensa i sincera en tot el que es feia que havia de reforçar una relació més autèntica. De vegades aquests dos àmbits eren incompatibles donat que la llibertat d'acció acompanyada de la comunicació sincera pot dur a viure moments conflictius d'intensa gelosia entre la parella. Roussel i Bourguignon (1978) estudiaven el fenomen també en la societat francesa on es percebia la parella conjugal com quelcom de l'àmbit més privat de les persones, que no admetia cap intromissió externa per part ni de l'estat ni dels familiars. Tal com ens diuen aquests dos sociòlegs, els cohabitants d'aquella època concebien l'amor de forma oposada a l'obligació, representada pel matrimoni i el contracte legal, entenent que aquest "en la història real d'una parella el matrimoni no hauria de ser res més que una anècdota" (1978: 244). Es basaria en sobrevalorar l'amor i posar-lo per sobre de la seva institucionalització, com si així fos més pur i vertader. També d'alguna manera el

matrimoni es podria associar amb un major compromís i uns rols més inflexibles que les parelles cohabitants volen evitar en un moment donat (Reed, 2016).

En qualsevol cas, i donat que no es produeix una celebració ritual matrimonial que marca clarament per la parella i la societat una evidència de conjugalitat, es reproduïen discursos que expliquen la parella en base a un criteri central: es reivindiquen l'amor i el compromís com a conceptes bàsics que la sustenten, molt més importants que l'existència d'un reconeixement legal. Es tracta d'un compromís que es basa especialment en un reconeixement reduït únicament a la parella. L'amor compartit és la base de tot i és el que realment s'ha convertit en una certesa (Alberdi, 1999) on té més importància el compromís individual que el social.

En aquest sentit resultà significativa l'aportació de Leridon i Villeneuve-Gokalp (1994) quan deien que la cohabitació a França era una etapa neutra en la que no hi havia projecte de matrimoni, ni projecte d'infant, però que tampoc hi havia un rebuig de cap dels dos. És a dir, s'hi trobava una actitud absolutament neutra. Aquesta situació d'indefinició que caracteritza a les parelles cohabitants els conferia, tal com ens diu Alberdi (1999), la possibilitat de transgressió de les normes, especialment en les relacions amb els parents afins que de vegades resultaven optatives, donat que tenien més llibertat que les casades, amb menys obligacions socials explícitament preestablertes. En recerques actuals veiem com en alguns països, això pot ser vist fins i tot com una oportunitat i un benefici explicitat pels seus protagonistes, com ara a Polònia i Itàlia (Perelli-Harris et al., 2014). D'alguna manera la cohabitació permet una flexibilitat de requisits a molts nivells que les parelles poden aprofitar (Dominguez i Castro, 2013), com ara el fet de sentir-se menys responsables envers les obligacions socials amb els parents afins (Hogerbrugge i Dykstra, 2009).

d. Igualtat de gènere?

Alguns estudis realitzats han intentat mostrar si la relació de parella cohabitant s'estableix en base a uns rols i uns valors més igualitaris o clarament diferents dels que es pressuposen del matrimoni. Dins el marc dels pocs estudis realitzats sobre la societat catalana i la cohabitació a Barcelona i Madrid l'any 1985 (Alabart et al., 1988a i 1988b; Domingo, 1997), es van analitzar diferents qüestions entorn aquesta forma de convivència, que en aquell moment tenia una acollida força representativa en la nostra societat. Concretament en una anàlisi sobre els rols de parella que desenvolupaven

aquestes unions, es veia com sí que existia un discurs entorn el desig de crear noves formes de relació conjugal, de desenvolupar uns rols més igualitaris a tots els nivells, inclòs el repartiment de les tasques domèstiques, però que en la pràctica aquest discurs es difuminava i les possibles diferències amb els matrimonis del moment no eren massa importants.

Alabart et al. (1988b) mostraren com a Barcelona, les parelles de l'any 1975, tant cohabitants com matrimonis, seguien uns rols i un repartiment de responsabilitats domèstiques molt similars, encara que, com deien, la cohabitació "allotja indiscutiblement, en el seu sí, els fugitius de l'ordre matrimonial tradicional i de la seva assignació de rols complementaris, percebuts com a font de la dependència i de la imposició" (1988b:157). Segons aquest estudi en el discurs de les parelles casades predominaria la lamentació i l'autoexculpació pel repartiment desigual de les tasques, mentre que entre els cohabitants es recolzarien en els èxits aconseguits i insistirien en la recerca de solucions. González et al. (2010) afirmen que la cohabitació actual afavoreix una major igualtat de gènere dins la parella, però que a la realitat les dones segueixen sent les principals cuidadores familiars. En estudis comparatius recents a Europa veiem com la cohabitació està molt vinculada al concepte d'individualització i de llibertat, fent-se palès en alguns països estudiats, com ara el cas de Rússia o Polònia, que mostren com la cohabitació permet a les dones relaxar-se en les obligacions domèstiques que tradicionalment se li assignen (Perelli-Harris i Bernardi, 2015; Mynarska et al., 2014).

Veiem doncs, que les parelles cohabitants, si bé disposen d'un marge important per innovar en la seva definició de relació de parella, precisament perquè no es troba emmarcada sota cap concepte ben definit, en la pràctica no reverteix en innovacions destacables a nivell de gènere. Sí que va haver-hi un moment en la dècada dels setanta que semblava que es volia potenciar una relació més igualitària, i es feia explícit en un discurs més o menys clar, però en l'actualitat no es reflexa d'aquesta manera. A nivell de funcionament i pautes de comportament, no es distingeixen en excés de les parelles casades ni impliquen un desenvolupament singular, encara que potencialment poden ser generadores de canvis. Tal com diu (García Pereiro, 2011), la cohabitació guanya terreny com a propera al matrimoni i el perd com a alternativa.

e. Anar a viure junts

Com hem vist en el punt anterior, el procés d'emancipació, que abans es produïa en la majoria de casos per casar-se, s'ha prolongat en el temps i s'ha diversificat en les opcions (Serracant, 2013). Encara que el model que existia el matrimoni ha deixat de ser-ho per molts joves, segueix sent l'ideal i la pauta a seguir per molts d'ells. Però també n'hi ha d'altres que trien altres maneres de marxar de casa els pares, optant entre d'altres per la cohabitació.

En realitat les parelles prenen la decisió de conviure, no la de “no casar-se”. Aquesta aportació de Trost (1981) quan ens parlava dels Països Nòrdics, aporta un enfoc interessant perquè focalitza l'atenció de la creació d'una parella, de la vida en comú, deixant de banda la possible institucionalització legal o no d'aquesta; prendre la decisió de “no casar-se” ja no era important o havia perdut el seu interès. Es fan evidents dues coses importants: que el matrimoni no és l'única opció legítima de conviure en parella, que no hi ha un rebuig exprés del matrimoni, amb la qual cosa pot esdevenir una opció futura.

Sovint, optar per aquesta forma de viure era el resultat d'un procés en què no s'havia pres una decisió massa explícita de fer-ho sinó que havia anat succeint mica en mica amb el temps (Chalvon-Demersay, 1983; Roussel i Bourguignon, 1978). Així doncs, el procés d'inici de la convivència es convertiria en un dels moments que generen més interès en els treballs socials. En el cas del matrimoni es donaria un dia en què es pren la decisió de casar-se, acompanyada d'una cerimònia i un ritual celebrats en un dia determinat, fent-ho evident a tot el seu entorn social. Existiria una data concreta que marca aquest començament, cosa que amb les parelles cohabitants podria quedar molt més difós. És un dels temes que generen interès des dels estudis socials, ja que a més és en aquest moment on s'estableixen les primeres decisions, més o menys explícites, de com es definiran les seves opcions de vida en el futur. D'alguna manera és aquí on es posen les cartes sobre la taula i la parella presenta els seus motius d'aquesta opció i els negocia.

Segons Chalvon-Demersay (1983) hi havia dues opcions per l'inici de la convivència, el *precipitat* en què es busca un allotjament i s'hi va a viure en comú un dia determinat, i el *diferit*, en què es va produint la cohabitació per etapes. És per això que deia que l'originalitat de la cohabitació tendia més al procés que genera que al resultat final, on hem comentat que la parella no innovava excessivament en la seva relació. Així doncs,

davant la manca d'un ritual d'inici de la convivència, la convivència vindria acompanyada de moments simbòlics molt crucials com ara donar la còpia de les claus de l'apartament o deixar-hi roba i objectes personals com el raspall de les dents. Per Kaufmann (1994) la idea de procés també és present quan deia que la parella començava amb una relació fora de tota institucionalització, després amb la cohabitació, i després s'anava estructurant amb el temps. Es tractava d'un model d'integració conjugal per etapes que implica una "conjugalitat lleugera", perquè segons l'autor no hi havia un sistema de gestió de l'àmbit domèstic que establís pautes rígides i també perquè s'anava donant pas a pas, no de cop a partir d'una data concreta.

Veiem doncs, que la qüestió de la temporalitat és important en aquests casos, donat que la flexibilitat social que existeix avui dia per l'establiment de la relació de parella afavoreix aquesta forma d'entrada processual envers aquesta forma de vida en comú. No vol dir que totes les parelles cohabitants iniciïn la seva convivència per passos, però sí que el seu format afavoreix fer-ho d'aquesta manera, convertint-ho en un aspecte característic d'aquesta, com veurem més endavant.

f. Replantejem la família, una alternativa real?

Per alguns autors els canvis que implica la cohabitació són part d'una realitat més amplia que afecta tota la família i que fa referència a unes pràctiques més obertes i a una major possibilitat d'elecció que fan més incerta o insegura la resposta de les persones en cada acció (Roussel, 1989; Beck-Gernsheim, 2003). El que trobem són redefinicions on el nucli del concepte de família deixen de ser el matrimoni, la boda, la obligatorietat, la durada, etc. Per Alberdi "estamos bajo el imperio de lo efímero" (1999: 42), amb la qual cosa reforçava la idea d'inseguretat o de la no durabilitat, encara que això no volia dir que no hi hagués legitimitat de les pràctiques, que s'ampliaven admetent la cohabitació com a una possibilitat més per la creació de família. Beck-Gernsheim (2003) també plantejava que la cohabitació havia esdevingut un element més del ventall d'opcions disponibles pel desenvolupament de la relació de la parella i de la seva vida en comú: "Hoy en día ha dejado de estar claro qué cosa es una excepción y qué es una regla" (2003: 36).

Cherlin (2004) inclús parlava de desinstitucionalització del matrimoni, davant l'increment de la cohabitació i dels matrimonis del mateix sexe als EE.UU., així com de les transicions que s'havien produït en el significat del matrimoni. Però per contra, encara que el protagonisme del matrimoni havia disminuït, el seu significat simbòlic s'havia

mantingut i inclús augmentat. Segons l'autor havia esdevingut un element de prestigi i compromís personal i reflexionava: "(...) crec que la pregunta interessant no és perquè tan poques parelles es casen, sinó més aviat, per què tantes persones es casen o planegen casar-se, o tenen l'esperança de casar-se, quan la cohabitació i la seva paternitat són opcions àmpliament acceptables" (2004: 854). Seguint aquesta línia Gibson-Davis (2011) veu com les dones cohabitants als EE.UU. no eviten tant el matrimoni com el retarden, esperant a tenir una situació més estable econòmicament. Domingo (1997) en canvi, afirmava que el matrimoni s'havia convertit en un simulacre de la cohabitació, on les parelles més joves casades intentaven viure segons els ideals que plantejava aquesta, més que amb els del matrimoni que va representar el seus pares. Ho feien perquè era més moderna i innovadora que el matrimoni tradicional. Segons l'autor la cohabitació s'havia convertit en paradigma de la institució matrimonial, perquè en aquell moment representava una nova manera d'entendre la relació de parella i de gènere. Per ell, el que s'estava produint no era una desinstitucionalització de la família sinó una descontractualització on l'autoritat legitimadora passava a ser l'acceptació social i no l'Estat ni l'Església.

D'acord amb aquesta línia que posava en dubte el valor i necessitat del matrimoni evidenciat per les parelles cohabitants, Chalvon-Demersay (1983) ja afirmava que el matrimoni havia perdut el seu valor sacramental i amb ell una part de la seva càrrega simbòlica, cosa que es feia força evident en el cas de les parelles cohabitants, quan deia que la societat civil no aconseguia crear substituïts laics eficaços i entusiasmadors. Per l'autora la innovació de la cohabitació es basava en una ruptura de l'ordre simbòlic en referència al matrimoni tradicional i que es volia mantenir al marge de la resta de la societat, convertint-lo en un compromís més personal i privat: "els cohabitants han inventat una altra forma de viure el temps. (...) La vida en comú es converteix en una aventura en què la societat no hi està convidada" (1983:100).

Alguns autors destaquen els elements que converteixen o bé poden arribar a convertir la cohabitació en alternativa del matrimoni. Evidenciant els canvis que s'han produït entorn el parentiu en els darrers decennis, Levin i Trost (1999) deien que abans de 1970 aquests quatre elements anaven sempre units: la cerimònia matrimonial, anar a viure junts, tenir relacions sexuals i tenir el primer fill un any després de la boda. Segons aquests autors aquests quatre elements havien perdut el seu poder normatiu des de que

la cohabitació va esdevenir una institució social a Suècia i els Països Nòrdics en general, a banda del matrimoni (Trost, 1981). Per Levin i Trost (1999) justament si la cohabitació no hagués esdevingut una alternativa real al matrimoni, una varietat diferent de convivència, no seria possible parlar del fenomen dels LATs²⁴ avui dia. Per Le Bourdais i Juby (2000) els cohabitants a Quebec es distingeixen clarament dels matrimonis mitjançant alguns elements simbòlics que reforcen el seu reconeixement com a alternativa, com ara que els cohabitants porten també un anell però en un lloc diferent dels matrimonis, donant a entendre l'absència de la legalitat, o bé el fet que les dones mantenen el seu nom de solteres i no el dels seus marits. Per Le Bourdais i Lapierre-Adamcyk (2004), la cohabitació al Quebec sembla més una alternativa que un substitut del matrimoni, cosa que no passa a la resta de Canadà, i això es dona especialment per les transformacions en les relacions de gènere que s'estan donant i que són més propícies a seguir els cohabitants del Quebec.

En molts casos veiem com les parelles cohabitants i casades són més properes en el seu perfil: les diferències entre els nivells educatius i laborals s'havien reduït clarament entre els dos grups (Domínguez, 2011), per l'autora ens trobem davant una generalització de les formes de família alternatives obertes a qualsevol grup social, cosa que ens mostra la generalització a tots nivells de la cohabitació, que la converteix en una part més de la realitat, sense que impliqui necessàriament un canvi en les pautes i en els models ideològics de la família.

g. Casar-se després de conviure: rituals de pas o només rituals?

Si la primera pregunta que ens fem quan parlem de parelles cohabitants és per quina raó no es casen; la segona que ens hem de fer és per què algunes d'elles es casen posteriorment i quins arguments i discursos envolten les seves explicacions. En aquest sentit la qüestió del ritual com a forma de reconeixement públic i social també es troba íntimament lligada a aquesta idea.

Els actes cerimonials gaudeixen d'una gran efectivitat en la socialització de les persones, mitjançant els diversos rituals, aportant una legitimació i evidència de la relació

²⁴ Veure apartat d'aquest capítol sobre LATs més endavant.

de cara a la resta de parents. Les parelles cohabitants no queden excloses d'aquesta realitat. És davant la perspectiva dels possibles significats que pugui implicar el ritual de matrimoni, que ens resulta interessant i necessari conèixer quin pes tenen els actes públics i rituals tant a l'inici de la convivència com del casament posterior, especialment dels cohabitants, trobant arguments que poden anar de l'opció més pràctica (econòmica o legal) a la més emotiva com ara l'amor compartit (Perelli-Harris et al., 2014). Entre els diferents arguments per casar-se també cal tenir en compte la realitat social i històrica de cada país que poden dur a divergències sobre les raons per casar-se (Holland, 2013).

Si tenim en compte que algunes parelles han iniciat la seva convivència de manera processual, com dèiem en el punt anterior, trobarem una manca de celebració o festivitat que manifesti socialment el seu inici i el seu compromís. Trobem parelles que quan comencen la seva vida en comú fan algun tipus de festa o celebració i d'altres que ho fan quan decideixen casar-se²⁵. Pel que fa a aquest matrimoni posterior, estudis com el d'Alberdi ens mostraren que als anys noranta el casament es convertia en quelcom "necessari" quan es volien tenir fills, la institució aportava aquell "reconeixement social que la convivència no té" (Alberdi, 1999:128). Domingo ja ho contemplava quan deia que el matrimoni "segueix resumint i ritualitzant el complex de relacions socials perquè aquesta institució es doni, i segueix exercint de manera indiscutible i efectiva el seu paper d'arbitratge entre la cohesió familiar i la cohesió conjugal" (1997:304). Encara que, com veurem, augmenten el nombre de naixements fora del matrimoni, aquest no es descarta del tot com mostren estudis actuals (Perelli-Harris et al., 2012): hi ha diferents trajectòries de parella segons el país, però en tots els països de la mostra analitzada en aquesta recerca a nivell europeu²⁶, menys del 40% de dones romanen cohabitants després dels tres anys del naixement del primer fill.

Per la pròpia importància que encara manifesta la institució matrimonial i el ritual que aquesta comporta, resulta interessant conèixer les diferents maneres com les parelles cohabitants es casen, com el ritual es desenvolupa d'una manera o una altra segons les concepcions que es tenen de la família i de la pròpia parella. Les formes de celebrar les

²⁵ En alguns casos el que es fa és recrear un *matrimoni fictici* en l'inici de la convivència, de manera que es pot reproduir la celebració d'una boda amb alguns dels seus elements simbòlics (Rico, 2001).

²⁶ The Nonmarital Childbearing Network: <http://nonmarital.org/>.

bodes, per exemple, poden oscil·lar entre dos extrems. Per una banda es pot optar per una festa “secreta”, en què no assisteixen més que els testimonis i, inclús, on la pròpia família no en té coneixement. En l'altre extrem podríem situar un casament en què es convida a un nombre considerable de persones i que segueixen moltes de les representacions simbòliques que configuren el casament tradicional²⁷ (Trost, 1979; Chalvon-Demersay, 1983; Rico, 2001). En aquests casos la boda pot representar una manera de trobar-se amb la família extensa que no es veu sovint, facilitant el manteniment i reforçament dels llaços entre parents (Barnes, 2014; Tremblay, 2007).

En els darrers anys, i davant l'augment molt significatiu de la cohabitació en diferents països europeus, trobem treballs centrats en el matrimoni d'aquestes parelles i les diferents formes rituals i simbòliques que aquests prenen. Alguns exemples molt significatius en són els treballs de Bozon (1992), Segalen (1997) i Herault (1997) a França, i de Tremblay (1997) al Quebec, on es deixa patent que malgrat la pèrdua del seu sentit com a *ritus de pas* no deixa de ser un moment important en la vida de la parella i on s'han de seguir certes *normes* que responen a les diferents idees sobre la tradició cultural. En aquest sentit es fa palès que el matrimoni ja no és l'única de començar una relació sinó de finalitzar o *rematar* la seva consolidació: “Le mariage n'est plus un commencement, c'est un resultat” (Chalvon-Demersay, 1983:136).

Alguns dels arguments que podien portar al matrimoni futur era l'embaràs o la presència ja de fills, qüestions econòmiques (com ara el cobrament de pensions de viudetat), la necessitat de fer una festa que no es va fer en el seu moment o fer contents als familiars més propers (pares, avis...) (Trost, 1981; Chalvon-Demersay, 1983). Trost (1979) deia que, pel cas de Suècia, les raons majoritàries per les quals es casaven les parelles cohabitants eren els fills en primer lloc i la tradició en el segon, seguit de les

²⁷ La primera forma de celebració seria aquella que no atorga excessiva importància al matrimoni com a institució i que pretén ressaltar aquest caire de rebel·lia cap a ella. Tal com van mostrar fa uns anys Roussel i Bourguignon (1978) a França, es tractaria de casar-se de manera diferent que els propis pares i es veurà el matrimoni com un acte d'oportunisme, sense conseqüències per la parella. L'altra opció seria aquella que li dona una importància bàsica pel fet que el matrimoni no deixa de ser quelcom significatiu en la vida de les persones tant a nivell personal com social i per tant tindrà repercussions simbòliques importants per la parella i els membres del seu entorn.

qüestions pràctiques (econòmiques, legals, etc.). En estudis més recents veiem com casar-se posant l'amor com a raó principal també és possible, com en el cas de Noruega que manifesta aquest com una de les principals motivacions del matrimoni dels cohabitants, el matrimoni s'ha convertit en una opció personal per demostrar l'amor (Perelli-Harris, 2014).

Pel que fa al ritual, Trost definia dues formes de justificar el per què del matrimoni d'aquestes parelles: a) pel canvi d'estatus que aquest implicava, b) per la cerimònia de casament *per se*, "la cerimònia o l'acte en sí mateix és l'important" (1979: 175). Les celebracions de matrimoni dels cohabitants han deixat de ser ritus de pas, per passar a ser només ritus, són celebracions que ja no impliquen un canvi social. És la festa per la festa (Trost, 1981). Anys més tard el treball de Bozon (1992) ens mostraria com, també pel cas francès, el ritual de casament de la parella que prèviament havia cohabitat podia prendre formes molt diverses com a resultat d'aquestes noves pràctiques conjugals. En aquest cas, la boda dels cohabitants francesos mantenia la seva vinculació al significat de festivitat, era percebuda com una festa que es podia fer quan vingués de gust, però deixava de ser viscuda com un ritus de transició. Posteriorment altres estudis com els de Segalen (1997 i 1998) i Tremblay (1998) es confirmaria la importància que el ritual manté en aquest sentit festiu, però que es va perdent com a *ritus de pas*. Per Mai Llochon (2008) el matrimoni ha deixat de ser un ritus de pas per l'individu i ha passat a representar una escena de transició de la parella. Als EE.UU. es veu com el ritual segueix essent important en la creació de noves expressions ritualitzades en les celebracions de matrimoni que incorporen les noves realitats familiars, com ara la presència de fills de relacions anteriors (*Family Medallion Service*) o donar protagonisme a les mares amb la *Rose Ceremony* (Barnes, 2014).

En general podem dir que la cohabitació ha deixat de ser definitivament una pràctica que intentava ser revolucionària, per convertir-se en part d'un procés envers el matrimoni, o si més no, en una pràctica que no el nega ni el rebutja en un futur. Així doncs, no es tractaria d'actuar d'acord amb una ideologia que intenta *trencar motlles*, simplement es tractaria d'una relació de *viure al dia*, en la que el futur no és planificat en excés ni es planteja a llarg termini. Pel que fa a les formes de celebració, també se sol rebutjar en el format *tradicional*, és a dir, similar al matrimoni, per la qual cosa s'opta pels extrems del *no celebrar res fins a l'altre de l'innovar* i fer una festa totalment diferent (Rico, 2001).

h. D'altres aspectes de la cohabitació

Els fills en comú és un altre dels àmbits d'interès quan s'analitzen les parelles cohabitants. Roussel i Bourguignon (1978) ja deien fa anys que malgrat que poguessin ser els legitimadors de la unió, com un símbol de la seva durabilitat, havien deixat de ser els consolidadors de la parella, que es podia trencar en qualsevol moment. Hem vist que en treballs recents la conjugalitat té un paper menor en l'estabilitat de les parelles, i la filiació és el vincle que es manté perdurable amb major estabilitat per sobre de les relacions conjugals (Belleau, 2004; Segalen, 2010; Grau, 2016). En aquest sentit els estudis sobre els fills dels cohabitants també es centren en aspectes com ara l'estabilitat de la parella com a context per criar els infants respecte al matrimoni o bé si aquests tenen alguna influència en el fet posterior de casar-se (Gibson-Davis, 2011; Perelli-Harris et al., 2012; Perelli-Harris i Bernardi, 2015).

La terminologia, com hem començat a veure en apartats anteriors, també és important objectes d'alguns treballs de caire qualitatiu. Nomenar és assignar posicions i rols a les persones, és transmetre valors i idees, sentiments, comportaments, expectatives... En el context de les parelles cohabitants, trobem múltiples noms per a referir-se a la persona amb qui es conviu, per Nock (1999) això és un clar indicador que aquestes relacions no estan governades per les convencions. Però no és un fet exclusiu d'aquestes parelles, com veiem pel Quebec on alguns matrimonis volen seguir les pautes terminològiques de la cohabitació i jugar a la indefinició (Le Bourdais i Juby, 2000). Les autores fan referència a la cohabitació al Quebec i la terminologia dient que en aquesta regió no passa com a la resta de Canadà, que moltes parelles cohabitants semblen casades per la terminologia que utilitzen, sinó que més aviat són les parelles casades que es designen transmetent una idea de cohabitació: parlen de "mon conjoint" o "mon churm" (sense traducció) més aviat que de "mon mari".

La repercussió de la cohabitació en les relacions de parentiu en general, contemplades de forma àmplia, també han estat un tema treballat, donat que als inicis d'aquesta pràctica l'acceptació de la pràctica cohabitant i el futur matrimoni passava per la percepció dels pares i familiars més propers. Chalvon-Demersay (1983) ja parlava de la poca acceptació dels pares de la convivència sense matrimoni dels fills, contrastada amb una proximitat, comprensió i afectuositat dels avis, confirmant un principi clàssic de l'etnologia entre generacions.

i. LATs: una realitat paral·lela

Finalment un altre tema abordat és una forma de convivència estretament lligada a la cohabitació, el LAT (*Living Apart Together*), que representa una forma de convivència no permanent. Implica una parella que no comparteix sempre la mateixa llar, cadascú té casa seva, però es defineix com a parella així com també ho fa el seu entorn més immediat.

Per Levin i Trost (1999) els LATs representaven un format concret de cohabitació que incloïa tant parelles casades com no casades. Caradec (1996) definia dues tipologies de convivència: cohabitació intermitent (ambdós tenen una residència i es troben en una tercera de tant en tant) i cohabitació alternada (en què es va alternant la convivència entre les cases dels dos). Ayuso (2012) es pregunta actualment per les raons per les quals una parella no vol conviure: parelles que porten poc temps de relació, dificultats en l'emancipació, compatibilitats laborals amb la vida de parella, etc. L'autor, però, també es planteja la possibilitat d'adoptar el LAT com a forma de vida en parella buscada i consensuada, on els protagonistes volen controlar les seves vides que permet combinar autonomia i intimitat. En aquests darrer cas estaríem parlant d'una alternativa al matrimoni i la cohabitació, encara que segons l'autor, no és el model predominant.

La cohabitació pot derivar en aquestes formes de convivència temporals, on ja no podem parlar de cohabitació permanent sinó d'una combinació. No deixa de ser una manifestació més dels canvis que s'estan donant i de la clara flexibilitat que s'està adoptant en els formats familiars i maneres de conviure. En tot cas el LAT és una pràctica que va prenent forma amb el pas del temps, que reuneix un ampli ventall de situacions específiques que no es poden obviar i que pot ser originada per moltes situacions diferents que caldria estudiar amb molt deteniment (Ayuso, 2012).

2.4. El context demogràfic de la parella i els fills: algunes dades representatives a Catalunya

Les xifres sobre la cohabitació sempre vénen condicionades per un marc general més ampli que fa referència a les pautes demogràfiques familiars, especialment de la formació de la parella i de la fecunditat. És per això que quan parlem d'aquesta realitat necessitem situar-la dins un context global que ens ofereixi una imatge de la situació de la parella i la família en aquell lloc i moment específics.

Un dels canvis més destacats en el desenvolupament de la societat europea han estat les anomenades transicions demogràfiques. D'acord amb la primera transició demogràfica, a partir del segle XVII a Europa, es va produir un primer gran canvi caracteritzat per un descens de la mortalitat (degut a les millores sanitàries i higièniques) que va comportar una caiguda de la natalitat. Tot plegat va aportar un gran equilibri demogràfic.

Des dels anys 1960s s'estan produint un seguit de canvis en les pautes de formació i concepció de la família que se situen en el que s'ha anomenat la Segona Transició Demogràfica (Lesthaege, 1983; Van de Kaa, 1987). Els països que van experimentar primer les transformacions de la Segona Transició Demogràfica van ser els nòrdics i, en especial, els escandinaus. La segona transició demogràfica es defineix a grans trets per:

- Un fort descens de la fecunditat per sota dels nivells de reemplaçament generacional.
- Retard en la formació de la família.
- Increment de l'edat mitjana al matrimoni i del primer fill.
- Expansió de la cohabitació amb augment dels fills fora del matrimoni.
- Augment de les ruptures matrimonials.
- Diversificació de les realitats familiars: cohabitació, monoparentalitat, recomposició, etc.
- Sorgiment de la migració com a element demogràfic destacable.

Tant Laesthaeghe (1998) com Van de Kaa (2001) interpreten aquests canvis com a resultat de l'adopció d'estils de vida postmoderns, és a dir, individualistes per sobre dels vincles i compromisos a llarg termini. Es poden distingir tres fases en aquesta segona de transició demogràfica (Alberdi, 1995; Cabré et al., 1994):

- Un primer que aniria de 1960 a 1970, caracteritzat per un increment dels divorcis, una disminució de la duració dels matrimonis i un endarreriment progressiu de la nupcialitat. Durant aquests anys s'iniciarà un descens de la fecunditat a totes les edats.
- El segon període va del 1970 al 1985 i es distingirà per l'adopció de la cohabitació pre-matrimonial com a forma d'iniciar una relació de parella i l'increment dels naixements extra-matrimonials, com a fruit de l'increment de les parelles de fet.

- A partir de 1985 començarà el tercer període en què es donarà una estabilització de les taxes de divorci, l'extensió de la cohabitació postmarital i la formació de parelles amb residència separada, LAT (*Living Apart Together*), que substituirien els segons matrimonis després d'una separació o de la mort d'un dels cònjuges.

Les dades més recents que tenim ens mostren que ja s'està donant una inversió de la realitat demogràfica, on els països precursors de la Segona Transició (Amèrica del Nord i els països escandinaus sobretot) comencen a recuperar la seva natalitat. No és el cas dels països que van assolir aquesta situació més tard, com Espanya, Itàlia i Polònia, que encara mostren una clara tendència a seguir les pautes postmodernes. En aquest sentit, resulta interessant contemplar que la recuperació de la natalitat es produeix a països on les dones tenen una activitat laboral i els valors postmoderns es troben més estesos, i la fecunditat més baixa es concentra en societats més tradicionals: “parafraseando una vez más a Livi-Bacci, «donde hay demasiada familia hay muy pocos bebés»” (Esping-Andersen, 2013:199). D'acord amb l'autor hi ha clares diferències entre un grup de països que han anat recuperant un equilibri de fecunditat estable al voltant dels dos fills per dona (EUA, Canadà, països escandinaus, França, Holanda...) i un altre grup que es caracteritzaria per una fecunditat molt baixa (lowest-low fertility), entre els quals ens trobem nosaltres.

Així doncs, si concretem el cas dels països del Sud d'Europa, i especialment el model de formació familiar al Mediterrani, el model típic es caracteritza per una residència prolongada a casa dels pares, una transició a la unió conjugal molt tardana, el predomini dels matrimonis en les primeres unions i una alta sincronització entre la marxa de la llar parental, la formació de la unió i el primer naixement. És el retard en assolir aquestes pautes el que s'ha anomenat pels casos com el d'Itàlia o Espanya “the lowest-low” o “the latest-late” (García Pereiro, 2011).

En aquest sentit resulta interessant l'aportació de Dominguez-Folgueras i Castro-Martin (2013), quan diuen que s'esperava un procés homogeni a tota Europa seguint les pautes que s'establien per la Segona Transició Demogràfica, però un cop arribat el canvi a països com Espanya, el canvi és més ràpid i intens que en d'altres societats europees. Espanya i Itàlia van ser els primers en assolir el nivell més baix de fertilitat i l'endarreriment en el matrimoni i el primer fill ha estat més pronunciat que a la resta d'Europa.

Podem dir que actualment a Catalunya i Espanya se segueix la línia de canvis establerts dins el marc d'aquesta transició, amb evolucions que convergeixen entre els diferents països europeus (García Pereiro, 2011). D'acord amb algunes dades de 2010 de l'INE a Espanya veiem que s'ha seguit la pauta establerta en línies generals, encara que han trigat a arribar.

- Parelles que es casen més tard: edat mitja al primer matrimoni al 1975 era de 24,3 anys per les dones i 26,8 pels homes, i al 2010 era de 31 i 33 anys respectivament.
- El primer fill neix més tard: als 29,8 anys al 2010, quan al 1975 es tenien als 25,2. Al 1998 es van assolir els mínims històrics de natalitat (1,15 fills per dona).
- Augment dels divorcis i separacions: al 1991 era de 30,74 separacions o divorcis per cada 100 matrimonis, i al 2010 del 74,91. Cal tenir en compte que al 2005 l'entrada en vigor de la llei 15/2005 de 8 de juliol on es va modificar el Codi Civil inclou també les parelles del mateix sexe.
- Els naixements fora del matrimoni també han augmentat significativament: al 1991 era del 10,01% i al 2010 del 35,51%.

Davant el fet que els processos de canvi demogràfic no han estat els mateixos a tot arreu, i les divergències són múltiples, alguns autors han elaborat tipologies per tal d'emmarcar els països europeus en grups segons el seu grau de nupcialitat i fecunditat. Espanya, juntament amb Itàlia, Grècia i Portugal, es trobava entre el països amb una inferior fecunditat, divorcialitat, cohabitació i naixements extramatrimonials d'aquell moment. Malgrat que, com veurem tot seguit, la nupcialitat ha patit alts i baixos, la pràctica de la cohabitació sempre ha estat predominantment poc significativa durant molts anys fins l'actualitat. A la dècada dels noranta es veia com la Sud d'Europa la majoria de parelles que convivia es casaven i com a l'Oest i Nord d'Europa la cohabitació eclipsava el matrimoni en la formació de la primera parella (Kiernan, 1999).

Ja fa uns anys Hoem i Hoem (1988) van elaborar una classificació basada en quatre fases que feien referència a la transició de les parelles dins la Segona Transició Demogràfica:

1. Estadi 1. La cohabitació es basa en un fenomen molt particular sociodemogràficament i poc nombrós.
2. Estadi 2. La cohabitació actua com a preludi del matrimoni, però els fills es tenen dins el matrimoni.
3. Estadi 3. La cohabitació comença a suplantar el matrimoni, s'allarga més en el temps i comença a incloure la paternitat sense casament.
4. Estadi 4. La cohabitació i el matrimoni són idèntics, per la qual cosa conclouria el procés de transició demogràfica.

D'acord amb aquesta classificació Espanya es trobaria en l'estadi u fa uns anys, però com veurem més endavant és evident que la situació ha canviat envers un estadi tres. Segons Domínguez-Folgueras i Castro-Martin (2013), d'acord amb els resultats per Espanya del 2003 International Survey Gender Roles, el 74% de les persones pensaven que és correcte per una parella el fet de conviure sense casar-se, no estava mal vist; i el 54% estaven en contra de l'afirmació que les persones que volien tenir fills haurien de casar-se. Amb aquestes aportacions veiem com, des de fa anys, existeix una acceptació social de la cohabitació però que tampoc va en detriment del matrimoni, segueix sent una institució altament valorada en la mateixa enquesta. El que sí és cert és que encara que hi ha una acceptació d'aquest fenomen, no hi ha un gran canvi en els comportaments al llarg dels anys noranta, amb la qual cosa les autores conclouen que la nova ideologia és necessària però no suficient pel canvi. Sigui com sigui, la cohabitació actual es veu com una alternativa funcional estable al matrimoni (Esping-Andersen (coord.), 2013).

2.4.1. Nupcialitat i la formació de parelles

La nupcialitat en l'àmbit espanyol ha experimentat canvis significatius en les darreres dècades mostrant un descens continu molt destacable. Una anàlisi en profunditat ens mostra com s'han donat, en només deu anys de diferència, tres moments clau en les modificacions de les pautes nupcials. Tal i com ens mostraven Pujadas i Solsona (1989) en la seva anàlisi, l'any 1970 va ser un moment d'elevada nupcialitat, la qual cosa comportava un moment d'alta conjuntura nupcial, amb una gran quantitat de matrimonis i una edat precoç en l'inici de les unions. Quatre anys més tard aquest índex baixaria en gran mesura, més fins i tot del que s'havia donat en les generacions anteriors més recents, és a dir, els qui tenien entre 20 i 24 anys al 1975. Els nascuts entre 1955 i 1959 van protagonitzar un model de transició basat en una fragmentació d'aquesta població en dos

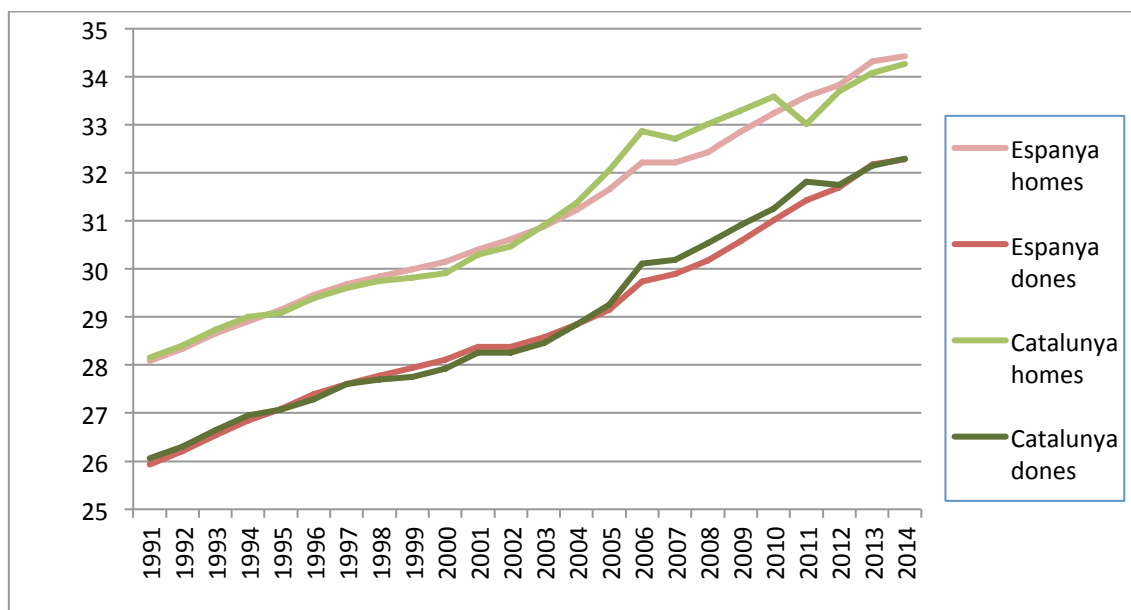
grups: uns que es van casar molt joves, implicant un rejueniment del calendari de la nupcialitat, i uns altres que ho van fer molt més tard. És a dir, que els qui no es van casar de ben joves, ja no ho van fer fins força anys després, de manera que van retardar clarament el moment del matrimoni. Entre els homes i dones de les generacions 1960-1964, ja es podia dir que el model de nupcialitat seria definitivament de calendari tardà (Cabré et al., 1994; Segalen, 1992). Així doncs, al 1980 ens trobàvem en un estat de baixa conjuntura del matrimoni. La disminució més important es va donar en la població d'entre 25 i 35 anys, la qual cosa suggerien a Pujadas i Solsona (1989) la possibilitat que s'estengués la cohabitació en un futur.

Segons l'estudi sociològic de Mari-Klose i Nos Colom (1999), un dels principals canvis experimentats a Espanya va ser la dissolució dels conceptes de matrimoni, maternitat, família i llar. Mentre que en dècades anteriors aquests quatre conceptes seguien un ordre cronològic, en un moment donat aquest model va esdevenir múltiple, i ja no tenien per què donar-se plegats. És per aquesta raó que les autores consideraven important parlar de diferents itineraris vitals que incloïen la possibilitat de conviure sense matrimoni gràcies a aquest canvi en les formes de desenvolupar els itineraris de convivència de parella.

Malgrat que en els darrers anys s'ha passat d'una taxa bruta²⁸ del 5,38 al 2000 a una del 3,70 al 2010, això no vol dir forçosament que es doni un augment de la cohabitació. En aquest sentit no existeix una vinculació directa entre el matrimoni i la cohabitació (García Pereiro, 2011). L'edat mitjana del primer matrimoni, mostra un augment constant, que a Catalunya al 2014 se situa als 34 anys pels homes i als 32 per les dones, quan al 1991 era de 28 i 26 respectivament. A Espanya les edats encara són una mica més elevades, al 2014 se situa als 34 pels homes i als 32 anys per les dones. En aquest sentit hem de tenir en compte que també la cohabitació pot ser una de les raons per retardar la decisió de casar-se, i inclús, i com veurem més endavant, per fer-ho quan ja fa uns anys que es tenen fills en comú. En el gràfic veiem com des de 1991 fins 2014 l'edat ha anat en augment de forma progressiva.

28 Taxa bruta per 1000 habitants. Dades de l'INE.

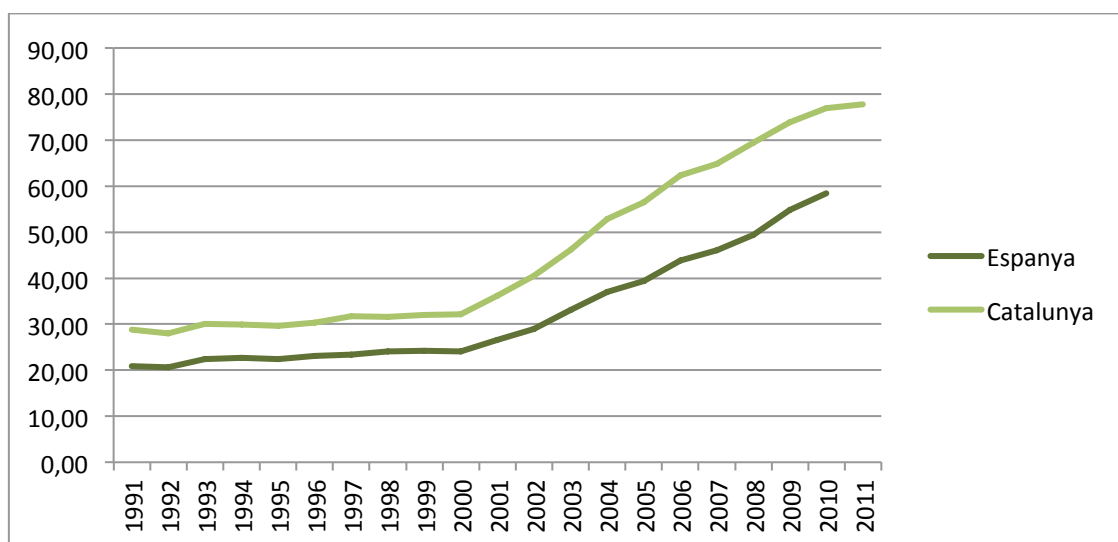
Fig 4. Edat mitjana d'entrada al primer matrimoni (1991-2014)



Font: Elaboració pròpia a partir de dades INE i Idescat.

Un altre canvi respecte al matrimoni que ens aporta informació interessant és el nombre de casaments civils i religiosos que s'han donat en els darrers anys a Espanya segons l'INE, on veiem que els matrimonis civils tenien una representació més baixa (el 20,89% al 1991 i el 26,64 al 2001), i que en pocs anys està passant a ser la forma de casar-se més representativa de la societat 58,41% al 2010. Les dades per Catalunya encara són més accentuades, passant a representar un 76,89% dels matrimonis al 2010 i un 77,8 al 2011, consolidant el matrimoni civil com a forma principal de celebració. Com veurem més endavant, els matrimonis civils cada vegada tenen formats rituals més atractius per les parelles, cosa que ajuda a que puguin representar una alternativa més acceptada que fa uns anys.

Fig 5. Percentatge de matrimonis civils



Font: Elaboració pròpia a partir de dades INE i Idescat.

Hem vist com la cohabitació juga un paper important en la interpretació de les dades sobre la convivència i nupcialitat, per la qual cosa caldrà cada vegada incloure-la com un element més per tal que ens permeti obtenir una imatge fiable i adequada de la situació demogràfica a cada moment. Passem a veure les dades concretes sobre aquest fenomen específic.

2.4.2. Visibilitat de les parelles cohabitants

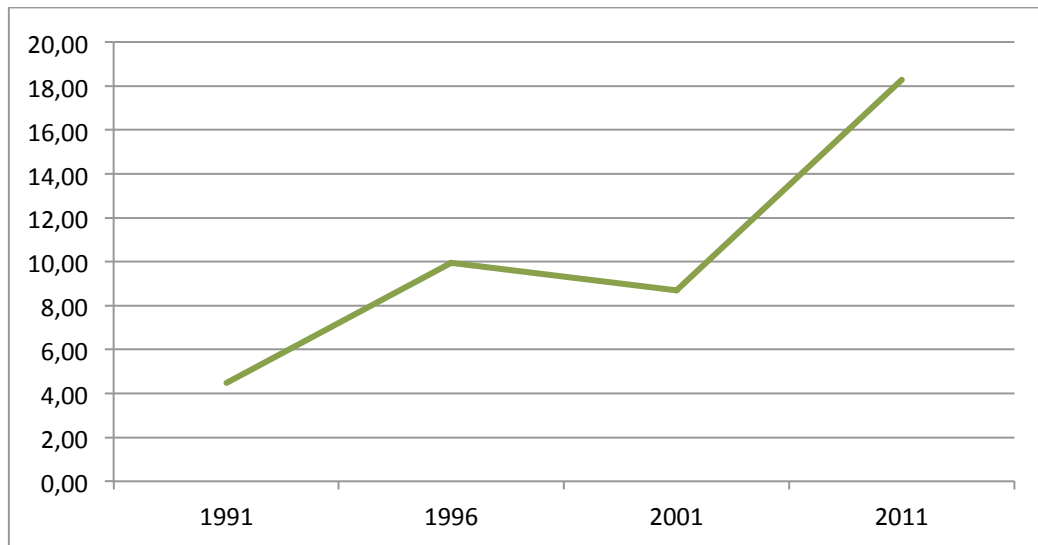
Des dels inicis de la presència dels cohabitants als anys setanta a la societat occidental, podem dir que a Catalunya i a Espanya tenien una representació testimonial, en part també ajudada per una metodologia incapaç per poder definir l'abast real que les feia encara més invisibles. Per això unes situacions convivencials amb poca representativitat poblacional com aquesta, no han estat visibles fins que no han augmentat de manera significativa. Si bé és cert que abans de l'aprovació de la llei del divorci al 1981 hi havia un gran nombre de parelles cohabitants, això era degut a la impossibilitat de casar-se per part dels qui havien dissolt la seva relació anterior. Als anys vuitanta a Catalunya, segons Flaquer hi havia una propensió a la cohabitació de separats i divorciats sis vegades major que entre els solters: "(...) la cohabitació es configura més

com una segona oportunitat després d'una ruptura matrimonial o com una experiència de parella tardana que com una via d'aprenentatge del matrimoni" (1998:86). Un cop es va aprovar aquesta llei les parelles que abans eren de fet, es van poder casar i el nombre de cohabitants novament va disminuir.

Hem de dir que als anys noranta va començar l'interès per l'estudi de la cohabitació a Espanya, amb treballs significatius com ara els estudis d'Alberdi (1995), d'Alberdi et al. (1994) o la tesi doctoral de Domingo (1997) sobre aquesta realitat a Barcelona i Madrid. En aquell moment l'anàlisi es va centrar en persones d'edats joves, entre els 18 i 29 anys. Alberdi et al. (1994) van realitzar un dels primers intents per contemplar la cohabitació com a un fenomen específic a partir d'un estudi sobre parelles i matrimonis. En aquest cas se'ns mostrava quin nombre de cohabitacions i matrimonis es van donar en el total de les parelles formades a Espanya on la cohabitació amb matrimoni posterior o sense, representava l'11,1% de les experiències de les parelles. La majoria venia representada pel matrimoni.

En el decenni 2001-2011 les dades de l'Idescat ens mostren com els matrimonis a Catalunya han augmentat, però han reduït el pes passant de representar el 79% dels nuclis familiars l'any 2001 al 69% l'any 2011. Això ha estat així perquè altres formes de convivència li van prenent part del protagonisme: les parelles de fet, les famílies monoparentals, les reconstituïdes sense matrimoni... D'acord amb les dades de l' Idescat, la representació de parelles de fet ha anat augmentant amb els darrers vint anys, passant de representar un 4,48% al 1991, a un 18,28% al 2011. Malgrat que la dada del 2001 implica un descens d'un punt respecte al 1996, l'augment progressiu és evident i clar.

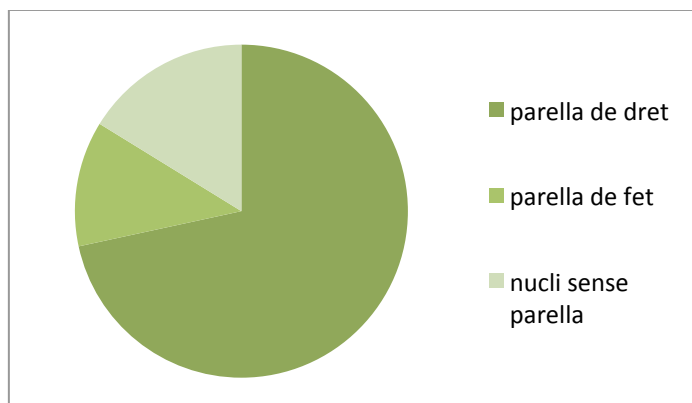
Fig 6. Percentatge de parelles de fet a Catalunya (1991 al 2011). Per 100 parelles.



Font: Idescat

En el conjunt d'Espanya, amb les dades de l'INE pel cens de 2011, el nombre de parelles casades augmenta: arriba gairebé a les 9.806.022 (72%) mentre que el de cohabitants també, s'incrementa en un 195,8% respecte al darrer cens de 2001 i se situa en 1.667.512 (12%). Així doncs es fa evident l'increment elevat especialment en els darrers deu anys. En el gràfic següent es mostra una perspectiva general, on s'aglutinen totes les franges d'edat.

Fig 7. Nuclis segons tipus de parella (*de hecho, de derecho*) a Espanya. Cens 2011

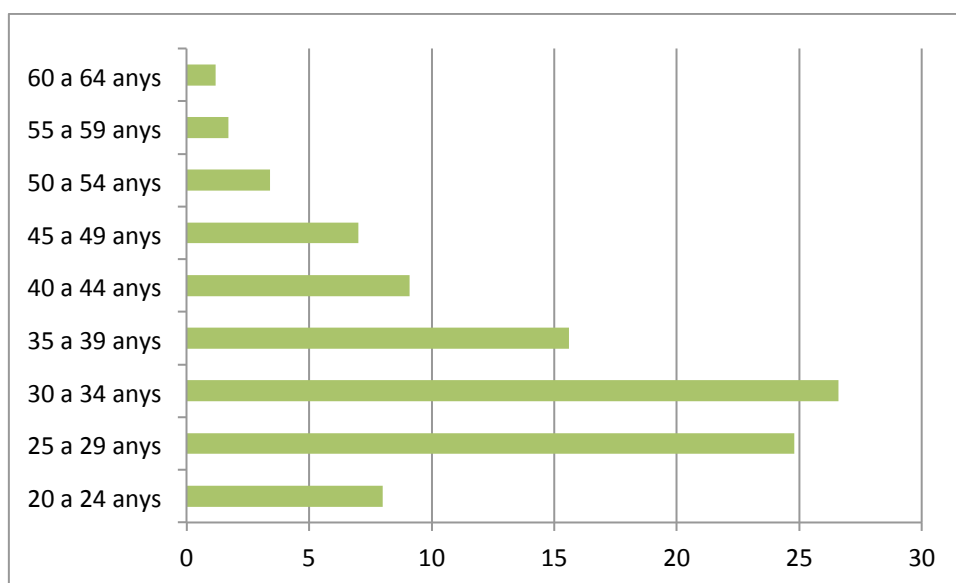


Font: Instituto Nacional de Estadística

En estudis recents podem veure com la cohabitació és bàsicament jove i va perdent protagonisme en les edats més elevades (García Pereiro, 2011; Castro i Domínguez, 2008). Les dades més recents del 2011 de l'Institut d'Estadística de Catalunya²⁹ ens mostren com la composició per edats de les parelles cohabitants confirmen que correspon a una població jove, amb una especial representació entre els 30 i 34 anys en els dos sexes. Si tenim en compte l'estat civil dels components de la parella, el 62,3% del total de parelles de fet estan formades per dues persones solteres i, el 37,7% són parelles en què almenys un dels seus membres ha estat casat anteriorment (separats/ades, divorciats/ades o vidus/vídues). Així doncs, podem dir que aquestes parelles en la seva majoria ho són bàsicament per voluntat pròpia com una manera d'iniciar una relació sense experiències prèvies negatives que facin descartar el matrimoni.

L'Institut d'Estadística de Catalunya ens aporta una mostra de com ha anat canviant aquest fenomen i de la situació actual, on podem veure que les edats per la convivència sense matrimoni es concentra entre els 25 i els 40 anys al 2007:

Fig 8. Nuclis de parelles de fet a Catalunya 2007

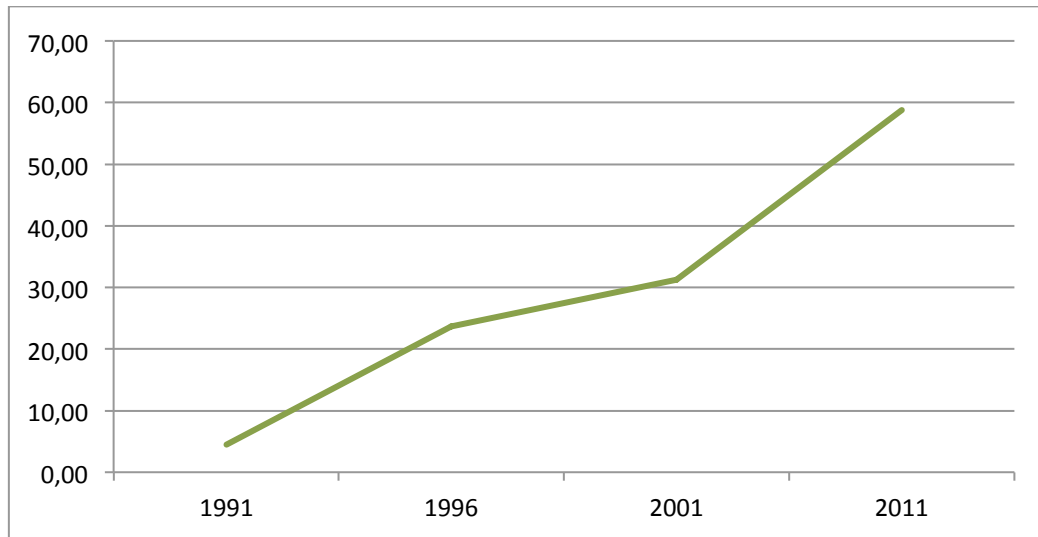


Font: Idescat. Elaboració pròpia.

²⁹ Idescat.cat.

Des de l'Idescat i en base als treballs que es publiquen entorn la gent jove, veiem que aquest és el grup que més representa la cohabitació. Si elaborem una comparativa al llarg de vint anys, veurem que entre els 16 i els 19 anys aquesta forma de convivència no deixa d'augmentar, passant de representar un 11,08 al 1991 a un 58,78% al 2011.

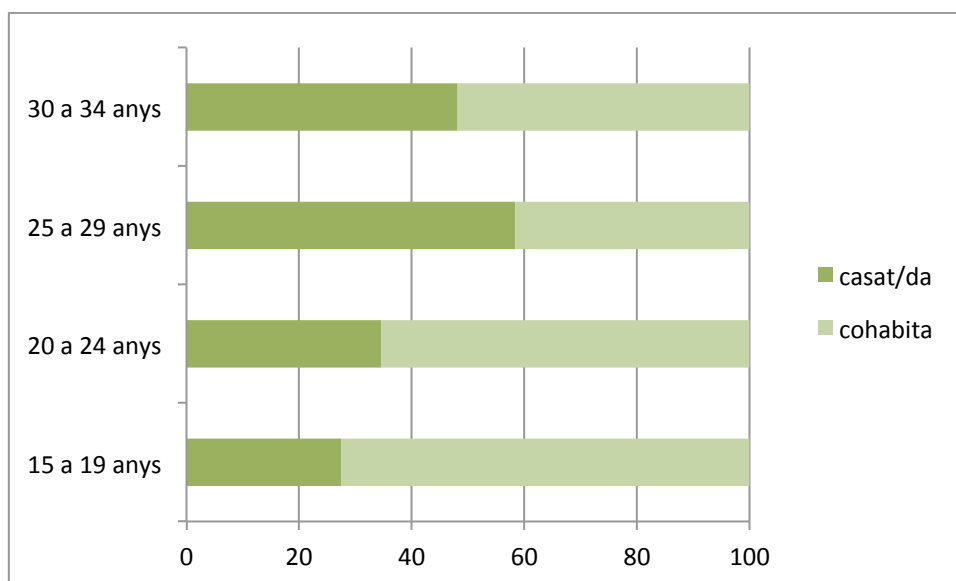
Fig 9. Percentatge de parelles de fet entre 16 i 29 anys a Catalunya (1991 al 2011)



Font: Idescat

Segons l'Enquesta de la Joventut de Catalunya de 2012, en el col·lectiu de joves de 30 a 34 anys que viuen en parella, ja hi ha una proporció més elevada en convivència fora del matrimoni (51,9%) que casats (48,1%).

Fig 10. Tipus de convivència en parella: joves a Catalunya 2012



Font: Elaboració pròpia a partir de Serracant 2013.

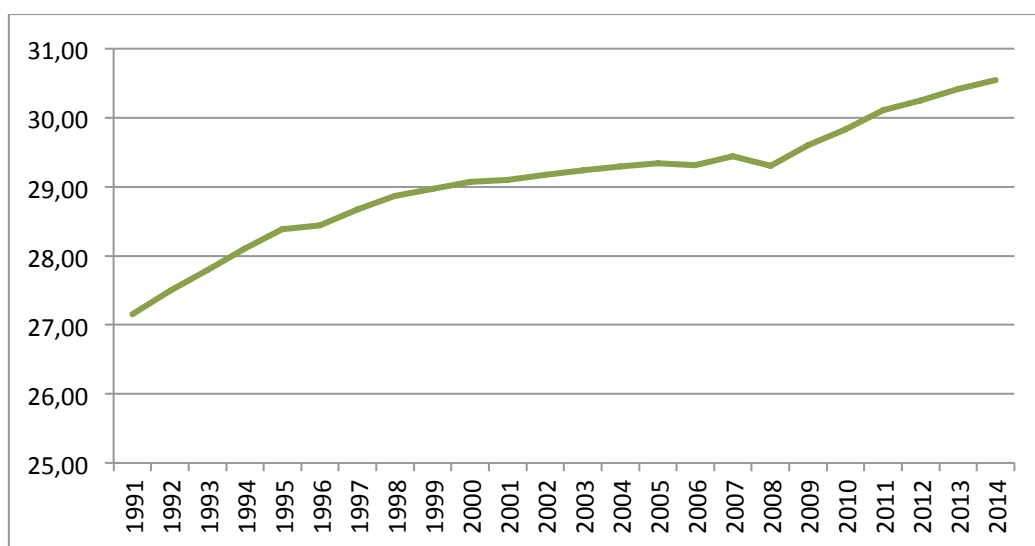
Per aquesta mateixa enquesta veiem algunes diferències destacables pel que fa alguns aspectes concrets, per exemple l'àmbit territorial, que evidencia una major igualtat de parelles casades i que conviu en l'àrea metropolitana de Barcelona, mentre que a les altres comarques hi ha una mica més de distància, especialment en les comarques gironines amb un 26,6 % de parelles casades i un 21,9 de cohabitants. De totes maneres les diferències entre unes parelles i altres es troba força equiparat sense diferències notables en tot el territori. Així doncs, la cohabitació s'ha convertit en una opció més dins la gran flexibilitat, diversitat i complexitat de trajectòries entre les unions joves (García Pereiro, 2011) que mereix una mirada atenta i profunda que ens permeti conèixer millor la seva essència.

2.4.3. Naixements dins i fora del matrimoni. Comparativa internacional

En els darrers anys trobem canvis importants en les pautes de naixements dels fills que no podem deixar de banda. Segons Esping-Andersen (2013) hi ha dues revolucions actuals que influeixen en la natalitat: la sortida de la dona fora de casa per anar a treballar i l'adopció de noves formes de crear parella. Els naixements estan per sota del nivell de reemplaçament (2,1) des de fa temps a Espanya: es va passar dels 3 fills per dona als anys 60, al mínim històric de 1998 (1,15), a una lleu recuperació al 2008 (1,45) fins al 1,35 de 2011. Així doncs ens trobem davant una situació que a llarg termini pot portar a un envelliment de la població i a una manca de persones joves dins la població. Malgrat que els països precursors de la baixa fecunditat en l'actualitat l'han vist augmentada significativament apropant-se al nivell de reemplaçament, a Espanya no es preveu aquesta recuperació si més no a curt termini (Esping-Andersen, 2013).

D'altra banda l'edat mitjana de les mares que tenen el primer fill no deixa d'augmentar com veiem a la gràfica següent, passant a créixer aproximadament un any d'edat per cada deu anys que passen: 28,11 al 1994, 29,29 al 2004 i 30,55 al 2014.

Fig 11. Edat mitjana al naixement del primer fill. Espanya.



Elaboració pròpia. Font: INE

Pel que fa a la relació que té el fet de casar-se amb la filiació, veiem com en dades recollides pel CIS del 2006 (Dominguez, 2011) ja es veia com els fills era la principal de les raons principals per casar-se en qualsevol cas (casat o cohabitants), seguida de la comoditat o les pressions familiars, i dels avantatges fiscals o econòmics. Cal destacar també com alguns dels factors divergien entre casats i cohabitants (com els avantatges fiscals i econòmics que no tenien tant pes entre els casats o l'estabilitat que era menys important pels cohabitants).

Fig 12. Factors que influeixen en la decisió de casar-se

Percentatge d'enquestats que estan d'acord o molt d'acord en què a l'hora de casar-se influeixen determinats factors, per tipus de convivència		
	Casats	Cohabitants
Pressions familiars	50,59	50,4
Pressions socials	38,1	36,51
Avantatges econòmics	36,07	44,05
Avantatges fiscals	33,72	40,87
Estabilitat	55,43	45,24
Creences religioses	47,15	44,84
Tenir fills	67,6	63,1
Comoditat	54,49	52,78

Font: Dominguez (2011)³⁰

També la percepció social del matrimoni en aspectes com la seguretat, la fidelitat i l'estabilitat de la parella sorgien com elements que requereien més en la convivència amb matrimoni que en la cohabitants.

³⁰ Elaboració de Dominguez (2011) a partir del Estudio 2578 (CIS).

Fig 13. Opiniions sobre el fet de casar-se

Percentatge d'enquestats, per tipus de convivència, que estan d'acord o molt d'acord en què casar-se és...		
	Casats	Cohabitants
Obligar-se a ser fidel	68,46	51,2
Fer més difícil la ruptura	48,24	41,27
Una mostra d'amor	66,98	44,84
Fer la vida quotidiana més fàcil	57,85	44,05
Una garantia de seguretat pels fills	77,36	74,6

Font: Dominguez (2011)³¹

Si analitzem les dades de la darrera Enquesta de la Joventut de Catalunya 2012, veurem que la majoria de parelles encara tenen fills dins el matrimoni, més que fora, encara que aquí en el recompte de casats, es pot donar que hagin tingut alguns d'ells o tots els fills abans de casar-se. Veiem que una de cada 4 parelles cohabitants tenen fills en el moment de l'enquesta, mentre que en el cas contrari la proporció justament s'inverteix.

Fig 14. Formalització de la relació de parella segons tenir fills/filles. Joves de 25 a 34 anys emancipats/ades que viuen en parella. Catalunya 2012. Percentatge

Tipus de convivència en parella	Té fills/filles		
	No	Sí	Total
Cohabita	74,4	24,9	50,1
Està casat/da	25,6	75,1	49,9
Total	100	100	100

Font: Serracant 2013

³¹ Elaboració de Dominguez (2011) a partir del Estudio 2578 (CIS).

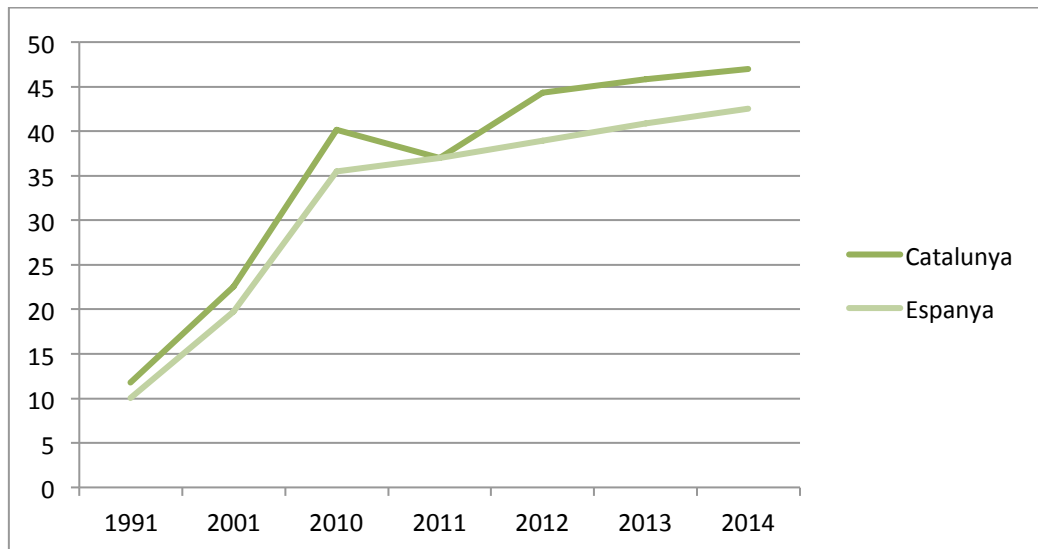
Com hem dit, encara que segueix essent una forma de vida en parella especialment sense fills, veurem tot seguit com aquesta realitat pot mostrar senyals de canvi donat que estan augmentant el nombre de naixements fora del matrimoni de manera molt destacable. Justament aquesta és la segona dada que ens ajuda a analitzar la cohabitació a cada país. Per Domínguez-Folgueras i Castro-Martin (2013), la mostra que la cohabitació ja no pot ser més considerada com a una pauta marginal per la formació de famílies a Espanya és l'increment d'aquest tipus de naixements. Si bé en altres moments la cohabitació va ser una pràctica de persones joves, que es casaven en el moment de tenir fills (Miret, 2007), avui dia la cohabitació pot estar deixant la seva "temporalitat" per convertir-se en una pauta d'unió més estable entre els joves (20-35 anys), tornant-se més propera al matrimoni i perdent-lo com a alternativa (García Pereiro, 2011). D'aquesta manera la cohabitació actual es converteix en un context socialment acceptat per tenir i criar fills (Esping-Andersen, 2013).

Si bé és cert que ha existit, i existeix encara, una percepció del matrimoni com un espai que ofereix major garantia per la criança dels fills envers el matrimoni (Domínguez, 2011), i malgrat algunes dades que indiquen que aquests naixements eren molt baixos fa uns anys, veurem que amb el pas del temps es va mostrant un increment progressiu que ha portat a un creixement molt elevat en els darrers anys. Treballs com el de Devolder (2011) ja deien per les dades de l'any 2007 el següent: "Per exemple, per a la generació 1948-52, més de la meitat de les persones que vivien en unions consensuals es casaven abans de tenir un primer naixement. En canvi, per a les generacions 1978-82, tenir un fill sense casar-se és una seqüència tres vegades més probable (12,2% del total de les unions) que la seqüència de casar-se després d'haver format una unió consensual (4,6%)" (Devolder, 2011:13). D'acord amb Uceda i Echaves (2013) l'increment més significatiu dels naixements fora del matrimoni en els darrers anys es concentren entre les edats de 25 i 34 anys, cosa que fa evident que hi ha un canvi en aquestes edats i ja no es tracta només d'uns naixements de mares adolescents, com passava fa anys.

L'increment en els darrers 20 anys a Espanya ha estat més que considerable, passant del 10,01 al 1991 fins al 37 al 2011, més que triplicant-se de manera impactant el seu nombre. Catalunya en aquest aspecte sempre presenta percentatges més alts, com podem veure al següent gràfic. De fet el seu nombre no ha deixat d'augmentar en els darrers 25 anys. Les dades per Catalunya mostren també aquesta progressió: 11,78% al

1991, 22,58% al 2001, 37% al 2011 fins a la darrera dada del 2014 amb un 46,97%, que evidencia un augment de quasi 10 punts en només tres anys que ens obliga a pensar que és una realitat social en creixement.

Fig 15. Percentatge de naixements de mare no casada



Font: Elaboració pròpia a partir de dades INE, Idescat i Esping-Andersen (2013).

Cal Tenir en compte que aquestes dones han deixat de respondre a l'antic estereotip de la mare adolescent o jove que té un fill sense planificar-ho, sinó que respon a situacions molt més ampliades i diverses. Tal com diu Castro (2007), no hi ha un perfil únic: no són necessàriament el fill primogènit, poden precedir un matrimoni, poden correspondre a una dona sola o amb parella i poden accelerar o dificultar un matrimoni posterior.

Si ens centrem en el percentatge de fills de dones no casades que tenen fills podrem veure un canvi molt significatiu. Si bé és cert que aquest tipus de naixements correspon sobretot a maternitats molt joves, si ens centrem en l'evolució dels darrers anys les edats més altes han augmentat en percentatge d'una manera molt destacable.

Fig 16. Maternitats fora del matrimoni

Sistema d'indicadors sobre la joventut a Catalunya. Generalitat de Catalunya. Població.				
Percentatge de fills de dones joves no casades.				
		2001	2010	2011
Població 15-29 anys		29,9	42,2	43,8
Grups d'edat juvenil	15 - 19	72,6	71,8	73,9
	20 - 24	48,7	47,8	48,2
	25 - 29	20,5	37,0	39,3
Població major de 29 anys		17,3	31,3	33,4
Espanya (15 - 29 anys)		29,4	50,8	

Font: Moviment natural de la població

El canvi realment significatiu que ha fet augmentar aquest tipus de naixements es troba sobretot entre certes edats de les mares. Entre els 25-29 anys s'han gairebé duplicat en els darrers deu anys: 20,5 al 2001 i 39,3 al 2011, així com entre els majors de 29 anys que passen del 17,3 al 33,4% entre les mateixes dates. Inclús a Espanya es fa patent aquest augment passant del 29,4 pel 2001 al 50,8% pel 2010. Tot plegat ens fa pensar que tenir fills sense matrimoni s'està convertint en una decisió voluntària i pensada, on el matrimoni cada vegada deixa de ser més la condició necessària que legitima aquell nadó.

Amb aquestes dades podríem començar a dir que la cohabitació està deixant la seva "temporalitat" per convertir-se en una pauta més estable i generalitzada, especialment entre els joves entre 20 i 35 anys (García Pereiro, 2011). D'acord amb Castro i Seiz (2014), les darreres dades sobre dones cohabitants amb fill (el 26% de parelles de fet tenen un fill i el 21,7% en tenen dos o més) posen en dubte la presumpció que la cohabitació és predominantment una etapa prèvia al matrimoni.

També resulta interessant veure com es relaciona l'estat civil amb els fills en la taula següent.

Fig 17. Fills segons el tipus de nucli familiar on viuen. Catalunya. 2011

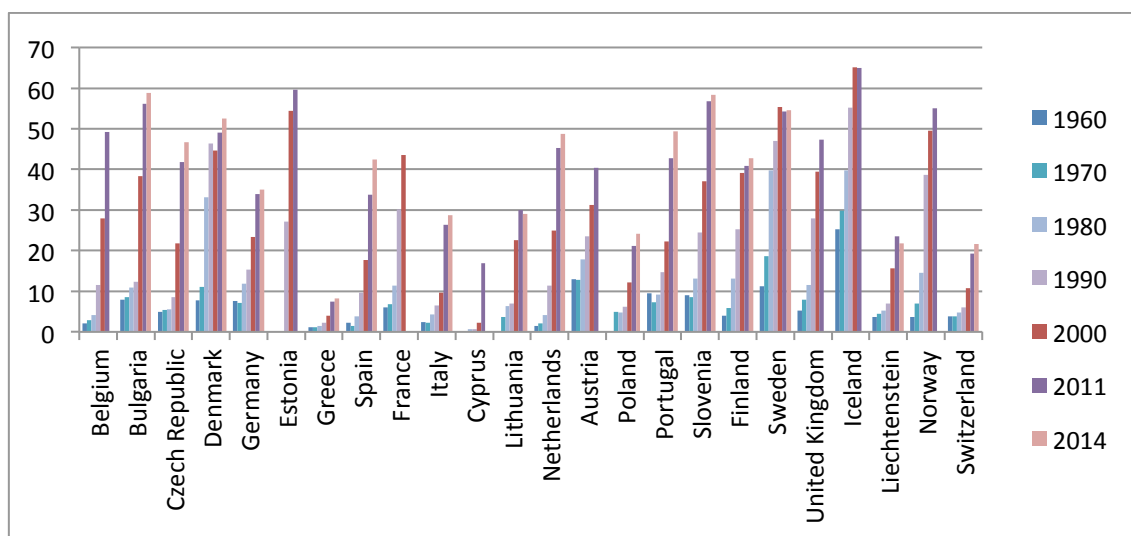
	2011	%
Famílies biparentals	1.598.257	71,5
Matrimoni	1.448.112	64,8
Parella de fet	150.145	6,7
Total	2.236.361	100

Font: Idescat

Si fem una ullada general a les dades d'Europa veurem que l'increment es fa patent a la majoria de països de l'EU-27 (Eurostat), on el 38.3 % dels nens i nenes neixen fora del matrimoni al 2010, quan al 1990 era del 17.4 %. Podem destacar entre els països amb un nombre més alt d'aquests naixements al 2011 i 2014³²: Estònia (59.7 % al 2011), Eslovènia (58.3 % al 2014), Bulgària (58.8 % al 2014) i Suècia (54.5 % al 2014), així com França (55.0 % al 2011). El màxim registre va ser, però a Islàndia amb el 65% al 2011. En canvi els països amb menor percentatge de naixements fora del matrimoni vénen representats per Grècia (8.2 % al 2014) i Xipre (16.9 % al 2011). Així com en la majoria de països l'augment és progressiu al llarg de les dècades, a Espanya aquest és realment brusc. Un exemple similar el trobem també a la República Txeca.

³² Ens manquen algunes dades del 2014 que encara no es troben disponibles a l'Eurostat.

Fig 18. Nascuts vius fora del matrimoni entre 1960 i 2014 (EU-27)



Font: Elaboració pròpia a partir de dades Eurostat.

Les darreres dades des de l'Idescat ens confirmen l'augment, essent al 2014 del 47% a Catalunya i del 42,5% a Espanya. En general veiem com Catalunya supera al 2012 la mitjana de la Unió Europea: 44,3% versus el 40% a Europa³³.

En general podem dir que ens trobem davant un seguit de canvis molt importants que no podem deixar d'atendre perquè ens mostren, ara sí, que la família està prenent noves direccions. Tal com ja confirmen alguns autors, alguns fenòmens propis de la segona transició demogràfica han deixat de ser marginals a Espanya i han adquirit una presència que en alguns casos augmenta sobtadament i a grans proporcions, com ara la cohabitació i els naixements fora del matrimoni (Domínguez-Folgueras i Castro-Martin, 2013). Els canvis han arribat tard però de cop s'han fet molt presents i ens permeten afirmar que la cohabitació ja no és un fenomen de parelles sense fills.

³³ Idescat: <http://www.idescat.cat/economia/inec?tc=3&id=8711&lang=es>

2.5. Situació legal a Catalunya

Des d'una perspectiva comparativa europea de la regulació legal de les parelles de fet Perelli-Harris i Sánchez (2012) estableixen una tipologia al voltant de nou països segons l'harmonia que s'estableix entre matrimoni i cohabitació³⁴, posant Espanya en un tercer nivell en què les polítiques són incoherents perquè defineixen només algunes àrees i no d'altres. En aquest darrer apartat de l'estat de la qüestió veurem alguns apunts sobre l'evolució i la situació jurídica de les parelles cohabitants actuals, en l'àmbit jurídic català, que ens farà evident en certa manera aquesta incoherència donat que es regulen només alguns aspectes concrets deixant de banda qüestions tan importants com ara les pensions de viduitat en cas de defunció. Vegem com ha estat reconeguda aquesta realitat i a partir de quines pautes s'ha construït la seva regulació legal.

2.5.1. La regulació de les parelles de fet abans de la llei de 1998

La regulació de la família a través de la legislació ha patit canvis importants en les darreres dècades. Des de l'any 1939, tota la legislació espanyola es va basar en la doctrina catòlica vigent llavors, per la qual cosa el dret civil sempre estava d'acord amb el dret canònic. La família, per tant, quedava sotmesa a la concepció de família que tenia l'església catòlica i no hi havia altres opcions permeses ni regulades legalment. A mesura que va anar passant els anys, a mitjans dels seixanta, les normes s'anirien relaxant de manera que les separacions matrimonials es farien freqüents, encara que no eren legals sinó *de fet* donat que no existia la llei del divorci encara. Tal com ens deien Alabart et al. “Las personas que se separaban, jóvenes en su mayoría, sólo podían rehacer su vida con un nuevo compañero o compañera conviviendo, necesariamente, al margen de la Ley”

³⁴ França i Holanda són els qui estableixen una regulació més similar entre matrimonis i parelles cohabitants, reconeixent a les parelles amb un previ registre; Noruega i Suècia regulen tots els cohabitants que compleixen uns requeriments, hi ha una certa harmonia amb el matrimoni però no tan gran com en el cas anterior. Àustria, Anglaterra i Espanya tenen polítiques incoherents, amb els drets i deures definits només per algunes àrees; mentre que Alemanya i Suïssa són els països de la mostra més reticents a igualar cohabitació i matrimoni, inclús a reconèixer la cohabitació.

(1988a:21). Així doncs, les parelles que no es podien divorciar legalment, ho feien *de fet*, per la qual cosa la cohabitació es va anar acceptant socialment a causa de la generalització d'aquests casos.

Amb la Constitució espanyola de 1978 el control de l'església catòlica sobre el dret civil anirà perdent la seva efectivitat, i a partir de 1981 s'introduiran modificacions importants pel que fa a les relacions de parella i familiars com ara la igualtat entre els rols de parella, que esdevenen mutus, l'autoritat paterna es perdrà i la pàtria potestat implicarà, a partir d'aquest moment, més deures que drets (Alberdi, 1982). La llei 30/1981 de 7 de juliol aportarà la regulació de la separació, nul·litat i divorci, que tantes parelles havien estat esperant. Segons Alberdi (1982), els canvis que es van donar a principis dels vuitanta eren, en certa manera, desproporcionats perquè la societat del moment no era tan moderna com es volia fer veure a través d'aquestes noves lleis. L'intent d'apropar la societat al nivell europeu va fer oblidar que perduraven aspectes tradicionals en la cultura i en l'ordenament matrimonial: "las formas familiares nuevas ¿responden numéricamente a la mayoría del país? O aun siendo el modelo simbólico dominante, ¿se reducen en su experiencia real a grupos todavía minoritarios?" (Alberdi, 1982: 112).

Abans de la primera llei dedicada explícitament a les parelles de fet al 1998, s'havien realitzat un seguit de mesures per tal de protegir els interessos d'aquestes parelles en casos d'indefensió. Pel que fa al dret català, concretament, les iniciatives de l'Administració local es van basar en l'equiparació d'aquestes parelles al matrimoni en qüestions de convenis laborals o la creació dels registres municipals, que van anar apareixent a nombrosos municipis catalans. Moltes de les reformes que es plantejaven en aquesta proposta es basaven en afegir el terme "convivent" en diverses disposicions. Tot plegat seguint la idea que el reconeixement de la família legítima mai no pot provocar la discriminació d'altres grups familiars, com les unions lliures, on es desenvolupa la llibertat i la dignitat de la persona, pilars fonamentals del nostre Text constitucional (Villagrasa, 1994).

2.5.2. Igualtat legal amb els matrimonis?

En l'àmbit polític i legal la parella cohabitant ha estat un tema de debat constant. No només s'ha discutit entorn la necessitat o no de la regulació de les parelles de fet, sinó que també s'ha iniciat un debat sobre quins aspectes s'han de veure sotmesos a una legislació concreta i específica. Una de les qüestions que ha pres més importància entorn aquest tema és la qüestió de regular d'igual manera les parelles cohabitants que les casades. La problemàtica que planteja aquesta proposta és que es pretenen regular aquelles persones que no volen ser regulades, si més no, un part d'aquestes.

En el moment previ a la llei de 1998, trobem múltiples aportacions amb perspectives molt diferents, vegem-ne alguns exemples. L'argumentació de Polo Sabau (1998) es posicionava en contra l'equiparació legal de les parelles de fet amb els matrimonis. Per l'autor el fet de casar-se, és a dir, d'instaurar una forma jurídica o de no fer-ho, era una qüestió de voluntat individual. Considerava que un dels problemes més importants pel que fa a la legislació de les parelles casades era la forma com estan regulades, de manera massa tancada i poc flexible. S'evidenciava, així, una incongruència en l'elaboració d'uns registres que prenen constància de l'existència d'unes parelles que, en realitat, no volien ser oficialitzades. Per tant, l'autor considerava que igualar l'ordenament jurídic de les parelles de fet al dels matrimonis implicava una contradicció perquè eliminava qualsevol vestigi del principi d'autonomia de la voluntat: "la absoluta desaparición de todo vestigio de las parejas de hecho, convertidas ahora inevitablemente y sin que en nada pueda influir la voluntad de las partes, *en parejas de derecho* (...)" (Polo Sabau, 1998:425).

Calvo i Pérez (1998) mantenien una posició intermitja sobre la igualtat de drets i deures de les parelles casades amb les no casades. Si bé no estaven a favor d'una equiparació total entre els dos tipus d'unions, sí que hi estaven per una regulació legal específica de les situacions de fet. Els arguments que habitualment s'utilitzaven des del dret per discriminar la regulació legal entre els dos tipus de parelles eren: l'argument sobre la dificultat de la prova, la llibertat dels legisladors per regular algunes categories d'individus i la llibertat dels individus. Segons aquests arguments discriminatoris, les parelles de fet, al contrari de les casades, no tenien la possibilitat de produir una prova objectiva de la seva unió, precisament perquè es tractava d'una relació *de fet*. Segons

aquest criteri, la protecció legal que es feia més necessària era la que fa referència a les conseqüències d'aquestes relacions davant tercers, que eren precisament els qui es trobaven en una major inseguretat jurídica. Calvo i Pérez (1998), però, consideraven que sí era possible aportar proves sobre l'existència d'aquestes parelles i fins i tot de la seva relació amb tercers. Pel que fa a l'argument sobre la llibertat del legislador, aquest era lliure de regular la institució del matrimoni i, alhora, de no fer-ho en el cas de les parelles de fet. D'aquesta manera, l'activitat legislativa condicionava el desenvolupament de la seva pròpia llibertat i, d'alguna manera, deixava de banda la seva característica de representació del poble sobirà. Finalment, l'argument sobre la llibertat dels individus semblava el més important, ja que assimilar aquestes parelles que havien optat per viure sense una regulació legal que els regís els portaria a limitar la seva pròpia llibertat individual.

D'altra banda podríem pensar que si les parelles de fet compartien les característiques bàsiques dels matrimonis, es mereixien els mateixos drets, però també els mateixos deures. En aquests casos alguns autors criticaven en aquell moment aquelles parelles "a la carta", que pretenien tenir els mateixos drets, però no els mateixos deures. Equiparar els drets dels matrimonis i les parelles cohabitants comportava certes problemàtiques: "El problema que origina esta solución es que, entonces, no tendría sentido hablar de derecho a no casarse. En lo que respecta a los derechos y deberes recíprocos tendría la misma consecuencia casarse como no casarse. Des esta manera se estaría imponiendo únicamente un plan de vida con todos los derechos y deberes incluidos en el matrimonio. Esto tendría como consecuencia que el Estado daría exclusiva preferencia a aquellos intereses o planes de vida matrimoniales, en detrimento de la libertad de los individuos de optar por otro plan de vida" (Calvo i Pérez, 1998: 56). Així doncs, es considerava que no regular les parelles de fet basant-se en els tres arguments exposats anteriorment (la prova, la llibertat del legislador i la de l'individu) no estava prou justificat. Les parelles cohabitants necessitaven, des d'aquesta perspectiva, una llei específica que les protegís, però que d'altra banda no envaís un àmbit de llibertat equiparant-les als matrimonis. Una de les propostes era l'elaboració d'una regulació intermitja basada en tres principis: la satisfacció de necessitats, la igualtat i el lliure desenvolupament de la personalitat. Així doncs, el dret a no casar-se es mantenia, igual que el de casar-se.

Per altra banda, Reina (1998) pensava que encara que algunes parelles estiguessin en contra de la regulació estatal i legal de la seva situació, calia elaborar-ne una. L'autor feia referència a una regla àuria napoleònica segons la qual "el Derecho debe desentenderse de las posturas que han prescindido de él" (1998:68) i recordava que aquesta situació de desprotecció que es justificava d'aquesta manera en el règim napoleònic no es podia donar al segle XX, calia assolir un ordre social just. Per aquest motiu Reina estava d'acord amb una regulació, però que no fos formalitzadora de la relació, sinó que aplicués solucions similars a les del matrimoni per qüestions relatives a l'habitatge, la ruptura de la relació i la successió.

En aquesta mateixa línia, la proposta de Villagrasa (1998) era que el més favorable seria establir unes pautes en els moments crucials de l'existència d'una unió conjugal, com ara el cas de ruptura de la relació. "En definitiva, el planteamiento de cualquier regulación debe tener en cuenta esta realidad, que no sólo no justifica la ausencia de previsiones legales, sino que reclama la intervención frente a situaciones de injusticia, principalmente en el momento extintivo de la unión, y que debe articularse en concordancia con el respeto a esa libertad personal." (Villagrasa, 1998:524). Un cop més l'autonomia individual prenia rellevància en el debat, com a peça clau de la seva regulació més o menys extensa.

Les aportacions a tot aquest debat no van deixar indiferent el concepte de la institució matrimonial, que molts autors també repensaven i reformulaven. Segons Polo Sabau (1998): "Ciertamente, la incoherencia resulta llamativa (...) y deja traslucir, a nuestro juicio, el hecho de que lo que se presenta como argumentos que tratan de apoyar la tesis de la existencia de una profunda crisis del matrimonio, no van más allá de lo que puede suponer la constatación de la existencia de una cierta crisis del modo de conceptualizar la forma jurídica del mismo, dentro de unos perfiles tal vez excesivamente angostos configurados por el legislador" (Polo Sabau, 1998:419). Per aquest autor l'anomenada crisi del matrimoni era en realitat una crisi de la regulació legal d'aquestes unions, que resultava massa estricta i no possibilitava la llibertat d'acció. Reina (1998) recolzava aquesta idea dient que les unions de fet el que feien era comprometre la regulació del matrimoni i que el que calia era redimensionar-lo: "y es que el matrimonio que existe en nuestras legislaciones es el producto institucional de una serie de agregados históricos y dogmáticos con los que (...) nos topamos todos los días, en contra

de la propia justicia” (1998:16). Per Reina, el que s’havia de fer és equiparar els matrimonis formals i no formals, establint que la situació jurídica dels individus en el matrimoni no es modifiqués i, només en casos de l’existència de fills, s’establís una legislació familiar.

Com veurem als següents apartats, la llei de 1998 va ser una resposta a la necessitat de regular la situació de parelles cohabitants homosexuals, més que heterosexuals. Aquestes es trobaven en una situació de major desemparament donat que en aquell moment no es podien casar. Tal com ens confirma Roca (1995), es feia necessària una normativa legal de les parelles de fet a causa de les situacions que s’estaven donant de desprotecció de la parella, especialment en casos de separació i de mort d’un dels cònjuges en les parelles homosexuals, que no tenien cap consideració com a grup familiar. Davant aquesta indefensió jurídica de les relacions de parella *de fet* i després d’un debat que va tenir per conseqüència nombroses proposicions, propostes de llei i debats parlamentaris, es va arribar a la llei 10/1998 de 15 de juliol.

2.5.3. De la llei 10/1998 de 15 de juliol a l’actual Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya

La primera proposta es va elaborar com a part d’una llei que englobava diferents situacions convivencials, no exclusivament la de les parelles de fet. Així trobem que s’elabora el “Projecte de llei sobre relacions de convivència diferents del matrimoni” amb quatre capítols ben diferenciats: Capítol I. La unió estable heterosexual, Capítol II. La unió estable de parelles formades per persones del mateix sexe, Capítol III. Situacions convivencials d’ajuda mútua i Capítol IV. Acolliment de persones grans.

El fet que la proposta de llei sobre parelles de fet es trobés inclosa en una llei que recollia situacions tan diverses portava a reclamacions perquè es considerava que la unió d’una parella no es pot veure com una forma de vida basada en un interès comú sense tenir en compte l’afecte i les relacions sexuals que s’hi estableixen. A la llei definitiva aquests dos darrers capítols no s’hi van incloure i es va optar per una llei exclusiva de les “unions estables de parella”.

Una vegada es va fer pública la llei d'unions estables de parella 10/1998, per una banda es va veure com un pas endavant envers la igualtat de les parelles homosexuals envers les heterosexuales. Aquestes es trobaven reconegudes i regulades explícitament en un capítol de la llei, de tal manera que això significava no només la seva protecció jurídica en casos de desigualtat entre la parella, sinó també un reconeixement d'aquestes parelles a nivell social.

La llei 10/1998 es va dividir en dos capítols principals: Capítol I. Unió estable heterosexual i Capítol II. Unió estable homosexual, que establí normativa per separat en casos de parelles del mateix i de diferent sexe. Aquesta distinció tenia repercussió en la regulació d'aspectes importants com ara la successió (on el qui sobrevivia podria reclamar entre una quarta part i la meitat de l'herència), l'adopció (només permesa a les parelles heterosexuales) o la inexistència de regulació de la successió intestada pel cas de les parelles heterosexuales.

Seguidament del sorgiment de la nova llei, però, van aparèixer crítiques importants que van generar un debat destacable en el sector de les ciències jurídiques. Malgrat l'esforç en aquell moment van quedar moltes qüestions per resoldre encara, tal com deia Villagrasa "no existe una intención de recoger el fenómeno de la pareja de hecho como realidad social, sino de acoger a determinadas parejas de hecho: aquellas que se ciñen al concepto o cumplen los requisitos establecidos. (...) La definición de una pareja de hecho-tipo supone un reconocimiento de este tipo de parejas y una desprotección para el resto" (1998: 523). Un altre problema que ens destacava el mateix autor era la poca publicitat de la necessitat d'escriptura pública per part de les parelles homosexuals, que feia que gran part continuessin desprotegides. Les reclamacions com ara la pensió per defunció d'un dels dos membres també és una demanda no resolta que es ve donant des de fa com a mínim 40 anys i encara no s'ha resolt.

Una altra problemàtica important que va representar aquesta llei va ser el fet que regulava allò que no vol ser regulat. D'alguna manera s'havia desnaturalitzat el que tenia de propi aquesta institució, normativitzant-ho, convertint-ho per alguns en una mena de matrimoni de segona categoria, però al capdavant, un tipus de matrimoni (Martinell, 1999). Per aquest autor la llei tenia una naturalesa imperativa donat que les situacions queden regulades sense possibilitat de rebuig, la qual cosa plantejava el dubte sobre si això no transgredia l'article número 10 de la Constitució espanyola, que protegia els

drets de les persones³⁵. Només en el cas de l'escriptura pública, s'aplicava la llei voluntàriament. En la resta de casos la llei s'imposava directament i les persones implicades no tenien res a dir-hi³⁶. Una regulació sobre parelles de fet que rebutjaven el matrimoni feia reflexionar també sobre el matrimoni en sí mateix i si aquestes dues formes de viure en parella havien de ser regulades de manera similar o diferenciada (Rico, 2006).

Set anys després, un cop aprovada la llei de 2005 de parelles estables, 25/10 del 29 de juliol del Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya relatiu a la persona i la família, podem dir que es va fer un pas important pel seu reconeixement que deixava enrere algunes de les crítiques que es van fer a la llei de 1998. Per una banda, s'incorpora al Codi Civil del llibre relatiu a la persona i la família, cosa que li dona una notorietat i solidesa majors i l'entén dins d'una de les possibles realitats familiars, cosa que va posar en dubte quan es va aprovar la llei anterior de 1998, que es trobava fora del Codi de Família (Martinell, 1999; López Burniol, 1999). També se supera la distinció entre parelles heterosexuals i homosexuals, deixant d'establir qualsevol forma de diferenciació per orientació sexual. De fet la llei d'Unions Estables de Parella va ser l'única en tot l'estat que ho va fer.

També pel que fa a l'adopció, actualment les parelles estables catalanes, juntament amb Navarra i País Basc, siguin de diferent sexe o del mateix, poden adoptar conjuntament o successiva. El Codi Civil de Catalunya estableix el mateix règim jurídic que pel matrimoni en matèria de l'exercici de la guarda dels fills i relacions personals.

Pel que fa a la defunció d'un dels membres de la parella l'actual Codi de Família de Catalunya ha equiparat les parelles estables als matrimonis en els efectes successoris,

³⁵ Art. 10: 1. La dignidad de la persona, los derechos inviolables que le son inherentes, el libre desarrollo de la personalidad, el respeto a la ley y a los derechos de los demás son fundamento del orden político y de la paz social. 2. Las normas relativas a los derechos fundamentales y a las libertades que la Constitución reconoce, se interpretarán de conformidad con la Declaración Universal de Derechos Humanos y los tratados y acuerdos internacionales sobre las mismas materias ratificados por España.

³⁶ Per aquest motiu Solé (1998) proposava una llei per les parelles heterosexuals que no regulés els efectes personals no patrimonials de la relació, només en casos específics que es fes realment imprescindible per tal de protegir els drets de cada membre de la parella. En general, l'autora estava en contra de l'aplicació dels criteris matrimonials a aquestes parelles, "només així es respectaria el dret a mantenir una relació de fet o 'unió lliure'" (Solé, 1998:3).

suprimint el règim successori que la Llei d'Unions Estables de Parella reservava només a les parelles homosexuals.

2.5.4. Una mirada a partir del 2005 a l'Estat espanyol

La llei 13/2005 d'1 de juliol va reformar el Codi Civil espanyol en matèria del dret a contraure matrimoni. Una de les incorporacions més visibles va ser el matrimoni homosexual que va posicionar Espanya en el quart lloc del món i tercer de la Unió Europea en establir el matrimoni homosexual. Arrel d'aquests canvis es van produir les corresponents modificacions de les lleis autonòmiques que regulen el matrimoni i les parelles estables, entre elles el Codi Civil català. Actualment no hi trobem cap distinció entre les parelles del mateix i de diferent sexe.

A Europa es defineix una triple direcció política legislativa sobre les parelles de fet: regular efectes derivats de la convivència en parella (iniciat a Suècia al 1987), reconèixer l'estatut jurídic equiparable al matrimoni per les parelles registrades (iniciat per Dinamarca al 1989) i la institució de relacions contractuals (seguida pel PACS a França al 1999). Malgrat això la majoria de països no tenen una llei específica sobre el tema. Aquestes tres maneres d'enfocar aquesta relació de convivència es fan paleses en l'heterogeneïtat de legislacions a Espanya (Villagrasa, 2003; 2011).

D'acord amb el treball d'anàlisi de diferents legislacions europees sobre cohabitació, Perelli-Harris i Sánchez (2012), parlen de quatre models de legislacions: els qui regulen matrimoni i parelles de fet de manera molt similar (França i Holanda), els qui regulen les parelles de fet només quan compleixen uns requisits, havent-hi una harmonia entre matrimoni i cohabitació però no completa (Noruega i Suècia), els qui tenen polítiques incoherents amb drets i deures en unes àrees i sense definir en d'altres (Àustria, Anglaterra i Espanya), i els qui són reticents a igualar les dues realitats i inclús a reconèixer la cohabitació com a tal (Alemanya i Suïssa). Així doncs ens trobaríem en una situació llunyana a la igualtat amb el matrimoni i en certa incoherència en la regulació.

Dins l'estat espanyol trobem 12 legislacions diferents per la mateixa situació de convivència, a les quals s'afegeix la de Galícia, que no es pot definir estrictament com a llei però que també estableix una normativa en referència al tema. Vegem algunes de les

característiques bàsiques de cadascuna en el següent quadre per tal de fer-nos-en una idea general.

Fig 19. Taula comparativa de legislacions sobre parelles de fet. Comunitats autònomes a Espanya

COMUNITAT	TERME UTILITZAT	ELEMENTS DE REONEIXEMENT DE LA PARELLA	POSSIBILITAT ADOPCIÓ	REGULACIÓ DE SUCCESSIONS ³⁷	PODEN RECLAMAR DRETS EN SEPARACIÓ
CATALUNYA	Parella estable	Escriptura pública/ 2 anys convivència/ Fills comuns	Sí	Sí, equiparades als matrimonis	Sí
ARAGÓ	Parella estable no casada	Escriptura pública / 2 anys convivència	Sí	Sí	Sí
NAVARRA	Parella estable	Escriptura pública / 1 any convivència/ Fills comuns	Sí	Sí	Sí
VALÈNCIA	Unió de fet	Inscripció/ 1 any convivència + inscripció al registre	No	No	No regulat a la llei
BALEARS	Parella estable	Inscripció al registre	No	Sí	Sí
MADRID	Unió de fet	1 any convivència + inscripció al registre	No	No	No regulat a la llei
ASTÚRIES	Parella estable	Escriptura pública / 1 any convivència/ Fills	No	No	No regulat a la llei

³⁷ Només les Comunitats autònomes amb dret civil propi han inclòs un règim successori específic pel cas de defunció.

		comuns/ inscripció al registre			
ANDALUSIA	Parella de fet	Inscripció al registre	No	No	No regulat a la llei
EXTREMADURA	Parella de fet	Espectura pública / 1 any convivència/ Fills comuns	No	No	Sí
PAIS BASC	Parella de fet	inscripció al registre	Sí	Sí, equiparades als matrimonis	Sí
CANÀRIES	Parella de fet	1 any convivència/ Fills comuns	No	No	No regulat a la llei
CANTABRIA	Parella de fet	inscripció al registre	No	No	Sí
GALÍCIA (no és una llei)	Parella de fet	Equiparació al matrimoni quan hi ha intenció de permanència + inscripció al registre	No	Sí	---

Font: Villagrasa, C. (2011)

En aquest breu resum podem constatar que existeix una important diversitat de regulacions, que en alguns casos plantegen encara certs interrogants pendents de resposta. Alguns dels aspectes no resolts de la situació actual serien els següents:

- Les diferències acostumen a ser més divergents quan es tracta de comunitats amb o sense codi civil, donat que regulen menys qüestions en el segon cas.
- Cal dir que després de la llei 13/2005 d'1 de juliol que va reformar el Codi Civil espanyol, la iniciativa de regulacions entorn el tema de la família ha quedat aturada i en l'actualitat s'evidencien diverses llacunes que caldria acabar de resoldre perquè quedin contemplades totes les necessitats i que només des de l'Estat es poden resoldre, com ara les pensions assistencials per defunció o la inscripció d'aquestes parelles al registre civil (Villagrasa, 2011).
- També queda per resoldre el fet que no hi ha una norma de dret interregional que permeti dilucidar quina llei autonòmica és aplicable quan dues o més d'aquestes

dotze lleis puguin entrar en conflicte, ja que es poden donar sobre una mateixa relació de parella.

- Finalment, el fet que hi hagi comunitats que no tenen cap mena de regulació afegeix més complexitat a la situació i més heterogeneïtat en les respostes jurídiques.

Caldrà veure com es va avançant en aquesta matèria en el futur i com es van resolent aquestes qüestions que queden pendents i que dificulten la presa de decisions sobre aquesta forma de convivència. Probablement un dels esforços a futurs es basarà en la resolució de certes diferències entre parelles de fet i casades que encara existeixen, la raó de ser de les quals no queden del tot justificades. Com veurem en el transcurs de la presentació d'aquesta recerca, la qüestió legal no és un dels temes que més preocupa a les parelles entrevistades, encara que una de les decisions jurídiques que més pesen en la decisió del matrimoni posterior són justament algunes de les prestacions que només gaudeixen les persones casades, com ara la pensió de viudetat.

Com a conclusió del capítol, que recull en realitat informacions i dades molt diverses, podem extreure unes idees clau que ens permeten comprendre millor aquesta realitat en la societat europea i concretament a Catalunya. És evident que ens trobem en un moment de transformacions socials vitals per la família, en què els models de convivència i les bases sobre les que se sustenta el parentiu estan canviant. La cohabitació sense matrimoni forma part d'aquest motor transformador. Hem vist com una realitat tan actual té un passat molt present en diferents moments històrics, que ha perdut en l'actualitat la connotació d'estigmatització, que ha tingut molts noms, tots ells carregats de sentit en cada moment en què s'han emprat, però que en l'actualitat no acaba de trobar un bon terme que el defineixi de manera única. Les Ciències Socials amb els seus treballs, mostren com hi ha diferents preguntes que generen l'interès dels investigadors, per tal de conèixer aquesta realitat social com una possible alternativa definitiva al matrimoni o no. Per això les preguntes que es plantegen sempre giren en base amb la seva relació amb el concepte de família i les repercussions que pugui tenir el parentiu: representa una relació conjugal alternativa o nova? Més igualitària potser? Quin paper tenen els fills a l'hora de casar-se? Cal el matrimoni en algun moment del cicle familiar d'aquestes parelles? Què representa avui dia casar-se?

Els canvis demogràfics són una mostra més d'aquest moment de canvi en què ens trobem, on es veuen clars processos importants en relació a la cohabitació: augment en nombre d'aquesta forma de convivència, increment de l'edat al primer fill, descens dels matrimonis, augment dels matrimonis civils o dels naixements sense matrimoni. Així mateix el dret s'ha anat actualitzant davant una realitat en constant modificació, encara que seguim tenint una legislació molt heterogènia entre comunitats autònomes, i que no cobreix totes les possibles necessitats que el matrimoni sí que abasta. Caldrà doncs esperar i veure com la cohabitació acaba d'encaixar en aquest procés i finalment, quin paper prendrà dins les relacions familiars.

3. Parelles sense anell. Com es construeix la parella cohabitant

És evident que els comportaments i les normes s'han flexibilitzat envers les parelles joves, afavorint una important permissivitat en els entorns familiars actuals impensables fa uns anys. Avui dia no es fa estrany sentir que es passa els caps de setmana junts, que es conviu durant les temporades d'estiu o fins i tot es dorm a la mateixa habitació quan es queden a dormir a casa d'alguns dels pares. Aquest conjunt de canvis s'han produït gràcies a un major relaxament de les normes socials envers els joves i la seva sexualitat, que avui dia gaudeix d'una destacable llibertat d'actuació. Segalen (1998 i 2012) resumeix aquesta idea dient que el dret a la sexualitat, a la independència econòmica i residencial, i en general a l'estat adult, ja no s'adquireixen en un mateix moment, com passava abans amb el matrimoni. A més a més, podem afirmar que una parella que decideix viure plegada sense casar-se no es troba estigmatitzada, especialment en àmbits urbans, en què la pràctica esdevé molt més anònima, cosa que afavoreix encara més la seva pràctica. Tal

com ens mostraven Alberdi et al. (2000) més tard, el 57% dels joves a Espanya pensava que podrien conviure en parella en un moment donat de la seva vida³⁸, i com Esping-Andersen (2013) explica, en l'actualitat el 39% de dones a Espanya nascudes als anys setanta inicien la primera unió conjugal amb cohabitació.

Els motius pels quals les parelles decideixen no casar-se poden ser molt variats, i els condicionants que intervinguin en la decisió poden variar en cada cas, la qual cosa realment fa difícil esclarir què és el que porta a les parelles a no casar-se. Com veurem, sempre que parlem de cohabitació, d'alguna manera estarem parlant de matrimoni, perquè aquesta sempre el pren com a referència, sigui per seguir-lo com a model, sigui per oposar-s'hi de manera clara i evident.

En realitat, i gràcies a la perspectiva diacrònica de la recerca que presentem, podem veure com hi ha un canvi generacional clar en la concepció de la relació de parella per part dels entrevistats que es fa evident entre diferents generacions, especialment entre la primera generació i la segona. Així doncs, hem de posar de relleu l'existència de dues formes de cohabitació diferenciades al llarg de la segona meitat del segle XX al nostre país, que han estat representades per dues generacions i que mostren el canvi ideològic al qual s'ha vist sotmesa aquesta pràctica entre els joves catalans d'avui.

Al voltant dels anys setanta, trobem una primera generació de gent jove per qui la cohabitació va tenir un protagonisme considerable en la seva joventut com a forma de representació ideològica. Aquesta es contemplava com una via per marxar de la casa paterna, que intentava trobar alternatives al matrimoni i a la relació de parella que aquest representava i implicava a nivell social. Es tractava d'una relació que requeria un seguit de compromisos polítics i personals que involucraven aquelles persones en una lluita per la llibertat individual i el trencament d'uns lligams institucionals, entre els quals es trobava el matrimoni. A través d'aquest comportament s'establí una voluntat d'evitar un control estatal de les relacions personals i s'elaborava un discurs sobre la creació d'alternatives més lliures al model matrimonial (Alabart, 1988a; Rico i Roigé, 2001).

³⁸ CIS. Estudio 2262, 1997. Població de 16 a 29 anys.

Després d'aquest període i amb posterioritat al casament de moltes d'aquelles parelles cohabitants del moment, aquesta forma de relació va passar a esdevenir anecdòtica al costat del matrimoni, que continuava sent la pràctica privilegiada per part de la majoria de les parelles. Però, com s'ha vist en capítols anteriors, l'augment de la cohabitació en els darrers anys constata un canvi important en la seva concepció, podem dir que les parelles de fet que sorgeixen a partir dels anys noranta, no conserven la ideologia ni la necessitat d'implicació personal que es pressuposava a les dels setanta. Davant una generació cohabitant anterior, que considerava el matrimoni com una institució passada de moda, i que entenia la relació com una unió lliure, més lliberal en el sentit de la fidelitat sexual, les parelles cohabitants entrevistades perceben el matrimoni com un ritual significatiu en el recorregut vital de qualsevol parella, però no imprescindible, si més no en l'inici de la convivència i mentre no hi hagi fills en comú (Alberdi et al., 1994), si més no fins l'actualitat on hem vist que els naixements fora del matrimoni van en augment. De fet la cohabitació molt habitualment és considerada com una fase o temps de prova en què la parella pot practicar la convivència i comprovar com funciona. Alguns estudis han posat de manifest aquest fet com ara els de Domingo (1997), Alabart et al., 1988a, Alberdi (1999), Perelli-Harris et al. (2014). En aquest sentit té força pes la manera com s'inicia aquesta forma de convivència, que mostra com sovint es tracta d'un procés lent, que va fent que la parella mica en mica passi cada vegada més temps junta fent que la cohabitació esdevingui realitat gairebé sense adonar-se (Chalvon-Demersay, 1983; Alberdi et al., 2000). Tot plegat va lligat a la manera com actualment tenim entesa la llibertat individual i la privacitat, que fa que les decisions es prenguin de manera privada, sense deixar que l'entorn afecti en elles.

La forma de comportar-se a nivell personal i familiar, sense grans diferències amb les casades, possibilita que aquesta pràctica sigui més acceptada socialment i que s'eviti una estigmatització de la unió. Ja en treballs anteriors es veia com els comportaments no divergeixen en gran mesura respecte als casats (Trost, 1979; Chalvon-Demersay, 1983; Alabart et al., 1988a). Per tant no estem parlant d'una segona generació que practica una alternativa al matrimoni, amb una forma de relació innovadora entre gèneres, més igualitària, sinó que en general, se sol reproduir el funcionament de qualsevol parella casada, especialment en les generacions més recents. Una de les diferències que veiem entre les nostres entrevistes és que les argumentacions sobre els fills que justificaven el matrimoni en la primera generació, s'han reduït de maners significativa en la segona.

En definitiva prendre la decisió de cohabitar depèn moltes vegades de com aquesta forma de convivència és percebuda per la majoria de la població i quina herència històrica existeix. En un estudi molt interessant realitzat de forma comparativa entre diferents països europeus, es veu com la cohabitació es percep de diferents maneres, cosa que fa que repercuteixi en la decisió de fer-ho o no i de casar-se després. La següent taula ho resumeix clarament.

Fig 20. Percepció de la cohabitació i el matrimoni a cada país

País	Principal percepció de la cohabitació i el matrimoni
ITÀLIA	Cohabitació representa un baix compromís i s'associa a la llibertat. Matrimoni important per la religió a causa de la tradició i la pressió familiar.
POLÒNIA	Cohabitació és fàcil de trencar. Matrimoni vinculat a la religió i la seguretat.
RÚSSIA	Es citen tres estadis que poden anar consecutius: 1) cohabitació, 2) matrimoni civil, 3) matrimoni religiós
HOLANDA	Cohabitació és una relació de prova, amb poc risc econòmic i major llibertat.
REGNE UNIT	Casar-se és una decisió personal. Els qui tenien nivell educatiu alt consideren el matrimoni oportú per tenir fills, la cohabitació es veu oportuna pels nivells educatius més baixos.
ALEMANYA OEST	La cohabitació és per la realització personal en la joventut, matrimoni és per seguretat i quan es tenen fills.
ÀUSTRIA	Perspectiva de cicle de vida: cohabitació pels joves, matrimoni per relacions més madures i responsables.
AUSTRÀLIA	Matrimoni és una institució important malgrat l'increment de cohabitants.
NORUEGA	Sense grans diferències entre casats i cohabitants, encara que el matrimoni es veu proper al romanticisme i l'amor.
ALEMANYA EST	Baix desig de matrimoni, es basa en la decisió personal. Poques diferències entre casats i cohabitants.

Font: Perelli-Harris et al. (2014). Elaboració pròpia.

Davant una diversitat tan àmplia en les visions i concepcions de la cohabitació, podem entendre que hi hagi diferents maneres d'entendre la relació tant en la convivència amb matrimoni com no. En tot cas veurem com entre els nostres informants es desenvolupen discursos molt diversos que en diferents moments alternen explicacions d'un tipus o de les altres. Passem a veure quins són els arguments i les idees que sorgeixen per part d'aquestes parelles entorn les raons que les van portar a conviure sense casar-se, quines connotacions té aquest fet amb la idea del compromís i el lligam amorós i quin és el seu ideal de parella i funcionament quotidià a nivell domèstic.

3.1. Els inicis de la convivència en parella

3.1.1. “No hace que estés mejor ni peor con tu pareja, (...) mejor seguro que no”. Prendre la decisió de conviure

Com ja s'ha dit en capítols anteriors, la gran pregunta a què responen els estudis sobre cohabitació es refereix al perquè de la decisió de conviure en lloc de casar-se. Hem vist a la introducció que diferents autors han intentat establir tipologies que reflexin aquests per què classificats de manera ordenada (Domingo, 1989 i 1992; Heuveline i Timberlake, 2004; Dominguez, 2011). Per (Castro i Domínguez, 2008) la resposta és complexa perquè no només hi ha diferents respostes al significat de la cohabitació segons els països i el període històric, sinó també segons els individus implicats, que al llarg de la seva biografia poden canviar la seva pròpia manera de veure i de viure la cohabitació.

Què en diuen al respecte els nostres informants? Per què han decidit viure junts sense papers? Cal distingir, entre la primera i la segona generació de la nostra recerca³⁹, on trobem dos posicionaments clarament definits i contraposats respecte al matrimoni. Per una banda, la primera generació que va viure la joventut al voltant del 1970, va decidir en el seu moment no casar-se per una qüestió de posicionament ideològic i polític. Es tractava de parelles que rebutjaven el matrimoni de manera expressa i amb un desig d'oferir una alternativa al matrimoni. Aquest posicionament es vinculava amb idees relacionades amb una "imposició per part de l'Estat" o una "intromissió estatal" en un àmbit que era considerat especialment íntim i personal. En alguns treballs trobem referències sobre aquest fet com ara el de Chalvon-Demersay (1983), que parlava d'una al·lèrgia a la institucionalització d'un fet afectiu a França, o bé el treball d'Alabart et al. (1988a) en què parlen de les parelles que ni l'Estat ni l'Església tenen per què intervenir en la vida privada de l'individu, convertint la cohabitació en una mena de contracte

³⁹ Veure capítol 1 sobre les fases de la recerca i la definició de les generacions.

privat⁴⁰. Domingo (1992) també distingeix aquestes parelles com aquelles que rebutgen el matrimoni de forma explícita com a expressió de rebel·lió social, política i religiosa. Cal afegir, però que els entrevistats que van practicar la cohabitació en la seva joventut, la perspectiva dels anys en molts d'ells ha implicat una visió menys dràstica de la relació i un menor rebuig del matrimoni. Podem dir que aquesta posició, que té unes connotacions clarament polítiques i de reclam social, actualment no representa la majoria dels casos, donat que moltes parelles entrevistades no el rebutgen de manera explícita, especialment les més joves, com mostren alguns dels nostres informants.

Era com una postura ideològica, era (...) pues nosaltres en aquella època érem així bastant contestataris i estàvem amb coses de militància política i llavors era aquesta idea de que: l'estat no té perquè controlar-me, i era aquesta idea de contra los papeles i contra las instituciones i tal (riu). I també una mica era allò de que, uns pares que t'ho deixen fer tot i... pues se'ls havia d'apretar una mica més a veure que passava. (Riu) I també és veritat que de tota la meua colla d'amics i de gent, ningú s'ha casat, a ningú se li ocorria casar-se, és que no ens podíem casar, és que si ens arriben a casar ens haguessin dit de tot (Sònia)⁴¹

Per principis, sí, sí, clar, sí. Per principis. Vull dir no acceptem una intromissió fins aquests nivells. Ens sembla que la institució matrimonial és una intromissió social, a la vegada que personal, que jo no estic disposat a acceptar (Jordi)⁴²

Sí. Bueno, sí no crèiem en la institució matrimonial, no? (...) Com, com aixins que és un paper que t'ho ha de confirmar, és una mica renunciar a les institucions i fer un altre tipu de, de famil..., de parella, no? Amb responsabilitat de, de cada u, no? sense cap mena de documentació (Maria)⁴³

Lo de no plantejarse casarse va ser ell. És absolutament anarquista, antiesto, antilootro, i la única cosa que li queda a la vida que pot decidir no fer és no casar-se, no? I li he respectat sempre perquè és molt clar (Roser)⁴⁴

La segona generació, pel contrari, sembla més aviat optar per la parella de fet perquè considera que el matrimoni no és una condició necessària ni imprescindible per la convivència, malgrat no estar-hi en contra formalment. Aquestes parelles pensen que en un futur més o menys proper podrien casar-se, de manera que no hi ha un rebuig explícit i clar de la institució. Inclús no es rebutja sinó que més aviat s'aplaça perquè ha perdut en

⁴⁰ En els estudis més recents veiem com la cohabitació va perdent aquest caire reivindicatiu i el matrimoni no es descarta si es veu convenient en el futur (Alberdi, Escario i Matas, 2000).

⁴¹ Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1

⁴² Jordi, home, 46 anys, Sant Cugat, (604NF1998), grup A1

⁴³ Maria, dona, 48 anys, Barcelona, (607NF1998), grup A1

⁴⁴ Roser, dona, 41 anys, Barcelona, (24TES2000), grup A1

certa manera el paper primordial d'iniciador a la vida en parella i família. En Maurici ho descriu d'aquesta manera:

Llavors el fet d'estar casat ni és una cosa que descartem per més endavant, però tampoc és una cosa que ens urgeixi. Lo que sí és una cosa important ara és el tenir un fill perquè per l'edat pues ja és una cosa que ens tocava i perquè realment volíem compartir una cosa d'aquestes m'entens? Llavors les coses les estem fent per ordre de d'importància i és per aquest motiu que estem vivint junts i en principi no ens hem casat i no ho descartem, però no és una cosa que en principi sigui d'urgència (Maurici)⁴⁵

Entre les parelles entrevistades de la segona generació podem trobar explicacions molt diferents sobre el perquè decideixen conviure sense casar-se, però bàsicament podem dir que hi ha quatre tipus de raons que no resulten excloents entre elles: per una banda es percep que ja no és necessari el matrimoni per la convivència, per una altra banda es vol evitar o endarrerir el ritual que representa fer una boda tal com l'entenen els informants, per l'altra sorgeixen arguments entorn la idea de provar una relació per veure si va bé i finalment s'al·ludeix a la llibertat de decisió i privacitat de la parella que pren les seves decisions al marge de les voluntats o pressions dels seus altres parents. Vegem-les amb major deteniment.

a. No hi ha necessitat

La cohabitació actual és una pràctica acceptada entre la majoria dels nostres entrevistats, especialment entre els de la fase B de la recerca, el període més recent⁴⁶. Qui no té un parent, un amic, un fill d'un amic o un veí que conviu en parella sense casar-se que es comporta de manera molt similar a la resta de coneguts casats? Inicialment no hi ha una pressió social que empenyi cap al matrimoni, i si existeix realment és molt feble, prou com per a defugir-lo. Tampoc existeix una estigmatització de la parella, i d'aquí la *manca de necessitat* que plantegen molts informants. Tal com diuen Alberdi et al. (2000) en la seva recerca sobre dones joves ja fa uns anys, molts dels seus informants es casarien si fos necessari, amb la qual cosa mostren que ja no és imprescindible per a la convivència. El matrimoni pels nostres informants és percebut com quelcom que no aporta res afegit,

⁴⁵ Maurici, home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1

⁴⁶ Veure capítol 2, apartat sobre el context demogràfic de les parelles.

ni resulta un requisit, a la relació. Podem veure nombroses argumentacions en les nostres entrevistes:

Sí, ella tenia més interès que jo (en casar-se), jo de fet no l'he tingut mai, jaja, de fet no hi crec en el matrimoni, sí que hi crec en altres coses, crec en la parella, en l'amor i tal però no en els papers basats en això no (Eulogi)⁴⁷

De hecho, casarte tampoco yo creo que no te soluciona nada, es igual el día de antes que el día después. El hecho de casarse pues es firmar un papel, creo yo. No hace que estés mejor ni peor con tu pareja. Pero no lo sé, pero mejor seguro que no (Antoni)⁴⁸

La Montse i l'Andreu⁴⁹ no trobaven *necessari* casar-se per conviure plegats perquè segons ell el que es casa adquireix un compromís davant la família, l'església i a nivell econòmic, però en el seu cas pensa que el compromís l'ha adquirit en els àmbits econòmic i moral, deixant de banda el religiós. D'altres informants assenyalen arguments similars:

No ho vam veure necessari de casar-nos, ja feia molts anys que... que festejàvem i.... i bueno, era com una continuació d'allò, (...) ni ell ni jo vam considerar que era important que ens caséssim (...) i bueno que no vem veure la necessitat de casar-nos (Toñi)⁵⁰

No ens fa gràcia a cap dels dos. Jo trobo que no fa falta per res, i, ell pues tampoc. (idea de que el matrimoni ha de resoldre alguna cosa pràctica o de necessitat, no un aspecte personal o social) (Esther)⁵¹

Yo el hecho de tener un papel firmado y decir estoy casada, yo es que haría exactamente lo mismo que estoy haciendo ahora, lo mismo. Y llevaría mi forma de vida, y... igual que lo estoy haciendo ahora, me da lo mismo (Abril)⁵²

Aquest argument sobre la no necessitat del matrimoni es fa sobretot evident en les entrevistes que s'han realitzat més recentment, en la fase B de la recerca. Veiem com la cohabitació ha pres un paper tan habitual a la societat en la formació de parelles que cada vegada es veu amb més naturalitat l'opció. Si bé entre els entrevistats de la fase A també ho argumentaven, en aquells moments encara calia buscar-hi més explicacions que recolzessin la decisió (qüestions de papers, provar...). En l'actualitat els nostres

⁴⁷ Eulogi, home, 41 anys, Castelldefels, (8FH2011), grup B1

⁴⁸ Antoni, home, 28 anys, Barcelona, (20FH2011), grup B2

⁴⁹ Montse i Andreu, dona, 29 anys i home 32 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1 i A1

⁵⁰ Toñi, dona, 29 anys, Barcelona (616NF1998), grup A1

⁵¹ Esther, dona, 27 anys, Sitges, (709NF1998), grup A1

⁵² Abril, dona, 31 anys, Hospitalet de Llobregat, (404NF1998), grup A1

informants no necessiten tant les explicacions i es decideix sense més, deixant gairebé al destí la decisió final. Com ens explica la Cristina:

Vam començar a sortir, vam buscar un pis, ens vam anar a viure al pis i encara no ens ho hem plantejat, ni per conviccions ni no per la església, ni no pel jutjat sinó perquè encara no ens ho hem plantejat. (Cristina)⁵³

b. Moment de prova

Una altra explicació es refereix al fet que la cohabitació pot ser vista com una manera de testejar la convivència abans del matrimoni o d'un compromís més ferm i definitiu. Domingo (1992) parlava de la cohabitació a prova com una herència de la cohabitació ideològica, per aquelles parelles que vivien juntes però que tampoc descartaven el matrimoni en el futur. En aquest cas es tractaria d'un moment de transició o una part més del procés de nuviatge (Domínguez, 2011). En alguns països pot ser fins i tot una oportunitat i un benefici explicitat pels seus protagonistes, com ho demostren els treballs realitzats a Polònia i Itàlia (Perelli-Harris et al., 2014; Mynarska, 2014). Entre les parelles que hem entrevistat trobem arguments que giren al voltant de la idea que el que sí ofereix la convivència sense matrimoni és un espai per la flexibilitat, d'assaig de la parella, on es posa en pràctica la convivència per assegurar que és factible i generar més seguretat i visió de futur de la vida en comú. En el cas que no ho fos el fet de no estar casats representaria un avantatge i facilitaria el procés de separació. La Margarita, al respecte, explica que el procés va ser molt ràpid, sense gaires argumentacions:

O sigui que va ser molt ràpid, en mig any o vuit mesos vam dir, 'vámonos a vivir juntos, venga vale, probamos. Oye si sale mal, como nadie lo sabe, cada uno por su lao y ya está, i si surt bé pues de puta mare' (Margarita)⁵⁴

A mi em feia molt por tornar a començar una cosa així, amb ella també perquè era la primera vegada i vem pensar que de moment, doncs que ho fariem d'aquesta manera, tenint molt clar que tant un com l'altre que ens acabaríem casant (...) (Pilar)⁵⁵

Aquesta flexibilitat no només seria entesa dins l'àmbit de la relació de parella sinó també com a un espai més adequat on la "precarietat" de la situació laboral o econòmica

⁵³ Cristina, dona, 36 anys, Barcelona, (36FH2011), grup B2

⁵⁴ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

⁵⁵ Pilar, dona 25 anys, Barcelona, (15TES2000), grup A2

s'accepta més que en el matrimoni per part de l'entorn (García Pereiro, 2011). Tal com diuen Castro i Domínguez (2008), la cohabitació comporta menys obligacions financeres i accepta més opcions en la seva formació. Dins d'aquests arguments podríem incloure aquelles parelles que no es poden casar com voldrien, per manca de recursos (comprant un pis, fent una festa que val força diners...). Així ho manifesta l'Aurora quan exposa les dificultats econòmiques i els dubtes de futur a l'inici de la relació:

El fet de no casar-nos jo penso que va ser, per, perquè ens ho havíem de pagar nosaltres i perquè en aquell moment no ens anava bé. (...) suposo que una mica per les experiències viscudes vem dir, mira, primer anem allà, convivim un temps i segur que ens casarem, però si tot funciona normal, ens casarem. I va anar així. Aurora⁵⁶

D'acord amb aquestes idees el matrimoni estaria més vinculat en l'imaginari social a una base financera més sòlida i la cohabitació amb una inferior demanda de requisits (Dominguez i Castro, 2013). De totes maneres és quelcom que cal veure en cada cas i dependrà de cada parella donat que entre les persones entrevistades també trobem les que tenen una posició laboral i financera estable i còmoda. Malgrat que la facilitat per trencar la relació pugui ser un argument de pes, les parelles tenen una certa percepció negativa d'aquest perquè mostra debilitat i poca solidesa de la relació, fet que no agrada a algunes d'elles, per això veurem més endavant com sovint s'opta per l'argument contrari entorn al compromís compartit i la fermesa d'aquest en un sentit més positiu.

c. Evitar un ritual

Kaufmann (1994) ja parlava de la necessitat que manifestaven algunes parelles de la cohabitació com a estratègia per alentir l'arribada al matrimoni, per allargar el procés encara que no per evitar-lo. L'argument que es basa en el fet de no casar-se per evitar la celebració ritual es troba en les dues fases de la recerca, A i B, encara que veiem que en la fase A els matrimonis civils eren menys freqüents i es contemplaven menys com una opció, mentre que en la fase B aquests ja representen una opció clara a considerar. D'alguna manera entre el grup de la fase A es posava de manifest quelcom interessant: l'equiparació del matrimoni a una cerimònia religiosa en l'imaginari cultural dels entrevistats. Aquesta associació es vinculava a la concepció compartida en la societat que

⁵⁶ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

una boda és un acte que comporta molta preparació, molt car, on assisteixen molts convidats i on s'esdevenen molts actes simbòlics preestablerts socialment. En moltes ocasions el fet de pensar en el matrimoni implica relacionar-lo amb un ritual religiós unit a tot aquest cojunt d'elements indissociables.

És a causa d'aquesta associació que molts cohabitants rebutgen casar-se, tal com ens diuen alguns informants quan justifiquen d'aquesta manera el fet de no haver-se casat: "no tenia ganes de fer una festa" (Judit⁵⁷) o "potser pensava: una festa potser és una mica precipitat"(Laura⁵⁸), equiparant el matrimoni amb una gran festa. Com explica la Cristina⁵⁹ quan parla del seu casament, "la base és la mateixa vas a viure amb la persona que estimes, però sense floritures... no sé, va ser tot molt senzill". També es dona el cas en parelles que ja han passat un matrimoni previ i no volen repetir l'experiència d'una boda, per la qual cosa la convivència sense matrimoni resulta ser una bona opció establint un lligam més personal i privat⁶⁰.

d. Llibertat i privacitat respecte a l'entorn

Rebutjar el matrimoni en un moment donat també pot venir condicionat per un sentiment de llibertat d'elecció en el qual la parella es basa en uns fonaments de l'elecció, on la decisió es contempla com quelcom absolutament lliure i voluntari. Ja en estudis de fa uns anys es veia com la cohabitació esdevenia el símbol d'aquesta llibertat posat a la pràctica en favor de la independència i l'autonomia personals i de parella (Chalvon-Demersay, 1983; Roussel i Bourguignon, 1978). Les intromissions dels familiars i la societat són poc acceptades i es prioritzen l'amor i la felicitat (Bestard, 2011) sense cap lligam o condicionament exterior. En aquest sentit podem parlar d'un cert paral·lelisme amb la percepció del matrimoni en la primera generació que el rebutjava pel que implicava a nivell de relació de parella, encara que podríem dir que no hi havia una militància tan forta a nivell ideològic o polític. Així el matrimoni és percebut amb un sentit

⁵⁷ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1

⁵⁸ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

⁵⁹ Cristina, dona, 36 anys, Barcelona, (36FH2011), grup B2

⁶⁰ D'acord amb Meil (2003), com a mínim tres de cada quatre persones que conviuen per segona vegada han iniciat el segon projecte de vida en comú amb la cohabitació. La incertesa que genera una nova relació posterior a un trencament genera de manera més explícita la necessitat d'utilitzar la cohabitació com a temps de prova per comprovar que pugui tenir durabilitat.

de possessió envers l'altre que no és acceptat, però que tampoc el descarta al cent per cent⁶¹, com es posa de manifest en les cites següents:

Realment hem decidit estar junts perquè vols, no perquè ningú t'obligui o... (...), jo el sentit de la propietat o d'apropiació o de pertànyer era el que no m'agradava, no m'ha agradat mai del matrimoni (Lourdes)⁶²

Bueno, tens la sensació que estàs amb la persona perquè vols, i això crec que és una relació positiva. No és allò que dius bueno, és que alto, aquí hi ha un contracte i vamos, per desfer això, uf! tela! (Maurici)⁶³

A nosaltres no ens agraden gens les intervencions i que ens diguin el que em de fer, que també era un motiu per quan no volíem anar a parir a l'hospital (...) i no veiem quina necessitat hi ha de ficar factors externs a la nostra relació (Flora)⁶⁴

...yo no me quería atar...ni me quería atar a nada...no? es una sensación muy fuerte que tenía, no quería firmar un contrato (Marta)⁶⁵

Les cites anteriors assenyalen que la cohabitació s'ha convertit més aviat en un petit espai de les parelles que preserva la seva intimitat i la seva llibertat, percebuda sense imposicions exteriors. L'exemple de l'Elisa resulta eloqüent: la parella veu el matrimoni com una manera de donar explicacions a tercers, però en realitat es va casar. Ho va fer de forma molt discreta, pel civil i amb pocs convidats. El més interessant és la percepció actual de no haver cedit en el fet de donar explicacions pel format de casament que van dur a terme.

Nosaltres estem junts perquè volem estar-ne, i la boda sempre ens ha semblat donar explicacions a tercers. No ens volíem sentir obligats. La nostra relació nosaltres l'hem viscuda de forma personal, sense haver de donar explicacions (Elisa)⁶⁶

Una altra informant, la Luz, justifica que les coses es van fent a mesura que tocaven ("fèiem les coses perquè toca"⁶⁷) en cada moment del cicle vital. Es va casar amb la primera parella perquè "tocava" i en l'actualitat té un fill amb la segona i no s'ha casat

⁶¹ Veurem com en la terminologia utilitzada per referir-se a la parella també es dona aquest sentiment de possessió que condiciona l'ús d'un terme o d'un altre.

⁶² Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2

⁶³ Maurici, home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1

⁶⁴ Flora, dona, 32 anys, Barcelona, (510NF1998), grup A1

⁶⁵ Marta, dona, 35 anys, Barcelona, (613NF1998), grup A1

⁶⁶ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

⁶⁷ Luz, dona, 38 anys, Rubió, (3TES2014), grup B2

encara. En el cas del Víctor els seus arguments recullen aquestes diferents visions en una sola cita:

I jo estava amb ella que deuriem portar...devia ser quan tornàvem de Canàries i ja portàvem 2 o 3 anys junts...Un bon dia li vaig dir que jo no em volia casar perquè, una: no creia en cap tipus de religió, per tant, per l'Església no em casaria; i que després, a nivell legal, no tenia cap necessitat d'estar casat, jo. Si volia estar amb una persona hi estava, perquè l'estima i perquè la volia; però no perquè tingués un paper que justificés que jo havia d'estar amb aquella persona, no? I mai he sentit, ni he tingut cap necessitat d'estar casat amb ningú. Llavors, estàs perquè vols. No estàs perquè algú et condiciona no? És possible que a nivell legal això et pugui portar unes *ventatges*, el fet d'estar casat; però tampoc ni les he mirat ni m'interessa, ni...Bueno, igual un dia sorgeix i em caso; però no és cap intenció ni preocupació per mi (Víctor)⁶⁸

Al voltant dels anys setanta i vuitanta conviure junts va representar una porta oberta a la llibertat sexual i l'amor lliure, tal com mostrava Chalvon-Demersay (1983) quan deia que entre les parelles cohabitants dels anys vuitanta a França hi havia dues formes d'entendre la relació: el *model de fusió*, en què la parella viu la relació com quelcom important, no és que s'hagi triat ser fidel per obligació, sinó que com s'estimen, se son fidels, encara que no ho hagin promès davant un altar. L'altre seria el *model d'independència*, en què els amors múltiples són possibles. La fidelitat sexual no seria important, i no significaria exclusivitat sexual. Resulta evident que la segona opció no és cap de les que hem trobat actualment en les nostres entrevistes. I malgrat que en l'actualitat el nombre de divorcis és elevat, cosa que ens demostra que per molt que les persones es casin la percepció del lligam *indissoluble* no existeix, sí que és cert que la cohabitació segueix oferint un sentit més elevat de llibertat en la relació o de facilitat envers la possible ruptura en el futur.

⁶⁸ Víctor, home, 42 anys, Barcelona, (67FH2011), grup B1

3.1.2. “No em vaig adonar que ja estava vivint amb ell”. La convivència: resultat d’una decisió o d’un procés?

Prendre la decisió de conviure és producte d’una reflexió on intervenen molts factors i que pot estar determinada per raons diverses, com hem vist a l’apartat anterior. La manera com es produeix aquesta convivència és força característica perquè si bé en el cas dels matrimonis la vida en comú s’inicia després de la celebració del ritual, entre les parelles entrevistades hem vist que en molts casos ha existit una convivència en breus períodes que ha acabat portant a la permanència. Justament per Chalvon-Demersay (1983) l’originalitat de la cohabitació requeria més en el procés que en el resultat, on les parelles derivaven d’un estat a l’altre sense xocs bruscos, al ralenti: “Si, després d’uns anys, les parelles casades i no casades s’assemblen, la diferència potser resideix en el temps que ha fet falta per arribar-hi” (1983:108), un temps en què la parella s’habitua a l’un a l’altre.

D’alguna manera el fet de conviure és percebut com un procés que porta a la situació final de convivència d’una manera menys directa que el matrimoni amb el seu ritual, com ens expliquen l’Ona i la Patricia, que contempen l’aparellament com una progressió:

Y como se fue dando todo... de forma natural no fue nada forzado sabes en plan: “Y ahora nos tenemos que casar, y ahora dentro de un años tenemos un hijo” No, fue como...fue surgiendo y... yo creo que es lo mejor (Ona)⁶⁹
Pero cuando empezamos a salir, en seguida vivimos juntos, porque al vivir solo, sin querer... una noche me quedaba, otra no... y sin darme cuenta estaba viviendo aquí. No es que dijera un día: ¡me voy!, no, fue progresivo. (...) Fue poco a poco. No me di cuenta y estaba aquí viviendo, prácticamente (Patricia)⁷⁰

Tot i que també trobem casos de parelles que han començat a conviure en una data concreta establerta per ambdós i que inclús han realitzat alguna mena de celebració amb amics o familiars, en general no és així. Molts informants no acaben de precisar –perquè

⁶⁹ Ona, dona, 31 anys, Barcelona, (14FH2011), grup B2

⁷⁰ Patricia, dona 37 anys, Tiana, (17FH2011), grup B2

no ho recorden o no li donen prou importància- com s'ha donat la convivència continuada entre els dos i per això no saben ben bé quin dia van començar la vida en comú. D'alguna manera veiem que la cohabitació el que està permetent és que el pas de la solteria a la conjugalitat es produeixi de manera més lenta i sense una explicitació social important. Es tracta d'un procés que condueix a l'edat adulta i a l'assumpció de responsabilitats individuals i de parella, que es va donant paulatinament, poc a poc, fins a tal punt que de vegades no hi ha un moment marcat i definit clarament en què s'hagi passat conscientment d'un estat a l'altre. Així, com diu l'Elisa, "nosaltres hem anat fent sempre, no planifiquem mai res, hem anat fent i les coses ens han anat portant"⁷¹, el que coincideix amb en Diego quan afirma que "con lo cual, no fue un de cero a cien, fue una cosa relativamente muy gradual. Con lo cual, tanto nosotros como nuestro entorno ya habíamos hecho la idea"⁷². L'Almudena ho explica més detalladament:

Un día duermes aquí otro día duermes allá. (...) Ya para los 8-9 meses dijimos: "bueno algún día tendremos que ir a vivir juntos". Tampoco fijamos fecha ni nada. Pero cuando pasó un año exacto más o menos, me fui yo a su casa, porque él si que su piso es suyo, no es de alquiler.⁷³

I.. bueno i vaig conèixer el Jaume i un dia es va quedar a dormir a casa i al cap d'uns dies també i i... (riu) i un dia s'hi va deixar els calçotets i un altre els mitjons.... (Toñi)⁷⁴

Chalvon-Demersay (1983) ja s'hi referia quan deia que la cohabitació tenia implicacions d'ordre simbòlic perquè havia inventat una nova forma de viure el temps, de practicar la temporalitat: "La vida en comú esdevé una aventura a la qual la societat no està convidada. Ja no es tracta del temps dels altres, és el seu propi temps" (1983: 100). Segons aquesta autora, els canvis que es van produint al llarg del temps en la relació havien de ser subtils perquè així es mantenia la "il·lusió de la provisionalitat". D'acord amb Kaufmann (1994) la parella també s'anava estructurant amb el pas del temps, poc a poc. En l'actualitat veiem que els processos alents són una pràctica habitual en la nostra societat, com diu Serracant (2013), quan parla de l'allargament de l'emancipació que a més es diversifica en opcions, entre les quals tenim la convivència sense matrimoni.

⁷¹ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

⁷² Diego, home, 34 anys, Barcelona, (55FH2011), grup B2

⁷³ Almudena, dona, 32 anys, Mataró, (50FH2011), grup B2

⁷⁴ Toñi, dona, 29 anys, Barcelona (616NF1998), grup A1

Així la cronologia s'ha vist trasbalsada: "Al matrimoni violent el substitueix la unió lenta; i la major diferència respecte al sistema tradicional resideix sobretot en la gestió del temps: la relació evoluciona progressivament, al seu ritme, sense precipitació" (Chalvon-Demersay, 1983:112). També Trost (1979) a Suècia, va identificar dues maneres de començar la cohabitació: d'una forma gradual, amb la qual cosa la parella va passant nits plegats i d'altres cadascuna a casa seva, fent que resultés difícil conèixer en quin moment es van començar a considerar una parella; o bé amb una decisió clara i explícita presa en conjunt i que permetia marcar un dia concret d'inici de la convivència.

Entre els nostres informants trobem nombrosos casos que han facilitat la convivència de la parella en l'època d'estudis, lluny de la presència i possible control dels pares i familiars, i gràcies a l'anonimat de les ciutats, en els pisos compartits per estudiants. Així, per la Lola, aquest va ser un bon moment per fer un *tastet* i iniciar un procés de vida en comú.

Sí, para mí sí que lo fue, fue como aceptar, fue "somos novios y vivimos juntos". Porque no es que viniera a compartir a la habitación de al lado, fue que se mudó a mi habitación, o sea, le tuve que hacer hueco en el armario y todo (Lola)⁷⁵

Al cabo de medio año les dijimos al término pues, que queríamos vivir solos (estaven compartint pis amb estudiants). Pues estuvimos medio año con sus compañeros conmigo, y después ellos se fueron pues para vivir solos. (...) un año. Y después ya, a partir de allí pues decidimos comprar un piso (Dídac)⁷⁶

La Sílvia comenta que en el seu cas li va demanar al seu xicot de llogar l'habitació buida del pis d'estudiants on vivia, quan ja havien iniciat la relació:

"No sé que pasó, no sé si uno de los chicos quedó en el paro, o algo así, pero como que se alinearon los planetas ahí para..., que aunque estaban cómodos con una habitación vacía y alquilándola puntualmente les iba bien también. (...) en realidad no le estaba diciendo alquilarme una habitación a él y a los otros dos chicos; en realidad le estaba diciendo a él vamos a vivir juntos."⁷⁷

Així doncs, els canvis al llarg del cicle vital poden resultar menys evidents perquè no venen definits necessàriament per uns rituals que ho manifesten de manera pública, i en

⁷⁵ Lola, dona, 31 anys, Barcelona, (29FH2011), grup B2

⁷⁶ Dídac, home, 31 anys, Sant Pere de Ribes, (16FH2011), grup B2

⁷⁷ Sílvia, dona, 30 anys, Barcelona, (35FH2011), grup B2

els que cada persona assumeix el seu nou rol social i el seu nou status. Per això sovint trobem una gran dificultat per recordar o establir una data d'inici de la convivència, nuviatge i convivència es dilueixen de tal manera que els límits entre ambdues no es poden establir clarament. Un cas extrem és el de l'Esther que explica que inclús en cap moment es va fer explícita la decisió de conviure de forma permanent i estable: ella va anar a viure amb l'àvia d'ell, que estava vídua. Ell ja hi vivia abans de la convivència, de manera que ella hi anava a dormir alguns dies de la setmana. Comenta que "no em vaig adonar que ja estava vivint aquí amb ell". Ella explicita que no va ser ell qui li va dir d'anar a viure junts, no ho van parlar mai, no va ser fruit de converses prèvies, sinó que va anar passant de mica en mica, ella anava portant roba a casa l'àvia perquè estava més temps en aquella casa que a la dels seus pares (Esther)⁷⁸.

En aquest sentit, per molts dels nostres informants, el casament, a banda d'oferir un ritual públic amb nombroses implicacions socials i legals, aporta una data que permetrà que aquell sigui un dia recordat i celebrat per la parella. I no només per ella sinó també pel seu entorn. En el cas d'algunes de les parelles entrevistades aquesta data simplement o no existeix o bé no forma part del seu calendari festiu particular⁷⁹.

3.1.3. “Et surt més a compte anar a firmar”. Són importants els papers?

Quan en general ens referim a parelles cohabitants, estem parlant de parelles que no comparteixen cap document signat de matrimoni, per la qual cosa ens remet, inevitablement, a qüestions legals. El coneixement de la legalitat és un dels punts d'interès d'aquest treball perquè ens ajuda saber si el seu principal element de definició, la manca de papers, és un dels elements que afecten realment en la decisió de conviure o hi intervenen altres qüestions, inclús en la de casar-se posteriorment.

Tot seguit veurem que a les entrevistes no hi ha un gran interès per la regulació legal de la situació que viuen, justament perquè en general el matrimoni és percebut com la

⁷⁸ Esther, dona, 27 anys, Sitges, (709NF1998), grup A1

⁷⁹ Veurem més dades sobre aquesta qüestió en el capítol 5 sobre rituals.

millor opció legal en cas que s'hi vulgui accedir. També veurem que en alguns casos s'opta per fer alguna mena de papers alternatius per cobrir necessitats immediates com ara un testament, però són els casos menys freqüents. En aquest sentit entre les dues generacions estudiades veiem que hi ha una diferència significativa en el fet que en la primera, donat que hi ha un desig d'innovació i canvi, tota regulació legal és evitada, mentre que en la segona no només es contempla la possibilitat sinó que qualsevol altra opció legal que no sigui el matrimoni genera poc interès donat que se sap que no cobreix tots els aspectes essencials. Això passava ja en la fase A de la recerca, quan hi havia una regulació anterior, com en l'actualitat, amb la nova llei catalana⁸⁰.

a. Les legislacions entorn les parelles de fet i els matrimonis

Com hem vist, en el cas de Catalunya existeix una legislació força precisa que atorga forces drets i una posició legal a les parelles de fet⁸¹. Tanmateix en les entrevistes observem que en general els aspectes legals no provoquen gaire interès, fins i tot podríem dir que hi ha un desconeixement dels aspectes legals que la legislació catalana sobre el tema comporta per les parelles. Aquest fet no és ni únic ni novedós, donat que també es troba en d'altres països com en el cas de Canadà (Quebec), on les parelles no es plantegen la seva situació legal en la cohabitació i existeix un "mite del matrimoni automàtic" segons Belleau (2015), en què es pensa que els cohabitants i els casats estan igualats en drets per un sentit de justícia evident per les parelles, quan en realitat no és així⁸². Entre les nostres parelles no hi ha un sentiment d'equiparació tan extrem però sí que existeix una idea o confiança de que les coses justes es protegeixen, quan hem vist que la legislació actual només regula una part de les qüestions enteses com a bàsiques⁸³.

En diversos dels casos analitzats, es diu que seria preferible casar-se a haver de legalitzar la situació. Així, la Montse deia clarament que "tampoc acabo d'entendre el valor d'això perquè si has d'anar apuntar-te a una llista també pots anar a firmar un

⁸⁰ Ens referim a l'actual llei de 2005 de parelles estables, 25/10 del 29 de juliol del Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya relatiu a la persona i la família.

⁸¹ Llei de 2005 de parelles estables, 25/10 del 29 de juliol del Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya relatiu a la persona i la família.

⁸² En el mateix article s'explica el mateix cas per Anglaterra amb el "commonlaw marriage" i aquesta creença popular errònia.

⁸³ Ho veurem més endavant en el capítol 5 sobre els rituals i les raons per casar-se.

paper”⁸⁴. Aquest és el cas de les informants següents, que varen optar pel casament abans que “legalitzar” la seva situació com a parella de fet perquè creien que el matrimoni implicava una major seguretat legal, com ara per la Lourdes que posa en evidència com la millor manera de tenir una major cobertura legal va ser el matrimoni i que sembla que les coses sempre porten a acabar casats:

En aquest país si no tens els papers sembla que no funcioni... (...) Per estar tot arreglat 100% t’havies de casar. I posats a anar a firmar a l’ajuntament ja firmo el matrimoni (...) (sense papers) Sembla que quedes penjat. Jo no em volia casar, per dir-ho d’alguna manera... i em vaig contradir, no em volia casar ni volia tenir fills i mira què m’ha passat eh? (riu). Perquè tot et porta... o sembla que el camí sempre sigui aquest no? (Lourdes)⁸⁵

“Jo pensava més en parella de fet que no pas en casar-me (...) (però) Tot aboca a anar a l’ajuntament... et surt més a compte anar a firmar” (Núria)⁸⁶

Fer per fer, si has de fer papers, casa’t. (...) és el mateix anar a firmar per a ser reconeguts com a parelles de fet que fer-ho per estar casats, es més inclús té avantatges estar casat, en el sentit del reconeixement social. (...) si hi entres doncs, tingues-hi els dos peus (Marina)⁸⁷

També es fa evident un desconeixement majoritari de la legislació actual en general, el que confirma que els aspectes legals no són molt considerats en el moment de prendre la decisió de conviure. Això es fa especialment palès a la segona generació, que en la majoria d’entrevistes ni tant sols s’ha informat sobre les opcions. De fet, per a moltes parelles la qüestió legal es converteix en un argument de pes per casar-se, com ara poder cobrar una pensió de viduitat en cas necessari. Però veurem en el capítol 5 sobre els rituals que a més hi ha altres factors que influeixen en la decisió de casar-se i que no són exclusivament de tipus legal.

En les entrevistes es fa evident el desconeixement i els dubtes que provoquen aquests temes, on els nostres informants reconeixen que es tracta d’una qüestió que pot tenir conseqüències importants, però tampoc acaben de fer el pas per poder decidir amb un bon coneixement de causa. Vegem alguns comentaris:

⁸⁴ Montse, dona, 29 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1

⁸⁵ Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2

⁸⁶ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

⁸⁷ Marina, dona 27 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2

No, es que perquè...pot ser si tinguéssim fills, per allò de que "si por si uno se muere" (rialles) coses d'aquestes però al no tenir fills doncs no ho hem fet, tampoc sé si té gaires avantatges o què està inscrit o no està inscrit, o casar-se i no casar-se també (Lluïsa)⁸⁸

Inicialmente porque no veíamos ventaja evidente al hecho de casarnos y vivir como pareja de hecho... estamos en proceso de estudiarlo, o sea, no decimos "no"... y a la niña pues, creo que hay unas ventajas, a nivel de si pasara algo, o de herencia... yo no se hasta que punto puede ser... hay que estudiarlo. No lo hemos mirado. Queda pendiente. No desestimamos la opción (Dídac)⁸⁹

Registrados no, pero yo creo que a nivel legal, cuando pasa un cierto tiempo de habitación conjunta ya pasas a... Con lo cual, no estamos registrados pero al menos lo que me dijo Carolina o lo que no sé quien me comentó... (Diego)⁹⁰

Els dubtes i desconeixement legal és tant que fins i tot en algun cas el propi entrevistador ha estat objecte de consultes legals respecte a la situació personal donat que estava més al cas de la realitat entorn al tema: així, el Manel, ens preguntava "quizás eso sería un tema que habría que mirárselo con más detenimiento, ¿no? Si igual nos interesa a lo mejor ir un día al juzgado y firmar un papelito, ¿no?"⁹¹

En realitat sempre ronda la idea generalitzada, i evident en les entrevistes a parelles que s'han casat posteriorment, que sempre hi ha l'opció de casar-se per resoldre els problemes. De fet moltes d'elles veuen l'experiència del seu entorn en parelles que es troben en la mateixa situació i prenen exemple o copien la iniciativa d'aquestes. Les parelles que es decanten pel matrimoni argumenten que és aquest el que protegeix millor el dret de les persones i queden més ben resolts aspectes com ara la pensió en cas de viduïtat o herències. En aquest sentit no es troben diferències destacables entre les diferents fases de la recerca. Els fills en comú són l'objecte que fan més palesa la necessitat de matrimoni, encara que justament en aquest àmbit els fills estan sempre contemplats i tenen els drets garantits tant si estan casats com si no⁹². Malgrat que, com hem vist, cada vegada hi ha més parelles que no es casen en el moment de tenir-los, sí que

⁸⁸ Lluïsa, dona, 38 anys, Barcelona, (13FH2011), grup B2

⁸⁹ Dídac, home, 31 anys, Sant Pere de Ribes, (16FH2011), grup B2

⁹⁰ Diego, home, 34 anys, Barcelona, (55FH2011), grup B2

⁹¹ Patrícia i Manel, dona 37 anys i home 34 anys, Tiana, (17FH2011), grup B2 i B2

⁹² A partir de l'article 14 (igualtat per raó de filiació) i 39 (protecció a la família i a la infància) de la Constitució de 1978, es va modificar l'article 108 del Codi civil estatal l'any 1981: Llei 11/1981, de 13 de maig, de modificació del Codi Civil en matèria de filiació, patria potestat i règim econòmic del matrimoni.

és una de les raons de pes que fan prendre la decisió en aquell moment o més endavant. Ho veiem en els comentaris de la Núria i el Roger, que mostren com els fills els fan reaccionar davant la necessitat de tenir papers:

“Bueno anaves vivint i tal, i Bueno comença a venir el primer (fill), fa anys, no passa res, però ostres la llar, tema vacunes, tema pares, vale? Els formularis típics que has d’omplir i no estàs casat i ostres, vengà papers... al final mira, saps què? Anem a l’ajuntament, una cosa ràpida, portes testimonis perquè és necessari... i així de ràpid” (Núria)⁹³

Quan vam tenir la primera filla una de les coses que vam fer va ser fer testament. (...) Almenys el llibre de família el tenim. (...) en aquell moment diguem-ne oficialment teníem un carnet que ens deia que érem una família.... (Roger)⁹⁴

L’obtenció del llibre de família és per a moltes de les parelles una forma de reconeixement social molt clara que els confereix un status més reconegut envers la societat. En aquest sentit els fills donen estabilitat a la parella des de l’exterior i el llibre de família els atorga una nova categoria: la de ser considerats una família. Justament aquest paper pot esdevenir més important que cap altre. Com diu la Glòria, “sí tenim un llibre de família, on diu que som una família”⁹⁵.

Si tenim en compte les generacions entrevistades veurem que en la segona generació cada vegada es fa més habitual tenir fills sense casar-se. Inclús dins la mateixa generació, amb diferència de deu anys es pot veure la diferència. Si bé en la fase A la majoria d’entrevistats pensaven que es casarien quan decidissin tenir un fill, les parelles entrevistades de la fase B han tingut fills sense casar-se i no se senten condicionades ni estigmatitzades de cap manera. Ja no senten que el matrimoni sigui un horitzó a assolir juntament amb la paternitat, el matrimoni ha deixat de ser imprescindible per a moltes d’elles inclús per tenir fills. Ho veurem més endavant en els següents capítols.

b. Algun altre tipus de paper per compartir

Molt sovint, la sensació de desprotecció es fa evident entre aquestes parelles. Tot i que aquesta situació no els ha generat suficient neguit com per buscar solucions o com a

⁹³ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

⁹⁴ Roger, home 35 anys, (511NF1998), grup A1

⁹⁵ Glòria, dona 35 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

mínim, informar-se en molts dels casos entrevistats, sí que es dóna un sentiment de mancança i de feblesa davant l'adquisició d'alguns drets civils que es contempla resoldre en algun moment més o menys proper. És per això que algunes d'elles resolen aquesta incertesa amb d'altres situacions legals, com l'elaboració de testaments, especialment quan hi ha algun fill en comú. Aquest és el cas del Maurici, la Lídia i l'Elvira:

Fins que no et casis, al menys, fins que no et casis, pues dius bueno, fas testament o et fas alguna cosa perquè pensant en què si faltés algun dels dos que no, que no hi hagin problemes (Maurici)⁹⁶

Peter me comentó alguna vez que ha escrito, (...) algún papel que pone que si le pasa algo. Pero no sabría decir además con el cacao que hay en casa yo ese papel no sé ni dónde está (Lidia)⁹⁷

Però des de que vem comprar la casa tenim un testament. Fins que no vem tenir la casa no ens vem plantejar de fer res (Elvira)⁹⁸

En d'altres casos, les parelles són conscients que tot i no tenir papers com a parella, sí estan condicionats per d'altres lligams o "papers". És el cas de molts cohabitants entrevistats amb pisos comprats en comú, amb hipoteques pendents de pagaments que, irònicament, entenen com el seu lligam real més enllà dels que puguin generar les legislacions de parelles de fet o matrimonials, com en el cas de l'Andrea i el Joan, que diuen "que estan casats pel banc" (Andrea), de manera "que el director del banc ens va fer de capellà. Estem casats pel banc. És una altra opció" (Joan)⁹⁹. O, en paraules d'un altre informant "l'únic que tenim és la hipoteca" (Benet)¹⁰⁰. Podríem dir, d'acord amb l'estudi internacional de Perelli-Harris et al. (2014), a Noruega la percepció del compromís és superior quan la parella es compra una casa o té un fill, que quan es casa. També passa el mateix a Alemanya i Holanda, on tenir un fill és vist com l'element que més uneix a les parelles i on el matrimoni es veu com un compromís de caire pràctic.

⁹⁶ Maurici, home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1

⁹⁷ Lídia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1

⁹⁸ Elvira, dona, 31 anys, Barcelona, (412NF1998), grup A1

⁹⁹ Andrea i Joan, dona 25 anys i home 34 anys, Barcelona, (21TES2000), grup A2 i A1

¹⁰⁰ Benet, home 43 anys, Barcelona, (514NF1998), grup A1

L'empadronament a la residència de convivència també pot esdevenir una forma de reconeixement entre els nostres informants. Fins i tot per alguna parella es converteix en una qüestió bàsica de l'estabilitat familiar, com en el cas del Jaume i l'Àurea o la Pilar:

Ell: (...) i encara em vaig censar perquè ella m'anava burxant.

Ella: sí que em semblava que hi havia d'haver un testimoni de la convivència, no? (...) a veure, que semblava que era una cosa així com transitòria, (...) i que per tant s'havia de censar¹⁰¹

(Els dos es van censar només arribar a la casa compartida.) És la sensació de dir "estic a l'altra banda" (Pilar)¹⁰²

Així doncs, la relació entre parelles cohabitants i la legislació de parelles de fet podríem dir que resulta poc valorada en les decisions sobre la cohabitació. Diem això perquè la majoria de les parelles entrevistades no tenien cap mena d'interès per a conèixer la legislació vigent que les regula ni les conseqüències que això podria tenir. És evident que no és una qüestió que les preocupi en excés donat que sempre hi ha la possibilitat de casar-se per la majoria d'elles en un futur més o menys llunyà segons el cas. Per aquest motiu, i com que la cohabitació no és resultat d'un rebuig al matrimoni, la regulació de les parelles de fet no representa un tema de debat, especialment per la segona generació analitzada.

Es constata, doncs, que existeix una desinformació clara i evident, com a resultat d'un nul interès sobre el tema. D'altra banda, tenir fills i no casar-se implica un esforç afegit d'informació legal i fer més papers, provocant que sigui més complicada l'alternativa que el propi fet de sotmetre's a l'hàbit social de casar-se. És per aquest motiu que moltes parelles consideren que quan tinguin fills es casaran, més o menys immediatament, de manera que no és necessari fer cap altre tipus de papers ni amoïnar-se sobre el tema. La percepció general es basaria en dues opcions extremes: la tria entre el tot o el res (o molt poc), sabent que es pot optar al tot quan es desitgi.

¹⁰¹ Jaume i Àurea, dona 34 anys i home 39 anys, Barcelona, (9TES2000), grup A1 i A1

3.2. I tu com li dius? La terminologia inexistent

L'estudi de les terminologies de parentiu ha estat un tema clau en els treballs antropològics. A través del seu estudi és possible percebre com es viuen les relacions de parentiu, com es descriuen els parents i com aquests són classificats. Per això, l'antropologia del parentiu ha omplert pàgines i pàgines dedicades a l'estudi de les terminologies com a reflex de l'estructura i la visió del parentiu. En el cas del matrimoni, per exemple, es produeixen un seguit de canvis en la identitat social, entre ells la terminologia (Berrington et al., 2015). Per Nock (1999) les parelles cohabitants no es troben governades per les convencions, cosa que es posa de manifest en la inexistència d'un terme que les defineixi. Fins i tot podem trobar casos en què són els matrimonis els qui volen jugar a la indefinició que impliquen les parelles de fet, com és el cas del Quebec, on algunes parelles casades utilitzen els termes dels cohabitants per provocar el joc de la incertesa (Le Bourdais i Juby, 2000). D'acord amb el treball a Barcelona i Madrid d'Alabart et al. (1988a), les parelles no es trobaven còmodes amb les terminologies històriques perquè no reflexaven la seva realitat del moment, els veien com termes pejoratius i inadequats.

Així doncs, com s'utilitzen les terminologies per referir-se a les parelles de fet? Com es descriuen els membres de la parella i com es descriuen les altres relacions de parentiu. Com ja hem vist, una de les dificultats en l'estudi de la cohabitació, i mostra de la incertesa que trobem entorn el fenomen, ve representada per la inexistència d'un terme que ens serveixi per a referir-nos a aquesta pràctica¹⁰³. Històricament ja han existit d'altres termes per a referir-se a la convivència fora del matrimoni, però el canvi en les percepcions socials i argumentacions sobre el fenomen actuals, provoquen que es rebutgin els termes emprats fins ara, precisament perquè no designen amb total exactitud la pràctica cultural a la qual es refereixen o tenen connotacions que no es poden atribuir a l'actualitat. En els darrers anys, i des de l'aportació de Louis Roussel (1978), en les ciències socials parlem de *cohabitació* d'una forma gairebé universal, però

¹⁰³ Veure capítol 2.

en el llenguatge quotidià aquest terme s'utilitza poc enfront els més estàndards de "parella de fet" o simplement "parella".

Aquesta manca de terminologia específica no afecta només al concepte dins el nivell de la recerca social, sinó directament al terme de referència entre les persones que es troben en aquesta situació i que no disposen d'un terme adequat i específic per a referir-se a aquesta forma de convivència. Per aquesta raó sovint no saben com designar la seva parella davant terceres persones o quan la presenten i recorren a termes ja existents, però amb definicions que no corresponen amb exactitud al cas concret (parella, xicota, company...). Aquest fet sembla que és comú a les cultures occidentals, donat que en d'altres treballs en diferents països presenten la mateixa problemàtica terminològica¹⁰⁴. Precisament, serà l'ús d'un terme o d'un altre el que ens mostrarà la manera com és conceptualitzada la cohabitació per part de la pròpia parella, però també per part de les respectives famílies¹⁰⁵.

No hem trobat un terme únic i nou al qual els cohabitants es puguin acomodar, cosa que obliga a recórrer a termes ja existents, però que no acaben de delimitar amb exactitud la seva situació. Es pot dir que es tracta de termes prestats, termes *comodí*. Segons Chalvon-Demersay (1983), darrera la inexistència de termes concrets i específics s'amagava un rebuig d'atorgar un estatus verbal fix i homogeni a una relació que es preferia inestable i evanescent. Podríem dir que si se li donava un nom, se l'estava normalitzant i institucionalitzant, cosa que no resultava desitjable quan el matrimoni es considerava "la fi del camí dels cohabitants". És evident que aquest seria el cas d'alguns dels informants de la primera generació però ja no dels de la segona.

La complexitat es manifesta en la terminologia utilitzada i rau en el fet que no hi hagi un terme concret i que, d'altra banda, existeixi la necessitat per part de les parelles de fer explícita la seva situació de "no casats" amb algunes persones. A tot això cal afegir que el context on s'empra el terme fa que aquest també pugui variar, i que una mateixa persona n'utilitzi de diferents segons la situació i l'interlocutor.

¹⁰⁴ A França veure Chalvon-Demersay (1983), a Suècia veure Trost (1979) i a Espanya veure Alabart et al. (1988a).

¹⁰⁵ En el capítol 4 dedicat a les relacions familiars.

3.2.1. "Només tenim un problema, de nomenclatura".

Terminologia de referència de la parella

La terminologia ha estat un dels grans temes de l'antropologia del parentiu, per la qual cosa encara avui dia és un dels puntals, també en aquesta recerca. Ja hem comentat anteriorment l'evident manca de terminologia que expressi les noves realitats familiars, entre les quals trobem la cohabitació (Rivas, 2008). D'alguna manera nombrar és donar una posició i un rol a les persones, a partir de dues formes terminològiques: el terme de referència (expressa de qui parlem) i el terme d'apel·lació (que expressa amb quin terme ens dirigim a la persona). Els termes es relacionen, doncs, amb els comportaments i les relacions, els drets i els deures entre persones i grups de persones que es reconeixen com a iguals a partir de les seves categories (Moncó i Rivas, 2007). És especialment interessant la incertesa que generen algunes d'aquestes noves situacions i les dificultats per trobar un terme nou, lliure de connotacions, que permeti reflectir amb precisió aquella realitat. Tal com deia Bourdieu, "la incertesa de les terminologies és en definitiva l'expressió de la incertesa de les funcions, de les assignacions estatutàries, dels drets i dels deures, dels límits i de les prohibicions" (1996:4).

Les transformacions familiars afecten també als termes de parentiu que utilitzem tant per parlar dels nostres parents (termes de referència), com per dirigir-nos-hi (termes d'apel·lació). La terminologia de parentiu és una expressió de la realitat familiar i, en aquest cas concret, de la realitat social de la cohabitació, que no acaba de trobar un terme ben definit per a referir-se a la parella. El fet de no utilitzar els termes *marit/dona* ja mostra a l'interlocutor que la parella no està casada o que d'alguna manera es vol fer explícita una situació que no respon a l'estatus social de casa/da, marcant doncs unes diferències. El que fa realment interessant aquesta qüestió és conèixer les raons de cada opció i les interpretacions que cada terme implica per part de cada individu. Veurem que hi ha diferents termes per utilitzar però que cadascun implica algun tipus de mancança o connotació conceptual que no permet ajustar-se del tot al cas concret: company, parella, novio, xicot, marit...

El terme "**company**", un dels més utilitzats, té uns orígens amb un profund rerefons ideològic, molt utilitzat entre les parelles dels anys setanta en un moment de

reivindicació política i social que pretenia ressaltar la igualtat entre gèneres, fent que el terme ajudés a evidenciar-ho (la primera generació a la qual ens hem referit anteriorment manifesta en molts casos aquesta perspectiva). L'ús d'aquest terme realçava la importància de l'amistat, la voluntarietat i igualtat d'aquesta en la relació, incorporant en el parentiu un format de relació que té com a base el criteri social i d'elecció per sobre del biològic. Equiparava l'estatus de la dona i de l'home dins la parella, descartant qualsevol possible discriminació. En l'actualitat s'utilitza, però no podem dir que respongui exactament al mateix plantejament ideològic amb què s'utilitzava fa uns anys, inclús a alguns entrevistats no els agrada precisament perquè l'associen a aquesta concepció. A banda de les connotacions ideològiques, es tracta d'un terme que no deixa clar l'estat de la parella, encara que evidencia la no existència de casament pel sol fet de no emprar els termes *marit* o *dona*:

De vegades sembla que sigui millor dir companya que no pas home perquè em sembla que dir el meu home és un sentit de possessió de l'altre, llavors. Bueno, són aquells usos del llenguatge que no saps mai quin és el millor. (...) ella no ho sé, però jo penso que dir la meva dona és lo que sempre s'ha dit i per tant, segons a quin, a qui, ho dic prefereixo dir la meva companya. És clar, sona més modern i representa una relació més d'igual a igual, no? (Jordi)¹⁰⁶

Nunca digo mi mujer (...) de hecho yo nunca lo he utilizado el término ese, me parece como....no sé, como que he comprado...un aparato y que lo tengo ahí a mi disposición. (...) no sé me suena un poco raro. Eh..prefiero decir...mi compañera o...una amiga...pero es que mi mujer me suena tan...lo pelos de punta, no? (Ernest)¹⁰⁷

Ara bé, precisament per la connotació que té aquest terme, és rebutjat per altres persones entrevistades, com l'Anna, "allò un toc progre, no? 'no, és el meu company', tampoc m'agrada"¹⁰⁸, o la Marina, "company i companya quedava molt maig del 68 i tampoc, no?"¹⁰⁹. Les dues informants fan evident que aquest terme no les fa sentir confortables o no se senten representades per ell donat que té aquesta connotació política i social que no recolzen en la seva relació, deixant de banda que no descarten el

¹⁰⁶ Jordi, home, 46 anys, Sant Cugat, (604NF1998), grup A1

¹⁰⁷ Ernest, home, 40 anys, Barcelona (318NF1998), grup A1

¹⁰⁸ Anna, dona 36 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

¹⁰⁹ Marina, dona 27 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2

matrimoni, cosa que el militant polític sí que feia. De totes maneres és un terme que encara en l'actualitat el trobem entre els nostres informants.

“**Parella**” és un altre terme, que manifesta una neutralitat més, en no transmetre cap connotació ideològica sobre la unió, i alhora fa explícita la no existència de matrimoni. Al tractar-se d'un terme sense neutre a nivell de gènere (no canvia en masculí i femení), pot ser utilitzat per parelles heterosexuales com homosexuals). Per alguns dels informants resulta un bon acompanyament del terme “novio” o “xicot” que els utilitzen de forma alternada: com la Lola (“mi novio” o “mi pareja”)¹¹⁰, l'Almudena (“Con mi pareja, mi chico”)¹¹¹ o l'Ona (“pareja o Chico”)¹¹². Com diu aquesta darrera, “si la gente no lo conoce pues mi chico, mi pareja. Mi compañero nunca me sale; pareja o chico”¹¹³.

El terme “**novio/a**” també s'utilitza, encara que ofereix una visió que pot resultar molt errònia de la situació real, perquè si bé evidencia una relació, no explicita la convivència. Inclús pot donar peu a pensar que la relació és incipient i encara poc sòlida. Donat que s'entén com una situació prèvia a la convivència, resulta ser un terme problemàtic i de vegades ofensiu per al membre de la parella al qual es refereix, tal com han manifestat alguns informants. Una de les nostres informants diu que anomena “novio” a la seva parella “perquè no sé què dir-li” i li resulta més còmode continuar amb el mateix terme de quan sortien plegats (Esther)¹¹⁴. Una altra parella entrevistada explica que quan convivia ella l'anomenava a ell “parella” o “marit”, mentre que ell l'anomenava a ella “novia”. Ara que són casats, ell parla de la seva dona, cosa que posa de manifest la importància que va tenir el fet de casar-se per ell (Montse i Francesc)¹¹⁵. Per la seva banda, l'Elisa diu que “jo deia el xicot però ara ja no podem, ja tenim una edat” (riu)¹¹⁶. La dificultat de trobar el terme adequat és comú a moltes parelles, com manifesta la Flora:

¹¹⁰ Lola, dona, 31 anys, Barcelona, (29FH2011), grup B2

¹¹¹ Almudena, dona, 32 anys, Mataró, (50FH2011), grup B2

¹¹² Ona, dona, 31 anys, Barcelona, (14FH2011), grup B2

¹¹³ Ona, dona, 31 anys, Barcelona, (14FH2011), grup B2

¹¹⁴ Esther, dona, 27 anys, Sitges, (709NF1998), grup A1

¹¹⁵ Montse i Francesc, dona 28 anys i home 34 anys, Barcelona, (28TES2000), grup A2 i A1

¹¹⁶ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

És un problema molt gros, perquè a vegades no sé si he de dir: el noi que viu amb mi o el noi amb el que visc. Durant molt de temps l'hi he dit el meu novio, però llavors la gent es confonia perquè no entenien que visquéssim junts (Flora)¹¹⁷

“**Home**” és un terme que facilita la referència a la parella masculina. Donat que és poc emprat resulta ser un bon recurs, que mostra una neutralitat important, encara que s'ha utilitzat habitualment per parelles casades. Es tracta d'un terme que per alguns informants sona una mica antiquat, però precisament per això es pot utilitzar més lliurement. El seu poc ús facilita introduir-lo en nous àmbits com el de la cohabitació, perquè resulta molt neutre i inclou en l'imaginari social tant a casats com a no casats, però fa referència a la parella masculina simplement. Gràcies a això moltes dones l'utilitzen perquè els estalvia explicacions i no genera cap dubte a l'interlocutor¹¹⁸, com explica la Núria:

Jo això també m'ha costat molt de dir-ho, ara sí que ho dic. Però és un tema d'anar ràpid, “mira el meu home”. Sí perquè si jo dic el Sergi tal, l'altre la cara pensa... què? No sap la relació. En canvi el meu home, queda tot clar, és més pràctic (Núria)¹¹⁹

En aquest sentit esdevé un bon substitut del concepte “**marit**”, que sí clarament fa referència a l'existència d'un casament previ. És un terme que transmet una idea clara i concisa de matrimoni, encara que en segons quins contextos les parelles cohabitants entrevistades l'utilitzen, especialment quan no volen donar explicacions sobre la seva situació conjugal. Es tractaria d'una qüestió de comoditat, encara que no resulta un terme fàcil perquè el qui l'utilitza sent que ho fa de forma inadequada. Com diu l'Abril, va bé anomenar-lo “como marido, porque así no andas con explicaciones”¹²⁰. Arguments similars són els que ens donen la Paquita i la Mireia:

¹¹⁷ Flora, dona, 32 anys, Barcelona, (510NF1998), grup A1

¹¹⁸ Cal dir, però que aquest terme només s'utilitza en català, de manera que les parelles castellanoparlants no en poden fer ús perquè no hi ha traducció equivalent al castellà.

¹¹⁹ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

¹²⁰ Abril, dona, 31 anys, Hospitalet de Llobregat, (404NF1998), grup A1

Una de les nostres parelles es deien "marido" i "mujer" des de l'inici de la convivència, de manera que no van canviar en el moment de casar-se. Ella ho justifica dient "para la gente era mi marido" (Paquita)¹²¹

Havia dit molt el meu company, però ara cada vegada més dic el meu marit.(...) És que ells diuen: "la meva dona" i la "meva dona" és un terme més indefinit perquè la dona no implica que estiguis casat o no. I a ells els hi va molt bé això, però jo no dic "el meu home", que per exemple als poble és diu això de "el meu home"... però en canvi "la meva dona" si que s'utilitza amb més facilitat. Llavors ell diu la meva dona i clar, sóc la seva dona. (...) jo cada vegada més dic el meu marit, perquè això del company em fa riure, cada vegada més. És un terme d'aquell època de "los compañeros todos a la manifestación" (riu) i ara em fa una mica de riure.(...) És que la meva parella, la meva parella, és que tot és la teva parella, estiguis casat o no estiguis casat, tot és la teva parella! (...) M'és més incòmode dir el meu company o la meva parella que dir el meu marit (Mireia)¹²²

El terme "**dona**" seria l'equivalent a la neutralitat de l'"home" en femení, essent de gran utilitat pels homes. Encara que s'ha utilitzat en contextos de matrimoni, molts homes entrevistats l'utilitzen perquè no transmet una idea tan definitiva de matrimoni com la d'"esposa" sinó que fa més referència a la condició femenina de la parella. L'avantatge més gran és que, en aquest cas, es pot utilitzar tant en català com en castellà ("dona" o "mujer"). A França passa el mateix amb els termes "femme-mari" (Chalvon-Demersay, 1983). Aquest és el cas d'algunes entrevistes en què un cop la parella es van casar, elles van passar de dir "parella"/"company" a dir "marit", mentre que ells parlaven de la "dona" i ho seguien mantenint després de casats perquè no els representava cap problema (Laura¹²³ i Judit¹²⁴). D'alguna manera la utilització d'un terme ja reconegut i compartit socialment ajuda a ser percebut sense prejudicis ni diferències, com és el cas de les parelles homoparentals, que també recorren a les eines de designació familiar habituals que els ofereix la societat a la qual pertanyen per formar part d'aquesta (Cadoret, 2012). Es tracta de no sobresortir sinó de formar part de l'engranatge social, amb la qual cosa els termes poden ajudar o no.

¹²¹ Paquita, dona, 32 anys, Barcelona, (26TES2000), grup A1

¹²² Mireia, dona, 32 anys, Barcelona, (509NF1998), grup A1

¹²³ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

¹²⁴ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1

Finalment cal tenir en compte que l'ús d'aquests termes poden anar canviant en la vida de la parella, segons la comoditat o menor incomoditat que generin, o el canvis en les posicions socials que un va adquirint, tal com ens fa palès la Mireia que ha passat d'utilitzar el terme "company" al de "marit":

Ella deia molt sovint "company" però darrerament cada vegada diu més "marit". El terme "home" li sona com si fos "de poble". "Company" li sona a manifestació, "parella" li sembla que no defineix res, que es pot estar casat o no amb l'altra persona, i "marit" és el que li resulta menys incòmode.¹²⁵

Pel que fa a la comparació entre les generacions podem dir que en termes generals hi ha hagut una certa evolució que mostra com en la primera generació, i donat el seu caràcter de fenomen reivindicatiu a nivell social i polític, el terme "company" era un dels que més s'utilitzaven i inclús, en aquesta generació, encara s'utilitzen ara. Per contra amb la segona generació veiem que la terminologia s'ha ampliat i diversificat, de manera que conviuen tots els termes que hem presentat, deixant a la lliure elecció de l'usuari la que cregui més convenient. El que no s'ha produït encara és que es generi un nou terme que realment serveixi per parlar d'aquesta forma de convivència, cosa que ens fa plantejar-nos si no acabarà sorgint davant l'augment constant de la cohabitació amb i sense fills.

3.2.2. "Ja es sobreentén...". Quan no es vol utilitzar cap terme

És habitual trobar aquesta manca de terme i la recerca de conceptes coneguts per suplir-la (Trost, 1979; Domingo 1997; Chalvon-Demersay, 1983). Si hem dit que nombrar era donar identitat, institucionalitzar i normalitzar, no utilitzar cap nom expressament implica tot el contrari. Així doncs, trobem casos en què tot i utilitzar la terminologia descrita anteriorment, la persona que els ha d'emprar no s'hi senti còmode, no en trobi cap de prou escaient, i vagi passant amb el que menys incomoditats li genera o menys necessitat d'explicacions li genera. És per aquesta incomoditat que provoca la indefinició, que hi ha qui prefereix no designar de cap manera la relació i que aquesta es faci explícita amb el temps. Trobem diferents opcions per evitar l'ús de terminologies concretes.

¹²⁵ Mireia, dona, 32 anys, Barcelona, (509NF1998), grup A1

Per una banda, moltes parelles utilitzen el nom de pila i deixen que els tertulians treguin les seves conclusions sobre la relació que mantenen. Per exemple, en una trobada d'amics s'espera que els altres entenguin la seva relació de parella a través de les converses, de les gesticulacions, de les possibles mostres afectives que es facin, les explicacions i aclariments dels qui ja els coneixen, etc. Aquest és el cas de la Margarita, que la seva parella sempre la presenta pel nom i espera que algú li preguntí "és la teva dona?" per poder contestar que sí (Margarita¹²⁶), el mateix cas que en una altra entrevista en què els dos es deien pel nom i "ja es veia, ja es sobreentenia" (Lourdes¹²⁷) o en un altre cas que diuen "quan passen tres dies la imatge que se'ls queda és que és una parella" (Montse i Andreu¹²⁸). D'altres diuen coses similars:

Però moltes vegades si estàvem davant i ens havíem de presentar ens dèiem pel nom. Ja es veia o ja es sobreentenia. Tampoc anàvem més enllà (Lourdes)¹²⁹
Sí perquè a la gent no li importa si és el meu novio o no. I si ja estem amb un grup pues ja s'enterarà de que és el meu novio, no li tinc que dir, queda molt... no sé, no m'agrada (Esther)¹³⁰
dic el nom i ja està, que de vegades ... si? pot portar malentesos (riu). Però... així d'entrada no! Llavors si parles més en aquella persona doncs sí ja ho dius... (Montse)¹³¹

Una altra és una opció més descriptiva, explicant amb detall la situació amb expressions més complexes i elaborades com ara "el/la noi/a que viu amb mi", "el noi/a amb qui visc", etc. Fins i tot el propi fill o fills que es tenen en comú permet fer *de pont*, quan s'utilitza a aquest com el nexa que uneix la parella: "el pare del meu fill" o "el pare del Pere". És el cas de la Flora¹³², que parla del "pare del meu fill" o del "pare de l'Antonio [nom del fill]" per referir-se a la parella actual o de l'Ernest¹³³, que descriu a la seva parella com "la madre de mi hijo" quan la relació està trencada.

¹²⁶ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

¹²⁷ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

¹²⁸ Montse i Andreu, dona, 29 anys i home 32 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1 i A1.

¹²⁹ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

¹³⁰ Esther, dona, 27 anys, Sitges, (709NF1998), grup A1

¹³¹ Montse, dona, 29 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1

¹³² Flora, dona, 32 anys, Barcelona, (510NF1998), grup A1

¹³³ Ernest, home, 40 anys, Barcelona (318NF1998), grup A1

En aquests casos el matrimoni estalvia totes aquestes dificultats terminològiques. Un cop casats, malgrat que el terme de referència pugui fer-se estrany en un inici, la parella es veu amb absoluta legitimitat d'utilitzar-lo i ho fa. És el moment del canvi, de passar de l'ambigüitat a la claredat.

3.3. La parella cohabitant: una nova concepció de parella?

Un dels interrogants que més sovint genera el fenomen de la cohabitació es basa en saber si la convivència sense matrimoni propicia una forma de relació diferent o nova respecte a les parelles casades. Hi ha nombroses preguntes a resoldre sobre aquesta qüestió com ara si tenen la mateixa forma de comportament que les casades, si divergeixen en aspectes com ara les relacions amb els parents, si tenen formes d'economia separades, si rebutgen la propietat compartida, etc. Hi ha hagut nombrosos estudis que han intentat oferir llum sobre aquesta qüestió i en qualsevol cas, sempre s'han trobat diferències bàsicament en les pautes socials més marcades que comporta el matrimoni i la flexibilitat que, per altra banda, ofereix la cohabitació. Alguns treballs expliquen com la relació entre les dues formes de parella és diferent en alguns aspectes encara que no en tots, donat que la relació de cohabitació sorgeix amb una voluntat de canvi en la parella i ofereix realitats diferents (Alabart et al., 1988a; Alabart et al., 1988b; Domingo, 1992 i 1997; Perelli-Harris et al., 2014). D'acord amb el que diu Domínguez (2011) sobre les parelles cohabitants a Espanya, cada vegada s'acosten més en els seus perfils. Tot seguit veurem la visió que d'elles mateixes tenen i com, malgrat no tenir una intenció evident ni clara de canviar la realitat familiar de la unió conjugal, sí que esdevé un espai per a adquirir una major llibertat, facilitant en alguns casos el canvi en les dinàmiques familiars (Hogerbrugge i Dykstra, 2009).

Un fet que es veu clar en les entrevistes més actuals, de la fase B, és que, com ja hem anat dient, la cohabitació no es basa en una ideologia que intenta *trencar motlles* encara que anirem veient com aquesta afavoreix la possibilitat d'una major llibertat i possibilitat d'innovació. D'alguna manera aquella parella que vol practicar una relació amb un major grau de llibertat ho pot fer més fàcilment si cohabita, encara que després veiem com la majoria d'elles acaben innovant poc en aquest sentit. Es tracta d'una relació de *viure al*

dia, en la que el futur no és planificat en excés ni es planteja a llarg termini, encara que podríem dir que aquest fet no és propi exclusivament de les parelles cohabitants sinó de la societat en general. En aquest sentit aniria en la línia del que ja deien Leridon i Villeneuve-Gokalp (1994) quan afirmaven que la cohabitació era una etapa *neutra* en la que no hi havia projecte de matrimoni, ni rebuig; ni projecte d'infant, ni rebuig. En aquest sentit oferia un espai on tot es podia fer. Aquesta opció, però, no significaria inestabilitat, donat que l'anomenada *unió lliure* no tenia per què significar *amor lliure* en el sentit de llibertat sexual sense compromís de fidelitat envers una persona, ni els mateixos cohabitants la vivien de manera inestable i oberta, sinó que hi havia un conjunt de compromisos adquirits entre ells equivalents als que podria plantejar-se un matrimoni.

3.3.1. “El més important és estimar-se”. Ideals de parella i discursos sobre el compromís

Tal com s'ha dit en capítols anteriors en la nostra societat trobem com la llibertat d'elecció de parella es posa per sobre de la resta de condicionants socials, veiem que la felicitat i l'amor es posa per davant de les necessitats i exigències de l'entorn familiar, que perd el seu protagonisme com a definidor de les trajectòries de les parelles (Bestard, 2011). Roussel i Bourguignon (1978) ja parlaven de la desvalorització de la institucionalització i d'una sobrevaloració afectiva. Seguint aquesta línia que referma la decisió provada i individual Kaufmann (1993) explica com en la cohabitació es produeix una privatització dels lligams conjugals, una voluntat de protegir la pròpia llibertat de deixar la relació i una defensa dels interessos individuals. Si bé és cert que en alguns treballs el matrimoni s'associa a un major compromís i a uns rols més inflexibles (Reed, 2016), la cohabitació sovint reforça la idea contrària, utilitzant els arguments de l'amor i el compromís com a essència de la seva realitat, com a base i puntal del seu sentit (Perelli-Harris et al., 2014; Rault, 2007). És per això que entre les nostres entrevistes és freqüent trobar arguments que es basen en conceptes com ara l'amor, el compromís, l'estimació, la voluntarietat o l'estabilitat. Les parelles cohabitants es consideren estables igual que qualsevol altra parella casada, però a més es troben deslliurades del que el matrimoni pot imposar com a institució, convertint aquesta llibertat i solidesa no imposada en la millor de les seves virtuts.

En Lluç responia així a la pregunta “Què és una família?”: “La família? Una unitat de varies persones on hi hagi amor. I ja està. On hi hagi amor i un compromís. Envers doncs els membres d’aquesta unitat, d’aquest grup”¹³⁴. Si ens hi fixem en cap moment el matrimoni apareix en la resposta. Sí que ho fan l’amor i el compromís. Aquests vincles són els que realment pesen a la parella cohabitant i els que apareixen en els seus discursos, rebutjant qualsevol altre tipus d’explicació enfocada a la legalitat, les qüestions pràctiques o econòmiques. De fet és una resposta que podrien també donar les parelles casades, i això passa perquè en realitat el matrimoni ja no aporta aquella diferència, entesa com a element d’estabilitat i solidesa, en el si de la parella per a moltes d’elles. La Lola ho fa palès quan diu que “entonces, a mí lo que me sorprende es que la gente se case, sobre todo si no tienen convicciones religiosas, o temas legales”¹³⁵.

El matrimoni ha esdevingut quelcom que és considerat com no imprescindible per a la convivència de moltes unions, deixant-lo retirat o de banda per posar per davant com a símbol de la unió, l’amor compartit i el compromís. Inclús li passen al davant altres fets com ara el comprar un pis o tenir un fill, que sí que pot marcar l’arribada d’una boda en un moment més o menys distanciat del seu naixement. Aquest és el cas de la Meritxell i en Maurici, una parella que diu que “el més important és estimar la persona amb la que estàs”, sense que esdevinguin importants “els papers”. Ara tindran un fill (ella està embarassada de quatre mesos) i diuen que fan les coses “per ordre d’importància”, de manera que el tenir un fill passa per davant del casament. Ell pensa que la relació de cohabitants és millor perquè s’està amb la persona perquè vol, no perquè hi ha un contracte “que per trencar-lo.... (costaria molt)”¹³⁶. En Pere Jaume pensa de forma similar:

Sí, sobre todo el de convivir. El primer paso, el de cuando empiezas a convivir con una persona sí que para mí ya es un paso muy importante, y cuando compras un piso también porque ya te hipotecas de por vida ahora mismo, o se a que te vincula más que el matrimonio en ese sentido, claro, son 40 años de hipoteca, o sea que eso es ya de por vida (Pere Jaume)¹³⁷

¹³⁴ Lluç, home, 32 anys, Barcelona, (69FH2011), grup B2

¹³⁵ Lola, dona, 31 anys, Barcelona, (29FH2011), grup B2

¹³⁶ Meritxell i Maurici, dona 35 anys i home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1 i A1

¹³⁷ Pere Jaume, home, 30 anys, Barcelona, (21FH2011), grup B2

Ja fa més de vint anys, Roussel i Bourguignon (1978) parlaven de la idea de parella, com a afer privat sense intromissió externa per part dels parents. Els dos autors, que van estudiar les unions lliures dels anys seixanta i setanta a França, van veure que el discurs legitimador d'aquestes parelles es basava en l'oposició entre l'amor i l'obligació, dient que "en la història real d'una parella el matrimoni no hauria de ser res més que una anècdota" (1978: 244). Segons aquests autors, es tractaria de donar menys valor a la institució per sobrevalorar la realitat afectiva: "la finalitat del matrimoni s'ha transformat: la unió de la parella no es dirigeix envers la supervivència física de la família, ni la transmissió d'un patrimoni simbòlic i material, sinó que té com a prioritat la felicitat de la parella" (Roussel i Bourguignon, 1978: 254).

També trobem d'altres treballs en contra d'aquests arguments, o si més no que aporten un matís comparatiu amb el matrimoni: la cohabitació es mostra com una pràctica amb menys sensació de compromís per part dels qui la practiquen, especialment per aquells que no tenen pensat casar-se mai (Wiik et al., 2009; Reed, 2016).

"No obstant això, la capacitat de penetració dels conceptes de compromís, prova i llibertat en tots els grups suggereix un tema universal subjacent: el matrimoni i la cohabitació segueixen tenint significats diferents, el matrimoni representa un major nivell de compromís i la cohabitació un mitjà per fer front a la nova realitat de la relació de la incertesa" (Perelli-Harris et al., 2014:1046).

Així doncs, podríem dir que les parelles cohabitants de la segona generació es recolzen en aquesta mena de discurs sobre la felicitat i el compromís quan es veuen obligats a justificar o donar explicacions sobre la seva situació, construint un argument sobre la seva relació que destaca la importància del lligam, la idea d'un amor pur, basat en el sentiment i sense cap altra motivació que la voluntarietat. És a dir, que la raó per la qual conviuen és l'amor que els uneix, i que si aquest no existís, no hi hauria cap altre motiu que els *obligués* a estar junts. Des d'aquesta perspectiva, el contracte matrimonial pot arribar a ser representat un factor oposat a l'amor.

Tal com també diuen Alberdi et al. (2000) en un estudi qualitatiu sobre les dones joves catalanes, "el matrimoni és un compromís tan potent que ja no ha de ser reconsiderat diàriament. En canvi, la convivència sense matrimoni és tan precària que demana una actualització constant. És en aquest sentit que moltes parelles de fet s'autoconsideren com a parelles més autèntiques i més fermes" (Alberdi et al., 2000:

111). D'alguna manera la convivència és treballada i elaborada amb més constància perquè d'alguna manera cal justificar-la una mica més. En el matrimoni l'amor es contempla sense necessitat de fer-ho explícit, no cal discutir-ho: "l'amor entre cònjuges era un fet" (Perelli-Harris et al., 2014: 1059). Així, una informant pensa que la cohabitació són "dues persones amigues que s'estimen molt", però que sempre hi ha possibilitats de trencament, la porta és oberta. Sembla que la relació s'ha de treballar més per mantenir-la que si s'està casat. En aquest cas no es dona res per segur. Ella no considera que sigui una relació provisional, sinó "en punts suspensius", amb un futur més obert (Andrea)¹³⁸.

En estudis realitzats en d'altres països, com ara el de Berrington et al. (2015) al Regne Unit, en què les parelles casades es perceben amb un compromís moral major, que faria que els casats lluitessin més pel manteniment de la relació que els cohabitants. Però per altra banda troben respostes que reforcen la idea del compromís igual o més sòlid d'alguns cohabitants, que farien pensar en un possible nou model de formació de parella que transcendeix el matrimoni: "(...) aquestes respostes particulars reflecteixen un canvi fonamental en la forma en què la cohabitació pot ser percebuda no només com un tipus de relació on comprometre's, sinó també com una relació que pot transcendir el matrimoni, ja que és menys limitada per les obligacions morals externes i estructurals que obliguen a dues persones a romandre juntes" (Berrington et al., 2015: 40). Des d'aquest punt de vista la cohabitació tindria un gran potencial de canvi i innovació.

Hem de dir, però, que les entrevistes realitzades en la darrera fase de la recerca, la B, marquen una diferència important en aquest sentit donat que les parelles no perceben aquesta certa inestabilitat i no es veuen amb la necessitat de justificar-se com passava amb les entrevistades en la fase A. Una de les nostres entrevistes mostra el pes de l'entorn en la decisió: pensa que l'època en què van establir plegats va ser decisiva en la seva decisió de cohabitar sense casar-se, els va afectar el moment i el que també feien els seus amics quan s'aparellaven. Actualment pensa que els fa falta un "per què", una raó per casar-se que els costa molt trobar, especialment perquè ja tenen una filla. Ella afegeix que

¹³⁸ Andrea, dona, 27 anys, Premià de Mar, (411NF1998), grup A2

la societat actual marca unes pautes i que el que costa més és anar-hi en contra (Mireia)¹³⁹. Com diu la Sílvia,

No necesitas estar casado para plantearte la relación a largo tiempo, o sea, para saber que esta relación va en serio y estará durante tiempo. (...), que pensamos en el futuro y entonces no es necesario estar legalmente unidos¹⁴⁰

La importància de l'estimació o l'amor per sobre de la resta d'elements que entren en joc en una relació de parella, es manifesta en els comentaris d'algunes entrevistes i esdevé la bandera de defensa en pro de la seva situació. Alguns exemples els trobem en aportacions dels informants com les següents:

No necesito res que em lligui a una persona, si et lligues (el que te lliga) són els sentiments (Margarita)¹⁴¹

Per viure junts lo que, menos important és estar casat, lo més important és estimar-se i viure i viure-hi a gust (amb la parella)... (Maurici)¹⁴²

(...) No porque digas así cojo un compromiso, el compromiso yo ya lo cogí hades dos, tres años, no necesito cogerlo otra vez [casándome], yo ya lo tengo muy claro. (Juana)¹⁴³

Jo era bastant reaci a casar-me, a veure, no m'agradava, i més inclús pel fet de fer la festa, perquè escolta tu, si és un compromís que tu fas de paraula, ja té més valor que el fet de que sigui tenir que firmar, no? (Josep Lluís)¹⁴⁴

Cal dir, però, que aquests discursos solen sorgir quan els individus se senten interrogats i obligats a oferir una justificació de la seva situació. És en aquestes situacions que es veuen amb la necessitat de desenvolupar arguments explicatius de pes per tal de legitimar-se davant el dubte de la societat. Quan aquesta sensació no existeix, el més freqüent és que el discurs afirmi que la relació és equiparable totalment a la de qualsevol matrimoni i que no se sentin *diferents* en cap sentit. En tot cas, i d'acord amb les entrevistes, la parella assumeix des del primer dia un conjunt de responsabilitats i acords envers l'altre, és a dir, s'estableix des del començament un *compromís*. Aquest compromís no cal que es concreti en cap mena d'escrit perquè n'hi ha prou amb l'acord pres per tots

¹³⁹ Mireia, dona, 32 anys, Barcelona, (509NF1998), grup A1

¹⁴⁰ Sílvia, dona, 30 anys, Barcelona, (35FH2011), grup B2

¹⁴¹ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

¹⁴² Maurici, home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1

¹⁴³ Juana, dona, 28 anys, Barcelona, (408NF1998), grup A1

¹⁴⁴ Josep Lluís, home 33 anys, Barcelona, (12TES2000), grup A1

dos i que fins i tot pot no arribar a explicitar-se mai perquè ja se sobreentén que l'amor i la fidelitat són peces clau pel manteniment de la relació.

A mesura que la convivència es perllonga en el temps i que la relació es va solidificant, poden sorgir plantejaments de casament, la qual cosa ens mostra com la cohabitació s'ha convertit en una forma de retardar el matrimoni, més que d'evitar-lo. Així doncs, la convivència es dirigeix a un possible casament o consolidació de la parella, entenent que també poden portar al trencament de la relació. Algunes de les nostres entrevistes ens mostren aquesta percepció quan els informants comenten que així, en cas de ruptura, "seria menys traumàtic de cara a les famílies" (Laura¹⁴⁵), o que ja han passat altres experiències de convivència que s'havien trencat i volien a anar "poc a poc" (Montse i Francesc)¹⁴⁶.

3.3.2. "Somos pareja estable, con niños, perro, gato y geranio". Parelles noves o parelles tradicionals?

Domínguez (2011), en analitzar els canvis produïts en les parelles a Espanya entre 1995 i 2006, constata que cada vegada més les parelles cohabitants i les casades eren més properes en el seu perfil: les diferències entre els nivells educatius i laborals s'havien reduït clarament entre els dos grups. Per l'autora ens trobàvem davant una generalització de les formes de família alternatives. Altres treballs anteriors també posaven de manifest com aquestes relacions mantenien una forma de sociabilitat i de relacions molt similar a la de les parelles casades encara que es podien permetre certes llicències que els matrimonis no tenien (Trost, 1979). Aquestes diferències es reduïen encara més en el cas de tenir fills en comú (Brown i Both, 1996; González et al., 2010).

Com hem vist en nostra recerca, les parelles cohabitants no divergeixen en gran mesura de qualsevol altra parella casada pel que fa a la seva pràctica de sociabilitat: es veuen amb els amics, participen de les celebracions familiars, entren en les xarxes de suport i solidaritat de parentiu, etc. En aquest sentit elles mateixes no es consideren

¹⁴⁵ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

¹⁴⁶ Montse i Francesc, dona 28 anys i home 34 anys, Barcelona, (28TES2000), grup A2 i A1

diferents de la resta de les parelles precisament perquè el que les caracteritza a totes no és el matrimoni sinó l'amor compartit. L'aportació d'una entrevistada en referència a la seva pròpia *normalitat* és prou clara tot afirmant que “todo el mundo tiene clarísimo que somos pareja estable, con niños y nietos y perro, gato, geranio” (Lola)¹⁴⁷, i el mateix diu en Benet: “Però jo crec que nosaltres som una parella molt convencional. Perquè és a dir de festes, d'aniversaris, famílies. No sé què. Em sembla que no hi ha cap diferència”¹⁴⁸.

La convivència tal com hem comentat en punts anteriors, permet la possibilitat de tenir més llibertat d'actuació respecte a la parella i les obligacions familiars. Es tracta d'un espai obert, que obre la porta a la innovació, en el cas que la parella la vulgui travessar. Podem dir que en la majoria de casos no s'han constatat actuacions ni maneres de fer entre la parella i amb els parents consanguinis i afins massa diferents, però sí és cert que en algunes entrevistes la convivència sense matrimoni ha possibilitat comportaments alternatius. En un estudi recent Perelli-Harris et al. (2014) on es comparaven les narracions de les parelles cohabitants a diferents països europeus i a Austràlia¹⁴⁹, van trobar que hi ha tres conceptes principals que sorgeixen en les explicacions: el compromís, la prova i la llibertat. En aquest sentit aquests són tres arguments que també apareixen en la nostra recerca, encara que els matisos entre els diferents països i els significats que s'hi vinculin puguin ser diferents.

a. Independència individual

Algunes recerques recents mostren com la cohabitació es pot convertir en un escenari adequat per la creació o modificació dels comportaments i rols de parella (Chalvon-Demersay, 1983; Alabart et al., 1988a; Alabart et al., 1988b; Domingo, 1997; Mynarska, 2014). En aquest sentit el concepte de llibertat resulta bàsic per entendre la cohabitació en diferents països europeus, de manera que “per tant, el concepte de llibertat és essencial per comprendre el significat de la cohabitació en aquests països. Tot

¹⁴⁷ Lola, dona, 31 anys, Barcelona, (29FH2011), grup B2

¹⁴⁸ Benet, home 43 anys, Barcelona, (514NF1998), grup A1

¹⁴⁹ Els països participants van ser: Austràlia (Sydney), Àustria (Viena), Anglaterra (Southampton), Alemanya Oriental (Rostock), Alemanya Occidental (Luebeck), Itàlia (Florence), Països Baixos (Rotterdam), Noruega (Oslo), Polònia (Warsaw), Rússia (Moscow).

i que la cohabitació pot arribar a ser una situació a llarg termini, implícitament permet una major llibertat que el matrimoni". (Perelli-Harris et al., 2014: 1065).

Per aquests autors la llibertat seria l'altra cara de la moneda del compromís, i faria que la cohabitació pugui representar el que justament no identifica el matrimoni: "la cohabitació és el que el matrimoni no és" (Perelli-Harris et al., 2014: 1064), emfatitzant aquesta obertura i possibilitat de llibertat que ofereix tant per la relació de parella, com per l'economia, respecte a les pressions socials i familiars. D'acord amb De Singly (2000), la forma d'entendre la vida privada en la cohabitació on no hi ha una definició a priori, li confereix certa autenticitat, el valor central de la modernitat.

D'aquesta manera, una qüestió bàsica entre les parelles entrevistades és l'ús de la independència personal, especialment entre les que no tenen fills i poden fer un major ús d'aquesta. En general les parelles es consideren lliures de fer el que volen i en alguns casos inclús de fer coses per separat que poden sorprendre al seu entorn familiar, com ara anar per separat a celebracions familiars, especialment les nadalenques on habitualment s'entén que la parella va junta a una casa familiar, o els viatges de les vacances, com expliquen alguns dels nostres informants:

"Me'n vaig a tal lloc de vacances", "que ve l'Eva?" i dic no, la gent es queda, la gent no ho entén, no? Jo lo que intento esquivar és que el rotllo del matrimoni o de viure junts sigui com tenir que anar enganxats amunt i avall, no? (Joan)¹⁵⁰

Sí, somos una pareja que vamos juntos pero también separados. Tenemos nuestros gustos y hay momentos que los compartimos y otros pues que no. No dependemos el uno del otro en ese aspecto. Creo que para las parejas es importante no crear una dependencia (Dídac)¹⁵¹

Sí, no, no la cosa està clara! si una parella que no es casa ja té com una ideologia, com una ideologia ja és més oberta, més liberal (Andreu)¹⁵²

Fem coses junts i fem moltes coses separats. Pensa una cosa.... jo soc una persona que soc molt solitària, a mi m'agrada estar sol. O sigui, si jo em sentís que no tinc les meves quotes de solitud, crec que no ho podria aguantar, cap relació amb cap dona perquè no... (Pol)¹⁵³

¹⁵⁰ Joan, home 34 anys, Barcelona, (21TES2000), grup A1

¹⁵¹ Dídac, home, 31 anys, Sant Pere de Ribes, (16FH2011), grup B2

¹⁵² Andreu, home 32 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1

¹⁵³ Pol, home, 50 anys, Barcelona, (405NF1998), grup A1

És en aquests petits gestos que les parelles cohabitants van generant noves maneres de fer i d'entendre les relacions que podrien dur, amb el temps, a un nou model de parella. En tot cas, ara mateix, es tracta de fer petits canvis que l'entorn pot entendre amb major o menor facilitat, però que ajuden a empenyer envers a les transformacions més globals en les relacions de parentiu. Una vegada més l'elecció¹⁵⁴ personal sorgeix com un element decisiu i com un valor a destacar.

b. Els rols de gènere

Cal plantejar-se també, com assenyalen diversos estudis (Alabart et al., 1988a i 1998b; García Pereiro, 2011; Domínguez y Castro, 2008), quines repercussions té la forma d'establir parella amb el tipus de relació i les possibilitats de generar canvis que puguin tenir en les relacions de gènere. D'alguna manera la cohabitació pot representar un espai d'innovació si es vol i un àmbit més adequat per potenciar la igualtat en els rols de gènere. D'altres han afegit que justament en aquesta forma familiar s'acullen models de gènere inversos al tradicional (donat que la dona era l'única que tenia una feina) o de precarietat laboral (en què cap dels dos treballava) (Miret, 2007).

En les entrevistes realitzades es fa palesa aquesta llibertat en l'establiment dels rols de parella, que en principi es consideren amb major flexibilitat per disminuir les discriminacions socials entre home i dona, com pot veure's en les afirmacions següents:

Crec que tot i no estar casats som una parella bastant convencionals. Pel punt que sí que trobo que som una mica diferents de gent que tinc a l'entorn (...) és l'aspecte més feminista. Es que jo sóc molt feminista i (riu) i la idea de l'autoritat a casa i que si a la feina tens més nivell tu o jo o professionalment... jo penso que aquí sí que... per mi ha sigut molt bo. (Sònia)¹⁵⁵

O sea, yo ahora por ejemplo, soy una mujer independiente, que me considero independiente, soy muy individualista porque siempre lo he sido, (...) mi pareja también lo es, entonces pues cada uno lleva sus gastos, además que hacemos cosas muy distintas a nivel personal. (Abril)¹⁵⁶

¹⁵⁴ Veure referències a l'elecció en el parentiu en el capítol 2.

¹⁵⁵ Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1

¹⁵⁶ Abril, dona, 31 anys, Hospitalet de Llobregat, (404NF1998), grup A1

Un espai especialment característic de les desigualtats de gènere són les feines de la llar i la cura dels fills. Per Kaufmann, la parella no comença ni en el matrimoni ni en la cohabitació, sinó en la possessió d'una rentadora: "Digue'm on rentes la roba i et diré si ets una parella" (Kaufmann, 1992:5). Si considerem aquestes feines com una part important de la definició de la convivència, ens ajudarà reconèixer que les tasques domèstiques estan clarament feminitzades, encara que en estudis més recents ens mostren com el fet que la dona s'hagi incorporat al mercat de treball ha ajudat a reduir les hores que dedica a la casa. Per De Singly (2000) la socialització secundària que es donava quan una persona vivia en parella, era més gran pels homes que per les dones degut a l'aprenentatge sobre les tasques domèstiques en la vida en comú. També es parla de senyals de canvi positius en aquest sentit i d'una "nova paternitat" que es veu més compromesa amb la cura dels fills, vinculada a les parelles on tots dos treballen fora de casa i amb uns nivells educatius alts (González et al., 2010). Aquests avenços es farien més explícits entre parelles cohabitants que entre les casades, donat que les diferències més marcades en la distribució de tasques domèstiques es troben en els matrimonis (Flaquer, 2010; Domínguez, 2012). Les causes d'aquestes diferències, però, no estan clares perquè podrien ser la resposta a la selecció de parella (els qui tenen valors més igualitaris prefereixen no casar-se) o a la naturalesa de la relació (és una resposta de selecció on els homes prefereixen ser més igualitaris) (Domínguez, 2012).

Malgrat aquests canvis, les feines de la llar segueixen tenint com a protagonistes a les dones, on els seu predomini és aclaparador. Segons l'autora (Domínguez, 2012), això és degut a que per una banda tenim les pràctiques i les representacions de gènere i per l'altra una escassa evolució de les estructures socials que conformin l'escenari del canvi. Tal com també diu Komter "Mentre que les dones estan assumint posicions de treball anteriorment limitades als homes, hi ha pocs canvis en la direcció oposada. Per als homes, és poc motivador entrar en ocupacions tradicionalment femenines o activitats com a mestressa de casa, a causa de la persistent devaluació cultural de les característiques, el treball i les activitats associades a les dones" (2012: 173).

Els condicionants del repartiment dels rols domèstics ve condicionat per factors socials com el mercat laboral, però també per la capacitat de negociació de la parella i la socialització i els rols de gènere. A més a més també hi repercuteixen esdeveniments concrets del cicle vital com ara el naixement d'un fill que sembla que reforça la divisió del

treball envers rols més tradicionals (Domínguez, 2012). El “nou pacte conjugal” que sembla que s’està produint a partir del desgast de la parella en la seva negociació que de vegades és font de conflicte i inclús de ruptura (Meil, 2005). Inclús en les ajudes intergeneracionals veiem com les dones són donadores de temps durant tota la seva vida envers la família, independentment de l’edat de l’altre membre, mentre que els homes només ho són durant un temps (Rentería et al., 2016).

En la nostra recerca, i malgrat ser evident un esforç per part dels protagonistes envers la igualtat en aquest sentit, es tracta sovint més d’un discurs que d’una realitat. Veiem clarament com la cohabitació no és un espai d’innovació i reclam de la igualtat de gènere com podia haver estat fa uns anys a partir de les generacions de cohabitants més ideològics (Alabart et al., 1988a). En aquest sentit veiem com els esquemes més convencionals i tradicionals, observables en altres realitats familiars, s’hi reproduïen de manera molt similar. De fet en les nostres entrevistes no detectem diferències, ni canvis més igualitaris entre les parelles de la fase A i les de la B, encara que les que sí volen innovar en aquest sentit són més partidàries de la cohabitació a nivell de discurs, no tant a nivell de la realitat pràctica.

Per una banda les dones, amb un major nivell d’exigència que els homes, es troben amb una menor eficàcia per part d’ells, generant petits conflictes i tensions que es resolen com es poden o bé amb la recerca d’una persona externa que els ajudi en aquestes tasques. Les nostres informants són prou explícites parlant clarament d’aquesta desigualtat:

La que organitza la feina sóc jo. La que sap on són tots els draps, tots els productes de neteja, quins productes tenim i quins no, què toca fer i què no toca fer, què convindria, sóc jo, eh? (Marina)¹⁵⁷

No m’agrada a mi tampoc anar darrera, (...) quan vam viure junts, jo pensava que no és una cosa que es tingués que parlar, que sortiria natural, espontània, no? (...) però no pensava que calia parlar-ho. Però després vaig veure que no (Rosa)¹⁵⁸

Durante mucho tiempo estuve yo limpiando la casa porque a él nunca le parecía que... que estaba sucia (riu) (Lidia)¹⁵⁹

¹⁵⁷ Marina, dona 27 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2

¹⁵⁸ Rosa, dona 35 anys, Barcelona, (13TES2000), grup A1

¹⁵⁹ Lidia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1

Van quedar molt ben repartides però l'Enric les feia a mala hora, i no tenia ganes de fer-les, (...). Al final vaig cedir perquè vaig veure que les discussions que teníem era absurd tenir-les per culpa de la casa, no em donava la gana, vaig cedir, i ara tenim una dona (Laura)¹⁶⁰

Va ser un tema d'entrada bastant polèmic per això que dèiem de la vista, de netejar el terra o així, abans fins que no s'arribava a netejar, no arribava mai el dia (riu), llavors això pues no, a mi no acabava d'estar d'acord, i ara tenim una persona que ens ajuda (Joana)¹⁶¹

Quan vaig anar a la casa nova jo vaig decidir que sóc una *super woman* i que és molt petit i ja ho faria jo. Ell em va dir, posem dona eh? Però jo vaig dir no. I què ha passat? M'ho menjo tot. Si a més a més consideres que lo del nano sempre ho he fet jo... doncs és culpa meva. I ara discutiríem cada moment si li digués que ho fes. I ara tenim una dona (Luz)¹⁶²

També hem trobat casos de dones que es consideren “afortunades” quan ens diuen que els seus homes participen molt activament de les feines de casa. Aquesta percepció pot venir per part de la pròpia informant o bé de l'exterior, com en el cas de la Lourdes que diu que “de logística quasi fa més ell que jo. Amb això tinc molta sort”¹⁶³, o de la Mariona:

(Les veïnes) deien “ai noia, quina sort, com et penja la roba el Toni” i jo deia “no me la penja a mi, la penja ell” i “com la penja de bé” i jo “sí, sí, en sap, en sap, jo no la penjo igual” i diu “no, si ja es nota si algun dia penges algo tu”, i dic “exactament, perquè no la sé penjar”. (...) (Mariona)¹⁶⁴

També es constata a través de les informants, que les dones que desenvolupen la seva professió a casa seva, tendeixen a carregar més amb les obligacions de la casa. El fet d'estar a casa fa que en alguns casos se sobreentengui que també es pot aprofitar l'ocasió per fer tasques de la llar, que si són llargues acaben per sobrecarregar la doble tasca femenina laboral i de la llar. Aquest fet sorgeix sovint en les converses sobre les tasques domèstiques, com és el cas de Susana quan diu “ara m'encarrego jo més que ell, com que

¹⁶⁰ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

¹⁶¹ Joana, dona, 33 anys, Barcelona, (16TES2000), grup A1

¹⁶² Luz, dona, 38 anys, Rubió, (3TES2014), grup B2

¹⁶³ Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2

¹⁶⁴ Mariona, dona, 44 anys, Barcelona, (6TES2000), grup A1

estic a casa...”¹⁶⁵ o de la Lúdia, que reconeix que mica en mica va anar agafant moltes més tasques de la casa que li treien temps del seu temps professional.

Ell treballava un horari fixe fora de casa i jo estava treballant a casa, això és una mena de perversió, no? és molt subtil però va calant, perquè si un està treballant pot anar posant rentadores i les pot anar penjant i pot fer el dinar, i això sense que hi hagi una voluntat explícita, poc a poc es va menjant i al final acabes fent una llista del que ha fet l'un i l'altre i ja no és ni molt menys equitatiu¹⁶⁶

Sí, yo cuando trabajo tengo menos tiempo, ella ahora pasa más tiempo en casa porque está haciendo el proyecto, entonces si está aquí y hay que fregar los platos, pues los friega ella, que hay que doblar la ropa, pues lo hace ella, yo de lunes a viernes no tengo tiempo, hago lo imprescindible, y el fin de semana sí que intento hacer más cosas (Antoni)¹⁶⁷

La Luz posa de manifest com el fet de treballar a casa pot generar incomprensió si no es realitzen les feines de casa alhora, li genera un problema perquè les hores de feina les dedica exclusivament a treballar: “Jo amb això tinc un problema, perquè jo treballo a casa, però treballo. Llavors es dóna per fet que si estàs a casa pots posar lavadores...”¹⁶⁸.

La qüestió econòmica tampoc provoca grans debats per aquestes parelles, ni elles mateixes perceben que tinguin pràctiques alternatives a la resta. Hem trobat diferents formes d'organitzar l'economia familiar, que anava des de tenir tots els ingressos en comú, fins a tenir comptes totalment separats, amb algun en comú per tal de pagar les despeses col·lectives. Aquesta organització no sol canviar a causa de futurs matrimonis, de manera que no podem dir que aquest sigui un àmbit especialment innovador en la cohabitació. Es tracta més d'una opció de parella que d'un fet propi del fenomen estudiat. Entre les entrevistes trobem situacions molt diverses:

(comptes del banc) Separades. Per qüestió de llibertat... eh?. I una de conjunta, pels gastos i per la hipoteca de la casa! (Elvira)¹⁶⁹
(van posar els diners conjunts) No i també a mi em dóna la impressió, que m'hagués donat encara més la impressió d'inestabilitat, de que no hi ha futur, (...) Encara que el

¹⁶⁵ Susana, dona 38 anys, Barcelona, (20TES2000), grup A1

¹⁶⁶ Lúdia, dona 43 anys, Barcelona, (19TES2000), grup A1

¹⁶⁷ Antoni, home, 28 anys, Barcelona, (20FH2011), grup B2

¹⁶⁸ Luz, dona, 38 anys, Rubió, (3TES2014), grup B2

¹⁶⁹ Elvira, dona, 31 anys, Barcelona, (412NF1998), grup A1

tema dels diners és un tema pràctic, és un tema per mi de confiança i de dir que això tindrà un futur, no? (Isabel)¹⁷⁰
Pero no es tu dinero, mi dinero. Es cuánto dinero queda (Maria)¹⁷¹

De totes maneres hi ha moments en què la parella es planteja ajuntar els comptes bancaris, i aquesta raó s'entén que ha de ser de pes. A les entrevistes realitzades se n'argumenten bàsicament dos: tenir un fill o bé comprar un pis. És evident que tenir un fill en comú fa que hi hagi un conjunt de despeses que són comunes i compartides, de manera que aquestes passen a focalitzar-se en quelcom molt més important que el lloguer o el menjar. La Clàudia ho relaciona amb la idea de família quan diu: "Ara és tot com més comú des de que vaig estar embarassada, hem de mirar el tema econòmic, i ara cobro menys, com que tot això implica més de família no?"¹⁷².

Comprar un pis també es percep com important donat el valor que se li dóna a la casa o pis de propietat a la nostra cultura i que comporta compartir una hipoteca, amb el que es coneix popularment com "estar casats pel banc". És l'exemple de la Sara que va ajuntar la seva economia amb la parella quan van tenir el fill.

Fins fa tres anys teníem economies separades. (...) Teníem uns diners en comú per pagar les coses comunes. (...). Aleshores el fet de comprar aquest pis ens va, d'alguna manera, portar a tenir economies juntes que va ser decisió, d'alguna manera, conseqüent. (...) Ara tenim les economies unificades¹⁷³
Fins que no hem comprat el pis teníem cada u el seu compte i ara ja com que no tenim ni un duro, amb una llibreta ja fem (Llorenç)¹⁷⁴

¹⁷⁰ Isabel, dona 33 anys, Hospitalet de Llobregat, (14TES2000), grup A1

¹⁷¹ Maria, dona, 28 anys, Barcelona, (406NF1998), grup A1

¹⁷² Clàudia, dona, 32 anys, Barcelona, (27TES2000), grup A1

¹⁷³ Sara, dona, 41 anys, Barcelona, (419NF1998), grup A1

¹⁷⁴ Llorenç, home 34 anys, Barcelona, (22TES2000), grup A1

3.4. Conclusió. De quina parella parlem?

Una de les qüestions que han quedat més evidents en aquest primer punt sobre la relació de la parella cohabitant és el paper secundari que ha adquirit el matrimoni entre els entrevistats. Aquest és un canvi que es fa molt evident entre la primera i la segona generació estudiades, perquè en les primeres el matrimoni resultava l'opció predominant (grup A1 i B1, inclús pel grup A2), tenir fills dins el matrimoni es considerava el més adequat. Però en les entrevistes de la fase B, especialment el grup B2, veiem com el matrimoni ha estat relegat per un futur més o menys llunyà, que no es considera imprescindible ni necessari per la reproducció. Prova d'això en són l'augment evident dels naixements fora del matrimoni que ja hem observat en el capítol anterior¹⁷⁵.

Si bé el matrimoni no deixa de tenir importància social pels qui es casen, ha deixat de ser l'entrada necessària per la convivència en comú. Ja no resulta imprescindible a ulls de la societat ni dels seus protagonistes. D'acord amb Meil (2003), el que destaca més de la cohabitació no ha estat la seva expansió com a tal sinó la seva acceptació social com a forma d'iniciar la vida en comú i que es defensa pel fet que es tracta d'un afer privat.

El que està passant en les entrevistes és que ara cal trobar una raó de pes per casar-se en el futur i cada cop aquestes són més reduïdes. Si en un moment donat feia falta una raó per no casar-se, en un futur proper, el que farà falta és una raó per casar-se. Això no vol dir que el ritual hagi deixat de tenir importància, com veurem també més endavant. El que ha canviat és l'ordre de prioritats, i davant el matrimoni s'hi han col·locat els fills i inclús els habitatges de compra.

A partir de les entrevistes realitzades es constata en primer lloc que la parella cohabitant no es troba estigmatitzada socialment, com ho havia estat en d'altre moments històrics, i menys encara en la segona generació en què la cohabitació ja està instal·lada

¹⁷⁵ 47% al 2014 a Catalunya.

en les pràctiques familiars de les noves parelles, de manera que la societat catalana acull amb total naturalitat aquest fenomen. D'altra banda, hem de dir que un factor que ajuda a l'acceptació social de la seva pràctica és que aquestes parelles no expliciten un rebuig envers la institució matrimonial, cosa que porta a pensar que s'ha produït un canvi en les concepcions culturals i populars que fa que en la segona generació el matrimoni no sigui rebutjat d'inici per la parella que comença la seva convivència sense casar-se, i fins i tot el té en compte per a un futur relativament proper. L'argument que més sorgeix és la no necessitat d'una boda, ha deixat de ser imprescindible pel reconeixement propi i social. Aquest fet és evident en les dues generacions estudiades mostrant que el canvi en la percepció del matrimoni com a institució ja s'està produint des de fa anys.

Els aspectes legals, encara que són els que donen nom al fenomen de la parella de fet, no són la raó o motivació bàsica que fa que la parella convisqui. Es tracta, igual que el matrimoni, d'un aspecte colateral, que es troba present de manera latent en el possible futur de la parella. No hi ha cap interès ni percepció de necessitat respecte a les qüestions legals que puguin afectar a les famílies de cohabitants. Cal dir que aquesta indiferència va desapareixent al llarg dels anys i sobretot amb l'aparició dels fills comuns, quan es veu que la relació és sòlida i es volen preveure i cobrir necessitats familiars com per exemple en el cas de la mort d'un dels membres de la parella.

El que està clar és que aquesta forma de convivència deixa de ser un model rebel o de protesta social, per esdevenir una part més del camí que condueix a la formació d'una família entesa com una parella amb fills, expectativa compartida i desitjada també per l'entorn de la parella, que espera amb major o menor impaciència que aquest moment arribi, com veurem en el següent capítol. Són aquestes expectatives i el comportament i sociabilitat equiparables als de qualsevol matrimoni, el que afavoreixen justament la seva acceptació social.

Si, com hem dit, la cohabitació és una part del camí envers la formació de la família, podem entendre que aquesta sigui part d'un procés més ampli que s'inclou dins el cicle vital d'aquestes persones. Si una parella de nuvis decideixen viure junts abans de casar-se, que com ja hem dit no és una opció descartada, sinó més aviat retardada, el que fa és incorporar una fase més dins el llarg procés del cicle vital de la vida. Inclús, anant una mica més lluny, el pas d'una etapa (joventut) a l'altra (adult) "s'estira indefinidament, sense que es pugui marcar clarament un abans i un després" (Segalen, 1998:51) o com diu

Kaufmann (1993), la parella es forma "a petits passos", poc a poc. Com conclou Chalvon-Demersay molt encertadament: "L'originalitat del concubinat tendeix, sense cap dubte, menys al resultat que al procés" (1983:108), posant en evidència que el seu comportament té poc de diferent o original respecte a les altres parelles, mentre que el més característic és la manera com es va duent a terme la convivència. D'aquí provenen les aportacions dels nostres informants que parlen en molts casos del fet de no haver-se adonat i trobar-se vivint amb la parella, o de parelles que no tenen una data clara de quan van començar a conviure perquè va ser molt progressiu. Aquest fet tampoc mostra diferències entre les generacions, produint-se en qualsevol de les dues etapes de la recerca i en qualsevol dels grups.

La jove parella ha passat un temps de nuviatge on és probable que visqués encara a casa dels pares respectivament, fins que arriba un moment en què va decidir que volien conviure plegats. Aquesta decisió no va ser quelcom que afectés al seu entorn, la decisió va ser presa individualment i en parella, sense que el parer dels altres hi tinguí inicialment un pes especial¹⁷⁶. Així doncs, el compromís de l'amor compartit i de la fidelitat s'elabora en un context íntim i privat. Aquesta visió es fa evident en les entrevistes, que també en les dues generacions mostren com el pes de l'elecció personal, de la individualitat, són els decisius en la presa de decisions.

Al llarg del temps de convivència podem dir que la parella es va reforçant a sí mateixa, a través de la seva vida en comú, la sociabilitat amb els parents, compartir diferents moments de la vida quotidiana, etc. De sobte la parella pot decidir que ha arribat el moment de tenir descendència, cosa que pot fer pensar en un matrimoni previ. Malgrat que en les entrevistes a la primera fase B mostraven que la procreació s'entenia dins un marc institucionalitzat pel matrimoni, en la fase més actual, aquest cada vegada té menys pes i els matrimonis s'endarrereixen més enllà del naixement del primer fill. Inclús del segon. En les nostres anàlisis es percep un canvi important en aquest aspecte donat que dins la segona generació i amb un període de deu anys, s'evidencia un canvi de pràctiques i de percepció que també es fa ben palès a nivell numèric. Per tant, podem afirmar que la cohabitació és una pràctica que forma part del procés de desenvolupament de les

¹⁷⁶ Aquesta qüestió la veurem ampliada en el següent capítol.

parelles, es tracta d'una fase més que s'incorpora en el camí envers la formació d'una família, i si bé, fa deu anys en retardava la finalitat reproductiva, en l'actualitat, amb les generacions més recents, cada vegada ho fa menys.

A banda d'allargar el procés familiar, el que també comporta la cohabitació és una important càrrega d'indefinició en la seva terminologia, inclús en la seva conceptualització com a fenomen i també en el seu comportament social. Malgrat que la sociabilitat d'aquestes parelles no es distingeix en excés de les parelles casades, és cert que esdevé un espai molt propici a la innovació en les maneres d'actuar familiars per aquells que ho vulguin. El fet de no tenir definida del tot la seva situació, que es mostra també en la manca de termes per referir-se a la parella, es deixa oberta a la llibertat d'actuació pròpia d'aquest estat, en el qual les normes es transgredeixen o, si més no, existeix la possibilitat conscient de fer-ho. Tal com diu Chalvon-Demersay (1983) els cohabitants viuen en la liminalitat, cosa que els permet jugar amb les alternatives. En les entrevistes sorgeixen arguments entorn el compromís i l'estabilitat alhora que apareixen els arguments de la independència i la llibertat individuals. D'alguna manera les parelles cohabitants es debaten en una ambigüitat: es comporten com tothom però poden fer el que vulguin perquè són fora del límit. Aquest fet també és comú a les generacions estudiades i no mostra diferències destacables.

En un estudi realitzat fa uns trenta anys a Barcelona (Alabart et al., 1988a), es pensava la cohabitació com una pràctica que buscava crear explícitament una nova ètica de la parella, la família i les relacions personals, però en la seva pràctica habitual, els comportaments i rols no divergien en gran mesura dels matrimonis. La cohabitació actual podria afavorir el canvi pel fet que ofereix un espai per la llibertat i la innovació, ajudat pel fet que es tracta d'una vivència ubicada en l'entorn privat, que només es manifesta en determinats moments, afavorint l'assimilació lenta, però progressiva, de noves pautes en les relacions i rituals familiars i de parella. Un dels exemples més clars és la creixent quantitat de naixements fora del matrimoni que també es fa evident en les nostres entrevistes. També podem assenyalar que els canvis que aporten les parelles cohabitants, en certa manera formen part d'unes transformacions més àmplies en el món de la parella i el parentiu.

4. Més enllà de la parella: fills i parents

Per entendre el significat social i cultural de les parelles de fet, i els efectes sobre la unitat familiar, ens cal anar més enllà de les relacions estrictes de parella i analitzar les relacions en el dia a dia amb els fills i la resta de parents o en ocasions més puntuals. Si bé és cert que és complex trobar diferències evidents entre parelles cohabitants i casades, sí que hi ha matisos que evidencien aquest fet. Podem trobar diferents treballs que destaquen especialment les similituds entre casats i cohabitants a nivell de la filiació o el tipus de relació de parella que s'estableix, com ara el de Laplante et al. (2015) a Amèrica Llatina, on diu que no s'observen diferències en la fertilitat entre els casats o cohabitants; o de Yahirun i Hamplová (2014) que indiquen que a Europa i Amèrica del Nord no varia si estan casats o cohabitant. Altres treballs com el de Perelli-Harris et al. (2014) o Perelli-Harris i Bernardí (2015) permeten veure diferències i matisos destacables entre països europeus que incideixen en l'estudi acurat de cada cas per poder comprendre millor aquest fet, establint contrastos que venen definits per la història i la cultura de cada zona. Tal com hem vist al capítol anterior la cohabitació permet una flexibilitat en diferents

tipus de pràctiques de parella, cosa que també es pot fer evident amb els parents. A les nostres entrevistes trobem pràctiques molt similars a les que es coneixen dins l'àmbit dels matrimonis, encara que amb algunes particularitats.

Segons Perelli-Harris et al. (2014), la llibertat pot ser percebuda com la cara oposada del compromís, fent que matrimoni i cohabitació es puguin expressar com a contraris: la cohabitació és el que el matrimoni no és o representa. Si el matrimoni es pot concebre com un seguit de normes i pautes molt explicitades socialment que condicionen les actuacions, la cohabitació al·ludeix justament al contrari, a la independència que facilita en diferents aspectes: relacions de parella, economies separades, relacions amb els parents, concessions davant les pressions familiars i de l'entorn... També Castro-Martín et al. (2015) mostren com la cohabitació resulta més flexible en els requisits normatius previs en la formació de parella (habitatge de propietat, feina estable, estalvis...) que la fa més adaptable en l'època de crisi que s'està vivint. Aquesta seria una bona definició pel que fa al cas català, que planteja canvis en les relacions quan gaudeix d'aquesta llibertat, com veurem tot seguit.

Amb aquests arguments aparentment oposats (similituds i diferències respecte a les parelles casades), volem expressar que en les nostres entrevistes veiem com cohabitar té repercussions clares en aspectes molt concrets de les relacions de parentiu: en la sociabilitat i en la solidaritat que s'hi exerceixen. Veurem com aquestes diferències són més evidents entre les parelles quan no tenen fills, que és quan la parella se sent més lliure d'actuar com li sembla millor davant la mirada silenciosa de la família. Però quan apareix el primer infant, les diferències esdevenen menors i l'exigència de l'entorn és major, sobretot reclamant una presència més gran en els moments de sociabilitat familiar.

Passem a conèixer fins a quin punt es dona aquest fet entre les nostres entrevistes basant-nos en dos grans blocs de contingut: com repercuteix la vida sense matrimoni en les relacions amb els parents més propers (pares i germans especialment) i quins canvis provoquen els fills en aquestes relacions.

4.1. La família: el parentiu de fet

La importància de la família en la nostra societat és assenyalada en la majoria dels estudis sobre la població, així, el Baròmetre del CIS 2013 mostra que pel 91% dels enquestats la família representa quelcom molt important a la seva vida, sense grans diferències entre les edats de la població (els joves també la consideren igual d'important). Aquests percentatges tampoc han variat gaire al llarg del temps. La majoria dels majors de 18 anys (75%) també declaren que la vida familiar és l'aspecte de les seves vides que els produeix una satisfacció més gran, d'acord amb el Baròmetre del CIS de 2011 (Castro i Seiz, 2014). Per tant la família és un punt de referència que va més enllà de les relacions de parella. En aquest marc podem entendre que les relacions familiars no deixin de ser importants pels nostres informants cohabitants, donat que aquesta forma de relació no deixa de ser, sobretot, una decisió que afecta exclusivament a la parella i on no s'accepta la intromissió dels parents. Però donat que aquest tipus de convivència permet una certa flexibilitat d'actuació, hi ha situacions i moments concrets en relació als parents que generen potencials canvis o transformacions respecte a les parelles casades o a les relacions enteses com a tradicionals. Tot seguit veurem que hi ha petits detalls que deixen novament la porta oberta a la improvisació, a la innovació, evidentment només si la parella ho vol.

4.1.1. “Sempre queda algo flotant a l'aire”. Percepció de la cohabitació per l'entorn familiar proper

Iniciar la vida en parella sense matrimoni podia ser, en alguns casos de les entrevistes realitzades en la fase A, quelcom inesperat pels parents més directes. En aquells moments començar la vida en comú sense casar-se era una opció representativa però no tenia la presència actual, al llarg de la fase B. En aquest sentit hem de dir que es troba una diferència molt important entre els dos moments de la realització del treball de camp, en què en la fase B, deu anys després, la cohabitació ja no és un fet que sorprengui a massa famílies, tal com s'evidencia a les nostres entrevistes.

Està clar que hi ha moltes maneres d'entendre i acceptar la cohabitació d'un fill, però podem dir que, en general, l'actitud que predominava en les entrevistes realitzades en la primera fase A era una acceptació amb un cert grau de resignació perquè haurien preferit que es casessin. En les dues etapes, com veurem més endavant, quan vénen els fills en comú la percepció de l'entorn es torna més estricta impulsant al matrimoni, que es veu com a necessari quan hi ha menors i es desenvolupa una mirada fixa cap a la parella que pregunta què faran sense dir-ho amb paraules. En la fase A aquest dubte que es generava per part dels pares era molt més explícit, es podia dir directament als fills, mentre que en la fase B es pot contemplar però no sempre es diu, en aquest sentit, la presència de parelles que tenen fills i no es casen en el moment de tenir-los o just abans fa que no es pugui o no es vulgui pressionar tant com es feia fa deu anys.

En l'acceptació de la cohabitació dels fills per part dels seus pares hi té molt a veure la transformació de les relacions intergeneracionals en els darrers decennis que han portat a una relaxació i no imposició de la relació pares-fills. En aquest sentit, Gullestad (1995) indicava ja fa temps que a Noruega es percebia un canvi en els valors morals de dues generacions, emergents als anys setanta i vuitanta, on es va passar de la imposició-obediència a la influència mitjançant la persuasió i la negociació. És a dir, que educar als fills consistiria en donar llibertat per part dels pares encara que dins d'un marc amb límits acceptats pels progenitors. Attias-Donfut i Segalen (1998), parlant de la societat Mediterrània més allunyada de la nòrdica, també evidenciaven que si els joves francesos retardaven la seva sortida de casa els pares era degut més al benestar que a les qüestions econòmiques. Si les relacions entre pares i fills han anat patint aquestes transformacions, oferint un ventall més ampli de possibilitats de viure la joventut, podem entendre millor que la cohabitació com a forma alternativa de convivència al matrimoni a una edat jove estigui ben acceptada per l'entorn familiar.

El fet que les parelles cohabitants no es trobin al marge en la manera d'entendre les relacions intergeneracionals i que reproduïxin la sociabilitat general que s'espera dins els vincles de parentiu, ajuda molt a entendre l'acceptació per part de la parentela. Precisament és aquest fet una de les raons que podrien tenir com a conseqüència aquesta major acceptabilitat de la cohabitació per part dels pares i avis de cada família, especialment entre les entrevistes de la fase B, la més recent.

Veurem al llarg d'aquest capítol i del següent com l'opinió dels pares, malgrat no sigui determinant a l'hora de prendre la decisió de conviure sense casar-se, sí que és un element a valorar en moments determinats, especialment en els de canvi com ara tenir un fill o decidir casar-se. En aquest sentit la seva percepció i opinió tenen un cert pes en la manera de celebrar rituals (casament, bateig dels fills, etc.), de desenvolupar les trobades familiars i altres formes de sociabilitat.

a. **“L’espineta la tenen clavada”. Acceptació de la cohabitació**

Jackson (1983) establia tres modalitats de cohabitació respecte a la relació amb els parents en un estudi realitzat als Estats Units: una primera on s'encobria davant el domini públic, l'altra, considerada de transició, on es dissimulava la relació però era coneguda pels membres de la família, però mai era explicitada, i una tercera que s'entenia com oberta i que es reconeixia públicament a tots els nivells. En d'altres treballs dels anys vuitanta sobre les ciutats de Madrid i Barcelona (Alabart et al., 1988a) també es feien evidents aquestes pràctiques d'encobriment de la relació envers la resta de parents per a evitar conflictes.

Entre les parelles entrevistades són presents aquestes situacions, concretament en la fase A de la recerca, mentre que entre les entrevistes més recents (fase B) no en trobem casos tan extrems i evidents. Així, tenim mostres d'**encobriment o secretisme** en circumstàncies diverses com quan una parella viu a certa distància dels pares, en els casos de pisos d'estudiants on la relació queda més diluïda amb la convivència del grup, quan un dels dos és estranger, quan la parella no és acceptada per la família, quan part de la família del poble no es veu habitualment, quan no es vol donar un disgust a un avi... En algunes ocasions no es tracta tant d'amagar expressament el fet sinó de no fer-lo explícit o no comunicar-lo directament als parents. Simplement obviar-lo. Ho veiem en el cas de la Lúcia que li costava sobretot per la vergonya que podia passar la seva àvia, o la Paula a qui la distància li va facilitar amagar la convivència durant un temps:

Y les costó un poco por la vergüenza. Bueno, pasaron pena por la abuela, por lo que dirían mis tíos y tal, pero ellos creo que ya veían que esas cosas se hacían y que no...

tampoco... Más que nada era de cara a la familia: cómo se lo explicarían a la abuela. (Lidia)¹⁷⁷

En un principio sí, era el invitao, lo ocultabas, como era relativamente fácil, aquí ellos no venían nunca, (...) consistía en meter pirulas. (Paula)¹⁷⁸

Especialment en les entrevistes de la fase A, trobem casos en què alguns pares esperaven un temps a fer-ho saber als parents més llunyans o als més sensibles entorn al tema, podent trigar mesos o fins i tot anys. Inclús una informant, la Maria¹⁷⁹ també de la fase A de la recerca, va amagar a la seva mare vídua que estava pagant un pis de lloguer a mitges amb el seu nuvi perquè la mare podia reaccionar negativament al fet que ella marxés definitivament de casa. En altres casos són els propis pares que neguen la situació, com per exemple el cas del Jordi¹⁸⁰, que estava convivint amb la seva parella i quan anaven a passar un cap de setmana a la casa dels sogres havien de dormir separats. Aquesta estratègia era utilitzada perquè representava la manera de generar menys conflictes amb l'entorn familiar més immediat. La Margarita ho explica argumentant el per què va amagar la convivència al seu pare i no a la seva mare:

(La mare d'ella li va dir) de moment al teu pare no li direm res perquè el meu pare es muy, mentalidad retrógrada i al meu pare no li feia molta gràcia això de que su niña se vaya a vivir con un tío sin estar casada... uf! Cuidadín, cuidadín i nada, pues ens vem anar a viure junts i el meu pare pues mira tragó. Osea, en un principi jo li vaig dir que m'anava a viure sola, ma mare li va dir 'la nena se'n va anar a viure sola perquè vol mirar si és autosuficient', i el meu pare diu 'sí' (en to d'incredulitat), el meu pare siempre hace muy bien el papel de idiota, diu 'sí, sí, vale'. Però ja ho sabia. (...) Si s'estrella que s'estrelli.¹⁸¹

D'aquesta manera, quan es tenia coneixement del que estava fent el fill o la filla, es podia passar ràpidament a la crítica constant de la situació i a la insistència per casar-se. Aquestes reaccions dels progenitors generaven malestar entre la parella i també amb els pares o sogres, fent que sovint o bé s'acabés assumint i acceptant la situació o bé s'evités el contacte amb aquells parents que provoquen situacions d'incomoditat, com mostren els nostres informants.

¹⁷⁷ Lidia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1

¹⁷⁸ Paula, dona, 49 anys, Barcelona, A1, (25TES2000), grup A1

¹⁷⁹ Maria, dona, 28 anys, Barcelona, (406NF1998), grup A1

¹⁸⁰ Jordi, home, 46 anys, Sant Cugat, (604NF1998), grup A1

¹⁸¹ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

Sempre que fas un pas d'aquests hi ha una petita crisi, però no. Sempre hem estat bastant ben acceptats... (Benet)¹⁸²

Según mis padres desde luego, la situación esta no es normal, es indecente, ¡ para que te enteres, es indecente! (...) hombre, por supuesto, a mi no me dicen nada por prudencia, supongo, yo creo que también su madre no..... no debe estar demasiado contenta, a ella le haría ilusión tener una familia normal, que su hijo tuviese una vida, una mujer, supongo que normal entre comillas. (Juana)¹⁸³

Un poco tenían miedo de qué iban a decir (...) los vecinos me conocían de toda la vida y qué vergüenza que yo voy a estar de esa manera no? (Judith)¹⁸⁴

Aquesta darrera informant, la Judith, ens mostra un cas extrem en què fins i tot ella anava a passar temporades a casa els seus pares per calmar la situació que generava la convivència en parella. Aquesta negació pot estar vinculada a les creences religioses de la família que provoquen de manera més explícita el rebuig de la situació amb arguments encara més elaborats, com és el cas de la Mariona, la Isabel o la Roser:

La seva mare venia i ens muntava uns números, que estàvem visquent en pecat... El primer any que vaig marxar de casa hi havia molts morros per part de la mare, em tancava la porta, no em deixava entrar a casa i tal. (Mariona)¹⁸⁵

I que l'Elena (una neboda) no la tinguin batejada és un sacrilegio. (Isabel)¹⁸⁶

De tant en tant (sa mare li diu) "m'emporto les criatures a Montserrat i les batejo" i jo "emporta-te-les, m'és igual!". (Roser)¹⁸⁷

Malgrat això, aquestes no acostumen a ser raons suficientment de pes com per canviar la forma de convivència de la parella, perquè com ja hem anat exposant, en la majoria d'entrevistes els pares i mares respecten la decisió dels fills i entenen que és personal i privada, on no hi poden interferir els altres parents. Així ho expressen la Maria i la Juana.

Yo supongo que me dejaría de hablar una semana pero... mi madre me quiera, claro, y todo se arregla. (Maria)¹⁸⁸

¹⁸² Benet, home 43 anys, Barcelona, (514NF1998), grup A1

¹⁸³ Juana, dona, 28 anys, Barcelona, (408NF1998), grup A1

¹⁸⁴ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (403NF1998), grup A1

¹⁸⁵ Mariona, dona, 44 anys, Barcelona, (6TES2000), grup A1

¹⁸⁶ Isabel, dona 33 anys, Hospitalet de Llobregat, (14TES2000), grup A1

¹⁸⁷ Roser, dona, 41 anys, Barcelona, (24TES2000), grup A1

¹⁸⁸ Maria, dona, 28 anys, Barcelona, (406NF1998), grup A1

Tampoco no les he dejado mucha opción, pobres, no les dejo opción de decir me gusta o nome gusta. (...) Ella lo vive mal porque piensa que ella es de un pueblo, de una aldea de alta montaña, su hermano es un cura misionero, de toda la vida es una familia católica apostólica, romana, de toda la vida y lo vive mal, lo que pasa es que creo que lo va aceptando; ve que tampoco hago nada malo (...) y que soy feliz así, y quieras o no, eso también debe prevalecer, que me quiera como nieta a que lo que diga la gente. (Juana)¹⁸⁹

La percepció de la generació d'avis també resulta interessant, donat que a les entrevistes trobem aquells que encara contemplen les pautes tradicionals, pels quals el fet que els seus néts no es casin representa un gran disgust familiar per ells; i per altra banda hi ha avis que reaccionen de manera molt positiva davant la convivència sense matrimoni, perquè entenen que els temps canvien i la tria dels néts respon a una transformació social més. Trobem així l'actitud respectuosa de l'àvia de la Montse, el secretisme de la Maria Lídia o la indiferència de l'avia de la Lídia.

Potser va ser un petit disgust per la meva àvia i la meva mare no va dir res però li hagués agradat que em casés. Però...però tampoc no em van voler inflar el cap que em casés ni res. Bé, la seva opinió que els agradava que em casés però tampoc cap pega en això. (Montse)¹⁹⁰

Siempre lo ocultamos y mi abuela nunca supo que yo estaba viviendo con ese chico. (Maria Lídia)¹⁹¹

Oye, no sé si te has fijado, pero este es mi compañero" va dir una néta a una avia que ignorava a la seva parella des de feia tres anys. (Lidia)¹⁹²

Alguns avis inclús van acceptar millor la cohabitació dels néts que els propis pares. Ja ho deia Chalvon-Demersay (1983) en el seu treball sobre cohabitació a França, que els avis es regien pel principi clàssic de les generacions alternades, pel que podien adoptar posicions més comprensives en trobar-se menys implicats afectivament. Això feia que adquirissin una doble distància, espacial i temporal. Com dèiem, hem de tenir en compte que les persones grans han vist un canvi social brutal al llarg de la seva vida i poden integrar potser amb major facilitat la cohabitació dels seus néts dins aquestes

¹⁸⁹ Juana, dona, 28 anys, Barcelona, (408NF1998), grup A1

¹⁹⁰ Montse, dona, 29 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1

¹⁹¹ Maria Lídia, dona, 29 anys, Barcelona, (108NF1998), grup A1

¹⁹² Lídia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1

transformacions. D'altra banda també podem considerar el fet que ells ja van passar per la boda dels seus fills, on l'element ritual i el protagonisme com a pare o mare del nuvi/a és molt més marcat, per tant tampoc els importaria tant no passar per la boda dels seus néts. Ells ja no tenen cap paper protagonista en aquest esdeveniment ni els suposa un ritus de pas en cap moment, per això pot resultar més frustrant pels pares que pels avis el fet de no celebrar una boda. La Sònia posa de manifest la reacció tan diferent dels pares i avis quan diu "clar perquè la meua mare una mica feia servir l'argument de: pobres avis quin disgust de que no us caseu! I quan van veure que els avis... és van quedar sense arguments i ja està" ¹⁹³. L'àvia de l'Àurea quan estava embarassada va dir "l'lastima que no estiguin casats" ¹⁹⁴, ho acceptava encara que no estigués d'acord. Finalment la Lúdia comenta que el gran dubte que tenia era comunicar-li el fet a l'àvia: "más que nada era de cara a la família: ¿cómo se lo explicarían a la abuela?"¹⁹⁵, pensant que la seva percepció seria més aviat negativa.

Un altre element que té un cert pes per l'acceptació de la convivència fora del matrimoni en les nostres entrevistes és l'existència de casos anteriors a la família de cohabitació o de separacions, especialment entre les entrevistes realitzades en la primera fase (A). No és el mateix quan d'altres germans o parents propers ja ho han fet abans o quan ja s'han casat i separat i no volen repetir l'experiència, si més no inicialment. Això ajuda a donar-li quotidianitat a la situació davant els pares i adoptar una actitud de precaució. Ser el primer en fer-ho en la fase A de la recerca podia ser més dur perquè l'entorn havia d'acceptar l'inesperat, allò que de vegades anava en contra de la pròpia idea de crear una família. Així, la Montse deia que:

A casa d'ell potser estan més curats espants perquè...ja hi han altres germans que han anat a viure junts abans que nosaltres. I a casa meua, doncs...hi ha una germana casada, i la primera com si diguessin que feia això era jo. (Montse)¹⁹⁶

I en el mateix sentit s'expressen el Benet i la Marta:

¹⁹³ Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1

¹⁹⁴ Àurea, dona 34 anys, Barcelona, (9TES2000), grup A1

¹⁹⁵ Lúdia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1

¹⁹⁶ Montse, dona, 29 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1

Però un cop em separés tant els feia que em casés un altre cop com que no. (...) aleshores ja no em van pressionar perquè em tornés a casar. Perquè com que ells són cristians el fet d'un segon matrimoni no hauria sigut per ells res vàlid. (Benet)¹⁹⁷

Jo venia d'una etapa una mica traumàtica i ma mare pues clar, patia una mica per la meva reacció, per si la cosa, no funcionés la relació amb el Jordi, però reconec que al cap de molt poc, precisament la meva mare i el Jordi van congeniar molt ràpidament, (...) ma mare sempre ha valorat moltíssim això de que estigués tant per mi o que sempre pensa en mi, sense ser empalagós(...) i ara ja veuen que, tots podem partir peres, però que lo que no sabien si tiraria endavant, pues de moment... (Marta)¹⁹⁸

Veiem entre els informants que no casar-se s'entén com una decisió de la parella on els pares no haurien d'opinar, com ja hem explicat al capítol anterior. A la realitat, però, alguns d'ells poden condicionar en la decisió, especialment els més propers (pares i avis), encara que també ho pot fer la família més llunyana. Tot plegat podrà provocar, com hem vist, reaccions diverses que poden anar des del secretisme més estricte a l'exhibició pública de la convivència. En tot cas la boda és allò que algunes famílies deixen com l'assumpte pendent, latent en silenci, esperant que en un moment donat es celebri. Entre els informants del grup A2, com hem vist, trobem alguns dels informants que als pares els hauria agradat que es casessin; en les entrevistes del grup B2 ja no es manifesta tant aquest fet, només es fa palès l'intent de participació dels pares quan s'organitza el casament posterior però no en el període previ de convivència.

Així, la Marina afirmava que "tenim molt clar que a tothom els hi hauria fet gràcia que ens haguéssim casat"¹⁹⁹, mentre que l'Aurora insistia en què els comentaris són habituals dient-los que "sempre hi ha el comentari aquell "bueno, vosaltres no heu fet lo normal", no?"²⁰⁰. Per la Glòria es vivia amb una certa acceptació, però continuava veient-se com a quelcom no absolutament acceptable o desitjable: "No mal vist, però sempre hi ha allò que no t'has casat. La gent gran sobretot no? Sempre és una cosa que està poc definida (...) llavors sempre queda algo flotant a l'aire"²⁰¹.

¹⁹⁷ Benet, home 43 anys, Barcelona, (514NF1998), grup A1

¹⁹⁸ Marta, dona, 30 anys, Cerdanyola del Vallès, (10TES2000), grup A1

¹⁹⁹ Marina, dona 27 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2

²⁰⁰ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

²⁰¹ Glòria, dona 35 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

b. “Se’ls ha guanyat molt bé”. Posar-se els sogres a la butxaca

En les nostres entrevistes, un dels factors més importants perquè aquesta acceptació i reconeixement es doni respon a la manera com és valorada la parella del fill. Si la persona que conviu amb el fill entra amb bon peu dins la família, sap com tractar i agradar als sogres, aquesta serà incorporada en la dinàmica familiar molt més fàcilment que si es percep que es tracta d’una persona que no agrada o que pot generar certes problemàtiques. En aquest darrer cas inclús la cohabitació podria ser vista com un avantatge perquè facilitaria la separació de la parella en cas que es donés una ruptura.

Alguns dels nostres informants manifestaven en la fase A de la recerca com les seves parelles havien sabut treballar les relacions amb els sogres i se’ls havien “posat a la butxaca” generant una sensació de tranquil·litat davant la situació d’incertesa que podia provocar la cohabitació, tal com diuen alguns dels nostres informants:

Ella: I ja et dic, no, no em van posar cap pega, perquè se’ls ha guanyat molt bé.

Ell: (...) la meva mare bueno, va veure que em vaig separar i de fet per ella l'important no és el fet de que ara torni a estar casat o no torni a estar casat sinó el fet de que el nen estigui ja amb companyia (...) I a més la van conèixer, també els hi va caure molt bé i van veure que havia encertat i llavors, vull dir, no hi ha hagut, en aquest sentit no hi ha hagut cap problema. (Meritxell i Maurici)²⁰²

De hecho los conocí hace muy poco y todo lo contrario, me recibieron de una manera muy afectuosa, se han quedado tranquilos de que su hija estaba con un buen chaval. (Esteve)²⁰³

Que sigui lo que sigui, mentres sigui bona persona. (Andrea)²⁰⁴

En les situacions que, com dèiem, es perceben més problemàtiques des de fora, s’accepta millor la cohabitació com a mesura de precaució. És el cas de la Maria Lúcia o la Paquita que tenien una relació amb una persona estrangera:

De todas maneras en un principio sí que su ideal había sido que yo me fuera de casa cuando me casara. Lo que pasa es que(...) también veían que en esos momentos un poco intentar inculcarme que me casara era un poco absurdo porque yo no... mir relación con ese chico había sido muy a distancia no? Y entendían que no podían forzar ahí una boda con una persona que no sabíamos si se adaptaría al país, no

²⁰² Meritxell i Maurici, dona 35 anys i home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1 i A1

²⁰³ Esteve, home, 35 anys, Barcelona, (801NF1998), grup A1

²⁰⁴ Andrea, dona 25 anys, Barcelona, (21TES2000), grup A2

sabíamos si encontraría trabajo, si podría haber una estabilidad. Y entonces lo aceptaron muy bien. (Maria Lúdia)²⁰⁵

Que me fuera a vivir conél, no me dijeron nada, cuando me casé mi madre me dijo que pa qué me casaba, que lo veía una tontería. (...) también porque era argentino, eh? Todo hay que decirlo. (Paquita)²⁰⁶

Així doncs, facilitar la relació amb els sogres ajuda clarament a donar una sensació d'estabilitat que ha permès que les incerteses de la cohabitació se superin, i que aquesta s'estableixi i s'estengui entre les famílies entrevistades amb una major naturalitat i sense generar massa conflictes. Aquest fet és especialment patent entre els informants de la primera fase A, en què la cohabitació requeria de més explicacions vers la família que en la darrera fase B.

4.1.2. "Un sogre és un sogre". Terminologia amb els parents afins

La terminologia ha estat un dels camps preferents de l'estudi de l'antropologia del parentiu, que ens permet reconèixer les relacions ocultes del parentiu i veure com les persones ordenen i classifiquen aquestes relacions. Ha ajudat a establir un criteri de classificació dels individus en grups de parents ben definits. En aquest sentit la terminologia mostra de manera externa el sistema de relacions socials que es troba de manera intrínseca. Ho fa a través del vocabulari que s'utilitza per referir-se a aquestes persones identificades com a parents. D'aquesta manera es situa aquell individu en un espai genealògic i social del qual es derivaran actituds, comportaments, pràctiques, sentiments, drets i deures, etc.²⁰⁷

Nombrar es dotar de identidad a una persona, ubicarla en el sistema de representación de nuestros parientes, los que son y los que no son de los "nuestros". Los referentes que dotan de significado a los términos de parentesco son las

²⁰⁵ Maria Lúdia, dona, 29 anys, Barcelona, (108NF1998), grup A1

²⁰⁶ Paquita, dona, 32 anys, Barcelona, (26TES2000), grup A1

²⁰⁷ Tal com diuen Moncó i Rivas (2007), nombrar és assignar i reconèixer una posició i un rol determinats a aquella persona de qui parlem (terme de referència) i/o a la que ens dirigim (terme d'apel·lació).

categorías y grupos de parentesco que predominan en una sociedad dada. (Moncó i Rivas, 2007:1).

En el cas de les parelles de fet, l'anàlisi de les terminologies ens permetrà veure i entendre aquestes relacions ocultes, aquest espai genealògic on s'ubiquen, com es classifiquen i inventen els parents a través d'uns termes que han de ser repensats i escollits en cada situació. A quina lògica responen? Per què s'utilitzen uns termes o uns altres?

Els conceptes que s'utilitzen per a referir-se als parents afins entre les persones entrevistades fa un gir important respecte als utilitzats per la parella. Aquestes evidenciaven certes dificultats entre els informants per trobar-ne un que reunís les condicions òptimes, no hi havia un terme concret per la cohabitació i els equivalents per al matrimoni tampoc es veien del tot escaients. En canvi quan parlem de la terminologia cap als parents afins, trobem menys problemes per escollir els més habituals també entre els casats. En aquest sentit Cadoret (2012) ja ho posava de manifest per a les parelles homoparentals, que recorren a les eines de designació familiar que els ofereix la pròpia societat. Així doncs, és habitual trobar l'ús dels termes com ara sogres, cunyats, nebots, etc. Tal com diu alleugerida la Margarita "amb això no hi ha problema".²⁰⁸

Encara que parlar dels sogres, i especialment de la sogra, pugui tenir connotacions negatives que no podem oblidar pel rol que representen, i que algunes de les persones entrevistades rebutgen aquesta terminologia precisament perquè no els agraden aquestes connotacions, utilitzar la terminologia habitual pels parents afins és el més freqüent entre totes les entrevistes, sigui quina sigui la fase de la recerca o la generació. Són termes fàcils, coneguts, que no requereixen explicacions. Així doncs, amb els parents afins sembla que no cal donar detalls ni establir diferències, cosa que sí passava quan es parla de la parella. L'Albert diu fent broma que un dels avantatges de no estar casats és la de no tenir sogres²⁰⁹.

²⁰⁸ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2.

²⁰⁹ Albert, home 34 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

Els termes en aquests casos no acostumen a representar un problema important ni impliquen l'ús de conceptes ambigus, perquè els informants tenen molt assumit quin és el paper d'aquests parents afins, ho mostren aquests informants amb els seus comentaris:

Els meus sogres sempre han sigut els meus sogres. Des de que ens vam posar a viure junts són els meus sogres. (Laura)²¹⁰

Per mi la meva cunyada és la meva cunyada. Ara la cunyada tindrà un fill i aquest serà el nebot. (Andrea)²¹¹

Quan es va morir el seu pare, ja parlava que s'havia mort el meu sogre. Era evident perquè, està claríssim que un sogre és un sogre. (Maurici)²¹²

Veiem que aquests termes responen a les pautes que la societat té assumides pels matrimonis i resulten una bona solució, són un bon comodí. Però malgrat que sigui així, en el cas que no es vulguin utilitzar, es pot recórrer a aquelles expressions més descriptives com ara "la germana del meu marit" o "el pare del Joan", que defineixen de manera més complexa i llarga la relació exacta de parentiu. Resulta ser una bona opció per aquells que rebutgen els conceptes anteriors o que els fan sentir incòmodes, actitud més pròpia de la primera generació que volia trencar de manera més explícita amb les relacions assumides a partir de la institució matrimonial.

Si ho mirem des de l'altra perspectiva, la dels pares de les parelles entrevistades, sorgeixen dubtes interessants que generen explicacions enrevessades o terminologies inadequades des de la perspectiva dels seus fills. La incertesa de no saber com explicar la relació dels seus fills als altres i no conèixer una opció terminològica sòlida genera situacions complexes quan s'ha de parlar de la parella del fill o filla. Precisament alguns d'ells parlen de "la parella de la meva filla", "la companya del meu fill", "la noia que viu amb ell", etc. sense aplicar un terme concret davant la inseguretats que els genera la situació. Molts dels pares i mares recorren a termes que tampoc acaben de definir bé la parella, però que són d'ús habitual en el llenguatge quotidià. L'ús de segons quins termes provoquen una major o menor aprovació per part dels seus fills. Vegem-ne alguns exemples de les nostres entrevistes:

²¹⁰ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

²¹¹ Andrea, dona, 27 anys, Premià de Mar, (411NF1998), grup A2

²¹² Maurici, home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1

(...) novio no els hi agrada a casa. (...) però company no, segur que no. Això, i novio, gairebé diria que no. És el noi amb qui està l'Arian... (Arian)²¹³
 De fet la gent deia el Pere de la Carme. (Carme)²¹⁴
 L'àvia d'ella feia tota l'explicació "el novio que ara viuen junts...". (Iolanda)²¹⁵
 El problema se'l trobaven els meus sogres. Els deien "aquella qui és?" i deien la, eh... la Laura! Però eren els pares que no saben com anomenar la parella. (Elisa)²¹⁶

L'ús de la terminologia no és casual i com veiem té repercussions importants en com es construeix i evidencia davant tercers la relació de parella. La Roser diu fent broma que creu que tenen el "títol" oficial i que els sogres els anomenen "gendre" i "jove"²¹⁷. En el cas de la Judith trobem que la seva sogra parla d'ella com l'"amiga del seu fill", cosa que l'ofèn profundament i ho troba despectiu perquè ella no es considera només una amiga, sinó que hi té una relació de parella que va més enllà de l'amistat.

Su madre me llegó a presentar como la amiga (...) Esto es muy despectivo (...) cuando llevabas quizás 5 o 6 años o 7 años incluso viviendo juntos que te presenten como la amiga, es muy despectivo, es en cierta manera como presentarte como la flaca...sí, te sienta realmente muy mal, incluso a veces tan solo te presentaba, incluso te ignoraba y no te presentaba.²¹⁸

En ocasions el fet de no utilitzar alguns dels termes habituals està fet justament amb tota la intenció per no acabar de reconèixer la relació per part dels pares, com és el cas que expliquen la Margarita del seu pare i el Jordi de la seva sogra.

Un altre pare que no accepta la cohabitació de la seva filla, no utilitza el terme "yerno" per parlar d'ell, en canvi la mare, que sí l'accepta, sí que ho fa. (Margarita)²¹⁹
 La teva mare (no deia "gendre") perquè és molt punyetera, la teva mare ho feia amb mala llet. (Jordi)²²⁰

Un cas que mereix la nostra atenció és el de la Rosa, que té una filla petita amb la seva parella. La mare d'ella prové d'un poble de Soria, encara que viu amb el seu marit a Barcelona. Acostumen a passar algunes setmanes d'agost al poble, la parella i els pares

²¹³ Arian, dona 28 anys, Barcelona, (5TES2000), grup A2

²¹⁴ Carme, dona, 54 anys, Barcelona (7TES2000), grup A1

²¹⁵ Iolanda, dona 31 anys, Barcelona, (22TES2000), grup A1

²¹⁶ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

²¹⁷ Roser, dona, 41 anys, Barcelona, (24TES2000), grup A1

²¹⁸ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (403NF1998), grup A1

²¹⁹ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

²²⁰ Jordi, home 28 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2

d'ella, juntament amb alguna germana d'ella i els seus fills. La mare d'ella, una vegada que els va voler presentar a alguna persona del poble, va dir "mi hija y su compañero", cosa que va provocar la vergonya de la informant perquè li semblava que eren companys de sindicats o de comissions obreres. Ella pensa que per la seva mare aquella era una situació molt violenta "perquè no sabia (què dir), no era natural", la dona intentava ser natural però no li sortia, per això ho va expressar d'aquella manera. De fet, pensa que la seva mare ho va fer perquè tothom veiés que no se n'amagava, que ho feia explícit expressament. La informant també pensa que la seva àvia i el seu avi matern van assumir millor, amb més naturalitat, la cohabitació que els seus propis pares. El seu avi deia al seu pare "yerno" i a la seva parella i el marit de la seva germana "yernecillos"²²¹. En una conversa informal que vam tenir una vegada, un home²²² explicava que ell s'autoanomenava "compasuegro", perquè el seu fill vivia amb una noia i entre ells es feien dir "companys" per la qual cosa ell mateix es va inventar el seu propi terme.

Està clar que el concepte de novio/a evidencia una menor estabilitat o solidesa de la parella, cosa que als informants pot no agradar gens. Però també trobem el cas contrari, en què la parella fa referència a l'altre d'una forma que no agrada gens al pare o la mare precisament perquè dóna la sensació de ser una relació poc consolidada als ulls dels familiars, com el cas de la Margarita.

A mi no me sale, (...) No sé, és una cosa que me suena como muy duro, no? (...) una vegada vaig dir 'és per anar amb el meu chaval' (riem), ma mare diu 'nena, pots dir-li de moltes maneres, però no chaval', (...) dic 'no, amb el meu company i tal', i ma mare 'que pasa? Es que es un amigo del cole?', (...) I a ell també li passa lo mateix, quan a vegades te quiere presentar dice 'Sandra...' i llavors la penya ya sale i diu 'bueno, tu mujer', i el pavo diu, bueno, mi mujer, vale, sí.²²³

Una vegada més veiem com la terminologia utilitzada no s'utilitza en va, tant si són iguals o similars a les del matrimoni com si no. D'alguna manera ens ajuda a entendre millor la percepció dels parents envers la relació de parella cohabitant i el seu nivell d'inclusió en l'entorn familiar. En tot cas es veu clarament com la direcció envers la qual

²²¹ Rosa, dona 35 anys, Barcelona, (13TES2000), grup A1

²²² Home d'uns 60 anys amb residència a Madrid.

²²³ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

es dirigeix fa que existeixi o no la problemàtica terminològica. La parella no té problemes de referència envers als parents afins (parlen del sogre, la cunyada, els nebots, etc.), mentre que els afins sí que ens tenen per referir-se a les parelles dels fills. Així doncs, en els casos en què la cohabitació es troba més acceptada, els afins parlen dels marits o les dones dels fills, dels gendres i les joves, sense fer diferències amb la terminologia tradicional. Però també podem trobar casos en què la cohabitació costa més d'assumir o genera una sensació d'incertesa fent que es recorri a l'ús de termes alternatius: novio, novia, amic, etc. Hem de subratllar que aquesta poca acceptació en alguns casos de la relació de parella, lligada a l'ús de terminologies que no són les habituals, és més pròpia de les parelles de la primera fase de la recerca (grup A1 i A2) que de les de la fase B, per la mateixa raó que explicàvem sobre l'acceptació de la cohabitació per part de les famílies, que és major quant més recent és l'entrevista.

4.1.3. “O sea es su familia, es la mía...”. Sociabilitat familiar

Si bé és cert que els factors que intervenen en les relacions amb els parents són molt diversos (vincles econòmics, proximitat geogràfica, vincle genealògic, connectivitat en la xarxa de parentiu, status social, etc.) i aquests poden oferir múltiples formes de relacions (Bott, 1990) no podem oblidar que existeixen pautes i que la variabilitat en l'elecció no és aleatòria ni impossible de predir. D'alguna manera se segueixen unes maneres de relacionar-se que estan socialment establertes i consensuades en l'imaginari cultural.

Entre les parelles entrevistades hem pogut veure que la sociabilitat amb les famílies s'aproxima en gran mesura a la de qualsevol parella casada: visites conjuntes als pares i sogres, dinars freqüents, intercanvi de regals, etc. Així doncs, podem dir que, a grans trets, les parelles cohabitants no tenen una activitat quotidiana específica ni diferenciada de la resta de parelles, cosa que de ben segur ajuda a la seva acceptació social. L'Abril i la Sònia són un bon exemple, perceben la seva relació i el seu comportament dins de la norma socialment establerta.

Yo creo, que no estamos casados pero desde luego no estamos fuera de la norma, porque hacemos cosas, o sea, nos relacionamos con nuestra familia, pues igual que lo

veníamos haciendo hasta ahora, hacemos cosas que... realmente si tú nos ves por aquí, pues nadie diría que no tenemos un papel firmado. (Abril)²²⁴
Sí, de hecho la forma como nos hemos relacionado con los suegros es como si estuviéramos casados. (Sònia)²²⁵

Els informants no només no evidencien grans diferències a nivell pràctic (visites, celebracions, trobades, trucades...) sinó que reconeixen el paper bàsic i primordial que ocupa la relació amb la família en la seva vida quotidiana. Nombrosos treballs han mostrat com les dones són les que concentren i mantenen les relacions entre els parents, com la base de la sociabilitat i la solidaritat (Bott, 1990; Firth et al., 1969; Roigé, 1998). En aquest sentit les diferències de gènere també es fan evident en l'àmbit familiar mostrant com les dones són més dependents en aquest sentit del contacte i l'estabilitat en les relacions amb la resta de parents, cosa que fa explícita la Paula quan diu "Para mí, si mi familia no funciona, yo no funciono, es prioritario, y en este sentido él lo respeta"²²⁶. En aquest sentit, per alguns dels nostres informants, la família expressa i representa una relació d'incondicionalitat, que conviu amb d'altres formes de relació més escollides, però també més insegures o variables, com les amistats. Aquestes idees formen part de l'imaginari col·lectiu per sobre de l'estat civil de les parelles, com ens comenta la Laura²²⁷ dient "la família sempre hi és, absolutament sempre, plogui, nevi, troni, vagi bé o no vagi bé. (...) La família no es tria, els amics sí. La família és una pinya", o la Susana quan diu "és la meva germana i jo sé que sempre la tindrè al meu costat"²²⁸.

Però tal com ja hem anat mostrant en anteriors apartats de la recerca, la cohabitació possibilita unes pautes de comportament més flexibles, una presa de decisions entorn la vida en comú més lenta, afavorint una relaxació en els canvis immediats de la vida conjugal. Així, les relacions amb els parents afins resulten optatives entre les parelles de fet, o els fan sentir menys responsables, donat que tenen més llibertat que les casades, que adopten més obligacions socials i familiars predeterminades socialment (Alberdi, 1999; Hogerbrugge i Dykstra, 2009). Un exemple d'això pot ser el fet de mantenir la

²²⁴ Abril, dona, 31 anys, Hospitalet de Llobregat, (404NF1998), grup A1

²²⁵ Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1

²²⁶ Paula, dona, 49 anys, Barcelona, A1, (25TES2000), grup A1

²²⁷ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

²²⁸ Susana, dona 38 anys, Barcelona, (20TES2000), grup A1

relació amb els parents mitjançant visites per separat a les famílies respectives, tal com ens explica l'Abril:

No es absolutamente necesario que vayamos a ver la familia y tengamos que estar los dos. Lo llevamos bastante separado, ¿no? O sea es su familia, es la mía... lo que pasa que sí que es verdad que mi madre es más dada, pues a invitarnos y no sé qué, y... (Abril)²²⁹

D'aquesta manera la coneixença entre parents afins es pot produir més poc a poc, lentament, generant en alguns casos la incertesa de no saber quan es podran trobar si no hi ha cap esdeveniment ritual o festiu compartit que ajunti les dues famílies. Tornant a les diferències de gènere, trobem casos en què inclús les dones i els homes van a ritmes diferents, essent més perdurable la situació en el temps pel cas dels homes. El coneixement amb la resta de familiars també pot trigar inclús després de portar temps convivint, com és el cas de la Margarita que diu que "les mares es van conèixer primer, quan feia un any que sortien, i els pares després de quatre anys"²³⁰.

El fet de no trobar un moment per realitzar les coneixences que habitualment una boda facilita, genera que s'hagin de trobar o buscar esdeveniments que permetin la trobada familiar, perquè allargar massa aquest fet pot provocar neguit per part de la parella i inclús dels pares. A la Isabel li preocupa que els germans respectius no es coneguin, aquest fet li dóna una sensació de desarrelament familiar. Fa evident que en aquestes circumstàncies cal forçar d'alguna manera la trobada per facilitar la relació entre els membres afins de la família.

(D'aquí uns mesos es faran parella de fet i faran un dinar amb pares i germans) perquè els germans no es coneixen. O sigui, només es coneixen els seus pares i els meus pares, llavors feia una mica de...(...) i als germans els invitarem a tots i que es coneguin, perquè a mi lo que se'm fa, lo que poder porto, no pitjor, però que no m'agrada d'això és que no es coneix (...) a mi em sembla tot com molt desarrelat. I llavors també em dóna impressió de que un día coge la puerta y te vas, vull dir... Però si ens haguéssim casat segur que ens haguéssim conegut tots. (Isabel)²³¹

²²⁹ Abril, dona, 31 anys, Hospitalet de Llobregat, (404NF1998), grup A1

²³⁰ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

²³¹ Isabel, dona 33 anys, Hospitalet de Llobregat, (14TES2000), grup A1

Entre els nostres informants, el Nadal és el moment festiu en què aquesta flexibilitat que caracteritza la cohabitació es pot fer més manifesta. Es tracta d'una de les celebracions, de vegades la única de l'any, en què la família es reuneix al complet per celebrar conjuntament cadascun dels dies més assenyalats. Davant una gran quantitat de dies festius, en els quals els parents es reuneixen al voltant d'una taula carregada d'àpats abundant i selectes, la família és exaltada; es tracta d'un ritual en què aquesta es reconeix i es consolida any rere any. Segons Caplow (1982), els regals de Nadal als EE.UU. reforcen els llaços de parentiu debilitats per la distància i per la mancança d'oportunitat pel contacte durant la resta de l'any. Així el Nadal és el mecanisme mitjançant el qual les famílies reparen l'erosió pel pas del temps i la mort, canviant la distància per la proximitat. En el cas de Catalunya trobem sis moments festius comuns a una gran part de la població: la nit de Nadal, el dia de Nadal, Sant Esteve, nit de cap d'any, primer d'any i el dia de Reis. Totes elles, excepte la nit de cap d'any se solen celebrar en família, pel que les visites a una família i a l'altra s'han de repartir entre els cònjuges. La Lidia ho posa de manifest quan diu “cada navidad hay que negociar”²³².

Encara que una parella assisteixi sempre junta a les celebracions familiars (aniversaris, dies festius...), aquestes trobades no suposen cap problema perquè no acostumen a coincidir en la data, però el Nadal és especialment problemàtic perquè es tracta d'una celebració que la majoria de cases celebren, provocant una negociació i renúncia d'assistència a alguna d'elles. Així doncs, estem parlant d'unes festes tradicionals en les quals l'assistència a la casa d'origen és obligada, i on les dates crucials són les mateixes per a tothom. No es tracta d'un aniversari o un sant, o una celebració pròpia d'una casa familiar, a la qual pot assistir la parella sense cap problema, sinó d'unes festes en les quals tothom voldria ser amb “els seus”. Aquest és el moment de fer una tria i selecció, d'optar per anar a dinar casa dels pares d'un o de l'altre, cosa que sempre comporta una mínima negociació, i en alguns casos discussió o conflicte, tal com hem vist a les entrevistes. Són en la nit de Nadal, el dia de Nadal, Sant Esteve i Reis, quan podem trobar una assistència per separat de les parelles cohabitants. Aquest és el cas d'algunes de les nostres parelles entrevistades, que davant el desig d'assistir a la seva casa d'origen

²³² Lídia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1

en aquests dies senyalats, decideixen anar cadascú a casa seva per poder seguir gaudint de la companyia dels seus familiars i evitar haver de compartir massa moments amb els afins. L'Esther ens diu que de vegades van junts i de vegades per separat, especialment és ell qui pot ser que no assisteixi a una celebració familiar d'ella. Ella diu que "a ell no li agrada massa"²³³. La Joana comenta que "per Nadal hem anat sempre per separat (...) perquè a tots dos ens agrada molt amb la nostra família"²³⁴.

En moltes de les parelles amb qui hem parlat es tria aquesta opció durant el primer any de convivència, però a partir del segon canvia i van plegats a una de les dues cases familiars, posant de manifest que el següent any canviaran la manera de fer-ho, tal com diu la Maria, l'any que ve ho faran com tothom: "el año que viene no sé, supongo que será repartido como todo el mundo"²³⁵. Altres entrevistats comenten el següent:

Menys el primer any de viure junts que potser no, que potser vem fer el Nadal cadascú a casa seva, (...) i després vem anar als respectius pobles, però el segon any sí, sí, sí, ja abans de casan-se ja ho fèiem. (Pregunta: Per què no el primer any?) Perquè tampoc era tan formal. (Laura)²³⁶

Ese es otro tema conflictivo porque incluso ahora tenemos problemas para celebrar las navidades, como los padres no se conocen, nunca hemos podido celebrar una navidades los 6 juntos. Entonces en un principio los primeros años lo que se había hecho era por navidades cada oveja en su corral. (Judith)²³⁷

La possibilitat de trencar amb les pautes socials establertes es basa en que algunes d'elles aprofiten la incertesa i la manca de normes que pressuposa la cohabitació per evitar o retardar aquesta renegociació. Si aquesta situació perdura, podria ser una font de conflictes dins la parella i fora d'aquesta, davant la possible pressió que podrien fer els seus parents més propers. En la normalització d'aquests hàbits podríem dir que l'entorn familiar hi té un pes important, donat que els pares desitgen que els seus fills mantinguin unes relacions socialment acceptades i el més pròximes possible a les que s'entenen dins el model que ells coneixen, trobem casos en què la pròpia família sanciona l'assistència

²³³ Esther, dona, 27 anys, Sitges, (709NF1998), grup A1

²³⁴ Joana, dona, 33 anys, Barcelona, (16TES2000), grup A1

²³⁵ Maria, dona, 28 anys, Barcelona, (406NF1998), grup A1

²³⁶ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

²³⁷ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (403NF1998), grup A1

separada a aquest tipus d'esdeveniments. La Margarita, el Maurici o la Judith són un bon exemple de com el seu entorn pressiona perquè vagin junts a qualsevol trobada:

Si voy yo sola a mi casa me pegan de patadas, y va el Toni a su casa y le dicen ¿dónde está al otra? (...) O vamos los dos o no va ninguno'. (Margarita)²³⁸

Hi va haver una vegada que va coincidir que jo tenia una trobada amb la meua família i la Maria una altra amb la seva, llavors ho vam fer per separat. Pero bueno, de fet va ser una mica problemàtic perquè jo vaig arribar i em van dir "però què és això, no pots venir sense la Maria", patatí, patatà, i bueno. No els hi va fer gràcia. (Maurici)²³⁹

Entonces en un principio los primeros años lo que se había hecho era por navidades cada oveja en su corral, a la seva casa, no? Entonces él estaba con sus padres y yo estaba con mis padres al principio. Después mis padres dijeron que esto no podía ser así, que por qué teníamos que estar nosotros las navidades separados... (Judith)²⁴⁰

L'actitud més freqüent per part dels pares i familiars dels entrevistats és de tractar la parella com a membres plenament reconeguts, sense diferències pel fet de no estar casats, i mantenir el mateix tipus de relació. Si la parella accepta aquest tracte, i no pretén desvincular-se completament de les seves famílies d'origen, la dinàmica familiar serà molt equivalent a la de qualsevol altra parella casada. Hem de dir, però, que entre les entrevistes de les parelles de la fase A de la recerca era més freqüent trobar situacions d'aquesta mena, en què la parella assistia per separat als esdeveniments, mentre que en les de la fase B no és tan evident. Cal afegir a tot això que quan es dona el naixement del primer fill, aquesta possibilitat d'establir alternatives en la sociabilitat es veurà com a mínim molt reduïda, si no eliminada. Els consogres s'hauran de conèixer, la sociabilitat s'incrementarà i caldrà anar plegats als llocs, junt amb la criatura que centralitzarà les atencions. Ho veurem més endavant en aquest mateix capítol.

²³⁸ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

²³⁹ Maurici, home 39 anys, Barcelona, (506NF1998), grup A1

²⁴⁰ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (403NF1998), grup A1

4.1.4. “La família són el recolzament incondicional”. Solidaritat familiar i de l’entorn en el dia a dia

El suport i les ajudes ofertes entre membres de la família en forma de béns i serveis és una de les bases de les relacions de parentiu (Firth et al., 1969; Degenne i Lebeaux, 1997; Attias-Donfut i Segalen, 1998, Segalen, 1995 i 2012a i 2012b; Roigé, 2012a). Encara que no existeixen normes definides sobre què es dona i a qui, i cada circumstància particular dona peu a un tipus d’ajuda, hi ha un conjunt d’elements més permanents que es basen en les posicions de gènere, ètnia, generació i economia individuals i que defineixen certes pautes d’actuació (Finch, 1989). Per l’autora, encara que la base de la reciprocitat sigui la correspondència en l’intercanvi, hi ha situacions molt pròpies del parentiu que mostren un desequilibri clar: en les donacions de pares a fills, els fills mai retornaran als pares el que han rebut, no poden i s’entén que hagin de fer-ho, sinó que ho faran amb la seva pròpia descendència. D’alguna manera els pares reproduïxen aquest intercanvi desigual que compensen amb la relació d’afecte dels fills envers els pares (Caplow, 1982). En aquest sentit és evident que dins la família altruisme i egoisme es difuminen (Attias-Donfut, 1998).

Segalen (1995) posava de manifest la importància de les relacions entre parents quan afirmava que les tres dimensions del parentiu modern eren la sociabilitat, el sosteniment (en direcció descendent, de la generació més gran a la més jove) i la transferència de patrimoni. D’aquesta manera les xarxes de suport mantenen una estructura de relacions que va més enllà de l’àmbit domèstic, de la casa, de la residència: “Más allá del hogar de residencia existe y perdura la familia en una red de relaciones y de afectos unida por las visitas, el teléfono, el correo, las fiestas familiares, las vacaciones, etc., en un constante intercambio de ayudas y servicios” (Alberdi, 1999:37). D’alguna manera la família es converteix en la font de recursos personals més gran que pot tenir un individu (Degenne i Lebeaux, 1997) i on la proximitat residencial ajuda encara més a que sigui així. Per Roigé (1998), l’intercanvi constant de béns i serveis mitjançant llaços de parentiu i visites, permeten constatar la necessitat de mantenir les relacions entre generacions. El mateix autor manifesta la importància de la proximitat residencial entre parents, que per una banda permet l’autonomia que la parella desitja, però per l’altra possibilita mantenir els llaços familiars i les xarxes d’assistència, de manera que es pot parlar d’una família extensiva que s’adapta al grup i al moment concrets. En la concepció més essencial de la

solidaritat familiar les parelles entrevistades no són cap excepció, la família és la base dels ajuts i de la reciprocitat per en Josep i en Joan.

Sempre quan necessites un ajut més directe o tal potser tries més de la família, no sé, la relació d'amics pues no la considerem tan important, no? (Josep)²⁴¹

Per mi és molt important la meua família. Si no els vec tampoc passa res. Saber que estan i si tinc un problema sé que m'ajudaran. (Joan)²⁴²

És clar que el parentiu esdevé l'àmbit adequat per les obligacions perquè és automàtic i irrevocable (Finch, 1989). Tal com diu Segalen, "els vincles entre les generacions es teixeixen amb ajuts i transferències en la vida quotidiana" (2012b:11). Però què passa quan les pautes que el parentiu marca no estan tan clarament definides? Quan ens trobem amb una forma de convivència que dona l'opció d'"escapar" d'elles? La cohabitació mostra com una situació nova dins l'àmbit del parentiu afavoreix certa laxitud en algunes pràctiques però incorpora també moltes de les obligacions enteses dins el donar i rebre entre parents. En les nostres entrevistes trobem casos en què els pares donen suport a la nova parella en forma de préstecs, donacions econòmiques o d'habitatge; i d'altres que no veuen tan necessària la seva aportació perquè no hi ha cap norma clara que ho defineixi o perquè la situació els genera confusió i no saben què han de fer.

El suport familiar que hem trobat en les entrevistes realitzades, ens mostra com un dels moments crucials d'ajuda a la parella quan es crea es basa en l'accés a l'habitatge. Aquesta es pot definir en forma de donacions econòmiques per la compra d'un pis o bé en la cessió d'un habitatge dels pares perquè la parella hi pugui anar a viure. A banda d'aquest fet inicial, la solidaritat es manifesta i difumina amb la sociabilitat, establint diferents ocasions de trobada familiar per ajudar-se mútuament, com ara fer cangurs dels néts, trobar-se per dinar els dies festius, o bé que les mares o pares ajudin en tasques domèstiques. Com veurem tot seguit, quan hi han néts aquestes ajudes s'intensifiquen i incrementen de manera exponencial. D'alguna manera hi ha un moment en què costa definir què és ajuda i què és relació social.

²⁴¹ Josep, home 39 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

²⁴² Joan, home 34 anys, Barcelona, (21TES2000), grup A1

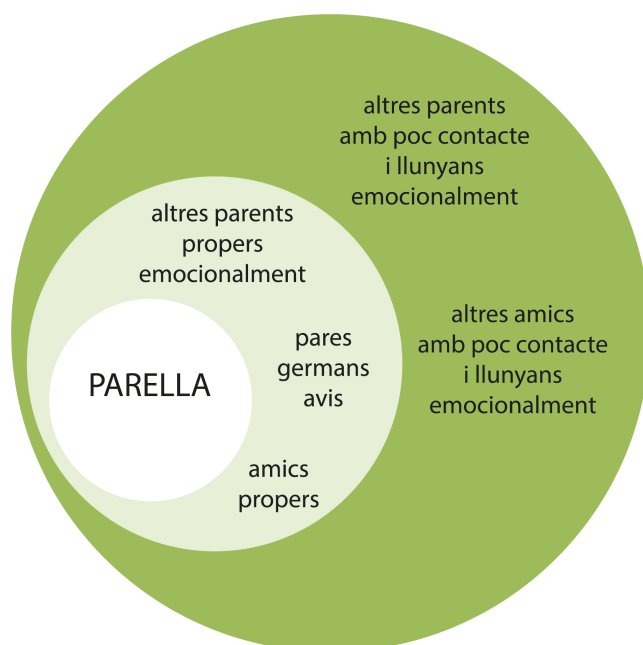
Les parelles assumeixen de manera inqüestionable aquest paper de la família com a font de recursos i de relacions intenses que tenen un paper bàsic en el funcionament de la seva vida diària, sobretot quan hi ha fills. En aquest sentit la cohabitació en la seva solidaritat més propera (amb els pares i germans) podríem dir que trenca poc les pautes establertes en altres formes de convivència més habituals, especialment en les entrevistes de la fase B en que la cohabitació ja està molt més estesa i forma part de la realitat i l'entorn social des de fa anys.

Una manera d'oferir ajuda a les parelles és fer-los regals a l'inici de la convivència en comú. Però les parelles que conviuen sense casar-se provoquen una gran incertesa al seu voltant, que una vegada més es manifesta davant la decisió de fer regals al començar a conviure. És evident que una festa o celebració comporta en nombroses ocasions l'oferiment de regals com a mostra de la solidaritat familiar i de l'entorn. En aquest sentit, malgrat que una inauguració de pis o una celebració d'inici de la convivència no tenen preestablertes necessàriament la donació de regals, al tractar-se d'un esdeveniment festiu, que implica la trobada de persones un mateix dia al voltant d'un àpat més o menys complert, els assistents es poden veure condicionats a fer algun tipus de regal. En molts casos es tracta d'objectes domèstics, que poden anar des d'un joc de tovalloles a una rentadora. El valor econòmic d'aquests regals varia depenent de qui els fa, de la seva proximitat i de la relació que manté amb la parella. En les nostres entrevistes podem definir dos grups de persones que regalen: les que ho haurien fet de totes maneres, i aquelles que només el fan si hi ha una ocasió festiva a la qual són convidades. La incertesa de la cohabitació ajuda a obviar la donació en aquestes situacions. La Laura diu amb recança que quan van anar a viure junts només un 10% de la gent els va fer regals, mentre que la resta ho van fer en el casament posterior²⁴³.

En línies generals podem dir que existeix un cercle més proper a la parella, configurat per pares, avis i germans, a més de persones considerades molt properes (algun altre parent amb qui es té una relació estreta), que són els qui habitualment els fan regals. També podem afegir dins aquest grup alguns amics més íntims. Gràficament ho podríem representar de la següent manera:

²⁴³ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

Fig 21. Parents i donació de regals



Font: elaboració pròpia

Així doncs, els parents amb els qui es té poca relació o es considera que es veuen poc a sovint i no s'hi tenen uns vincles d'especial proximitat emocional, són aquells que tenen més marge d'actuació per fer o no fer entrega d'obsequis a la parella. Els amics que es troben també en aquesta circumstància formarien també part d'aquest grup.

Deixant de banda la quantitat de regals, i centrant-nos ara en la qualitat, hem vist a les entrevistes que el tipus de regals en aquestes ocasions també es veuen afectats per la cohabitació, donat que poden ser d'un valor econòmic molt inferior al que es faria en el cas d'un casament. Entre les entrevistes hem trobat circumstàncies de tota mena, alguns que poden arribar a ser equivalents als d'una boda, com en el cas de la Rosa que diu que

els van fer regals "com si ens haguéssim casat"²⁴⁴, i d'altres més minsos com en el cas de la Margarita que manifestava que els amics els van fer petits regals quan anaven a casa seva o els donaven diners. Eren regals "més petits perquè no és lo mateix, però bueno...". En el cas de la Margarita la família del seu pare no els van regalar res perquè, com diu ella, són molt esplèndids però només quan la gent es casa, segons ella, "esperan a que te cases para hacerte los regalos"²⁴⁵.

La donació de regals es converteix així en un indicador de la manera de percebre la relació cohabitant per part del seu entorn familiar. Si aquesta és acceptada o assumida com un matrimoni o quelcom equivalent, els regals que en sorgiran en l'inici de la convivència seran similars o equivalents. Però si aquesta situació és percebuda d'una manera poc sòlida o durable, o es pensa que la forma correcta passa pel ritual matrimonial, els regals seran mínims i de valor molt inferior als d'un casament o fins i tot nuls.

Posteriorment a l'inici de la convivència hi ha dos moments que marquen una nova possibilitat per la solidaritat familiar. Es tracta de la compra d'un pis o bé del naixement del primer fill. En aquests moments la percepció d'estabilitat per part de l'entorn de la parella augmenta, fent que es pugui reiniciar la ronda de donacions per poder abastir el pis o bé les necessitats del nadó. En algunes entrevistes trobem casos en què els parents els van ajudar econòmicament quan van passar del pis de lloguer al de compra, en el cas de la Mireia²⁴⁶ els seus pares els van regalar electrodomèstics per la casa quan van començar a conviure, però els pares d'ell no els van fer cap regal fins que va néixer la néta. En l'entrevista de la Laura i el Roger ens comentaven que quan van fer la celebració de naixement del fill els van fer regals i que probablement "es devien veure obligats"²⁴⁷, cosa que fa patent una major obligació en el moment del naixement del fill que en el de l'inici de la convivència.

²⁴⁴ Rosa, dona 35 anys, Barcelona, (13TES2000), grup A1

²⁴⁵ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

²⁴⁶ Mireia, dona, 32 anys, Barcelona, (509NF1998), grup A1

²⁴⁷ Laura i Roger, dona 32 anys i home 35 anys, (511NF1998), grup A1 i A1

D'acord amb aquest funcionament de les donacions i els regals en la cohabitació, es desenvolupa un discurs interessant sobre el caràcter voluntari de la donació per sobre la possible obligació que correspon a altres rituals més institucionalitzats, com el de les bodes. Així doncs, els regals fets als cohabitants es poden percebre com a donacions lliures del compromís que sovint comporten, de manera que es valoren molt més perquè s'interpreta que es fan per pròpia voluntat i no per una obligació social. Tal com diu la Margarita, provenen d'aquella gent "que realment vulgui donar-te algo", es fa "sense buscar res a canvi"²⁴⁸.

En general podem dir que les xarxes de solidaritat familiar son la base pel funcionament de les relacions de parentiu en la nostra societat. Tal com va dir Lévi-Strauss (1974), hi ha molt més en l'intercanvi en sí que en les coses intercanviades. Veiem com entre les parelles cohabitants aquests lligams a partir del que es dóna i es rep es manté, encara que amb lleugeres modificacions del joc. En aquesta qüestió les fases de la recerca així com les generacions no mostren grans diferències, només podem veure que entre les parelles entrevistades en la fase B els regals es redueixen especialment en els casos de les celebracions reduïdes o mínimes que algunes duen a terme. Ho veurem en el capítol cinc sobre l'estudi dels rituals.

4.2. Tenir fills en la cohabitació

Els paper dels fills en l'entorn de parella i familiar ha sofert uns canvis molt importants en el darrer segle: han passat de ser un valor productiu pel seu treball a un valor exclusivament afectiu, s'ha passat de ser un individu que es socialitzava amb un grup social ampli (parentela extensa, veïns, grups d'edat) a la socialització exclusiva dels seus pares (Segalen, 2010). Tenir un fill es planteja avui dia com un fet amb fortes repercussions sobre la vida de la parella en múltiples sentits: repercuteix en la pròpia parella i les seves dinàmiques, pot afectar en la seva autopercepció, i inclús en la del seu entorn. Es pot percebre la pròpia unió com a més estable i es parla d'un projecte comú a

²⁴⁸ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

llarg termini, sorgeix la idea de responsabilitat envers l'infant, es creen nous llaços amb els parents respectius o bé es reforcen degut a que augmenten o es fan més freqüents les visites i els ajuts de diferents tipus (econòmics i de serveis), especialment per part dels avis. Es recreen personatges com el dels padrins simbòlics de la criatura; es produeixen canvis en l'espai físic de l'habitatge o inclús un canvi d'aquesta i el temps de lleure disponible de la parella es veu modificat. De fet la transició a la paternitat ve després d'unes etapes considerades habituals o normals, però on la seqüència dels fets pot variar, deixant que els fills apareguin en qualsevol moment de la seqüència (cohabitació, fi d'estudis, compra del pis, casament...) (Lemieux, 2008).

Donat que tenir fills té implicacions importants en la vida de parella, i especialment en el pla personal i professional de la dona, és comprensible que tenir-los s'hagi convertit en quelcom molt planificat (Alberdi et al., 2000). Per Giddens (1992) l'accés a la paternitat és menys institucionalitzat com a conseqüència de la individualització i les bases de l'autonomia en el control del cicle de vida personal i de parella. Així cada parella haurà de decidir en comú quin camí cal seguir en aquest procés sense deixar intervenir elements externs. En una línia similar Bestard (2012) diu que el desig de tenir fills s'ha individualitzat, no segueix les pautes dels imperatius de l'estructura familiar. Així doncs, segons l'autor, els canvis familiars han generat modificacions en relació amb la descendència. D'acord amb Segalen, les relacions de filiació es mantenen per sobre de tot malgrat els canvis esdevinguts en el parentiu: "La família, encarnada en el naixement del nen, ja no es basa en un projecte perenne i la separació resta a l'horitzó de totes les unions, tant de fet com de llei. Si el nen crea la parella, aquest ja no obliga més als seus pares a romandre junts" (2010:79).

D'acord amb les dades de l'Idescat, en el cas de Catalunya al 2014 l'edat mitjana pel primer fill és de 30,5 anys²⁴⁹. Això ha fet que la formació de la parella s'hagi distanciat cada vegada més de la procreació, trencant amb el model tradicional i rebent el nom de

²⁴⁹ No disposem de dades específiques sobre la diferència entre parelles casades i cohabitants en l'edat mitjana al primer fill. El que sí mostren altres treballs és que les unions cohabitants ja no es transformen tan fàcilment en matrimoni amb el primer fill i es mantenen més de manera consensual (Devolder, 2011).

famílies tardanes, aquelles que tenen el primer fill entre els trenta-cinc i els quaranta anys (Hernández, 2012; Kovalinka, 2012). D'alguna manera podem dir que la cohabitació ha ajudat a establir una fase més en l'alentiment del procés cap a la paternitat/maternitat. Tal com deia Solsona, "casar-se i tenir fills per a les generacions més grans formava part d'un mateix projecte de constitució d'una família, però cada vegada s'estableix més una diferenciació o un temps d'espera entre la constitució d'una parella i la maternitat/paternitat" (2001:155). Cal dir, però, que donat que la cohabitació està incorporant dins la seva realitat també la procreació (els naixements fora del matrimoni a Catalunya al 2011 ja representaven el 43,8% de les dones entre 15 i 29 anys), podria deixar de ser una fase de prolongació i convertir-se en un espai més que permeti la paternitat de la parella a llarg termini.

Unes de les causes sobre les que es basa aquest retard en la reproducció són les fases per les quals passa una parella abans de decidir tenir el primer fill (Segalen, 2012a): primer s'avalua la relació amorosa, posteriorment sorgirà el desig del fill, la possibilitat de matrimoni (en cas que no s'estigui casat) i el fill. Això fa que passi molt temps des de l'inici de la relació fins el primer naixement. I si pel camí es dona la ruptura de la parella i cal tornar a començar, aquest procés encara es pot allargar uns anys més. En aquest sentit resulta interessant l'aportació de les recerques al nord d'Europa, on la cohabitació té molta més tradició, on estudis recents reforcen la idea que tenir fills en la cohabitació fa plantejar noves maneres d'entendre el lligam entre paternitat i conjugalitat (Perelli-Harris et al., 2012). Tenir fills esdevé en diferents contextos un component més gran de compromís que el matrimoni en l'entrada a la paternitat (Kiernan, 2004).

Sigui com sigui, tenir descendència s'ha convertit en una decisió bàsica per la parella, fruit d'una determinació conjunta i no resultat de l'atzar, es tracta d'un procés molt més planificat que abans, amb importants conseqüències en els plànols personal i professional, especialment per les dones que també han vist com la vida els canvia en gran mesura per la incorporació al treball i la generalització d'anticonceptius (Alberdi et al., 2000). Passem a veure com els fills repercuteixen en la vida de les parelles cohabitants, com influencien les dinàmiques de parella així com les familiars, convertint-se en el centre de gairebé totes les accions i iniciatives familiars.

4.2.1. “És difícil deixar de ser jo, per ser ells”. Repercussió dels fills dins la parella

a. “Ni ella ni yo, ahora es ella”. Tenir fills a prop dels quaranta

“I fins aquí, *au-revoir* senyors, ara passem a una altra lliga, de bolquers, escoles, Dalsy, de patir fora de mida, d’alevins cada dissabte, de fer OK des de la grada i de renunciar al que som per madurar a marxes forçades”.

*Amics de les arts*²⁵⁰

La vida de les dones ha donat un gir molt important respecte al passat, en què el matrimoni ha deixat de ser la culminació d’una etapa en què la realització “natural” de les dones era la maternitat (Alberdi et al., 2000). En aquest sentit la cohabitació afavoreix encara més aquesta forma nova d’entendre l’accés a la maternitat, donat que dona més llibertat i facilitat de retardar aquest pas dins la parella i fer-lo quan es considera oportú.

Com hem vist a les entrevistes, la decisió de tenir fills es pot prendre de múltiples maneres, començant pel nivell d’acord entre la parella, que pot ser comú o bé oposat (un dels dos ho vol i l’altre no), passant per la indiferència d’un dels dos, deixant la decisió sovint a la dona, com expressa el Nacho quan diu “jo sempre he sigut de quan ella vulgui”²⁵¹. Tot plegat va lligat a la idea del rellotge biològic i l’edat tardana a la qual les parelles accedeixen a la paternitat del primer fill²⁵², com bé exposen la Pilar i la Cati posant de manifest que s’estaven fent grans per tenir fills: “hi ha un problema, un problema de rellotge que es diu”(Pilar)²⁵³, “jo diria que vaig tenir jo com més pressa, allò

²⁵⁰ Els amics de les arts, “Miracles”, *Espècies per catalogar*, 2012.

²⁵¹ Nacho, home 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

²⁵² L’edat mitjana d’accés al primer fill al 2014 és de 30,55 anys, i cada any va en augment tal com hem vist en el capítol 2. (Dades de l’INE per Espanya).

²⁵³ Pilar, dona 25 anys, Barcelona, (15TES2000), grup A2

del rellotge biològic” (Cati)²⁵⁴. La Lídia posa de manifest com ella va tenir la darrera paraula:

Hablamos y decidimos que.. cuando yo quisiera pues que se lo dijera, que él no tenía nada en contra, tampoco tenía ganas... necesidad de ser padre pero que él consideraba que era una decisión que tenía que tomar yo y que.. que se lo comunicara a su debido tiempo (riu). (Lidia)²⁵⁵

Veiem que tenir fills actualment ja no és fruit de la llei de vida, forma part d’una decisió presa en parella, totalment voluntària i conscient, en què els homes poden prendre un major protagonisme que en el passat. També té repercussió en la decisió el fet que a la família més propera comencin a néixer nadons, especialment si són els fills de germans o amics propers. Aquest fet genera una mena de desig contagiós que inicia el procés de reflexió i decisió entorn la paternitat, com mostren la Cati i la Joana:

No, i més amb lo del meu germà gran s’hi va posar i l’altre germà també, llavors allò que s’encomana. Llavors va ser una mica per part meva que vaig reaccionar, però, que de cop tenia molta pressa per tenir el pis de seguida, tot això. (Cati)²⁵⁶
Suposo que quan veus els amics que comencen a tenir fills, comences a pensar que el vols. (Joana)²⁵⁷

Quan parlem amb els informants, pares i mares, sobre els seus fills, una de les afirmacions més recurrents és el paper nuclear que juguen els infants en tot l’entramat familiar. Si bé abans de tenir el primer fill, la parella tenia una llibertat important per actuar i decidir què feia en qualsevol moment, quan els fills apareixen prenen el paper protagonista i aquesta capacitat d’improvisació desapareix. En unes generacions de pares que estan tenint fills en edats avançades, més enllà dels trenta, i que han viscut una joventut molt perllongada, aquest canvi encara és més visible i percebut de manera més brusca pels seus protagonistes.

²⁵⁴ Cati, dona 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

²⁵⁵ Lídia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1

²⁵⁶ Cati, dona 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

²⁵⁷ Joana, dona, 33 anys, Barcelona, (16TES2000), grup A1

Així doncs, podem afirmar que en el moment en què neixen, tot gira al voltant d'ells, i els pares sobretot s'han d'adaptar al seu ritme i necessitats. Tenir-los implica una rutina diària a la qual no s'hi estava acostumat, fent que la parella sovint pugui quedar en un segon terme. Però per altra banda, també són un eix familiar i emocional que no només fa la vida dels seus pares sinó també la dels avis, que de vegades veuen la seva quotidianitat capgirada per les necessitats dels seus fills i néts, com veurem més endavant. Els nostres informants mostren aquesta visió amb les seves cites:

Pues porque es el centro (la filla). Ahora es ella. Ya no ni ella ni yo, ahora es ella, es ella. A partir de aquí vamos tirando. (Dídac)²⁵⁸
La relación es mucho más fuerte entiendo yo. Osea está mucho más consolidada y... no sé cómo decirte. Ahora... yo creo que a Sebastian lo quiero todavía más que antes porque aparte de ser mi pareja como era antes que para mí era genial además es un papá de puta madre entonces lo que... Se lo decía hoy que: "¿Bombón me quieres?" Y yo: "Cariño como no te voy a querer, te quiero el doble hombre porque eres un papá guay y porque eres mi pareja que yo elegí y con el que quise estar". (Ona)²⁵⁹

Tenir un fill s'entén com un acte de maduració i estabilitat per a les persones, tal com expressa en Benet quan diu que "potser el que et fa més estable són els fills"²⁶⁰. La vida en parella se'n veu afectada, generant una reformulació en la dinàmica interna i en la definició de les seves prioritats. Alguns informants diuen que els fills generen un compromís més gran de parella, segons el Nacho els fills "lliguen molt i obliguen més"²⁶¹ i d'acord amb el Benet "el compromís fort per mi és el moment que decideixes tenir fills"²⁶². Altres entrevistes expressen que els fills creen la necessitat de renegociar aspectes de la convivència i generen tensions, com el cas de la Joana quan diu "tens moltes més feines (...) és feina. Totes les feines és repactar moltes coses"²⁶³, o de la Glòria que diu "penso que és una prova per la parella això"²⁶⁴.

²⁵⁸ Dídac, home, 31 anys, Sant Pere de Ribes, (16FH2011), grup B2

²⁵⁹ Ona, dona, 31 anys, Barcelona, (14FH2011), grup B2

²⁶⁰ Benet, home 43 anys, Barcelona, (514NF1998), grup A1

²⁶¹ Nacho, home 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

²⁶² Benet, home 43 anys, Barcelona, (514NF1998), grup A1

²⁶³ Joana, dona, 33 anys, Barcelona, (16TES2000), grup A1

²⁶⁴ Glòria, dona 35 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

La repercussió, tal com diu la cançó de l'inici, afecta especialment aquells moments d'oci que amb la presència del fill ja no existeixen. Alguns dels informants expressen de manera clara i contundent l'impacte que ha tingut el naixement del fill en la seva vida, com el Nacho, l'Andreu i la Clàudia:

A mi quan el nen, sí que em va fotre un massasso increïble, jo em vaig quedar molt fet pols durant molt temps perquè jo és que cada cap de setmana sortia (...) i va ser però, molt fort, em vaig quedar sense anar enlloc, em vaig quedar molt malament amb ell. Estava tocat. (Nacho)²⁶⁵

Però solos com a parella dues nits en dos anys, no ho hem fet més, i això ho trobes a faltar. El que trobes a faltar més és el rotllo de parella, d'intimitat, de no haver-te d'aixecar quan ella mana, perquè ella mana encara que no vulguis. (Andreu)²⁶⁶

I de vegades ho penses i dius, a mi esto me compensa? Pues bueno, a vegades et compensa, a vegades no... (Clàudia)²⁶⁷

Si a més tenim en compte que en l'actualitat trobem una gran fragilitat en les relacions de parella a la nostra societat, sembla que només l'amor parental resulta ser realment sòlid i incondicional, que malgrat la parella es pugui trencar, l'amor paternofilial no perd la seva solidesa. Théry (1998) deia que el lligam de filiació havia viscut en dos segles una revolució inversa a la de la parella conjugal: s'havia convertit en un lligam incondicional i indissoluble. En aquest sentit s'esdevé el que alguns descriuen com una clara desarticulació entre el "projecte conjugal" i el "projecte parental" (Belleau, 2004), fent que ambdós puguin anar per separat. En els comentaris dels nostres informants també es fa palesa aquesta importància de la filiació en la vida de parella: "primer són ells, després la resta" (Judit)²⁶⁸, "per nosaltres la prioritat número u és ella" (Andreu)²⁶⁹.

Establir-se en parella ja no reposa sobre la idea de "fundar una família", per la qual cosa els infants, menys nombrosos, reclamen la centralitat a la nostra societat. La filiació és l'ordre central del parentiu, i la família s'institucionalitza cada vegada més a partir del naixement de l'infant (Segalen, 2010). Per tant, el fet que el fill sigui tan desitjat i esperat, i que tingui aquest paper centralitzador, implica que després demanarà molt a canvi per

²⁶⁵ Nacho, home 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

²⁶⁶ Andreu, home 38 anys, Barcelona, (23TES2000), grup A1

²⁶⁷ Clàudia, dona, 32 anys, Barcelona, (27TES2000), grup A1

²⁶⁸ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1

²⁶⁹ Andreu, home 38 anys, Barcelona, (23TES2000), grup A1

part dels pares. Per aquesta raó per alguns informants la paternitat i aquest dret a exigir afecta en excés el funcionament familiar i de parella, fins al punt que alguns d'ells opinen que *hem perdut els papers* davant una preocupació excessiva pels més petits.

Alguns d'ells no volen deixar de renunciar a aquests petits espais de lleure i oci personal, que moltes vegades el fet de ser pares obliga a abandonar o reduir. Ho comenta la Rita, una àvia sobre un dels seus fills, que fa poc ha tingut un fill: “El no poder sortir, estar lligat, per ell ha sigut... sortir igual (riu). Potser no tant, però van sortint, i clar la seva dona pues es queda a casa amb la criatura”²⁷⁰.

En algunes entrevistes veiem com alguns informants han intentat minimitzar l'efecte de l'aparició dels fills intentant adaptar-lo al funcionament anterior de parella, dins de les seves possibilitats, i fent que l'infant s'acomodi a ell, tal com diu la Tati:

No ens ha canviat a ell i a mi, però de vegades ens el mirem i ens cau la baba, una alegria, però no ha canviat la relació. Amb el nen hem fet el mateix que fèiem sense, ens l'hem endut a tot arreu i l'hem acoblat com un membre més (..) o no hem notat cap canvi perquè no hem trobat a faltar res, jo tot a millor. El que sí de vegades ens el mirem i ens preguntem “Què fèiem quan no hi era?”. A mi molta gent em deia, quan arribin els nens discutiràs, nosaltres no. (Tati)²⁷¹

Per tant, el tenir nens per una banda sol ser quelcom buscat i desitjat, forma part d'una il·lusió dels pares, d'una manera de fer-se adult en la nostra societat, d'esdevenir també socialment una família, i per l'altra és un compromís, una responsabilitat, una persona dependent perquè es troba desprotegida, que necessita atencions i a la qual se li ha de dedicar molt d'esforç i temps. Tal com il·lustra Segalen “amb l'infant que ve tardanament a la parella, es funda un contracte generacional nou. (...) en les famílies unides és el fabricant i el motor de la parella: es troba amb el dret d'exigir molt en retorn” (2012a:27). Així doncs, el fet de tenir descendència té dues cares, per aquesta doble vessant, que s'evidencia més en les generacions de pares més joves, especialment els que

²⁷⁰ Dona 67 anys, Igualada. Recerca per al CIIMU (2012) en la que vam treballar les relacions entre pares i fills i el rol dels avis.

²⁷¹ Dona 67 anys, Igualada. Recerca per al CIIMU (2012) en la que vam treballar les relacions entre pares i fills i el rol dels avis.

han assolit la paternitat al voltant dels trenta anys o més, perquè la vida de joventut, amb molta llibertat i capacitat econòmica per dedicar al lleure, ha durat entre deu i vint anys.

El fet de retardar la paternitat també té conseqüències per als nostres entrevistats. Hi ha la pressió social del que s'espera que tota parella faci: tenir fills i convertir als pares en avis. Tal com deien Alberdi et al.: "S'espera que les dones tinguin fills un cop casades; el fet de ser mare encara té un caràcter normatiu en la nostra societat, i és simbòlicament important perquè confirma la identitat femenina de les dones" (2000: 190). Quan trobem parelles que rebutgen tenir fills, si més no temporalment, generen un rebuig per part de l'entorn molt clar i evident, en forma d'incomprensió, com ens diuen tan sincerament la Lluïsa i la Laura:

El que si que he sentit moltes vegades és quan dius que no vols tenir fills és com raro, la gent no s'imagina que no vulguis tenir fills, que perquè no, si es molt bonic es com si et volguessin convèncer de que la paternitat i la maternitat es fantàstica i meravellosa, que s'ha de fer i tal. (...) No ens fa gràcia, perquè clar deixes de viure la teva vida per viure la del teu fill o filla i educar-lo, i es clar es una mica esclau això de tenir fills avui en dia. (Lluïsa)²⁷²

Llavors et fa mandra, a veure, et fa molta il·lusió, perquè ens estimem molt i perquè en tenim ganes, però ens fa mandra perquè hem vist com canvia la vida als amics. (Laura)²⁷³

En aquest sentit molts dels pares d'aquestes parelles no deixen d'insistir en la importància de tenir fills i van manifestant amb més o menys discreció les seves ganes d'esdevenir avis, com és el cas dels pares de la Cristina i de la Lluïsa.

(Encara que ella no vol tenir fills, el tema...) Surt cada dos per tres, son molt pesats... i quan estàvem novios i quan us casareu i quan tindreu nens, i estic segur que si ara tingues un nen seria i quan tindreu la parella.. i és que la gent parla per no estar callada, però realment...(Cristina)²⁷⁴

La meva mare fa uns anys quan vaig passar els 25 anys algun cop m'havia dit; "bueno, algun cop tindràs un nen?", com que li feia il·lusió ser àvia (...). I de fet des de que estic amb ell tampoc m'ho ha preguntat si volia tenir fills. (Lluïsa)²⁷⁵

²⁷² Lluïsa, dona, 38 anys, Barcelona, (13FH2011), grup B2

²⁷³ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

²⁷⁴ Cristina, dona, 36 anys, Barcelona, (36FH2011), grup B2

²⁷⁵ Lluïsa, dona, 38 anys, Barcelona, (13FH2011), grup B2

b. “Abans no ens vèiem com una família”. El sentiment de família

Tenir fills també té una forta implicació amb conceptes simbòlics que afecten la parella i la concepció cultural del que és una família. En l'estudi realitzat per Lappegård i Noack (2015) sobre parelles cohabitants a Noruega, veiem com entre les parelles actuals que tenen fills sense estar casats, es percep la paternitat com l'inici d'un compromís més fort de parella. Els fills són els que constitueixen el sentiment de família i, anant una mica més enllà, arriba a ser el que inclús defineix la parella. El matrimoni, doncs, deixa de ser imprescindible i ho passa a ser la paternitat: “El matrimoni no es veia necessari, sinó més aviat com una cosa que podia ser evitada o posposada indefinidament, mentre que tenir fills era una part natural de la formació de la família” (Lappegård i Noack, 2015:299). Precisament per aquests autors el significat de formar una parella ja no recau en el matrimoni sinó en els fills en comú, cosa que converteix el lligam entre parella i paternitat en quelcom de principal interès.

Així doncs, el nadó genera grans canvis en la dinàmica familiar, però també implica un nou sentiment d'autoreconeixement al voltant del concepte de família. Si abans els nostres informants eren una parella, ara deixen de ser-ho per convertir-se en una família, tal com l'imaginari social defineix. Tenir fills s'entén dins el cicle del fer-se gran, del madurar, de reconèixer-se d'una manera institucionalitzada. Així ho mostren els comentaris que fan referència al lligam entre el concepte de família i el de la filiació de la Rosa, el Llorenç i el Francesc:

Em penso que abans no ens veien com una família, jo tampoc em veia com una família, perquè abans de tenir la filla, doncs la meva família eren els meus pares i els meus germans, i ara la meva família és el meu marit o el meu companyo (riu) i la meva filla. (Rosa)²⁷⁶

Quan penses en família sempre penses en canalla, no? (...) Quan me diuen família vec allò, els pares i els fills. Jo família ho relaciono en tenir fills. (Llorenç)²⁷⁷

La verdad es que en el momento de casarme me vi como una familia. Antes cuando vivíamos juntos no. Porque era una cosa como provisional, porque o te casabas o lo dejabas, pero en el momento de casarme me considero una familia y más ahora que viene el niño. (...) ahora sí que vería romperse la familia, de la otra manera no. Se rompe nuestra relación y punto. (Francesc)²⁷⁸

²⁷⁶ Rosa, dona 35 anys, Barcelona, (13TES2000), grup A1

²⁷⁷ Llorenç, home 34 anys, Barcelona, (22TES2000), grup A1

²⁷⁸ Francesc, home 34 anys, Barcelona, (28TES2000), grup A1

Si bé el matrimoni no es considera imprescindible pel propi reconeixement com a parella, els fills sí que ho són per ser reconegut com a família. Així doncs, els nens marquen la vida futura de la parella i la solidifiquen. Per aquesta raó la cohabitació pot passar a un segon pla per alguns parents perquè el realment important és el nét i l'estabilitat conjugal. Malgrat no estar casats han demostrat que la parella es manté i segueix les expectatives socials que es pressuposen de la seva relació. Alguns pares, però, sobretot de la primera fase de la recerca, aprofiten l'arribada del nadó per reclamar el matrimoni que mai es va celebrar. Tenir fills fora del matrimoni encara és per a molts avis un motiu de certa preocupació que fa que insisteixin en el matrimoni de la parella. Així, els néts donen a la parella una percepció externa més solida i permanent, però a la vegada, el desig de matrimoni que es trobava latent ressorgeix perquè no ha deixat mai de ser el punt de referència al què qualsevol parella s'ha de dirigir. La Juana ho comenta quan diu "els pares ens han insistit, encara no ho han assumit. (...) Mon pare encara no ha perdut... Quan té la oportunitat encara ho treu, no?"²⁷⁹. Insistim, però, en el fet que en la fase B de la recerca, els pares i mares d'aquests entrevistats tenen més assumida la cohabitació i accepten amb menys pressions les decisions dels seus fills i les seves parelles.

Domingo deia fa uns anys sobre el matrimoni que "sigue resumiendo y ritualizando el complejo de relaciones sociales para que dicha reproducción se dé, y sigue ejerciendo de forma indiscutible y efectiva su papel de arbitraje entre la cohesión familiar y la cohesión conyugal" (1997: 304). Avui dia, amb el clar augment dels naixements fora del matrimoni podríem pensar que està perdent el paper de cohesió, si més no, de manera exclusiva. La percepció de la cohabitació per part dels fills també és un dels temes que no preocupen excessivament als pares i mares cohabitants, en alguns casos perquè tenen pensat casar-se en algun moment de la seva vida plegats. En tot cas es tracta de quelcom que es posposa i s'explicarà en el futur com una realitat més de la vida. En aquest sentit no es considera que afecti en res a al desenvolupament diari del fill. Sempre hi ha, però aquell moment en què sorgeix la pregunta del *per què*, com mostren la Mariona i el Benet que no tenen fotografies de casament que els seus fills puguin veure:

²⁷⁹ Juana, dona, 28 anys, Barcelona, (408NF1998), grup A1

Però clar, va haver-hi un moment, així de més grandets, que sí que van dir “escolta com és que...”, els nens parlen i fan molts treballs de la família i llavors alguna mestra de tant en tant diu busqueu fotos de la boda i tal, no? I clar, ells quan sortia això deien, “nosaltres no podem portar fotos de la boda, però perquè es casa la gent?” o sigui, era una mica al revés. (Mariona)²⁸⁰

No hi han fotos de casament i a més a més suposo que veuran que els pares, doncs hi han pares que estan separats, altres que no estan casats. Ni ho volem amagar ni ho volem defensar, ni vull dir d’una manera normal i natural. No m’ha amoïna gaire. (Benet)²⁸¹

En general la cohabitació dels pares és quelcom que es descobrirà sobre la marxa perquè no afecta especialment cap concepte ni idea vital del fill, no té una excessiva importància perquè al final, no té repercussió per la vida familiar. Molts informants manifesten que esperaran a que sorgeixi la pregunta de manera espontània per respondre-la o bé es comentarà com si es tractés d’una anècdota.

4.2.2. “Des que va néixer la nena, tot ha canviat”. Els fills i el parentiu

Com estem veient, els fills en les relacions de parella i amb la família prenen un paper transcendental, des del naixement del primer es produeixen un conjunt de canvis que repercutiran en les futures concepcions de les relacions conjugals i de parentiu. Si tenim en compte que les parelles cohabitants es permeten certes llicències en la seva sociabilitat, quan es tenen fills es fa molt més complicat de mantenir. L’entorn exigeix molt més a la parella i els seus descendents. I no només això. No només es reduiran els moments d’independència personals o en parella, sinó que augmentaran els moments compartits amb la resta de parents, especialment avis i germans. Passem a veure com es reconfigura l’entorn familiar quan arriba el primer fill, com la percepció de la parella també es transforma i com es viuen els moments rituals amb els fills d’aquestes parelles.

²⁸⁰ Mariona, dona, 44 anys, Barcelona, (6TES2000), grup A1

²⁸¹ Benet, home 43 anys, Barcelona, (514NF1998), grup A1

a. “La cosa va en serio”. Percepció de solidesa per part de la família

Si bé les reaccions dels parents entorn la cohabitació poden ser molt diverses, inclús d'indiferència i negació, quan la parella té un fill tot canvia i es modifica la forma com és percebuda per l'entorn. Attias-Donfut i Segalen (1998) constataren que abans del naixement del nét, els fills eren vistos encara com els infants, mentre que el nou membre de la família feia que el fill es percebés definitivament com a adult. Les parelles entrevistades manifesten clarament modificacions que desplacen l'atenció posada en el fet de conviure sense matrimoni, si és que existia, envers al nou membre de la família.

En algunes entrevistes es confirma que la seva relació amb els sogres ha millorat amb el temps perquè ha anat augmentant la confiança mútua que es tenen. El fet de tenir fills ha permès inclús millorar la qualitat d'aquesta relació i la percepció envers el gendre o la jove, com ho mostren els nostres informants:

Y desde que está la niña, evidentemente esto ya es la prueba de que la cosa va en serio y de que él no es gente de mala fe. (Lídia)²⁸²

Els pares no ens han pres en serio, no se'n fiaven quan vem marxar de casa... i després deien “ah doncs sí que va en serio...”. Els meus pares deien “amb els fills està tot lligat”. (Elisa)²⁸³

Aquella cosa que semblava potser que era un caprici de començar convisquent com a parella...el fet que hi hagi fills sembla que sigui...bé, hi ha alguna cosa que va en serio. (Roger)²⁸⁴

La mare de la Marina, pensant en els seu proper paper d'àvia comenta fent broma que s'estima més al seu gendre des de que sap que la seva filla està embarassada:

Ell: Els pares de la Marina m'estimen més (...) ara sóc el pare del nen.

Ella: sí, ara la meua mare diu que és el seu preferit perquè és el pare del seu nét.²⁸⁵

Els néts també poden fer diluir les males relacions entre pares i fills en cas que n'hi hagin. Davant el nou membre de la família, les desavinences es suavitzen i el desig d'una

²⁸² Lídia, dona, 41 anys, La Floresta, (507NF1998), grup A1

²⁸³ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

²⁸⁴ Roger, home 35 anys, (511NF1998), grup A1

²⁸⁵ Marina i Jordi, dona 27 anys i home 28 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2 i A2

bona entesa es fa patent, amb un esforç per part d'ambdues bandes, facilitant una major comprensió entre les generacions, com és el cas de la Paquita o el Josep.

Porque se entiende más a una madre cuando eres madre, es más fácil ponerte en su sitio. (Paquita)²⁸⁶

Llavors agafes com una, no sé, com un, una estima especial, no? o un acostament, o redescobreixes els teus pares. Valors que tu no havies valorat i tal, doncs els imposes... (Josep)²⁸⁷

Està clar que la descendència té repercussions en la percepció de la pròpia parella per part de la resta de parents, en general podem dir que fa anar a millor la percepció externa de la parella del fill, cosa que es feia especialment patent entre les entrevistes de la fase A, donat que a la fase B, com ja hem dit anteriorment, els parents de l'entorn tenen més assumida la cohabitació com a fenomen i no intervenen tant en la vida dels fills. En el cas de les entrevistes de la fase A, els pares encara podien percebre el matrimoni com el marc més favorable per la procreació, de manera que el nèt els donava una major consistència i augurava la possibilitat de matrimoni futur.

Sigui com sigui en aquests moments la parella deixa de ser només parella per convertir-se en una família, cosa que recolza la idea de que els fills són els que creen famílies. El sentiment amorós deixa de ser l'únic element que manté la parella unida per passar a ser-ho alguna cosa més visible: el fill. Els fills de la parella estableixen una nova manera de percebre la relació que la vincula a idees de durabilitat, estabilitat o família. Tal com deia Chalvon-Demersay, "rastre i el símbol de la permanència, el nen anul·la la reivindicació de provisionalitat: és un signe de durabilitat" (1983:130).

b. "En aquest moment no hi ha una altra vida que la família".

Increment de la sociabilitat

L'increment de les visites familiars és una altra de les conseqüències del naixement dels fills, tot afavorint el contacte especialment entre avis i néts, encara que també amb germans i altres parents. De fet és una de les mostres més clares que trobem, que no només es manifesta en la relació amb els pares sinó també amb els germans i parents

²⁸⁶ Paquita, dona, 32 anys, Barcelona, (26TES2000), grup A1

²⁸⁷ Josep, home 39 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

propers, que passen estius o caps de setmana junts amb els nens, mentre que quan no tenien fills no es veien tan sovint. Ho mostren els nostres informants, especialment quan es tracta de festes de Nadal, les vacances o el dia a dia:

Ara fem molta més relació familiar que abans, des de que tenim els nens. Per les festes de Nadal sempre ens n'anàvem de vacances, (...) ara què passa? l'estructura aquesta piramidal de la família, queda molt més cohesionada perquè és lògic. (...) I després perquè tu creus que pels nens també és bo que estiguin constantment dins aquesta estructura. (Lídia)²⁸⁸

Que quan érem ella i jo agafàvem el Nadal i desapareixíem i marxàvem i si hi havia celebració ens la passàvem pel forro. En canvi ara trobanse per reis té un sentit, no? I ara, pues ara no, ara els Reis, la castanyera, el cagatió, el no sé què, i no parem de... llavors, perquè? perquè tant una família com una altra reclamen una mica... no per nosaltres sinó perquè hi ha els nens. (Josep)²⁸⁹

Apropar, però no en el sentit figurat sinó en el literal (...) ara tenim les àvies constantment. (Joana)²⁹⁰

Per mi en aquest moment no hi ha una altra vida que la família. (Glòria)²⁹¹

Però ens obliguem (a veure's amb la germana) perquè també tenen nens petits i també ens agrada veure'ls. (Cati)²⁹²

La Flora té molt mala relació amb els seus pares i sempre evita trobar-se amb ells per les festes de Nadal, però ara que té el seu fill i ja comença a ser gran es planteja anar-hi pel fet que es tracta d'una tradició bàsicament familiar que no hauria de viure sense els avis:

Bueno quan vaig estar embarassada vaig dir que no perquè encara no havia nascut, (...) quan tenia crec que quatre mesos, (...) tampoc hi vam anar perquè el nen era molt petit. No sé, vull dir que tampoc se n'enterava i no ho se, però suposo que cada cop hi haurà més pressió per anar-hi. I bueno jo també entenc que això dels Reis i tot això s'ha de compartir amb la família. Perquè tampoc vull que el meu fill sigui un bitxo raro. (Flora)²⁹³

Els nens poden arribar a afectar la dinàmica del fer i rebre regals, de manera que són ells els qui acaparen l'atenció i es converteixen en l'objecte primordial de les donacions.

²⁸⁸ Lídia, dona 43 anys, Barcelona, (19TES2000), grup A1

²⁸⁹ Josep, home 39 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

²⁹⁰ Joana, dona, 33 anys, Barcelona, (16TES2000), grup A1

²⁹¹ Glòria, dona 35 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

²⁹² Cati, dona 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

²⁹³ Flora, dona, 32 anys, Barcelona, (510NF1998), grup A1

En diverses famílies entrevistades s'ha passat a reduir el nombre de regals als adults o eliminar-los en el moment en què hi ha petits.

Una mostra evident que els fills generen aquesta unió familiar, és que els néts provoquen la coneixença i presentació dels consogres. Si tenim en compte que la cohabitació és una pràctica mancada de rituals i de convencions socials clares, pot passar que els consogres no es coneguin entre ells. En treballs ja força antics sobre la realitat francesa aquest fet ja es feia evident, quan els pares de cada membre de la parella no havien estat presentats, i s'associaven a un silenci consensual que no es trencaria fins que arribés una boda o un naixement (Chalvon-Demersay, 1983). Així doncs, el moment de convertir-se en avis és el que provoca la necessitat per part de la pròpia parella, de fer les presentacions oficials en el cas d'aquells consogres que no han estat presentats. Mentre no tenien fills s'entenia que això pogués passar, de fet en les entrevistes de la fase B es fa més patent que en la primera, seguint la línia d'uns pares que no intervenen en les decisions i dinàmiques familiars dels fills. Quan es tenen nens no s'entén que el nen pensi que els seus avis no es coneixen entre ells, aquí comença un nou sentiment d'unió familiar pensant en el millor pel fill que ha de venir. És el cas de la Flora i l'Elisa:

El nen sí que ho ha canviat tot, jo abans intentava tenir la menor relació possible amb la família d'ell. Jo tenia molt clar que era la seva família i no la meua i que jo no calia que anés a veure'ls. Però com que considero que és molt important que els nens estiguin amb els seus iaies, (...), pues si el nen a de veure als iaies jo hi he d'anar. Llavors clar, m'he de moure amb ell, i ara amb això jo vec molt més a la seva família (...). Cosa que jo en ma vida havia fet de veure tanta família, que per cert és una cosa que m'agobie bastant. (Flora)²⁹⁴

Estic pensant que als meus pares i als meus sogres no els vam fer un dinar perquè es trobessin fins que no vaig estar de 4 mesos embarassada. Era una relació de naltros dos. Les famílies no tenien perquè avenir-se ni obligar-se a que s'avinguin. Naltros no som de barrejar famílies. Vem haver de fer un dinar exprés quan jo estava embarassada perquè no es coneguessin a la clínica. (Elisa)²⁹⁵

Inclús en alguns casos aquest moment es retarda, com en el cas de la Luz en què els avis es van conèixer a l'aniversari del primer any del nét, posteriorment al naixement:

²⁹⁴ Flora, dona, 32 anys, Barcelona, (510NF1998), grup A1

²⁹⁵ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

Nosaltres érem molt independents, fèiem la nostra. I a ell li va costar entrar a la meua família vale? I jo crec que el nano va ajudar, perquè com que eren molt reacis jo tampoc hi anava gaire, i jo anava a casa meua i ell a casa seva... i ja està. (...) jo crec que el primer cop que es van trobar els meus pares i els d'ell va ser pel primer aniversari del nen. Va ser l'excusa perquè es trobessin. (Luz)²⁹⁶

Entre les parelles entrevistades que no tenen fills també s'observa aquest fet, com el cas de l'Arian i l'Oriol que diuen que no els han convidat a casa perquè no tenen prou cadires o de la Sílvia que va fer presentacions informals aprofitant una boda a la qual van assistir:

Ella: A més encara no es coneixen els seus pares i els meus... (...) just aquí (al pis) no, mai, perquè no tenim prou cadires (riu).

Ell: però ens queda també molt aviat fer un dinar a casa els meus pares amb els seus pares i un dinar a casa els seus pares amb els meus pares. Allò per ensenyar les cases... (Arian i Oriol)²⁹⁷

Fui a la boda de su hermana también, y hubo ahí una especie de presentar a los padres y todo esto (...). Al año más o menos de estar juntos; al año, año y algo. (Sílvia)²⁹⁸

Però no només les visites i celebracions són moments de contacte, també s'estableixen noves formes de trobar-se mitjançant el desenvolupament de serveis i ajuts basats en els nadons. Els cangurs periòdics de familiars de la parella, sobretot mares, pares i germans, fan que la freqüència de visites s'incrementi encara més. En alguns casos els cangurs estan estrictament establerts i repartits, com en el cas de la Paquita, en què la mare d'ella fa el cangur dels caps de setmana i la d'ell els dies laborables, de manera que ella comenta "a la meua sogra la veig més que no la veuria" si no fos perquè li fa de cangur²⁹⁹.

c. Bateig o celebració de naixement?

Batejar o no batejar els fills dels cohabitants és una de les qüestions més freqüents a les nostres entrevistes. Si bé una parella pot decidir no casar-se, deixar de batejar els fills és quelcom que els cal reflexionar amb més deteniment. És cert que el bateig catòlic és un acte bàsicament religiós, però els informants no només ho veuen així sinó que també és

²⁹⁶ Luz, dona, 38 anys, Rubió, (3TES2014), grup B2

²⁹⁷ Arian i Oriol, dona 28 anys i home 28 anys, Barcelona, (5TES2000), grup A2 i A2

²⁹⁸ Sílvia, dona, 30 anys, Barcelona, (35FH2011), grup B2

²⁹⁹ Paquita, dona, 32 anys, Barcelona, (26TES2000), grup A1

una manera de fer públic el naixement d'un fill i que sigui reconegut per l'entorn social i familiar que posteriorment en tindrà cura. De fet el bateig és l'únic ritual reconegut que tenim per fer la presentació del nadó a la societat. Han existit alternatives, com el bateig republicà que va néixer a França al segle XVIII amb la Revolució Industrial, i que es va reprendre al segle XX (1968) amb uns valors nous per establir els pares de substitució o padrins³⁰⁰, es tracta de construir simbòlicament un parentiu ampliat (Cadoret, 2009). També trobem exemples en altres treballs, com el realitzat amb parelles cohabitants a Montreal (Lemieux, 2008) en què parelles no creients fan batejar el fill per poder reunir a les dues famílies, igual que es fa amb el ritual de casament.

Entre les nostres entrevistes les raons per batejar els fills poden ser diverses, com ara les creences de la parella, la influència de la resta de familiars o el fet de fer una celebració familiar. La Lourdes explica que van fer batejar als fills a un mossèn molt jove que coneixen perquè fa uns parlaments i unes cerimònies més modernes que els fan sentir més còmodes, com diu ella "al seu estil": "els vam batejar perquè el gran, a l'estar la meva sogra malalta, li vam prometre que el batejaríem, i tot i que es va morir abans, el vam batejar."³⁰¹ L'Elisa parla de la comoditat que representà per ells fer un bateig per evitar visites constants a casa seva:

(Quan va néixer la nena) Van començar a arribar regals i regals... i clar trucant cada dia i tenint gent cada cap de setmana i bueno vam dir "fem el bateig". (diu que ella havia anat a missa els diumenges i a una escola de monges i que ensenyar-li no li sap greu, la nena ja triarà més endavant el que vulgui).³⁰²

En tots dos casos veiem com l'entorn familiar, d'una manera o altra, té un pes important en la decisió que pren la parella respecte al bateig religiós. De la mateixa manera que veurem que la família no té el pes decisiu però sí part del pes de la decisió de casar-se, en el cas del bateig dels fills també té un paper fent que en alguns casos els nens es bategin per fer contents als pares o als avis.

³⁰⁰ El bateig civil neix a inicis de 1794 amb la Revolució Francesa, alhora que el matrimoni civil. Es reprèn al segle XIX com a forma d'adhesió als valors republicans i es recupera de nou al 1968 amb un nou sentit: assignació de padrins.

³⁰¹ Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2

³⁰² Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

Els fills de les parelles cohabitants poden o no estar batejats, en moltes ocasions veiem com aquest fet no és incompatible amb la convivència sense matrimoni, de manera que els fills es poden batejar després de néixer o fins i tot quan es produeix la boda dels pares, com veurem més endavant. Parlant amb una fotògrafa professional ens explicava que moltes parelles que s'han casat han aprofitat la celebració per batejar el seu fill recent nascut³⁰³. Entre les entrevistes de la fase A i la B trobem algunes diferències en aquest aspecte, donat que en les entrevistes més recents trobem més parelles que no bategen ni pensen batejar els seus fills, i responen moltes vegades a parelles que es casen també pel civil. Tampoc podem dir, però, que les parelles que es casen pel civil no bategen els fills, perquè trobem casos en què la parella està casada pel civil i els fills estan batejats, cosa que mostra la convivència d'aquesta religiositat relaxada que conviu sense problemes amb la societat laica i el ritual civil, especialment entre les parelles de la fase B.

d. "Una nena sense mona no pot ser". Padrins i padrines dels fills

Deixant de banda el fet de la celebració pel naixement del fill, hi ha una qüestió molt vinculada a ella que implica una gran complexitat: la designació de padrins i madrines dels nens. Una parella pot decidir no batejar els seus fills, cosa que en la vida quotidiana no tindrà una repercussió directa. El que sí en tindrà serà el fet de no tenir padrins, perquè hi ha un cop l'any, per Pasqua, en què els nens i nenes catalans reben una mona de xocolata del seu padrí. I si els fills dels cohabitants no tenen padrins, qui els fa la mona? O potser no la reben?

Hem vist com batejar ajuda a tenir clarament definits uns padrins, i que si existís un bateig civil (Cadoret, 2009) resultaria més fàcil mantenir aquesta assignació desvinculada de les creences religioses. Però no és així. Els nostres informants argumenten que poden no ser creients o no ser practicants religiosos però no contempen la possibilitat que un nen es quedi sense mona. No tenir padrí en la societat catalana actual podríem dir que equival a efectes pràctics a no tenir mona el dia de Pasqua, i això és quelcom que els pares no volen pels seus fills quan tot l'entorn ho evidencia, començant per l'escola i la família. Donat que la cohabitació ja sabem que comporta una certa flexibilitat, en aquests casos també es fa evident en les formes que té de definir aquest padrinatge. Trobem casos molt

³⁰³ Anna Planells, fotògrafa. Annaplanells.com.

variats com ara que només hi hagi un padrí enlloc de dos, o que ho són dues dones o dos homes, que són amics de la família o que fins i tot són els pares qui els fan la mona perquè no es quedin sense. La Mia ens comenta com l'assignació de padrins es va fer sobre la marxa:

La nena sí, però el nen no en té. El padrí és el germà d'ell perquè li feia gràcia (es porten molt bé els dos germans). Com que hi havia un padrí, llavors una amiga meva va voler ser padrina. Es van autoassignar. I el nen com que es algo que a mi tant me fa, doncs no en té. (diu que ella li va comprar la mona al nen aquest any). (Mia)³⁰⁴

En el cas de la Mia caldrà veure què passarà quan el nen es faci gran i en sigui conscient, perquè en el moment de l'entrevista la nena tenia cinc anys i el nen dos. Més enllà del fet folklòric de menjar la mona de xocolata hi poden haver altres raons, que ja no són tan compartides, com el fet de buscar una persona referent pel fill, que en tingui cura en cas de defunció dels pares.

Les parelles entrevistades de les dues fases de la recerca viuen amb una certa contradicció interna tot aquest fet, donat que per una banda assumeixen el seu rebuig de certes institucions tradicionals, el matrimoni o el bateig, i per l'altra se sotmeten a aquestes quan es tracta dels fills, la designació de padrins. Ho demostren alguns dels seus comentaris que expressen el seu desig que els seus fills no siguin "diferents", com el Nacho quan diu "algú els havia de portar la mona, algú els havia de portar la palma, i clar..."³⁰⁵, o la Glòria "perquè el dia que es trobin que tots els nens tenen padrins pues ella també en tingui, no?"³⁰⁶. Altres comentaris que ho il·lustren són els de la Rosa o l'Elisa:

Perquè jo pensava que si és una nena doncs, qui li regalarà la mona? Una nena sense mona no pot ser, no? (Rosa)³⁰⁷
Nosaltres (tenim padrí) per una qüestió que celebrem totes les festes i festetes, ... i jo també recordava que el meu home al no estar batejat no té padrins, i clar tenia un disgust per no tenir mona... Jo entenc les conviccions però la realitat xoca. (Elisa)³⁰⁸

³⁰⁴ Anna, dona 36 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

³⁰⁵ Nacho, home 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

³⁰⁶ Glòria, dona 35 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

³⁰⁷ Rosa, dona 35 anys, Barcelona, (13TES2000), grup A1

³⁰⁸ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

La presència del padrí es justifica perquè la mona de xocolata és present en tots els àmbits socials, especialment l'escolar i familiar, que reproduïx aquest costum de forma molt explícita. Els pares no volen que els seus fills no formin part d'aquesta realitat i per això fan la mona amb algun padrí. Veïem en les entrevistes com en els casos que inicialment no es tenien padrins nomenats, s'arriba a fer posteriorment, i inclús en el cas de la Núria s'assignen nous padrins quan mor el que tenien.

Nosaltres no, no vam batejar ni ens ho vam plantejar, però sí que tenen padrins perquè clar, arribava el dia de la mona i (riu com dient que no hi havia ningú que fes aquest paper). (El padrí quan vivia, ara és mort,) ell ja feia un ou gran i una mona gran i era el padrí dels dos fills i ja està. I al morir ell, la meva cunyada si li va bé ho fa però si no no passa res, ja ho fem. A més a ma mare li encanta fer les mones. (Núria)³⁰⁹

Sovint, entre els casos estudiats, trobem parents propers a la parella que esperen ser designats padrins o que inclús s'autoanomenen padrins dels nens, sense que potser els pares encara hi hagin pensat, mostrant com l'entorn també percep la necessitat que cap nen es quedi sense mona. La Susana ens explica "sí, la meva germana es va agafar una mica el paper de padrina"³¹⁰, també ho fan la Luz i la Mariona:

La meva mare va venir i em va dir "mira jo sé que em faràs padrina però jo sóc molt gran i no et sàpiga greu però fes a ta germana, que ja li he dit jo." (riem) Llavors va venir la meva sogra dient que volia ser padrina i llavors vam fer l'avi padrí per salvar el tema. (Luz)³¹¹

La germana aquesta que et dic que no té fills i viu a casa, "oi a mi em faria una il·lusió, fixe'u-se que a mi aquestes coses, ja sabeu que passo, però no tinc fills, no sé què, ai, pues mira, a mi m'agradaria ser la padrina!" i ells mateixos es van nomenar, va ser divertit. (Mariona)³¹²

En definitiva, la presència dels nens fa que es vagin fent concessions a qüestions que quan es tractava només de dos, es podien deixar més fàcilment de banda, alhora que hi ha un major interès per seguir o reprendre les tradicions i ocasions festives, com ho demostra la cita de la Lúdia i l'Àlex que en prenen consciència quan tenen fills:

(...) celebracions familiars que jo no li donava importància ara amb els nens me n'adono que sí, que són coses que són importants per això, perquè els nens sàpiguen

³⁰⁹ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

³¹⁰ Susana, dona 38 anys, Barcelona, (20TES2000), grup A1

³¹¹ Luz, dona, 38 anys, Rubió, (3TES2014), grup B2

³¹² Mariona, dona, 44 anys, Barcelona, (6TES2000), grup A1

d'on venen, per donalsi una seguretat de que tenen una família que els estima i que està sempre al seu costat. (Lídia i Àlex)³¹³

e. “Jo m’adapto a la canalla, els faig jugar”. Els superavis

Segalen (1995) deia que les tres dimensions més comunes del parentiu modern eren la sociabilitat, el sosteniment i la transferència de patrimoni. La família s'ha convertit en un recurs per a l'individu, més que l'individu ser un recurs per la família com passava a les societats rurals. Abans eren una necessitat, ara són un desig subjectiu de continuïtat personal, més que un deure de reproducció social (Bestard, 2011). El paper dels avis entraria dins aquest context en què la família ofereix un servei a les parelles o els individus, especialment en moments de crisi o dificultats econòmiques com els actuals, en què la transferència intergeneracional d'ajuts es converteix en la peça clau de la supervivència de moltes famílies (Rentería et al., 2016). Per Bestard (2012) les transmissions familiars segueixen sent bàsiques avui perquè concerneixen a la identitat i tenen una base patrimonial: “los vínculos entre las generaciones se tejen con ayudas y transferencias en la vida cotidiana” (2012b:11). Esdevenir pares implica també una major comprensió de la relació amb els propis pares, perquè ara estan vivint el seu rol i això permet tenir-ne una major consciència (Thévenot, 2006). Tal com diu Roigé (2014) els avis han permès amortir l'impacte de la crisi i són claus en les transformacions familiars.

Si dèiem que fer de pares implica una tasca de dedicació molt intensa per part dels progenitors, el cas dels avis no queda de banda, on inclús davant les transformacions familiars actuals reivindiquen viure les noves “grand-parentalités” al costat de les “noves paternitats” (Roigé, 2014). En alguns casos, aquests nous rols dels avis passen per haver de fer de cangurs enlloc d'exercir el seu rol exclusiu d'avi amb els seus néts. Inclús per a alguns homes, fer d'avi s'ha convertit en una experiència totalment nova, en què aprenen a canviar un bolquer o a explicar contes, cosa que amb els seus fills no havien practicat. És per això que cada vegada s'incorporen més en els treballs i les recerques, perquè les relacions estan canviant i les xarxes d'ajuda s'estan ampliant (Attias-Donfut i Segalen, 1998; Roigé, 2012b; 2014).

³¹³ Lídia i Àlex, dona 43 anys i home 42 anys, Barcelona, (19TES2000), grup A1 i A1

Els avis joves, que generalment gaudeixen d'un bon estat de salut, aporten als seus fills una ajuda molt superior a la de les generacions precedents. I si hi afegim les conseqüències de la crisi, trobem situacions realment noves, com per exemple que en algunes escoles les AMPAs ja no siguin només de pares i mares sinó també d'avis i àvies per la seva implicació en la vida dels néts (van a les reunions, controlen els deures, conviuen amb la comunitat escolar al sortir de l'escola, etc.) (Rius, 2012).

Attias-Donfut i Segalen (1998) parlen de com les persones a partir dels cinquanta anys esperen dels seus fills el regal de convertir-los en avis. Però aquest regal és poc definit perquè es tracta de jugar entre la proximitat i la llunyania, ni massa a prop ni massa lluny dels fills i els néts. D'acord amb les autores els avis esdevenen uns pares en segon lloc o en uns col·laboradors en l'educació dels néts. Si bé és cert que el rol dels avis pot tenir matisos importants, la implicació d'aquests acostuma a ser important, especialment en els casos en què els horaris laborals dels pares són amplis. Neugarten i Weinstein (1964) ja definien cinc estils d'avis: formals (interès pel nen, establint un lligam convencional amb ells sense interferència amb el rol parental), allunyats (poc interès per l'infant amb contactes en moments clau com el Nadal o els aniversaris), dipositadors de saviesa (transmeten valors i models de comportament als infants), lúdics (trenquen amb la relació d'autoritat, es tracta d'una relació percebuda com a molt satisfactòria) i pares de substitució (reemplacen els pares, especialment les àvies). Per tant, fer d'avi avui dia, com veurem, ve representat per un doble rol sobre el qual cal triar, per una banda jugar a desenvolupar la permissivitat extrema i, de vegades, el trencament de normes; i per l'altra establir unes pautes i regles amb els néts amb qui s'hi passen moltes hores i on no pot donar-se tanta permissivitat com es voldria.

Alguns d'ells, en les nostres entrevistes, assumeixen una part important de la cura dels seus néts perquè les condicions laborals dels pares impedeixen que els dies laborables se'n puguin fer càrrec algunes hores. En els casos en què els avis han de cuidar els néts diferents dies de la setmana veiem que els toca fer una mica de pares, enlloc de fer d'avis. No tenen la possibilitat d'adoptar el rol d'avi que consenteix i mima els néts i veuen augmentada la seva responsabilitat envers els petits de la família. Això passa perquè són avis que tenen cura cada dia, o gairebé, dels seus néts. Inclús en articles de difusió periodística es tracta el tema sovint, donant consells sobre com s'ha de treballar la relació i no *sobreexplotar* les persones grans: evitar sobrecàrregues, deixar triar, poder dir

no, respectar els temps, buscar alternatives... (Rius, 2012). El fet de compartir tantes hores amb els néts implica imposar més normes i pautes de comportament que fan diluir la tan desitjada permissivitat dels avis.

Malgrat això, no és una feina que sigui descrita de forma negativa pels propis avis, es tracta d'una d'aquelles relacions basada en la moral del parentiu, centrades en un acte d'amor cap als fills i els néts, en la reciprocitat implícita del parentiu, que no és discutible pels protagonistes. Per tant en el discurs dels avis la realitat es veu des d'una perspectiva en positiu: s'està ajudant, gaudeixen igualment dels néts, les coses estan complicades i cal donar un cop de mà... Tal com diu la Rita:

(...), però tu ja veus que, si treballen no poden plegar de treballar per anar a buscar la canalla. [...] i si he de fer una mica de dinar també li faig, i ho faig a gust eh? La veritat que sí. No em sento tampoc obligada cuidado, no. [...] Ens hem adaptat a la canalla, i ens sacrifiquem per la canalla. (...) A veure jo no ho sé, però jo els he criat hasta que han anat a la guarderia, i contentíssima. I a la guarderia diuen, és millor estar amb l'avi que estar amb la guarderia, (...) els nens nostros fins als dos anys a la guarderia no hi ha anat. Ara jo m'adapto a la canalla, els faig jugar. La feina ja es farà.³¹⁴

Per tant, de vegades la tasca dels avis ja no és la de gaudir d'una estona dels néts, sinó que es converteix en una ajuda més a la família, en la solidaritat interna familiar, i sovint en una necessitat quan no hi ha l'opció de pagar cangurs. Si aquest ajut és molt recurrent, es poden generar diferents problemàtiques més extremes, com per exemple néts que en moments donats prefereixen estar amb els avis que amb els pares o bé que nombren "mama" a la seva àvia. Així mateix, les representacions que fan cada parella amb els seus pares determina la manera com els avis es relacionen amb els seus néts (Thévenot, 2006).

La cura dels nens entre els parents de vegades s'estén a altres membres de la família com ara germans. La Tati i la Laura posen de manifest la importància del suport familiar més enllà dels avis, per part dels germans que tenen disponibilitat. La Tati explica que a causa de l'augment de l'atur pot comptar amb algun cunyat o tiet del nen que li fa de cangur perquè no tenen feina i així es distreuen una mica:

³¹⁴ Dona 67 anys, Igualada. Recerca per al CIIMU (2012) en la que vam treballar les relacions entre pares i fills i el rol dels avis.

Jo les iaies no, però algun dia que de vegades no arribo, tiets que ara estan... com que ara hi ha tanta gent al paro, pues jo el que he fet és repartir cadiretes, i un cunyat me'l ve a buscar, perquè és que a sobre estan avorrits pobres, i el que m'estic trobant és això... i no veieu quanta gent al carrer plena de pares amb els nens ara? (Tati)³¹⁵

L'Andrea també diu que “no hem pagat cangurs, tampoc encara, perquè hem tingut els germans... un cap de setmana ens quedem nosaltres la seva filla i després nosaltres li deixem”³¹⁶. Algunes parelles miren d'evitar que passi això tant com poden, ho trobem a les respostes d'alguns informants:

Era molt clar que mentre poguéssim, que elles (les àvies) ens demanin, que no nosaltres demanar amb elles. (Andreu)³¹⁷
Llavors nosaltres això ho hem evitat molt (els avis cangurs). Clar, són poques hores, entre cometes si el malcrien, ho tolereu perquè tal, i sempre tens el moment que li dius “ei mare, no li diguis això perquè jo tal eh?” Marques una mica unes normes perquè no es pensin que allò sempre és xauxa no? Però clar, els nens que passen hores, perquè n'hi han, que els tenen més els avis que els pares, a mi això realment em crea una mica de llàstima pels nens. (Núria)³¹⁸

En tot cas està clar que els avis representen una força important de la criança i vida de les famílies joves actuals que tenen fills, cosa que també posen de manifest les famílies de cohabitants. Esdevenen membres cabdals del parentiu per la posició que ocupen, però també pel paper que els toca complir en cada cas. Gairebé podríem dir que no podem parlar de nens sense parlar també dels avis.

4.2.3. “Sempre trobo bé el que a ella li sembli”. Atenció, cura i presa de decisions

L'atenció i cura dels fills és una de les conseqüències més importants del procés de la paternitat. Establir quina implicació s'adjudicarà al treball de cadascú, quin valor es donarà a la carrera professional i com es treballarà la qualitat i l'atenció als menors, és una de les preocupacions actuals bàsiques de qualsevol parella. Es tracta de l'encara no

³¹⁵ Dona 36 anys, Igualada. Recerca per al CIIMU (2012) en la que vam treballar les relacions entre pares i fills i el rol dels avis.

³¹⁶ Laura, dona 32 anys, (511NF1998), grup A1

³¹⁷ Andreu, home 38 anys, Barcelona, (23TES2000), grup A1

³¹⁸ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

resolta conciliació familiar. En aquesta amalgama de decisions els avis també hi juguen un paper important en el recolzament de la parella.

Tal com es va començar a veure en el capítol anterior, les parelles encara tenen pendent establir un equilibri més gran entre ells entorn les tasques domèstiques i la cura d'altres persones. Segons el Cens de 2011 a Espanya, malgrat que s'ha produït una transformació en les bases econòmiques de la parella, en què la majoria d'elles treballen fora de casa, no ha revertit en una coresponsabilitat familiar més igualitària en la realització de les tasques domèstiques i les d'atenció i cura (Castro i Saiz, 2014).

a. “La intenció és d'anar a mitges”. Els rols de pare i de mare

La qüestió dels rols de gènere segueix sent un tema de debat. Ho hem vist en l'apartat de les tasques domèstiques, i segueix passant quan parlem dels fills i de qui es fa càrrec d'ells. Flaquer (2010) ja feia patent pel 2006 que les mares tenien el protagonisme en l'atenció als infants en exclusiva, essent un dels àmbits domèstics on la dona té més presència. Marí-Klose et al. (2010) ho confirmen quan diuen que malgrat sembli que estem canviant envers la configuració d'una nova autoritat parental compartida dins la llar, seguim reproduint bona part dels rols considerats tradicionals per part tant d'homes com de dones sense ser-ne massa conscients. També es fa palès a l'Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Luque et al., 2014) on es concreta que tenir cura dels fills és una responsabilitat que duen a terme, principalment, les dones (60,5%, respecte del 12,6% d'homes que afirmen que són ells els qui en tenen cura principalment).

Tal com passa amb el repartiment de les tasques domèstiques, seguim trobant que la dona assumeix més les tasques d'atenció als fills que l'home. Per Bestard (2011) un dels principals canvis en la família són els principis d'igualtat entre gèneres, que posen de manifest com els rols tradicionals ja no funcionen. Es veu clarament a les entrevistes quan es donen arguments explicatius del per què es dediquen certes tasques per part d'uns i altres i evidencien la desproporció en el seu repartiment:

Jo sempre dic en broma que el tema de l'educació dels nens el porta ella. Normalment sempre trobo bé el que a ella li sembli en aquests aspectes. (Nacho)³¹⁹

³¹⁹ Nacho, home 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

Bueno, si estiguéssim els dos segur que discreparíem, segur. A l'Adrià li semblaria que anem al 50 per cent i a mi em semblaria que no (riu). (...) Però la intenció és d'anar a mitges. (Joana)³²⁰

Jo també em fastidio molt més, perquè la mare sempre es fastidia el doble o el triple, és veritat. (Glòria)³²¹

Inclús en alguns arguments es detecta una certa explicació genètica o biològica inevitable per part de les mares que fa que aquesta dedicació desproporcionada, d'alguna manera quedi justificada. Ho veiem en el comentari del Josep quan diu "la mare és la mare"³²², o el del Dídac que ho recolza en la idea de l'instint:

... creo que ella cuida más de ella (de la nena). Creo que yo tampoco me... creo que eso es algo más... un instinto, más... (...). A ver, estoy con ella pero me doy cuenta de que la mujer está mucho más unida al bebé ¿no? A nivel de "si me puedo escapar un rato me escaparé" ¿no? También obligada por la lactancia, está claro. La lactancia une radicalmente al bebé con la madre, ¿me entiendes? Es una dependencia más absoluta. Más de alimentación... dependencia, muchas cosas con nosotros pero la alimentación... (Dídac)³²³

La Mireia de vegades li diu a la seva parella que s'han oblidat de fer alguna cosa de l'escola de la nena, però malgrat que ho diu en plural, ella sent que ella n'és més responsable que ell: "però m'ho diu a mi, una mica com si ho hagués hagut de fer i no ho he fet"³²⁴.

També veiem que hi ha una certa especialització per part d'homes i dones en les tasques de cura dels infants. Les dones segueixen cobrint aspectes sentimentals, emocionals, més de la banda de l'afecte i la comprensió cap als infants, mentre que els homes també cobreixen aquests aspectes però es perceben com a més resolutius en els casos de conflictes o d'imposició de normes envers els menors. També els deures són tasques que sovint recolzen els pares i els temes mèdics les mares. Ho fan palès la Núria i la Tati amb els seus comentaris:

Per exemple, a casa meva el tema deures sí que el porta més el pare, el fet de que, el fet de ser pare crea com una autoritat diferent que sembla que els nens et respecten

³²⁰ Joana, dona, 33 anys, Barcelona, (16TES2000), grup A1

³²¹ Glòria, dona 35 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

³²² Josep, home 39 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

³²³ Dídac, home, 31 anys, Sant Pere de Ribes, (16FH2011), grup B2

³²⁴ Mireia, dona, 32 anys, Barcelona, (509NF1998), grup A1

més, no? I que explica millor també és veritat (riu). Però sí, el pare unes coses i la mare una altra. (Núria)³²⁵

Jo sóc la que truco [al metge] i ell és el que el porta si pot ser i llavors li demano un informe complert de tot el que ha dit (riu). (...) Potser si vol més mimos busca més la mamí, i amb el meu marit es passen tot el dia xutant i ... a mi no em busca tant per aquests jocs. No és que estiguem actuant diferent sinó que ens busca per coses diferents. Inclús la iaia i l'avi els busca per coses diferents, perquè potser una és dona i l'altre és home. (Tati)³²⁶

En el seu treball Abril et al. (2015) segueixen parlant d'un ideal igualitari envers una realitat familiar fortament marcada pel gènere. Pel que fa als permisos i llicències laborals, malgrat que està vist que afecta en possibles penalitzacions tant als homes com a les dones, es troba més legitimat socialment que ho facin elles, està més acceptat. Per altra banda les parelles que s'allunyen més d'aquests models de paternitat i maternitat tradicionals mostren un pes major de les actituds igualitàries. En aquests casos els homes construeixen la seva identitat en menor mesura en el seu desenvolupament laboral.

Seguint aquest argument, les dones arriben a una situació en la qual mai es pot encertar el camí socialment correcte, perquè si es dediquen massa als fills interfereixen massa en la feina i en l'expectativa de ser unes bones professionals, i si es dediquen massa a la professió, es converteixen en unes mares negligents. "El problema que es deriva d'aquesta actitud és que les dones es troben atrapades en aquesta situació "especial" de maternitat responsable que (...) les compromet d'una forma incomparablement superior a la que es produeix amb els homes" (Alberdi et al., 2000: 207). D'altra banda cal dir que aquestes autores constaten també el desconcert entorn als pares, que ara tenen un paper nou amb major implicació i que trenca amb el model patriarcal. En aquest sentit hi ha una petita pugna perquè tal com diuen, tant homes com dones es resisteixen a abandonar el seus privilegis.

Entorn tots aquests discursos sorgeixen nous conceptes com ara el de paternatge i maternatge, que es refereixen al treball físic i emocional de criança i cura, posant diferenciació entre la biologia i els factors socioculturals. En aquest sentit el paternatge

³²⁵ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

³²⁶ Dona 36 anys, Igualada. Recerca per al CIIMU (2012) en la que vam treballar les relacions entre pares i fills i el rol dels avis.

és una qüestió opcional, mentre que per les dones no és així, és una obligació, quelcom que s'espera d'elles: "Les dones han de fer front a es representacions socials que lliguen de manera indefectible la mare amb els fills i filles. Les mares han d'estar sempre" (Muñoz, 2013:1740). Bestard segueix aquesta línia dient que la dona dedica temps a la cura i també al treball, "la seva activitat és contínua, mai acaba" (2011: 979).

És evident que els rols estan canviant, també els que respecten a la cura dels fills, però encara ens queda molt camí per fer en aquest sentit. Sobre el nou rol dels pares davant la societat actual, alguns antropòlegs plantegen que l'increment d'homes que es casen per segona vegada amb dones més joves, i que poden dedicar el seu temps als fills perquè es troben en moments de jubilació o prejubilació, permetran una incorporació de l'home en l'àmbit domèstic i la possibilitat de desenvolupament professional de les parelles joves que tenen (Segalen, 2012). Queda per veure com es pot reconfigurar una realitat així en la nostra societat.

b. «Love is spelled T-I-M-E» o regalar temps als fills

Entorn la dedicació dels pares envers als fills un dels temes recurrents és la manca de temps per dedicar-los. La societat actual es troba immersa en un seguit de necessitats i obligacions que sembla que ens falta temps per moltes coses, entre elles els propis fills. La presència de tant homes com dones en el món laboral, junt amb la necessitat econòmica de guanyar dos sous per poder mantenir les necessitats bàsiques de la llar, han portat a que pares i mares hagin de treballar fora de casa moltes hores cada dia. Això ha dificultat més la cura i atenció de les necessitats dels fills, que malgrat passar moltes hores a la llar d'infants o a l'escola, de vegades no són suficients com per cobrir l'horari laboral de la parella i s'han de buscar altres opcions (familiars o professionals) que tinguin cura dels fills unes hores més. En el cas dels adolescents, això implica que passin hores sols a casa o al carrer on no existeix l'acompanyament d'un adult, i on la responsabilitat i la maduresa dels fills és bàsica perquè aquests moments de solitud no comportin situacions problemàtiques en el futur: abandonament dels estudis, desmotivació, etc.

Per tant, pares i mares, a causa de la mala conciliació entre la vida laboral i familiar que existeix a la nostra societat i que s'evidencia en les nostres entrevistes (horaris de les feines que no casen amb els escolars, dies de vacances que no coincideixen amb les dels fills, etc.), comporten per una banda un sentiment de culpa per no poder respondre a les necessitats d'atenció dels seus descendents, així com la necessitat de buscar un recurs

familiar (avis o parents) o bé professional, que faci de *cangur* dels nens. Si tenim en compte les dificultats econòmiques per les quals passen moltes famílies, l'opció professional queda totalment descartada. La Núria comenta les dificultats que representa en el seu cas:

Però si comparem això amb abans no té res a veure penso, perquè les dones avui dia el fet d'haver d'estar dins el món laboral i haver de portar una casa i portar una família i portar tot, és diferent a com es tenien els fills abans, que era dedicació plena i total i sobretot la dona. En canvi ara és... uuufffff portar-ho tots com puguem. (...) Crec que la intenció és que tots dos participin igual, però malauradament la mare continua tenint un paper molt més protagonista, per falta del recolzament masculí. (Núria)³²⁷

Fixem-nos com la informant entén que la dona ha d'ocupar-se dels dos àmbits alhora, el laboral i el domèstic. Tal com diu Caïs en el seu treball sobre el temps i les activitats familiars: "Al contrari del que es podria esperar amb l'aparició de la família negociadora i la incorporació de la dona al mercat de treball, no hi ha un impacte important en el repartiment de les feines domèstiques. Enguany la majoria de dones treballen fora de casa, però continuen assumint la major part de les feines de la llar" (2012: 23).

Els horaris laborals de les dones solen anar de la mà d'aquestes desigualtats, fent que estiguin més disponibles o tinguin més flexibilitat: algunes disposen de jornada reduïda, altres d'horaris oberts o que permetin estar amb els fills durant la tarda... Algunes inclús han mirat de canviar de feina per tal de poder adaptar-se millor a les necessitats dels nens. Les nostres entrevistes recullen aportacions que mostren aquesta realitat de desigualtat envers les dones:

En el meu cas m'adapto jo a l'horari escolar i a les coses, sí. Ell sé que em pot ajudar en qualsevol moment perquè té una feina que (pot recolzar-la) però normalment t'ho acobles al teu horari. (Núria)³²⁸

Si hi ha una diferència és més aviat per disponibilitat de temps. (Lídia)³²⁹

El dia a dia ho fa ella perquè és la que està aquí. (Àngel)³³⁰

³²⁷ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

³²⁸ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

³²⁹ Lídia, dona 43 anys, Barcelona, (19TES2000), grup A1

³³⁰ Àngel, home 42 anys, Barcelona, (20TES2000), grup A1

Jo he anat a tope però sempre m'ho he muntat per tenir dues tardes lliures (...) però ell més sovint havia telefonar a sa mare que arribava tard, que anés ella a buscar els nens. (Sònia)³³¹

Aquesta reacció es fa patent en altres estudis com el d'Abril et al. (2015) en què les dones entrevistades es mostren més disposades a realitzar aquestes adaptacions laborals davant les necessitats de la maternitat, reduint la jornada o el temps que dediquen al treball. En el cas d'algunes informants, però la presència de la situació de crisi també ha implicat empitjorar aquesta adaptabilitat, que en alguns casos ja no poden triar feines que s'acullin als seus horaris familiars sinó que s'han d'acollir al que troben i han de recórrer als avis per allargar la jornada.

Per tant, entre els informants trobem homes que reparteixen el paper de professionals i de pares de família amb unes proporcions més equitatives entre gèneres respecte a les generacions anteriors, però que tampoc arriben a ser equilibrades. És a dir, malgrat que en aquest sentit avancem, ho fem a petits passos. En el cas de les dones, aquestes cobreixen també els dos àmbits, però afegint-hi un major sentiment de culpa pel fet d'haver deixat part de la dedicació als seus fills per anar a treballar (cosa que no feien la majoria de les seves mares). Això genera un debat intern que fa que el paper de mare, que tan lligat es troba a la feminitat, en alguns casos no es pugui desenvolupar com es voldria a causa d'haver de donar resposta en l'àmbit professional. En altres casos es pot donar a la inversa, relegant l'aspecte professional.

És significatiu que inclús en casos que els dos membres de la parella treballen en un negoci familiar, la dona és qui sol tenir un horari flexible, mentre que l'home no tant. Són elles les que acaben tenint un nivell de compromís a la feina menys estricte, que els permet adaptar-se a les necessitats dels fills en major o menor mesura (malaltia, horaris escolars i de vacances, etc.). Des d'aquest punt de vista veiem com en la parella, les mares són *professionals de plastilina*, perquè són tan emmotllables i adaptables com la feina els ho permet (amb les conseqüències de progressió laboral que això també pugui tenir), mentre que els pares solen tenir uns nivells de compromís laboral més estricte. Això no deixa de

³³¹ Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1

ser una discriminació clara permanent encara en la nostra societat, que afecta especialment a les dones, que duen a terme el que s'anomena la “doble jornada laboral”. Però també resulta discriminador per als homes que voldrien participar més de la seva tasca familiar. En el cas d'elles sembla que tenen aquesta obligació implícita de complir amb les tasques de mare, i ells a les seves feines sembla que en molts casos tampoc no poden reclamar la igualtat, l'àmbit laboral no ho permet, seria mal vista una flexibilitat com la que tenen moltes de les dones.

Aquesta divergència de percepcions i vivències genera tensions en les relacions de parella que s'han de resoldre en el si de cada família i que evidencien una realitat social compartida per les famílies del nostre país: la dificultat en la conciliació entre la vida laboral i familiar i el reajustament dels rols i relacions de gènere que això implica (o que hauria d'implicar).

Així doncs, tant homes com dones es troben amb la dificultat de trobar temps per dedicar als seus fills, fent que s'imposi la qualitat de la relació per sobre de la quantitat d'hores. El temps que es dedica als fills tendeix a racionalitzar-se al màxim, se li dedica poc temps però molt treballat, molt elaborat (Segalen, 2012). D'altra banda, davant el seguit de canvis on ens trobem immersos, també a la figura del pare se li reclama que tingui un nou paper, que no ha de ser el doble de la mare, sinó que ha de trobar el seu lloc propi per afirmar-ne la seva pròpia identitat.

Tal com diu Caïs “el temps per dedicar a la família és un bé escàs i preuat avui dia, sobretot si tenim en compte que el model familiar en què els dos cònjuges treballen ha esdevingut el més freqüent en les societats occidentals” (2012:42). Veiem doncs, que el temps s'ha convertit en el gran objecte de desig, en allò que tots els pares i mares busquen obtenir, d'aquí i d'allà, per passar més estones amb els seus fills. Així ho posen de manifest alguns dels nostres informants com la Núria o la Tati:

... temps, temps, jo (vull) temps... (Núria)³³²

Home, jo complicacions no però llàstima que no puguem estar més hores entre setmana amb els crios (...) em puc permetre baixar a veure el nen una estona al migdia. (Tati)³³³

³³² Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

“Love is spelled T-I-M-E” afirmen en els països anglosaxons (Marí-Klose et al., 2010), deixant clar que la millor mostra d’amor que podem deixar als nostres fills és dedicar-los aquest temps que ens falta.

4.3. Conclusió. Quan parlem de més de dues persones

En termes generals, el que es desprèn dels materials analitzats en aquest treball, ens permet veure que la realitat familiar cada vegada s’està tornant més complexa. Per una banda tenim els canvis que ja es fan palesos des de fa unes dècades en les dinàmiques i formes familiars actuals (cohabitació, monoparentalitat, divorcis en augment, adopció internacional, famílies homoparentals..), afegint el paper central que ocupen els fills en aquestes dinàmiques, i que entenem que provoquen constantment adaptacions i readaptacions del parentiu. Per altra banda tenim la crisi econòmica actual, que aporta un element d’incertesa important als canvis que citàvem abans, fent que encara esdevingui més complexa la situació i també més difícil d’orientar.

Tal com vam veure al capítol anterior la decisió de conviure és presa individualment i en parella, no és quelcom que s’entengui que afecti al seu entorn familiar, es fa sense que el parer dels altres hi tingui inicialment un pes especial. Així doncs, el compromís de l’amor compartit i de la fidelitat s’elabora en un context íntim i privat. Al llarg del temps de convivència podem dir que la parella es va reforçant a sí mateixa, a través de la seva vida en comú, la sociabilitat amb els parents, compartir moments de la vida quotidiana, etc. Mica en mica els parents van formant part de la vida dels dos, d’una manera discreta.

La percepció de l’entorn familiar més immediat pot mostrar reaccions molt diferents, des de l’acceptació total fins a la insistència constant perquè matrimoni de la parella

³³³ Dona 36 anys, Igualada. Recerca per al CIIMU (2012) en la que vam treballar les relacions entre pares i fills i el rol dels avis.

s'esdevingui. En tot cas, si bé és cert que cohabitar és una pràctica comú i acceptada socialment, el matrimoni és quelcom que tard o d'hora tornarà a sorgir com a tema de conversa familiar responent a diferents necessitats: estar coberts legalment completament, fer una celebració per fer feliços a pares o avis, entendre que la família implica també un paper, etc. En aquest aspecte hem vist algunes diferències entre la fase A i B de la recerca, en què aquest paper de l'entorn familiar per fer pressió era més manifest a la primera fase que en la darrera, mostrant una relaxació especialment dels pares que respon a l'ampliació de la cohabitació com a fenomen i la seva corresponent normalització.

Les relacions en especial entre sogres i gendres o nores van canviant amb el temps, en alguns casos veiem que afavoreixen l'acceptació de la cohabitació perquè la seva relació es considera correcta o dins el marc esperat. El fet de conviure sense casar-se no representa pels sogres grans canvis a nivell de relacions i sociabilitat, si bé és cert que afavoreix certs comportaments que serien més inacceptables entre els matrimonis, especialment els que afecten la sociabilitat familiar en moments determinats, que permet assistir als esdeveniments per separat o que retarda el coneixement entre famílies fins a altres moments com ara el naixement d'un fill. Així doncs, la cohabitació segueix deixant una porta oberta a la innovació també pel que fa a les relacions amb els parents afins.

La terminologia, per altra banda, ens ofereix dos arguments en certa manera contraris. Per una banda, la terminologia de la parella per referir-se als parents afins no genera cap problemàtica, s'apliquen de la mateixa manera que es fa amb les parelles casades sense distincions. En aquest sentit, reforça i ajuda a concebre la relació dins l'esquema familiar ja conegut perquè s'utilitzen els termes habituals pels sogres, cunyats, nebots, etc. Però quan es tracta dels termes que fan servir els parents afins per parlar de la parella seguim amb la mateixa problemàtica de manca de nomenclatura, on els pares i mares utilitzen termes més o menys acceptats pels seus protagonistes, però que en tot cas evidencien la manca de consens i de definició clara. Està clar, doncs, que la problemàtica es dirigeix sempre envers la parella i no al revés.

El que hem pogut veure en les entrevistes és que l'entorn familiar té una capacitat enorme per adaptar-se a les noves situacions, convertint els canvis en una part més de la realitat i la quotidianitat, sense que això suposi la creació de transformacions familiars radicals. D'alguna manera passa el que Salazar (2012) exposa per la fecundació assistida,

quan diu que aquesta afecta el contingut mantenint una forma cultural externa: famílies nuclears de pares i fills que s'estimen. Els continguts poden canviar però les formes es mantenen. Així la pràctica dins l'univers familiar es basa en crear un ambient de *normalitat* on les relacions de parentiu es defineixen i practiquen de la mateixa manera que amb la resta de realitats familiars.

L'arribada del primer fill és el moment de plantejar-se el possible matrimoni per part dels cohabitants encara que cada vegada hi ha més parelles que no ho fan, ho veiem clar en les entrevistes de la fase B, en què moltes parelles tenen els fills sense casar-se o es casen quan aquests ja tenen uns anys. En aquest sentit tenir fills fora del matrimoni deixa de ser quelcom vist com novedós fent palès que el veritable canvi en la vida de parella ja ha deixat de ser el matrimoni per passar a ser-ho la paternitat. És per això que ens podem pensar que la gran pregunta que es fan les persones ja no és tant "ens casem?" sinó "tenim un fill?". A tot això s'hi vincula el significat social que actualment té el matrimoni, el seu paper dins el cicle vital de les persones, i com ha deixat de ser la manera que funda la relació de parella, la paternitat i l'estabilitat, per convertir-se en una possibilitat dins un marc ampli de formes d'iniciar la convivència. D'aquesta manera el matrimoni també està deixant de ser l'element imprescindible pels parents d'aquestes parelles, que accepten cada vegada millor que els seus fills no es casin, com hem comprovat especialment en la fase B de la investigació.

Els rols entre homes i dones en la paternitat també evidencia una clara desproporció entre gèneres que implica una major càrrega de responsabilitats per les dones. En aquest aspecte, ens hauríem de preguntar sobre quines pautes estem generant dins les famílies, quins valors viuen en el dia a dia els menors, i quins esquemes tradicionals encara estem reproduint. També caldria veure amb més profunditat amb quins arguments es relacionen aquestes idees: instint, maternitat, ser dona, ser home... La societat va fent passos però encara queda molt camí, des de dins de les llars però també des dels àmbits públics i legislatius.

En relació amb això el temps s'ha convertit en un dels elements més desitjats per a poder oferir als fills, i com que en moltes ocasions aquest és inferior al que es considera necessari, es compensa només en moments de qualitat, entesos així pels propis pares. Els pares viuen, en aquest sentit, un cert sentiment de culpa que intenten resoldre de la millor manera. La distribució del temps dedicat als fills també es converteix en un

element de conflicte quan veiem que entre els informants les diferències de gènere segueixen existint, molt lligades a aspectes biològics, i que no deixen acabar de resoldre la conciliació entre la vida laboral i la familiar.

Pel que fa als avis, veiem que es mouen entre dos relacions oposades, la del plaer de cuidar als néts i l'obligació de tenir-ne cura massa sovint. Estem parlant d'avis que poden gaudir encara d'uns anys de bona salut, en què no han de treballar i sí poden gaudir de vacances en qualsevol moment de l'any, viatges, cursos, sortides, etc. Però ajudar als fills també és una prioritat de la moral del nostre parentiu, que es posa per davant de tot (no oblidem que els avis abans que avis han estat pares), per la qual cosa en cas de necessitat, el nét es posa per davant de tota la resta.

Veiem doncs, que l'existència de fills en comú es vincula a nombrosos aspectes de la vida de la parella, relacionats amb les maternitats tardanes, el desenvolupament de l'equilibri entre gèneres en la dedicació als fills, la presència dels avis en la vida quotidiana com a mitjà de suport que fa replantejar el rol dels avis així com de retruc el dels pares, etc. Tot plegat no només afecta la relació de parella sinó que té implicacions directes amb la sociabilitat familiar, que de cop i volta es veu incrementada de manera exponencial i que implicarà una major freqüència de visites i relacions. La percepció de la parella també canvia amb els nens, que és vista de forma més sòlida i que fa que realment es consideri una família. Gràcies també a l'increment en la sociabilitat, la nova paternitat serà controlada i revisada de prop, i hi haurà una nova sensació de solidesa de la nova família per part dels pares i sogres.

Així doncs, en termes generals podem afirmar que les parelles cohabitants aporten alguns elements de canvi en les relacions de parentiu, dins el conjunt de transformacions més globals de la societat on entren també altres realitats familiars (recomposició, monoparentalitat, *singles*, etc.). En el cas de les relacions de parentiu trobem petites esclatxes de llibertat i innovació però que es van tancant cada vegada més amb l'aparició dels fills. Així doncs, si una parella podia triar no assistir a la celebració de Nadal de la seva parentela política, quan hi ha nens ja no ho té tan fàcil. D'alguna manera els nens apliquen una pressió major envers les obligacions i deures del parentiu, donant menys marge a la improvisació i al canvi. També en aquest sentit les dinàmiques d'atenció i cura (que reforcen o augmenten la desigualtat de gènere) així com els moments rituals (celebracions de naixement, la mona de pasqua, etc.) segueixen tenint presència en la

majoria de casos perquè reforcen aquestes pautes socials de reconeixement familiar. Els canvis principals al llarg tota la recerca es fan palesos en la menor pressió dels pares en la fase més recent, on sembla que la major presència de cohabitació en la societat i la seva prolongació en el temps repercuteix en una menor influència pel matrimoni dels fills. La presència de bebès ajudarà a enfortir la visió externa de la parella i a donar una major percepció d'estabilitat que encara hi contribuirà més.

5. Casar-se? Quan i com?

Les parelles cohabitants, nascudes sovint com un refús al matrimoni o com una etapa transitòria, sovint acaben sent matrimoni. Per quines raons les parelles decideixen casar-se? Com porten a terme els casaments quan ho han decidit? Els motius pels quals les parelles decideixen no casar-se poden ser molt variats, i els condicionants que intervenen en la decisió poden ser molt diversos, el que fa complicat aclarir quines són les raons que porten a les parelles a casar-se. Per entendre millor la cohabitació pensem que és interessant no només preguntar-nos per quins motius aquestes parelles no es casen, sinó també per quins motius algunes decideixen casar-se i com ho fan. Veurem que quan parlem d'aquest fenomen estem reflexionant també sobre el concepte o la idea de matrimoni, tant sigui com a contraposició a la decisió de cohabitar, o bé com a punt de referència o de continuïtat en un procés.

En aquest apartat volem analitzar quines raons s'argumenten per la boda de les parelles cohabitants i com aquestes decisions són una mostra de la nova concepció del matrimoni actual. De fet les parelles que prenen la decisió de no casar-se en un moment donat posen en dubte la necessitat i sentit del matrimoni, mentre que quan decideixen de fer-ho desenvolupen tot un seguit d'arguments que poden estar en referència a diferents

aspectes com ara el tenir fills o també el fet d'aconseguir una major protecció i reconeixement legal i econòmic per part de l'administració. Aquestes decisions també han anat prenent una importància més o menys destacada segons la fase de la recerca que s'ha desenvolupat i la generació de la qual parlem: les parelles de la fase B de la investigació, la més recent, son menys proclius a casar-se pels fills que les de la fase A, com també confirmen diferents estudis anteriors (Alberdi et al., 2000; Trost 1979). Ens els estudis sobre la realitat més recent trobem com, depenent del país i de la seva realitat social i històrica aquestes raons per casar-se poden divergir (Holland, 2013) i elaborar arguments basats tant en aspectes més pràctics com l'econòmic o el legal, o bé basats en ideals sobre la relació de parella com l'amor compartit (Perelli-Harris et al., 2014). Per aquesta raó les bodes de les parelles cohabitants són un dels nostres camps d'interès, perquè desenvolupen una part dels arguments i explicacions que posen en joc la concepció de la parella i de la institució matrimonial i els seus rituals dins la societat.

Tal com he dit, no podem deixar de posar la nostra atenció en els rituals i les maneres de celebrar els esdeveniments dels cohabitants perquè ens ajuden també a comprendre millor de quina manera es viu aquesta realitat a nivell de parella i del parentiu. Ens interessa perquè ens pot donar pistes sobre com la convivència sense matrimoni pot arribar a representar o no una alternativa al matrimoni (Le Bourdais i Lapierre-Adamcyk, 2004), o segueix sent una manera similar a aquest encara que permetent una major llibertat i flexibilitat, com ja s'ha anat explicant en capítols anteriors. Així, quan parlem de rituals ens referim no només als que comporta una boda sinó també a altres situacions simbòliques importants en el cicle de vida familiar com ara l'inici de la vida en comú, els regals rebuts en l'inici de la convivència o la celebració d'aniversaris de parella. Les formes rituals de celebració, a més, tenen implicacions a nivell de sociabilitat i solidaritat entre parents que no podem deixar d'examinar dins el marc general dels diferents moments festius al voltant del reconeixement social i públic de la parella.

Sobre les formes de casaments dels cohabitants, i observant-los més en detall, veurem com hi ha nombrosos elements simbòlics que ens ajuden a comprendre com la parella es reconeix i es mostra envers a la resta de parents del seu entorn, donat que la tria dels vestits de casament, el format de les invitacions, el tipus de regals rebuts i per part de qui, les fotografies que es fan i qui les fa, etc. també ens aporten una informació de gran valor qualitatiu i significatiu.

5.1. Casar-se o no casar-se?

5.1.1. “I què? No us penseu casar?”. Per casar-se fa falta una raó

Després de passar per un període, a l'inici de la seva convivència, durant el qual les parelles cohabitants es veien veuen obligades a oferir arguments de pes sobre la seva decisió de no casar-se, fent servir tot l'esforç i enginy per tal de justificar la seva decisió, hi ha un altre moment en el que la parella ha de tornar a justificar-se: quan decideixen casar-se. Ja Trost (1979) als anys 70 a Suècia indicava que aquestes parelles cercaven una explicació raonada sobre el fet de casar-se per tal d'oferir-la als membres del seu entorn, motius que es justificaven en la majoria dels casos en nom de la tradició o bé del desig de tenir fills. Alberdi et al. (2000) també afirmaven fa anys que, en el cas d'Espanya, la pressió familiar i el desig de tenir fills són les dues raons principals per contraure matrimoni per part dels joves. Dins la nostra recerca, els nostres informants ens ofereixen matisos interessants que a més evidencien el canvi entre la fase A i la B de la nostra recerca.

En les parelles que hem entrevistat s'insisteix sovint en que la decisió de casar-se va anar acompanyada de la necessitat de trobar arguments que justifiquessin la seva decisió e forma coherent. Es topen, en opinió d'algunes, amb una paradoxa: és que no es poden casar per amor? Ja hem dit que aquest pes de l'argumentari per raons amoroses era un argument utilitzat als anys setanta a Suècia (Trost, 1979), raons que segueixen presents en un estudi més recent a Noruega, on la cohabitació es troba molt extesa, en què l'amor i el romanticisme segueixen sent una de les principals raons per casar-se (Perelli-Harris et al., 2014).

Però especialment en les explicacions de les entrevistes més antigues, de la fase A, es percep com una mena d'incoherència justificar la cohabitació en nom d'un compromís molt fort, i després necessitar una boda per reafirmar aquest amor. Si el compromís era el més important, casar-se per reforçar-lo no té cap sentit. Tal com ens diuen Leridon i Villeneuve-Gokalp, “si els casats no tenen cap problema en justificar la seva tria per diferents motius, els cohabitants tenen més dificultats per trobar raons que podrien incitar-los d'una manera 'decisiva o molt important' a casar-se” (1994: 53). En les

entrevistes més recents realitzades durant la fase B, veiem com les parelles cada vegada senten menys la necessitat de justificar d'alguna manera la seva boda, en el seu entorn es veuen més i més casos de parelles que ho fan per tenir certs aspectes legals coberts i ells pensen que també ho faran en un format més aviat discret i amb poca gent, com veurem en aquest capítol.

Així, l'Ignasi ens indica gairebé totes les possibilitats d'explicacions per casar-se en un mateix comentari: raons pràctiques, religioses i festives.

A ver de momento claro quizá al no estar hipotecados, no tener hijos, y tal, pues la necesidad de casarnos a ver, no es...no está. Como tampoco seguimos una vida religiosa y seguimos los... todos los rollos esos de bautizo, comunión, boda, matrimonio pues... (...) Pues supongo que bueno, mucha gente cuando se plantea casarse es cuando tiene hijos, una hipoteca, puede pasarle algo al compañero... bueno todos estos sistemas de seguros, de, de... no, entonces si tuviéramos hijos de las custodias y tal, esto queda mucho más amarrado si estas casado, ya sea por el juzgado ¿no? Osea supongo... ahí está la visión práctica de casarse, pero bueno, ¡igual algún día nos casamos porque nos hace ilusión y tal! Quiero decir que... ¿Por qué no?! Pero de momento no nos hace falta vamos...³³⁴.

Per una banda, té en compte la qüestió pràctica del fet de casar-se per la seguretat econòmica (pensions, herències, etc.). També cita els valors religiosos i les creences, així com el fet de casar-se només perquè es té ganes de fer una celebració.

Si aprofundim en les argumentacions que ens han ofert els nostres informants, hi trobem aportacions de tota mena. Per començar podem trobar algunes parelles per les quals no existeix cap raó per casar-se, ni tant sols les de caire més pràctic. També hi intervé la idea que ja els ha passat el moment, que és quelcom que s'hauria d'haver fet en el seu moment i ara ja ha perdut el sentit, com quan la Glòria diu "una boda és quan et cases als vint o vint-i-pico"³³⁵ o la Roser comenta "però ara ja em faria vergonya eh? La celebració familiar està fora de lloc"³³⁶. Hi ha molts exemples que confirmen aquesta postura entre els nostres entrevistats:

³³⁴ Ignasi, 15FH2011, home, 28 anys Revisa el format de les cites en totes

³³⁵ Glòria, dona 35 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

³³⁶ Roser, dona, 41 anys, Barcelona, (24TES2000), grup A1

Nos casamos para la manifestación del amor. Tía, regálale un viaje...un...algo, manifiéstale el amor de otra manera. Hazle un hijo, no se, algo, esa es una manifestación de amor pero matri... No, no, no le encuentro la finalidad (Ona)³³⁷

Penso que cada dia que passi té menos sentit casar-se (Albert)³³⁸

El fet del matrimoni és un símbol, una nova casa, una nova família, un nou principi i dic a veure, quina tonteria per mi és casar-me d'aquí un mes. (...) Llavors què? Me'n vaig jo la noche antes me voy yo a casa mi madre y tu te vas a casa de tu madre y mañana volvemos a vivir aquí? Jo ho trobo ridícul, no? Llavors jo estava disgustada perquè vaig pensar, ara sí que ja l'has cagat, en el sentit de que ja no ho tindràs, i per això no vam fer festa (Isabel)³³⁹

Quan una parella inicia la seva convivència amb un matrimoni, la raó per la qual es casa és aquell amor que comparteixen, no és necessari que es faci explícit, és quelcom evident i reconegut des de la perspectiva de la pròpia societat. Però els cohabitants que es casen, es troben amb la necessitat de tenir com a mínim una raó i que aquesta sigui prou convincent. Algunes de les raons principals podien ser el naixement d'un fill, la pressió familiar, aspectes econòmics en referència a la baixa cobertura legal de les parelles de fet, etc. Com diem, el naixement d'un fill o el desig de tenir-lo pot fer pensar en el matrimoni com a marc per la procreació. Entre les entrevistes de la fase A i les de la fase B veiem com el matrimoni era l'opció més clara per a tenir descendència, mentre que en el darrer període estudiat ja està deixant de ser-ho i es tenen fills sense casar-se. Passem a veure en què es basen aquests arguments agrupats ens tres grans blocs: la filiació, la legalitat i l'entorn familiar.

a. “De cara al nen”. Els fills com a raó

Tenir fills és un moment crucial en la vida d'una parella i també pel lloc que aquesta ocupa en la societat. El que habitualment definim com “formar una família” és part d'aquest procés en el qual la procreació hi té un protagonisme inequívoc. En el treball sobre dones joves a Espanya, Alberdi et al. (2000) parlen del matrimoni com la forma més valorada per formar una família, per tenir fills en comú, donat que és un símbol d'estabilitat. En aquest sentit aquesta aportació és un bon reflex de la percepció dels nostres entrevistats en la fase A de la recerca. Per això no ha d'estranyar-nos que el fet

³³⁷ Ona, dona, 31 anys, Barcelona, (14FH2011), grup B2

³³⁸ Albert, home 34 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

³³⁹ Isabel, dona 33 anys, Hospitalet de Llobregat, (14TES2000), grup A1

de tenir un fill fos un dels motius més citats per justificar el fet que una parella decideixi casar-se. Així s'expressen la Lídia i l'Àlex que expliquen que "quan van dir a la mare d'ell que la Lídia estava embarassada va dir "ah, pues ara us heu de casar!". I vem dir "què té que veure?"³⁴⁰.

A la cita anterior de la Lídia i l'Àlex veiem com tenir fills i casar-se havia estat en la fase A de la investigació, al voltant de l'any 2000, quelcom que anava intrínsecament unit, mentre que en l'actualitat està passant per un procés clar de desvinculació, el que posa de manifest el nombre cada vegada en augment de naixements fora del matrimoni. Al respecte, Holland (2013) desenvolupa una classificació de diferents tipologies de matrimoni a Noruega segons la relació entre el matrimoni i la criança dels fills:

- **Matrimoni formador de família:** respon a la idea tradicional de que els fills s'han de tenir dins una relació matrimonial. El matrimoni va unit a l'inici de la filiació.
- **Matrimoni legitimador:** es dona simultàniament o molt seguit del naixement dels fills.
- **Reforçador de la relació:** formalitza el compromís i afegeix una major seguretat. No es tracta que el fill faci necessari el matrimoni sinó que el fill canvia tant la vida que converteix en desitjable el matrimoni.
- **La pedra angular de la construcció familiar:** es casen quan les parelles han assolit la mida familiar que consideren desitjable.

En les nostres entrevistes hem pogut veure com el primer model respon a les maneres d'enfocar el matrimoni de les parelles cohabitants de les entrevistes en la primera fase de la recerca. La situació més actual, la segona fase, en canvi es podria situar entre la tercera i la quarta opció. En tot cas aquesta classificació evidencia també que dins les decisions de casar-se amb els fills com a argument, existeixen matisos que porten a una important variabilitat.

³⁴⁰ Lídia i Alex, dona 43 anys i home 42 anys, Barcelona, (19TES2000), grup A1 i A1

Entre els arguments de les parelles entrevistades en la primera fase, no són els fills en sí mateixos el que les porta a casar-se, sinó la possible inseguretat jurídica que *se suposa* que podien adquirir aquests dins una relació no legalitzada. Diem que *se suposa* perquè el Codi Civil de Família contempla i protegeix des de 1981 amb igualtat de condicions els fills nascuts tant fora com dins del matrimoni³⁴¹. A més, les parelles que fan aquest tipus d'afirmacions moltes vegades no han realitzat cap tipus de consulta legal per a confirmar les seves sospites de desprotecció de l'infant, basant-se en comentaris que han sentit en el seu entorn més proper i que sovint no han estat contrastats amb fonts legals o jurídiques. Aquest és el cas d'en Josep que explica que una àvia els deia “bueno, ara que tindreu el primer fill, ara us casareu?”, fent evident l'expectativa que mantenen alguns familiars de que es casin quan tinguin fills³⁴².

Malgrat que el fill té tots els drets coberts, estiguin casats els pares o no, és precisament la desprotecció legal de la parella en cas de la mort d'un d'ells, les herències i les pensions de viduïtat, on la regulació de les parelles de fet no és equivalent al matrimoni i on realment les parelles poden trobar-se més indefenses. Aquesta seria la raó realment pràctica, la que es basa en qüestions econòmiques i no té tant en compte la protecció d'un suposat fill.

b. “El paperet”. Raons pràctiques

Més enllà dels fills, la majoria de parelles decideixen casar-se per raons sobretot pràctiques, econòmiques o legals. Si casar-se pels fills no resulta ser actualment una raó significativa entre moltes de les parelles de la segona generació, fer-ho per cobrir-se en cas que s'esdevingui un problema sí que ho és. La seguretat econòmica o legal s'ha convertit en una mena de seguretat necessària quan una relació es considera estable, tal com exemplifica l'Antoni dient “yo lo que veo es que el matrimonio hoy en día es

³⁴¹ A partir de l'article 14 (igualtat per raó de filiació) i 39 (protecció a la família i a la infància) de la Constitució de 1978, es va modificar l'article 108 del Codi Civil estatal l'any 1981: Ley 11/1981, de 13 de mayo, de modificación del Código Civil en materia de filiación, patria potestad y régimen económico del matrimonio.

³⁴² Josep, home 39 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

puramente económico, o sea, es por la economía o por si le pasa algo a la otra parte, pero ya está”³⁴³.

Aquestes argumentacions es materialitzen sovint amb la signatura de l’anomenat “paperet”, que mostra l’aspecte menys emotiu i sentimental del fet de casar-se i posa més clarament de manifest les raons de caire legal o econòmic, com ja vam veure en capítols anteriors quan es referien al matrimoni o legalització de la parella com la “signatura del paper”, tal com fan la Mariona o la Cati:

La meva sogra (...) es va dedicar quan vem fer el paper, a familiar que veia, dir “saps que? La Montse i el Toni per fi han fet un paperet!”. Tot era el paperet. Feia gràcia perquè la boda de tal no, per fi havíem consentit en un paper! El paperet (Mariona)³⁴⁴
Mai hem celebrat signar un paper. A no ser que sigui una cosa nova, com per exemple un pis nou, o una cosa així, que ho pots celebrar, però no pel fet de signar un paper, o sigui que seria molt rar. (...) Si ho féssim, una cerimònia i així, sí que canviaria perquè llavors ningú no ens entendria ni nosaltres tampoc... (Cati)³⁴⁵

Les explicacions dels nostres informants al voltant de les raons econòmiques o legals tenen especial pes entre aquelles parelles que van tenir una relació anterior i inclús que es van casar i ara no tenen ganes de repetir el ritual, com és el cas de la Luz, que es va casar prèviament, es va separar i ara conviu amb la parella amb qui té un fill: “jo suposo que a ell li agradaria eh? Però jo no hi vull tornar a passar. És ben bé arreglar papers de cara al nen, si no hi hagués el nen no ens ho hauríem plantejat”³⁴⁶. El Diego també planteja que només ho faria per una raó pràctica perquè la simbòlica o religiosa no l’afecten:

Si el hecho del matrimonio implica que este hijo tenga unas ciertas ventajas que sin el matrimonio no las tendría, sí. No sé si es el caso, si fuera así podría hacerlo. Buscarle siempre a la entidad del matrimonio un sentido práctico, ya que para nosotros no lo tiene a nivel retórico-religioso, buscárselo a nivel práctico. A parte de la idea que te he dicho antes de declaración pública de amor, pero para esto tampoco no necesitas pasar por el Ayuntamiento o pasar por la iglesia³⁴⁷.

³⁴³ Antoni, home, 28 anys, Barcelona, (20FH2011), grup B2

³⁴⁴ Mariona, dona, 44 anys, Barcelona, (6TES2000), grup A1

³⁴⁵ Cati, dona 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

³⁴⁶ Luz, dona, 38 anys, Rubió, (3TES2014), grup B2

³⁴⁷ Diego, home, 34 anys, Barcelona, (55FH2011), grup B2

Entre les parelles que van considerar el fet de conviure com una manera més pura de relació, com una forma de conviure en parella menys condicionada per la societat, pròpia de bona part de la primera generació d'entrevistats, les explicacions de caire legal sembla que tenen més pes en el moment d'explicar un canvi de decisió. Però també hi ha parelles que mai han descartat la futura boda, en aquest sentit buscar arguments per casar-se no seria una tasca massa complicada ni contradictòria donat que mai ho van rebutjar. Depenent de com acabin celebrant la seva boda, trobarem parelles que es casaran de la manera menys visible i discreta i d'altres que ho faran, com es diu col·loquialment, “*por todo lo alto*”, com veurem en aquest capítol.

Podríem dir que les raons de caire legal o econòmic són les que millor justifiquen el fet de casar-se entre les parelles cohabitants entrevistades de la fase B de la recerca. De fet són la única explicació que realment es considera de pes per moltes d'elles, encara que després s'hi puguin acompanyar altres motivacions menys determinants però també importants per ells (com ara la festa, l'aprovació dels pares, etc.). En estudis recents es veu com la seguretat i estabilitat que aporta el matrimoni són també raons de pes suficient per casar-se a països com Alemanya i el Regne Unit (Perelli Harris et al., 2014). Es tracta d'una seguretat entesa en el sentit més ampli: financera, emocional, envers els fills i la parella, envers la vellesa futura... Veiem doncs, com casar-se pot tenir implicacions complementàries per un mateix individu que en cap cas resulten incompatibles.

c. “A los padres les hace ilusión que los hijos se casen”. Tenir en compte la família

Malgrat que la cohabitació està generant noves formes d'entrar en la vida de parella socialment reconegudes, no podem oblidar que els pares d'aquestes parelles van viure una època recent en què el matrimoni era la forma gairebé exclusiva per iniciar la vida en comú. Això fa que molts pares dels entrevistats, malgrat acceptin la decisió dels fills, sentin que una boda en el futur els resultaria reconfortant. L'Antoni ho explica d'aquesta manera: “el hecho de celebrarlo pues no sé... hombre, supongo que es.. para la familia y

todo eso está bien, no? porque a los padres les hace ilusión que los hijos se casen y todo eso³⁴⁸.

Com ja es va dir en el capítol sobre les parelles, la visió de la resta de parents sobre la seva convivència no afecta directament la seva decisió de casar-se o no, perquè es valora per sobre de tot la decisió i la llibertat individuals i es considera una intromissió a la intimitat de les persones. Però en el moment de decidir casar-se pot ser que la família formi part de les raons exposades, encara que no sempre sigui la raó principal. És el cas de la Carme que té en compte la il·lusió del seu pare com a un dels factors condicionants de la decisió:

Jo sé que al meu pare li feia il·lusió, perquè com el meu pare era molt tradicional, molt, inclús més que la meva mare, jo sabia que amb ell li feia il·lusió que em casés amb la meva parella per el fet que estava vivint amb ella i per això vaig decidir casar-me, a part de que en teníem ganes, no sé, amb ell també li feia il·lusió i ja està³⁴⁹.

La visió de la Lola també és interessant perquè té en compte la voluntat dels pares d'assistir però no pensa modificar la celebració per ells.

Puedo casarme y decir "oye mamá, mira, nos vamos a casar". Y a lo mejor si le hiciera ilusión pues que venga a ver cómo firmo, pero como si le hiciera ilusión ver cómo me empadrono, "pues, ala, ven y ves cómo me empadrono". O para equipararlo más a la importancia, como si me voy a comprar un piso: "¡Ah, qué emoción que te compras un piso!, ¡Mamá, sólo voy a firmar por el banco!, ¡Pero quiero ir contigo al banco!, Bueno, ¡pues ven!". Pero para mí no es... o sea, no le doy importancia. Entonces yo no haría ningún tipo de celebración ni de "bombo y platillo"³⁵⁰.

Hi ha situacions que reclamen fins i tot més atenció per part de la parella, com ara que hi hagi el patiment d'una malaltia per part d'algun parent o que sigui ja ancià (pare, mare o avis) que fa que es precipiti l'esdeveniment. Aquest és el cas de la Lourdes i la seva parella, que no volien dir a la família que es casaven, volien anar només amb testimonis a signar. Però com la seva sogra estava molt malalta finalment van fer un dinar i hi van anar pares i germans. Finalment van fer un dinar plegats però no van dir que es casaven fins a

³⁴⁸ Antoni, home, 28 anys, Barcelona, (20FH2011), grup B2

³⁴⁹ Carme, dona, 40 anys, Sitges, (3FH2011), grup B1

³⁵⁰ Lola, dona, 31 anys, Barcelona, (29FH2011), grup B2

darrera hora, quan faltaven 15 dies³⁵¹. D'altres exemples serien els del Manuel i la Pilar o el del Llorenç.

Poc abans, quatre mesos abans que morís el meu pare, jo em vaig casar, el vaig fer molt content (Manuel i Pilar)³⁵²

I vaig pensar, ara que puc i que tinc més o menys ganes, hi pot haver tothom, els meus pares són vius i tal, vaig pensar que em sabia molt greu que m'acabés casant d'aquí cinc anys quan no hi hagués un pare, no? Per exemple. I sobretot saber que als meus pares els feia molt contents i que a mi no em costava res sinó que en part també em feia gràcia (Llorenç)³⁵³

Veiem doncs, que la decisió de casar-se, si bé pot estar condicionada per elements de caire financer o legal, no ve determinada exclusivament per aquests. Com veurem en aquest capítol, també hi intervenen les concepcions culturals sobre el ritual, la família, la procreació i el matrimoni, que segueixen tenint un gran pes en aquesta determinació.

El fet de no haver-se casat inicialment genera la necessitat d'una explicació que més o menys justifiqui socialment el canvi. Si bé és cert que un es pot casar sense fer cap mena de celebració, inclús sense que ningú ho sàpiga, moltes de les parelles decideixen fer alguna mena de festa, més o menys gran, amb alguns parents i amics. Per tant el fet de casar-se ha perdut certs significats que tenia com a ritus de pas però en canvi segueix mantenint aspectes socialitzadors en la festa, perquè les festes segueixen tenint el seu paper i generant un reconeixement social a la parella i per l'entorn.

Tal com alguns estudis recents posen en evidència pel cas de Noruega (Perelli-Harris et al., 2014), es tracta de celebrar, en aquest cas, l'amor i no tant de generar un canvi en l'estatus o el compromís. Ho exemplifiquen amb un dels seus informants que diu el següent:

“Ens vam casar després d'onze anys, però no hi ha diferència en l'estat i el compromís. És simplement per celebrar. Hem sobreviscut el període amb nens petits, així que això és per celebrar l'amor” (2014: 1059).

³⁵¹ Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2

³⁵² Manuel i Pilar, dona 25 anys i home 36 anys, Barcelona, (15TES2000), grup A2 i A1

³⁵³ Llorenç, home 34 anys, Barcelona, (22TES2000), grup A1

A les nostres entrevistes també trobem al·lusions d'aquesta mena al fet de celebrar una festa amb la família i els amics, com ara la Glòria que comenta que seria una excusa per fer una festa³⁵⁴, o el Manel que diu “aunque bueno, también te digo, nos gustan las fiestas, que si nos casáramos aprovecharíamos y una fiesta haríamos, ¿no?” (Manel)³⁵⁵. La Carme ens explica més detalladament la seva visió:

Suposo que van influir varis aspectes, el més important seria segurament el de l'entorn familiar, després el tema legal i el tercer, que també tenia el seu pes, era que ens venia de gust fer una festa, llavors vam fer una celebració, amb els amics... una mica per fer extensiu a la gent que coneixíem, docs que realment volíem viure junts, per la resta de la nostra vida, i que bueno, que ens estimàvem, i fer una festa amb els nostres amics³⁵⁶.

Veiem com les argumentacions que podrien ser habituals entre una parella que es casa a l'inici de la convivència, basades en l'amor i la festivitat, no són tan presents entre les nostres entrevistes quan ho fan després de la convivència, encara que no tindria per què ser així. Entre la bibliografia recent veiem altres casos com el noruec en què l'amor compartit sí que pot ser un argument important per casar-se en el cas dels cohabitants (Perelli Harris et al., 2014).

5.1.2. “A bombo y platillo”. Percepció i representació simbòlica del matrimoni

Els rituals són un dels àmbits per excel·lència en l'antropologia, com han anat mostrant diferents autors al llarg dels anys (Van Gennep, 1986; Turner, 1999; Segalen, 1998; Bozon, 1992). Amb tot el debat que comporten les parelles cohabitants sobre la necessitat del matrimoni en una relació estable, no podem deixar de preguntar-nos per la posició o el paper que aquest té en la societat actual i les seves formes de representació simbòlica i ritual. Analitzar la cohabitació ens permet, i ens obliga, a prendre el matrimoni com el referent que actualment comparteix protagonisme amb la cohabitació.

³⁵⁴ Glòria, dona 35 anys, Barcelona, (17TES2000), grup A1

³⁵⁵ Patrícia i Manel, dona 37 anys i home 34 anys, Tiana, (17FH2011), grup B2 i B2

³⁵⁶ Carme, dona, 40 anys, Sitges, (3FH2011), grup B1

És evident que el matrimoni encara és per moltes persones una manera d'enfortir la relació, de fer un acte públic de reconeixement més o menys important, de recolzar una creença religiosa, fins i tot de legitimar dels fills. En definitiva té una càrrega simbòlica important. D'alguna manera encara queda en molts individus la percepció d'estabilitat i durada de la relació gràcies a la institució matrimonial. El simbolisme i la metàfora del lligam és present en molts d'aquests arguments que sorgeixen entre les parelles cohabitants que posteriorment s'han casat. Vegem-ne alguns exemples:

Yo sí que me quiero casar, la manera me da un poco igual. (...) Si el hecho sí, y él también lo quiere, no sabemos cuando, pero a mí sí que me gustaría, no sé es como... a veure, la base ja està, es consistent, pero no ho se, sempre he pensat en casar-me i d'alguna manera es com si estiguessis mes lligat amb aquella persona, lligat de una manera sana, no de exigir res, bàsicament seria això (Almudena)³⁵⁷

Sí que m'agrada estar casada. No sé si expressament és una cosa que em vinculi més o menys, però m'agrada (Judit)³⁵⁸

Jo em vaig sentir encara més unida, més compromesa amb ell, ja ho estava molt però encara més (Laura)³⁵⁹

A mi particularment em dóna la sensació de tenir-ho tot més lligadet, el fet de tenir un paper pel mig (Pilar)³⁶⁰

Alberdi (1999) deia fa uns anys que el matrimoni afegeix a les parelles cohabitants el reconeixement social sense modificar la relació interpersonal, més aviat introduint-hi la societat amb les seves normes i requeriments. En certa manera és cert, encara que en l'actualitat, i si tenim en compte que moltes parelles tenen fills fora del matrimoni i no es troben estigmatitzades de cap manera, podríem dir que la societat poca cosa hi té a dir en aquests casos. Si bé la societat necessita veure la parella i els seus fills legítimats i integrats en un marc socialment reconegut, el matrimoni està perdent aquest paper mica en mica deixant de ser imprescindible. Tal com diuen Lappegård i Noack (2015), per molta gent el matrimoni ja no és el punt de partida de la formació de la família sinó una cosa que els pares fan en algun moment de la cria dels seus fills.

³⁵⁷ Almudena, dona, 32 anys, Mataró, (50FH2011), grup B2

³⁵⁸ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1

³⁵⁹ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

³⁶⁰ Pilar, dona 25 anys, Barcelona, (15TES2000), grup A2

Així doncs, el matrimoni ja marca tant un ritual de pas que porta clarament a un canvi d'estatus, sinó que passa a ser una festa o celebració de reconeixement del que ja existia. El ritual no perd la seva necessitat, sinó com diu Segalen (1998), no podem parlar tant de desritualització sinó de desplaçament del ritual. La manera com es fa aquesta celebració divergeix molt en cada cas passant d'un extrem de sobrietat absoluta a l'altre d'exaltació festiva. Si bé casar-se no implica necessàriament fer cap festa, ni convidar a molta gent, ni seguir moltes pautes socials, és cert que porta implícita una manera d'entendre un ritual i un acte cultural amb unes característiques molt determinades. Entre les parelles entrevistades hem vist com encara s'entén la boda en un format determinat que no té per què ser així. Aquest model per moltes parelles respon a un matrimoni religiós, amb molta pompositat, nombrosos elements simbòlics, molts regals i amb un gran nombre de convidats. És precisament aquesta percepció tan carregada el que fa que molts informants rebutgin el matrimoni, com en el cas de la Judit que fa al·lusió a la mandra "em feia mandra, no tenia ganes de fer una festa"³⁶¹. En les entrevistes trobem arguments que fan especial referència al fet de no tenir ganes de fer una gran festa i de la feina que representa preparar un esdeveniment així:

Ara, la veritat, ens fa una mica de mandra de muntar tot el tema, no? Perquè per part de la meva fam-, de ma mare, som molt família, no? I és com una cosa allò molt... (P: que esperen el ritual) sí, jo dic que és com una família italiana, tot amb grans celebracions i a mi em carrega una mica, llavors he pensat uf! I la família per part del Jordi també són molts germans del seu pares i, se'm fa una mica gros, la veritat, casar-me actualment (Marta)³⁶²

És que clar el fet de casar-se es com un...convides a tota la família et gastes molta pasta, fas un banquet,... per la família es com molt important, es una cosa oficial, es anunciar-ho a "bombo i platillo" (...) i és que quan ets parella de fet això no es tant evident... (Lluïsa)³⁶³

Quan vaig a les bodes de les meves amigues em fa il·lusió per elles, però és que no em veig jo amb el vestit, no, no em veig (Rosa)³⁶⁴

... i la veritat és que si ara no estem casats és per pura mandra, perquè sabem que hem d'arreglar els papers. Diem que ho hem de fer, que ho hem de fer i no ens hi posem. Pot ser que un dia diguem "ens hem casat", però és anar, firmar els papers i ja està, fer aquest tràmit. Sortirem al carrer, els primers que passin de testimonis i mira... (Luz)³⁶⁵

³⁶¹ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1

³⁶² Marta, dona, 30 anys, Cerdanyola del Vallès, (10TES2000), grup A1

³⁶³ Lluïsa, dona, 38 anys, Barcelona, (13FH2011), grup B2

³⁶⁴ Rosa, dona 35 anys, Barcelona, (13TES2000), grup A1

³⁶⁵ Luz, dona, 38 anys, Rubió, (3TES2014), grup B2

El treball de Berrington et al. (2015) posa de manifest com al Regne Unit les parelles quan pensen en el matrimoni, l'interpreten amb *the proper way* (tal com cal), que respon a aquesta idea d'una boda gran amb esdeveniments rituals evidents. Inclús en aquest treball es fa palès com nombroses parelles cohabitants, no practicants, pensen que la boda ha de ser religiosa i que si un dia fan el pas serà en una església, encara que en les entrevistes de la segona fase ja no és tan present aquesta mena d'afirmacions i trobem un major nombre de matrimonis desproveïts de rituals i simbolismes. Casar-se amb molts convidats és una manera d'entendre el fet de casar-se, com un moment de reunió familiar, de reconeixement de l'entorn (Belleau, 2015) i encara que la boda es consideri un afer privat, encara és important la presència dels parents i els amics, en què la seva presència dóna sentit a l'esdeveniment (Barnes, 2014). En altres recerques, com la realitzada als EE.UU. per Barnes (2014), els arguments per fer una boda tradicional són reunir a la família àmplia i ajuntar membres de la família que normalment no estan junts (com ara germanastres, pares separats, etc.), cosa que dóna un sentit molt actual als casaments de les noves famílies. D'aquesta manera, segons l'autora, les bodes no han perdut utilitat sinó que l'han canviada. Les bodes tradicionals segueixen jugant un paper important en les vides de les famílies postmodernes.

Però en realitat hi ha moltes maneres de casar-se, amb una cerimònia religiosa o civil, que pot contemplar maneres de fer molt diverses (nombre de convidats divers, elements simbòlics més o menys presents, vestir més festiu o quotidià, etc.). Entendre la boda de manera estereotipada com una festa amb molts convidats i elements simbòlics i religiosa, però, en molts casos es manté. En l'observació realitzada al registre civil de Barcelona podíem veure com, inclús en les cerimònies civils en dies laborables, moltes parelles celebraven aquest dia amb familiars i amics que també hi assistien i amb els quals van fer un dinar o un àpat conjuntament, amb els qui es feien fotos i els tiraven arròs al sortir de l'edifici. I si tenim en compte els canvis que han patit els matrimonis civils en els darrers anys, convertint-se en un espai ideal per la improvisació combinada amb els elements rituals més tradicionals, veiem com està sorgint una nova manera de fer celebracions realment alternativa al format més clàssic i religiós que predominava fa pocs anys. Un exemple seria aquest menjador amb una decoració que s'aproxima més a la d'una festa major que a la d'un casament.

Fig 22. Fotografia espai de convit casament parella cohabitant



Font: Fotògrafa Anna Planells

Bozon (1992), en el seu treball realitzat a França, ens deia que la boda dels cohabitants mantenia la seva vinculació al significat de festivitat, era percebuda com una festa que es podia fer quan vingués de gust, però que deixava de ser viscuda com un ritus de transició, cosa que pot ser pròpia de les entrevistes realitzades en la fase B de la nostra investigació. Encara que el matrimoni ha deixat de ser una condició material de la vida en parella, la cerimònia social sobreviu amb una gran diversitat de formes simbòliques, generant una àmplia tipologia i formats de casaments que afavoreix la creativitat i el canvi, com veurem en aquest capítol.

Entre les aportacions de les entrevistes de la fase B veiem com les parelles perceben de manera més ampla les possibilitats i formats de casament, contemplant diferents opcions per a celebrar la seva boda que no es regeixin per una visió tradicional i estricta. La festa com a acte públic encara té un pes social important per a moltes d'elles, com veurem tot seguit, i resulta ser un dels motius bàsics per la celebració del matrimoni. Sobretot si pensem que hi ha casos en què la parella es planteja fer una boda més o menys discreta pel que fa al nombre de convidats i acaba fent una festa més gran del que voldrien perquè el seu entorn els empeny a fer-ho. Excepte en els casos en què només assisteixen els testimonis, les bodes no deixen de ser una forma de reconeixement públic i

social. La Laura comenta que va ser al seu casament "que vem fer com públic el nostre compromís", no abans, quan cohabitaven, "que va ser més la decisió que vem prendre els dos"³⁶⁶. Al celebrar-ho davant els altres, la parella passa d'un compromís adquirit en la intimitat a un altre de caire públic, amb un reconeixement social per part de l'entorn familiar i de les amistats. Tal com deien pel cas de França Roussel i Bourguignon "el sentiment amorós seria en suma a la parella, el que la festa és al grup" (1978:249).

5.2. Els rituals de la cohabitació

Si bé el ritual del casament té una importància cabdal per conèixer com les parelles cohabitants interpreten i expressen la seva manera d'entendre la relació amorosa davant els altres, hi ha un seguit de moments rituals també importants que ajuden a entendre millor aquest fenomen. Les persones ens envoltem de moments que considerem assenyalats per una raó o altra i que responen a pautes prèviament establertes que es respecten més o menys segons el cas (aniversaris de parella, de convivència...). Les parelles cohabitants es veuen condicionades d'alguna manera a decidir com seguir aquestes pautes o com reinventar-les per tal d'expressar més adequadament la seva realitat. Per això considerem important incloure en la recerca no només l'anàlisi dels elements rituals sobre la boda, sinó també entorn la parella prèviament al seu possible casament.

Veurem tot seguit com, a part de la boda, hi ha d'altres esdeveniments socials propicis a la celebració festiva, que ens permeten entendre millor com aquestes parelles es construeixen. Celebracions com ara els inicis d'una relació o de la convivència en un pis, o del naixement d'un fill, ens ajuden a aprofundir millor en la manera d'entendre la seva posició en el seu entramat de parentiu així com en la societat actual. D'alguna manera, malgrat l'absència dels papers legals, el ritual segueix tenint un paper important i es troba present en diferents moments de la vida de les parelles entrevistades. Veurem dos aspectes que considerem clau: el moment de l'inici de la convivència i el moment festiu si

³⁶⁶ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

s'escau, així com la celebració d'aniversaris de la parella que poden reforçar moments com ara l'inici de la relació de nuviatge, de la convivència en comú, etc.

5.2.1. "Com si ens haguéssim casat". Celebrar la vida en comú

Alabart et al. (1988a i 1988b), en un estudi realitzat en un estudi sobre els cohabitants a Madrid i Barcelona al 1985, ens diuen que de vegades aquestes unions fan una celebració que permet suplir l'acte institucional del matrimoni per a *fer feliços* als pares "a través de la submissió a la norma que consisteix en reunir (i potser representar) les famílies en un marc festiu, i per no renunciar, per altra banda, a les compensacions econòmiques que normalment reporta el matrimoni" (1988a:65). En el cas de les parelles actuals això només és cert fins a un cert punt, perquè casar-se ja no és la "norma" sinó que es converteix en una opció més de convivència, així com les compensacions econòmiques que en segons quins formats de casament resulten ser ben minses.

Fer una celebració a l'inici de la convivència és una forma de reproduir un esquema conegut per tothom i que té unes clares idees implícites. En alguns casos inclús evocuen la tradició dels casaments com per exemple el pastís, anells, una boda fictícia teatralitzada o un comiat de solter. La Sònia ens comenta la seva festa:

Inclús a vegades fen conya de la festa aquesta que vem fer, perquè com que va venir tanta gent i tothom s'ho va passar molt bé... i jo tinc uns tiets pastissers i ens van fer un pastís de noces, van accedir a que hi hagués un pastís de noces sense que hi hagués boda i amb tot això hi ha una mica la sensació de que hi va haver casament. Moltes vegades la meva mare diu: això el dia del vostre casament... I jo l'hi he de dir: però si no em vaig casar! (riu)³⁶⁷

Per una altra banda la Montse considera que la seva celebració va ser "com un dinar de casament, en plan festa", inclús la seva mare la va ajudar a cuinar aquell dia. Per ella és com si hagués fet un casament: "el considero el *banquete de boda*", i ressaltava l'acte públic dient que "lo important és donar-ho a conèixer als altres"³⁶⁸. En aquest sentit l'acte públic que representa el matrimoni no ha perdut mai en cap moment de la recerca el seu

³⁶⁷ Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1

³⁶⁸ Montse, dona, 29 anys, Barcelona, (413NF1998), grup A1

valor de representació i reconeixement de la relació de parella envers a la resta de parents i amics.

Si analitzem les celebracions d'inici de convivència que hem conegut a partir d'aquesta recerca, veiem que es mantenen unes característiques més o menys comunes, i que les distingeixen d'una boda convencional:

- No es considera indispensable que sigui el mateix dia que s'inicia la vida en comú, al contrari, sol donar-se un temps més tard (setmanes o mesos).
- No té perquè reunir-se a tothom de cop, es poden anar fent petites trobades amb grups per separat.
- El nombre de convidats sol ser inferior al d'una boda perquè s'entén que han d'assistir només aquelles persones més properes a la parella.
- Són celebracions més senzilles que les bodes, no tenen un elevat cost perquè poden ser casolanes i sense excessius luxes. Una de les nostres informants descriu la seva com una festa de "pa amb tomàquet" (Sònia)³⁶⁹.
- També els regals són menys quantiosos i de menys valor en general.

És evident que realitzar qualsevol tipus de celebració pot tenir conseqüències immediates en l'entorn familiar i d'amistats més o menys proper, com ara la donació de diners o regals. Està clar que aquelles parelles que no van fer cap celebració van rebre menys regals que les que van fer-la. En el nostre treball de camp hem trobat algunes persones que es queixen en certa manera per aquest fet, com ara la Neus i la Maria:

El cas d'una noia que té dues filles i que diu que el dia que es casi ho voldria fer amb una paella a casa seva, però no té clar si ho podrà fer perquè els seus pares li diuen que ells han contribuït amb regals d'importants elevats a les bodes de la resta de la família i que esperen la reciprocitat pels seus fills quan es casin, encara que ho facin havent tingut fills (Neus)³⁷⁰

Es por mi madre porque mis primos se casan, han montado su boda y tal (...) y como ha ido a tantas bodas y tal, soy su única hija y sería la manera de corresponder (Maria)³⁷¹

³⁶⁹ Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1

³⁷⁰ Observació 6

³⁷¹ Maria, dona, 28 anys, Barcelona, (406NF1998), grup A1

Les formes de celebració de l'inici de la convivència poden ser molt variades, i de fet les entrevistes realitzades en són una mostra. Una de les formes més habituals és la d'anar convidant als amics i familiars de mica en mica, fent sopars i dinars en motiu de "veure el pis", que d'alguna manera s'exhibeix als ulls de tothom celebrant així la nova llar creada. Així doncs, el pis, com a objecte preuat que ha possibilitat l'emancipació, pren el protagonisme i esdevé el centre de la sociabilitat inicial de la parella, a més de ser la *font d'inspiració* dels regals que reben, com ara tovalloles, llençols, electrodomèstics, etc. D'aquesta manera la festa d'inici de convivència es pot acabar revestint d'una "inauguració del pis", així es celebra també la unió de la parella, sense que quedi massa clar què pren més importància, si una cosa o l'altra, perquè la formació de la parella ha estat condició prèvia indispensable per la compra.

Ja en d'altres treballs anteriors sobre la cohabitació a Barcelona i Madrid (Alabart et al., 1988a i 1988b), es veia com l'habitatge era un element primordial en la configuració de la parella i com aquest ajudava a crear el valor simbòlic de "niu" com al seu espai propi compartit. Així doncs, l'habitatge esdevé un bé que no només és valuós econòmicament, sinó que socialment representa la possibilitat d'autonomia i emancipació de la nova parella. En la nostra recerca, a més, hem vist que el pis pot ser una raó per casar-se, per la sociabilitat, per tenir fills... comprar un pis, doncs, no és un fet banal per les parelles.

Alguns dels nostres informants també mencionen la celebració d'inici de convivència com una manera de presentar les famílies respectives, especialment perquè es coneguin els pares i els germans. Com ja hem vist en capítols anteriors, sovint els pares de cada membre de la parella no es coneixen i cal buscar un moment més o menys forçat perquè es trobin.

No s'ha fet mai la festa. De fet aquest seria, diguéssim, el *quid*, de que no hem fet mai... els meus germans i els seus germans no es coneixen. (...) Jo em sembla que al cap de 15 anys es coneguessin els germans, de les dues bandes, tampoc no estaria de més (Míriam)³⁷²

³⁷² Míriam, dona 33 anys, Barcelona, (12TES2000), grup A1

En l'entrevista de la Laura i el Roger veiem que la parella, passats uns mesos de viure junts, va convidar els pares i germans respectius a dinar a un restaurant "perquè es coneguessin i per celebrar una mica". Els dos ho recorden com una celebració formal. Aquesta mateixa parella va fer una festa amb més de cent convidats per celebrar el naixement del seu fill, donat que era un berenar informal, la gent es va anar afegint a la festa fent que finalment fossin més dels que pensaven inicialment³⁷³.

La celebració d'una boda té un pes important a nivell social, especialment si considerem que es tracta de l'expressió pública del compromís que consolida socialment la parella als ulls dels altres. Quan la unió es crea sense una celebració d'aquesta mena, de vegades la festa que la supleix el que fa és recrear un *matrimoni fictici*. Així doncs, es pot arribar a reproduir la celebració d'una boda amb elements simbòlics similars per tal d'establir aquell inici de la vida en comú amb un llenguatge simbòlic que tothom té interioritzat i que es reconeix com a vàlid. A través d'aquest acte es podria estar buscant aquesta tranquil·litat per part dels parents més propers o bé el reconeixement de la relació a partir dels símbols que ja són coneguts, els de la boda. La Cati explica que la inauguració del pis va representar el seu moment festiu: "jo a la feina em van fer una, quan vaig fer la inauguració del pis, em van fer com si em casés, em van fer el vestit de núvia i tot"³⁷⁴. La Marina diu que van fer "una festa de fet" on van anar els amics, es va fer en un pub i els van fer molts regals³⁷⁵.

Veiem com molts d'aquests símbols utilitzats pels cohabitants evoquen la tradició dels casaments com seria el pastís, les aliances, una representació de boda fictícia en to de broma, la indumentària elegant o un comiat de solter/a. Com més n'hi hagi, més serà reconegut com a ritus de pas pels assistents. Aquest conjunt d'elements simbòlics ajuden a crear aquella ficció de boda que mencionàvem, en què ja no té tanta primacia el contracte legal del qual es parla moltes vegades quan es mencionen les parelles de fet, sinó d'aquella trobada, la festa, amb un conjunt de formalitats que ja tenen significats previs com la trobada dels parents, l'àpat o els regals.

³⁷³ Laura i Roger, dona 32 anys i home 35 anys, (511NF1998), grup A1 i A1

³⁷⁴ Cati, dona 32 anys, Barcelona, (11TES2000), grup A1

³⁷⁵ Marina, dona 27 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2

Una vegada més veiem com la temporalitat es veu afectada en les relacions cohabitants, perquè ja no estem parlant de celebracions en un dia determinat i significatiu, com seria el de l'inici de la convivència, sinó que pot ser que es doni molt més tard, inclús quan els fills ja han nascut com ja vam veure en capítols anteriors.

5.2.2. "Molts anys, no ho sé... nou, deu?" Aniversaris i celebracions de parella

Donat que la temporalitat és una de les qüestions bàsiques de les nostres parelles cohabitants, vam preguntar a les parelles entrevistades si celebraven els aniversaris de la seva relació i quina o quines dates eren les significatives per elles. De fet hi ha una gran varietat de modalitats i d'ocasions que cadascú es fa a la seva mida, prioritza per sobre d'altres, convidant-nos a reflexions interessants. La celebració de la convivència es manté en l'àmbit privat de la parella, alguna cosa que es recorda però que no té una manifestació pública massa evident, i que inclús es pot oblidar per part de l'entorn familiar sense que representi un problema greu. En els casos que les parelles cohabitants van iniciar mica en mica la convivència i no tenen una data concreta perquè el procés es va donar de manera gradual, no es té una data concreta de referència, cosa que de vegades genera un cert neguit i incomoditat per part d'alguns informants.

Per moltes parelles, la data de l'inici de la convivència no es recorda. En canvi hi ha una data que és present en el cap de totes les parelles, tant si ho celebren com si no. Es tracta de la de l'inici de la relació, quan la parella van començar a sortir plegats. Per la majoria dels cohabitants entrevistats aquest és el moment realment decisiu de la seva relació i esdevé el motiu i la base per la celebració anual privada, tal com diu l'Ignasi:

Si, bueno, el día que nosotros nos pues tan...nos liamos por primera vez pues eso es lo que celebramos. Y bueno, hay veces que lo celebramos más y hay veces que lo celebramos menos. Y este años pues pedimos comida en un chino, y vimos una peli la mar de encantados, pero bueno. (riure) Porque llovía ¿eh?³⁷⁶.

³⁷⁶ Ignasi, home, 28 anys, Barcelona, (15FH2011), grup B2

Inclús per les parelles casades posteriorment la data important per elles és la que van començar a sortir, cosa de la qual tenim nombrosos exemples a les entrevistes:

Nosaltres celebrem el dia oficial que vem començar a sortir. El dia que ens vem casar no ho celebrem, ni ens en recordem. Mira ara que ho dius potser és avui, quin dia és avui? És avui! Doncs mira, ni ho hem comentat, ni ho hem celebrat ni ho celebrarem (riu). El 16 de novembre del 96 és el dia que vam començar a sortir i és el que celebrem. Aquell dia sí que ens en recordem d'anar a sopar... (Lourdes)³⁷⁷
Ens ho hem fet venir bé. Ens hem casat el mateix dia que vem començar a sortir. 14 de juny de fa x anys. (...) Celebrar-ho, celebrar-ho no, ens felicitem (Mia)³⁷⁸

En aquest aspecte, cal tenir una prevenció important sobre el gènere i tenir en compte que aquest coneixement borrós de la cronologia es veu agreujat en el cas dels homes, perquè acostumen a ser les dones les que recorden dates amb més facilitat i concreció. Tal com ens diu l'estudi de Firth et al. (1969), les dones són les que resguarden la memòria familiar i mantenen les tradicions, *kinkeepers*, en la majoria d'ocasions. La Laura i el Roger diuen que "un dels defectes que té no estar casat és que no te'n recordes de la data, perquè no hi ha anell, no hi ha fotos...", diu ell, mentre ella el contradiu i nega amb el cap dient que ella sí que ho recorda tot³⁷⁹.

Per algunes parelles, el fet d'haver-se casat no ha tingut implicacions de manera que han oblidat les dates, especialment aquelles que ho han fet de manera molt poc ritualitzada, anant a l'ajuntament a signar acompanyats de dos testimonis, especialment entre la generació 2, com exemplifica la Núria dient "jo ara pensava, ostres la Marta et demanarà quin dia t'has casat... i no ho saps!!"³⁸⁰, o l'Elisa quan comenta "em vas demanar les fotos i m'he estat dues hores perquè no sabia on eren, lo més bo és que no sabia la data que ho havia de buscar! Entre gener i març..." (riu)³⁸¹.

Aquesta exaltació del nuviatge per sobre la convivència pot respondre al fet de la temporalitat difusa que ja hem explicat i també a la conseqüència en els canvis de les percepcions socials entorn la parella, fent que aquesta prengui major protagonisme per

³⁷⁷ Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2

³⁷⁸ Anna, dona 36 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

³⁷⁹ Laura i Roger, dona 32 anys i home 35 anys, (511NF1998), grup A1 i A1

³⁸⁰ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

³⁸¹ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

sobre de la institució, que converteix el matrimoni en quelcom complementari però no necessari perquè aquesta sigui reconeguda. La Montse i el Francesc han anat canviant d'aniversari d'acord amb l'*etapa* en la qual es trobaven en cada moment: primer celebraven els mesos de nuviatge, quan vivien junts celebraven els mesos de convivència, i ara que s'han casat, celebraran els anys de casats³⁸².

En aquest cas veiem que el darrer pas que s'ha donat és el que pren el protagonisme, entenent que el darrer és més important que l'anterior en el recorregut de vida de la parella. Aquesta incertesa que implica sovint la cohabitació, no només pot comportar indecisió a la parella, sinó també al seu entorn més proper. Aquest és el cas de la Margarita quan ens explica la reacció de la seva sogra, que recordava millor que ells mateixos el dia que van començar a viure plegats:

Va coincidir que vem anar a dinar a la meva sogra un diumenge i tal i vemos un regalo, no? 'hostia, pero esto qué es?' i li diem 'i això per què?' (...) i diu 'avui fa un any que us vau anar a viure junts', dic 'ah, sí? Ala! Ens vam anar a viure un dia, aquello, a principis d'any, gener o febrer o març (...) però no me'n recordo del dia, ni me'n recordo nada. Però va ser xocant perquè clar, sa mare sí que se'n recordava del dia que su hijo marchó'³⁸³

Així doncs, les celebracions poden ser variades no només en la forma (maneres de celebrar-ho), sinó en el contingut (què se celebra). El que es fa evident és que s'està produint un desplaçament de la importància de la convivència, envers el concepte de parella i de l'amor que aquesta comparteix. Aquest conjunt de canvis no només afecten la parella, com ja hem dit, sinó que dificulta als seus parents la interpretació i adaptació d'aquestes noves pràctiques a la realitat de la família.

³⁸² Montse i Francesc, dona 28 anys i home 34 anys, Barcelona, (28TES2000), grup A2 i A1

³⁸³ Margarita, dona, 30 anys, Barcelona, (1TES2000), grup A2

5.2.3. “Si no fas res també sap greu, és la teva festa”. Mil maneres de casar-se

Tal com dèiem la celebració pot tenir diferents objectius i explicacions per part de les parelles, però a part del contingut explicatiu que ofereix arguments per fer-ho, també ens interessa veure les manifestacions materials i rituals que aquestes duen a terme quan finalment decideixen fer el pas.

Els elements culturals evidents als casaments poden reforçar la idea de tradició o de modernitat, depenent de si aquells símbols responen a un estereotip o a un altre. De totes maneres, malgrat que hi poden haver diferències entre diferents zones, les pautes i simbologies que s'utilitzen solen ser força comuns entre les parelles i inclús es pot recórrer a idees de tradició per fer-ho més original. Segalen (1997) ens parlava de la paradoxa dels rituals matrimonials contemporanis en què es produeix alhora una recuperació d'elements tradicionals referents a la identitat regional, familiar i social, mentre alhora, s'afavoreix una homogeneïtzació en l'esquema que segueixen el desenvolupament d'aquests rituals. En el treball de Hérault (1997), se'ns mostra com, malgrat que les parelles joves fan al·lusió a la preservació del ritual tradicional, el model matrimonial que van seguir els pares no és el referent real, sinó que es produeix una major influència de les formes de celebració dels germans i cosins. Així doncs, la boda és un ritual que té una part important d'actualitat o modernitat, malgrat que es pugui revestir de tradició.

El treball de Bozon (1992) distingeix entre tres tipus de celebracions de casament:

- El casament *tradicional*, en què no hi ha hagut una cohabitació prèvia i que implica una gran pompositat en els elements simbòlics de la celebració.
- El matrimoni *posterior a la cohabitació*, en què es perden alguns hàbits o se'n modifiquen algunes pautes que el fan més discret i íntim (menys convidats, sense prometatge...). En aquests casos es pretén un ritual fort a nivell simbòlic, amb un contingut social reconegut, el designa com una "solemnització conformista" com a resposta a la discreció de l'inici de la cohabitació.
- El matrimoni *desritualitzat*, en què ja ha nascut un fill, i en què com a mínim un membre de la parella pot estar divorciat. Es tracta d'una festa més modesta, més centrada en la parella i els amics que en la família i més auster.

És evident que la tipologia de Bozon queda curta davant la realitat catalana actual, en què les parelles cohabitants no sempre fan una boda "conformista", ni els matrimonis desritualitzats sempre tenen involucrats alguna persona divorciada o separada. Segalen va més enllà dient que el matrimoni ja no marca el ritus de pas sota una forma aparentment invariable, sinó que el que fa és donar publicitat a l'acte del compromís que ja havia estat prèviament iniciat: "un ritual amb flexibilitats fins llavors desconegudes permet a cada parella posar en escena el seu propi matrimoni" (1998:44) i conclou que "no hi ha ritual de matrimoni sinó rituals" (1998:116).

Si bé vam trobar parelles que es trobaven amb una mena d'impediment moral de fer un casament religiós, que segueixi un seguit de pautes com les d'una boda convencional, perquè d'alguna manera el fet de cohabitar els ho *impedia*, la varietat de maneres de casar-se actuals, combinada amb el fet que aquests impediments cada vegada pesen menys, ens porta a contemplar una àmplia gamma de maneres de celebrar el matrimoni entre els cohabitants. Actualment podríem dir que les parelles cohabitants contribueixen a la creació de noves formes rituals que no existien fa ben pocs anys, encara que no són les úniques que les duen a terme (també hi contribueixen altres formes de família com les recompostes, homoparentals, etc.). La Carme ens explica la seva festa posant èmfasi en aspectes interessants així com la manera de vestir, els aspectes legals o la festa.

A veure, no va ser una boda d'aquestes d'església, va ser una boda civil molt austera, a veure, molt austera... vam anar a dinar els pares d'ell amb els meus pares, amb els germans, vàrem fer un dinar maco i ens vam casar allà al Registre Civil de Barcelona. Ens vam comprar un vestidet, així una mica per fer-ho maco, no va ser una cosa en plan "ara", sense preparació, no, va ser una cosa bastant desenfadada dintre de tot. (...)Exacte, ara que ho dius és veritat. També va entrar el tema de la legalitat, que vam pensar que sempre era millor tenir-ho tot en ordre, si ens passés algo, temes de viudetats o no viudetats... suposo que van influir varis aspectes, el més important seria segurament el de l'entorn familiar, després el tema legal i el tercer, que també tenia el seu pes, era que ens venia de gust fer una festa, llavors vam fer una celebració, amb els amics... una mica per fer extensiu a la gent que coneixíem, docs que realment volíem viure junts, per la resta de la nostra vida, i que bueno, que ens estimàvem, i fer una festa amb els nostres amics i bueno, en aquest sentit³⁸⁴

³⁸⁴ Carme, dona, 40 anys, Sitges, (3FH2011), grup B1

D'una banda equipara la boda civil amb l'austeritat i, sense dir-ho, la boda religiosa amb la celebració pomposa. L'expressió "per fer-ho maco" ens mostra aquesta necessitat humana que es posa de manifest molt sovint, i que ens explica que una vegada hi estan posats, ja no ve de fer una mica més de feina i procurar que la celebració sigui ben gaudida i tingui els elements simbòlics necessaris pel reconeixement públic: anar ben vestits, un bon dinar...

Entre les parelles que no s'han casat però pensen que potser ho faran en el futur, rondan idees molt diverses que oscil·len entre els dos extrems de la boda simbòlica i la invisible. Cal tenir en compte, però, que del que es diu al que finalment es fa quan es fa el pas, pot variar molt (hi entren en joc els dos membres de la parella i els pares també, si els deixen participar). La Sílvia ens exemplifica la seva visió d'un casament amb unes dimensions més petites i amb una major discreció.

Pero si me casara supongo que me casaría un miércoles por la mañana, y luego el sábado invitaría a alguien a cervezas o a lo que quisiera tomar, pero no íbamos hacer "bodorrio", porque no somos personas de hacer "bodorrios", y eso seguro.(...)Supongo que es más fácil, si nos casamos, hacerlo por el rito zulú que por la Iglesia. (riu) Aunque, ya te digo, de hacerlo sería por lo civil; esto, miércoles por la mañana, que tengan un huequito en el juzgado y ya está. Bueno, luego lo celebrarías, pero no obligaría ahí a mis padres a bailar samba ni a mis amigos a bailar paso doble, ¿no? Iría con mis padres, o bueno, o todos juntos, no lo sé, pero no haría boda, ni nadie miraría qué me he puesto, ni me harían una prueba de moño, ni cosas de estas. No. Seguro que no³⁸⁵

L'Almudena considera que fa uns anys s'hauria volgut casar d'una manera molt diferent de com ho faria ara si es decideix.

Mira fa uns anys, jo volia casar-me per l'església, amb el meu vestit i tal, amb molta gent perquè es lo que al meu poble es fa i es lo que havia pensat de fer. Però a mesura que va passant els temps, em fa molta mandra, no m'agrada ser el centre d'atenció i una manera fàcil seria això, anar a l'Ajuntament i ja està, i com a ell no l'importa, tant li fa una cosa com l'altra doncs casi prefereixo això, però no ho se la veritat, ni una cosa ni l'altra, ja et dic. Estaré contenta tan si faig una cosa com si faig l'altre³⁸⁶

³⁸⁵ Sílvia, dona, 30 anys, Barcelona, (35FH2011), grup B2

³⁸⁶ Almudena, dona, 32 anys, Mataró, (50FH2011), grup B2

Passem a veure tot seguit quins formats de boda trobem entre les parelles entrevistades, com aquestes opten majoritàriament per uns formats més reduïts i on hi ha una gran participació dels assistents, especialment dels fills comuns si és que n'hi han. Entre els nostres informants podem definir una escala de graus diferents que alternen dos models bàsics: la boda invisible i la boda simbòlica, la primera sense o amb molt pocs elements simbòlics, la segona amb la introducció de simbolisme tant tradicional com més innovador. Entre aquests dos extrems trobem una de les opcions més habituals entre les parelles especialment de la fase B de la recerca, que trien una boda en petit format, pocs convidats i poca simbologia, que de vegades compta amb la presència dels fills en comú que comparteixen el protagonisme amb els seus pares. Aquestes bodes, en alguns casos vistos en les entrevistes, obren la porta a la participació dels convidats en diferents aspectes.

a. “Vosaltres no heu fet el normal...”. Boda invisible, boda simbòlica

Així doncs, ens trobem amb una gamma molt àmplia de combinacions que es plantegen entre dos extrems que definirien dues formes d'entendre la celebració de casament després d'una convivència de la parella. Entre aquests dos extrems trobaríem les diferents possibilitats de celebració: per una banda tindríem la **boda invisible**, que per tant deixa de banda qualsevol mena de símbol reconegut socialment, i per l'altra la **boda simbòlica**, que no vol dir que sigui tradicional sinó que fa un ús important dels elements simbòlics del ritual de casament.

Un dels avantatges de la boda simbòlica seria que permet trobar-se amb la família extensa que no es veu sovint, possibilitant reforçar els llaços entre parents (Barnes, 2014; Tremblay, 2007). Les bodes que serveixen de referent a les parelles actuals no són les de la generació anterior (pares, tiets, etc.) sinó la dels seus equivalents generacionals (germans, cosins, amics...), de manera que la tradició entesa d'una manera estricta no seria el punt de partida o la peça bàsica per triar-ne el format (Segalen, 1998). La boda simbòlica pot estar vinculada a la religiosa, que en el cas de l'estudi de Bozon (1992) sobre França diu: “la persistència del matrimoni religiós entre els cohabitants tradueix un desig voluntari d'oficialitzar la unió a través d'un ritus simbòlicament fort, amb un contingut social reconegut, apreciat pels ascendents; el caràcter informal i discret de l'inici de la convivència produeix per reacció aquest desig d'una solemnització conformista” (1992: 419).

Encara que en la següent taula plantegem dues possibilitats de models de boda extremes, no tenen per què ser incompatibles, es poden combinar entre sí, deixant oberta la porta a la innovació o a la tradició en qualsevol dels casos.

Fig 23. Taula comparativa: boda simbòlica – boda invisible

Boda simbòlica	Boda invisible
Pel civil o per l'església	Pel civil
Nombrosos convidats (més de 25)	Cap convidat o els mínims (com a testimonis)
Àpat festiu en un restaurant	Sense àpat o àpat modest en un restaurant o a casa
Vestits de mudar o amb tratjos de nuvis	Vestits de carrer, informals
Amb fotografies, vídeos, etc.	Sense fotografies ni records

Font: elaboració pròpia

Tal com dèiem, es tracta de dos visions extremes però que ens ajudem a comprendre com poden ser de diferents els casaments de les parelles cohabitants. Encara que en ocasions s'hagi pogut pensar que el matrimoni per l'Església correspon a aquell que té més relació amb la tradició i el simbolisme, mentre que el matrimoni civil està associat a raons pràctiques i menys festives o emotives, com seria el cas de Suècia segons l'estudi de Trost (1979), en el nostre treball de camp hem pogut veure que no es tracta de conceptes renyits ni oposats, i que els matrimonis civils també poden comportar tot un seguit d'elements amb una important càrrega simbòlica.

En el treball sobre les formes de formalitzar la unió cohabitant a França (amb el PACS), es fa evident com encara que es tracti d'un acte que no requereix simbologia, la parella hi recorre de diferents maneres: vestits especials, anar al restaurant, rebre regals... Rault (2007) ho anomena processos de ritualització que no permeten parlar d'un ritual en el sentit ortodox del terme però incorpora diferents elements de reconeixement. D'alguna manera aquest acte de formalització primer es va veure amb caràcter instrumental, mentre que actualment té un caràcter més simbòlic.

Tenim diferents exemples de bodes que s'han realitzat seguint les pautes habituals d'un casament tradicional, com veiem en aquesta imatge on es va fer la cerimònia a l'església, amb la núvia vestida de blanc. Parlant amb la parella comenten que els va resultar molt més fàcil fer una boda amb un format tradicional que innovar en cap dels

aspectes. En aquest cas la núvia estava embarassada de la seva primera filla encara que només n'estaven al corrent els amics de la parella.

Fig 24. Fotografia casament parella cohabitant. Anells



Font: document particular (àlbum de casament de la parella). Parella cohabitant que es va casar l'any 2009 quan ella estava embarassada de la seva primera filla, encara que els assistents no ho sabien. La celebració va gaudir de nombrosos elements simbòlics i rituals i el nombre de convidats envoltava les cent persones.

Tenim exemples de bodes invisibles entre les nostres entrevistes, que posen de manifest com és de difícil fer-ne una, perquè en realitat l'entorn no ho posa fàcil quan sap que la parella s'anirà a casar (d'alguna manera se n'ha d'amagar si vol impedir que se li ompli de persones l'ajuntament). La Núria i el seu home es van casar mentre el fill petit estava a la llar d'infants. Els testimonis van ser el seu cunyat i la germana d'ella. Van demanar que no ho posessin ni al diari com sol fer l'ajuntament. Diu que inclús es van dir entre ells "ei, ni petó eh?" (riu)³⁸⁷. La Joana comenta també la seva celebració:

Bueno, aquest dia teòricament no venia ningú, eren els testimonis que eren amics nostres i va venir el meu pare i va venir el germà d'ell. (P: ho veu dir a la família?) Ho vem dir, però vem dir que no fèiem res, que no calia que vinguessin per sentir dos minuts de llegir...³⁸⁸.

³⁸⁷ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

³⁸⁸ Joana, dona, 33 anys, Barcelona, (16TES2000), grup A1

Un altre cas, inclús es van assabentar que un dels germans d'ell s'havia casat un dia sense informar ningú, de casualitat.

Però això va ser una mica casual que vaig saber que s'havien casat, ella em va dir "si jo sóc la teva cunyada" i ja "sí i què més" diu "sí, sí, si ens hem casat", i jo "ah sí? No ho sabia" (riu), o sigui que tampoc no li vam donar massa importància (Carme)³⁸⁹

En la nostra observació realitzada a diferents casaments de parelles de fet al registre civil de Barcelona, vam poder presenciar un matrimoni que es podria considerar invisible en tota regla. La boda es va realitzar en un dia laborable, en què van assistir la parella d'uns quaranta o cinquanta anys i dues noies d'edat similar que semblaven amigues o germanes i que feien de testimonis. Tots ells anaven vestits de carrer sense cap element visible que mostrés transcendència a l'esdeveniment (ni rams, ni vestits...). Vaig consultar a la parella, com sempre feia, si eren cohabitants i si podia entrar a la sala per observar com es duia a terme la cerimònia. Quan em van dir que sí, vaig seure dues fileres per darrera dels protagonistes, la jutgessa va llegir els articles de la Constitució, que són de lectura obligatòria, i tot seguit van passar a signar-lo els quatre. En altres observacions realitzades al mateix registre veia com el més habitual era que la jutgessa, després de llegir els articles, sempre introduïa un breu discurs sobre la importància de l'amor compartit i de la voluntarietat de la seva decisió, amb un redactat molt col·loquial i sense terminologia legal. En aquest cas concret, però, no ho va fer per decisió explícita de la parella. En aquest sentit les parelles poden optar per una complementació del que és estrictament necessari perquè es dugui a terme el casament de forma legal i el que complementa la cerimònia i es pot obviar. La jutgessa els va preguntar si portaven anells, pràctica habitual després del discurs encara que tampoc necessària. La parella no en duïen, per la qual cosa els presents tot seguit es van aixecar i van marxar.

Malgrat la gran austeritat que va caracteritzar la celebració del matrimoni a tots nivells, al sortir de la sala tots cinc, una de les noies que havia fet de testimoni va voler fer una foto a la parella davant la porta de la sala. De fet la parella sortia sense pensar en fer-ne cap, va ser justament la testimoni que els va forçar una mica a fer-la. Jo em vaig oferir

³⁸⁹ Carme, dona, 54 anys, Barcelona (7TES2000), grup A1

per fer-ne una als quatre i la vaig fer. Així doncs, l'única evidència gràfica de l'esdeveniment a banda del full signat, va ser aquella fotografia que es van fer al sortir. Resulta interessant com malgrat que per aquella parella allò no era res més que "un paper", "un tràmit" més a la seva vida, una de les acompanyants va creure important poder tenir-ne una fotografia per recordar aquell moment.

b. “Al pot petit hi ha la bona confitura”. Casar-se en petit format

Entre els dos extrems de formats de boda que plantejàvem, existeix una tendència majoritària cap a les bodes de petit format, amb pocs convidats i pocs simbolismes, que protagonitzen les parelles cohabitants. D'acord amb Segalen i Zonabend (1988) contemplar la possibilitat d'una cerimònia tan íntima, amb pocs convidats, també podria estar associada a la privatització a la qual es troba sotmès el ritual matrimonial. En el cas francès Bozon (1992) explica com les bodes dels cohabitants tenen un major control de la parella, hi acudeixen menys convidats, solen tenir rituals menys espectaculars, amb una participació de l'entorn familiar molt menor. És el que, tal com hem dit anteriorment, anomena el “matrimoni desritualitzat”. Les formalitzacions d'unions a França a través del PACS també tenen un estil similar al que trobem en les nostres entrevistes: tenen pocs elements simbòlics però sí que hi són presents, acompanyant a la finalitat instrumental de la signatura (Rault, 2007). Entre les nostres entrevistes evidenciem una major presència d'aquesta forma de celebració en la fase B de la recerca, és a dir la més recent, perquè com veurem al llarg d'aquest capítol, el sentit del matrimoni està canviant, fent que les bodes civils, amb pocs convidats i menys visibles es facin més presents entre la mostra d'informants dels darrers anys.

En aquesta fotografia de grup dels assistents a una boda de cohabitants que tenien un nen de dos anys, veiem que hi ha unes trenta persones, entre les quals, a banda dels pares i germans de la parella, la resta són amics. En aquests casos veiem com el reconeixement de l'amistat juga un paper imprescindible. Es tracta d'un bon exemple de boda en format reduït.

Fig 25. Fotografia casament parella cohabitant. Els assistents



Font: document particular (àlbum de casament de la parella). Parella cohabitant que es va casar l'any 2011 quan ja tenien el seu primer fill de dos anys. Van assistir uns trenta convidats i van fer un dinar en un restaurant proper a la localitat del casament.

Tal com dèiem, estem parlant dels casaments als quals només assisteixen la família directa (pares, germans i avis), i el nombre de persones és molt més reduït que ens les bodes més tradicionals que reunien un nombre elevat de convidats (al voltant de les cent persones o més). Entre les nostres entrevistes trobem casos en què es vol evitar agafar la referència d'altres casaments familiars més tradicionals, d'algun germà o cosí, cosa que genera la reacció dels pares. És el cas de la Lourdes i la Laura:

Ma mare no ho entenia això (que fessin una boda amb pocs convidats: pares i germans). Ma germana tenia 300 convidats. (...) els meus sogres ho van entendre bé, van anar a viure a França molt temps i es van modernitzar molt. Ma mare va quedar mig mig, els meus sogres es van quedar parats perquè pensaven que nosaltres no érem així, però també... Jo encara hauria fet de tripes corazón... (però el seu home no volia fer una festa gran i no la va deixar) (Lourdes)³⁹⁰

³⁹⁰ Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2

Una parella entrevistada va voler evitar fer un casament com el dels seus germans, que havien convidat entre 300 i 400 persones als seus casaments, i van fer, una setmana abans, una gran festa on els pares respectius van poder convidar tots els amics de compromís. Aquesta festa la van fer a la casa dels pares d'ella, que era molt gran i permetia acollir les 160 persones que hi van anar. Dues setmanes després van poder fer el casament amb molta menys gent i amb un major grau d'intimitat (Laura)³⁹¹

En aquesta fotografia tenim una imatge de com poden ser aquestes celebracions, amb un nombre de convidats equivalent al que podria ser un dinar familiar i amb la selecció d'un menú que no cal que sigui d'un nivell tan alt com el d'un casament tradicional.

Fig 26. Fotografia casament parella cohabitant. Boda en petit format



Font: document particular (una foto que tenia ella al seu correu electrònic). Parella cohabitant que es va casar l'any 2012 quan la seva filla tenia tres anys. Van fer una boda on van convidar només els pares i germans. Tothom anava vestit de carrer sense cap element de vestir festiu. Ells expliquen que va ser una "bon dinar" però no un banquet de boda.

³⁹¹ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

La boda en petit format significa casar-se de manera que el més important sigui la petita celebració familiar en forma d'àpat, sovint un dinar, amb poques persones. Això fa que sovint, les fotografies que segueixen els moments d'aquest dia, es basin més en aquest moment que en el de la signatura del casament. Ja no és en el "paper", la signatura, perquè el compromís que podien simbolitzar ja existeix des de fa temps. Ningú no es fa una foto quan va a signar un contracte d'arrendament o quan entrega la declaració de renda perquè no són moments que simbòlicament ho requereixin. No fer fotos, doncs, o fer-ne molt poques, és cabdal per mostrar el significat de l'esdeveniment i el desplaçament envers l'aspecte festiu i familiar. Aquest és el cas d'alguns dels nostres informants, com l'Elisa³⁹², que va haver de buscar al mòbil les fotos que li havia enviat una cunyada i que no sabia ben bé on tenia.

És evident que una parella que només té una fotografia del seu casament a l'Ajuntament perquè una amiga la va fer espontàniament amb el mòbil ens està explicant on es focalitza realment la importància de casar-se. Fixem-nos en com tots dos apareixen de la manera més espontània possible: ell apareix signant i ella caminant, tots plegats en un gest espontani poc preparat per la instantània.

³⁹² Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

Fig 27. Fotografia casament parella cohabitant. Les fotografies de boda



Font: document particular (una foto que tenia ella al seu correu electrònic). Parella cohabitant que es va casar l'any 2012 quan la seva filla tenia tres anys. Aquesta és l'única foto que té del moment del casament, perquè una cunyada va voler fer-la i després l'hi va enviar. Si no fos per ella no en tindria cap.

Com ja hem dit es pot donar el cas d'un casament ocult al cent per cent, sense notificar-se a ningú, però comportaria de ben segur una gran reprovació posterior per part de la família i inclús dels amics. En molts casos el que es busca és fer aquell acte públic que no es va fer abans i tenir la sensació de "fer festa", ni que sigui amb un grup petit i modest. Tal com diuen alguns informants, fer alguna cosa i que sigui bonica als ulls dels qui la preparen, és el més important: "si no fas res també sap greu, és la teva festa (...) les persones vivim de les festes" (Aurora)³⁹³, "el casament era una cosa de papers, però ja que ho fas, no costa res que sigui una mica maco" (Laura)³⁹⁴, "perquè vulguis que sigui senzill no cal que sigui lleig, que si hi has de fer quatre fotos..." (Judith)³⁹⁵.

³⁹³ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

³⁹⁴ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

³⁹⁵ Judith, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1

La boda en petit format, de vegades es pot acabar convertint en un format més ampli, especialment si els pares i germans intervenen en el muntatge. En tot cas és evident que de la idea inicial que una parella es fa de com es vol casar, a la cerimònia final que en resulta, sol haver-hi una distància, perquè en molts casos l'entorn actua fent pressió i intentant que la festa respongui a les expectatives simbòliques que se n'esperen. La Mia i la Clàudia ens ho expliquen:

La intenció era anar a signar amb uns amics i fora, (...) i el cap de setmana abans el seu germà li diu "ja m'he comprat uns pantalons, una jaqueta i sabates per la boda!". (el seu marit li va dir a son germà que no feien festa, però ella li va preguntar si volia fer alguna cosa) I el diumenge abans els trucàvem i els dèiem "voleu venir a bodes?" i ho vem fer així amb la família i ja està. Jo considero que va ser una boda més per ell que per mi, perquè va venir només la meua mare i ja està. Però al no haver-ho fet mai ells vaig pensar que no li quedi mai la cosa de no haver-ho fet (ella havia passat per un matrimoni previ), perquè ell sobretot amb un germà hi té molta relació. Érem 21 eh? Vem fer un dinar pim pam, així arregladet, com un dinar de nadal... (Mia)³⁹⁶
Perquè dius, bueno, ara ya la nena té un any i pico, com que et ve de gust, "bueno, vamos a hacer una fiesta", i comences amb la fiestecita pequeña i acabes amb el bodorrio. Per lo civil ens vem casar, però bodorrio (Clàudia)³⁹⁷

Per algunes parelles haver fet les coses de manera diferent els suposa que la família ho percebi de manera desordenada:

Sempre hi ha el comentari aquell 'bueno, vosaltres no heu fet lo normal', no? Lo normal, que dius, què és lo normal? (riu) sempre t'ho diuen, o sigui, suposo que l'espina la tenen clavada el que passa que bueno, ho accepten amb normalitat, no, no estan enfadats ni... res (Aurora)³⁹⁸

c. "O sigui que molt nostre". Bodes obertes a la participació

Una característica que sovint és present a les bodes dels cohabitants és la participació de parents i amics en l'elaboració d'algun aspecte de la celebració. Donat que es tracta d'una celebració més oberta a la informalitat i que permet la possibilitat d'innovar en el ritual, els parents i amics més propers poden participar en la preparació de diferents aspectes de la cerimònia i de fet ho fan de les maneres més inesperades. El

³⁹⁶ Anna, dona 36 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

³⁹⁷ Clàudia, dona, 32 anys, Barcelona, (27TES2000), grup A1

³⁹⁸ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

casament pot esdevenir una cosa de tots, tothom hi fa alguna aportació. Així, la boda esdevé quelcom més casolà i més intensament viscut pels assistents, els quals han participat de manera molt activa en el seu resultat final, és una mica *la festa de tots*. Un dels casos més evidents que hem trobat és el de l'Aurora que va disposar de l'ajut de moltes persones en la organització de la seva boda:

La germana li va fer el disseny de les invitacions, un amic pastisser els va imprimir una foto dels dos en un tros de pa d'àngel per afegir a la tartaleta de les postres, la mare d'ella va cosir el disseny de les invitacions en un mocador que era el recordatori pels convidats, una companya de la feina d'ell va fer un ram de flors seques per la núvia, la parella van fer unes lectures amb l'ordinador per seguir la cerimònia a l'església, uns amics van tocar música tradicional durant l'àpat i uns altres amics es van encarregar de fer les fotografies (Aurora)³⁹⁹

En un dels casaments d'una informant qui els va casar pel civil va ser el tiet d'ella que és jutge de pau (Marina)⁴⁰⁰. Inclús en alguns casos, segons on es faci el convit, pot ser que el menjar sigui preparat per la mateixa família, de manera que tothom pot col·laborar en la preparació del menjar i de la zona on es farà el dinar o el sopar. En tenim alguns exemples a les nostres entrevistes:

Aquest és el cas d'un casament al qual vaig poder assistir com a convidada, en què la parella es va casar quan ella estava embarassada de 7 mesos. La boda va ser al matí pel civil amb els familiars. Van fer un dinar junts i per la tarda es va fer la festa amb els amics a la masia on viuen. La parella es va vestir informal, amb texans, i el sopar va consistir en carn de vedella i de porc crua, que cadascú es feia tal com volia en dues barbacoes improvisades: van utilitzar dos barrils metàl·lics, que feien la funció de barbacoes gegants. També els van deixar un refrigerador gran perquè les begudes es mantinguessin fresques i que cadascú s'agafava quan en volia. Devien ser unes quaranta persones en total, que els van fer regals, molts dedicats a la filla que havia de néixer, i van fer festa fins ben entrada la nit (Lídia i Àlex)⁴⁰¹
Una altra parella va fer un dinar en un restaurant amb un grup d'uns vint convidats, i després del menjar van anar a casa de la parella, on havien quedat amb uns 25 amics. Ells mateixos havien preparat truites i amanides per sopar i festejar el moment (Judit)⁴⁰²

³⁹⁹ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

⁴⁰⁰ Marina, dona 27 anys, Barcelona, (8TES2000), grup A2

⁴⁰¹ Lídia i Alex, dona 43 anys i home 42 anys, Barcelona, (19TES2000), grup A1 i A1

⁴⁰² Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1

d. Els fills com a protagonistes

Les noves formes familiars que envaeixen la realitat actual en la societat occidental, provoca que la realitat s'adapti a elles de manera gairebé immediata. Així doncs, quan el fill es troba present en la celebració de casament, i tenint en compte que aquests prenen el protagonisme de la dinàmica familiar des del moment que neixen, podem entendre que a la boda tinguin un paper primordial, compartint protagonisme absolut amb els seus pares en qualsevol dels àmbits. Un exemple el trobem en la seva presència a les invitacions de casament, fent que passin de la invisibilitat de fa uns anys, en què de vegades ni es citaven, a esdevenir els qui dissenyen la invitació amb un dibuix o un escrit.

Inclús a internet podem trobar de forma molt habitual aquesta mena d'invitacions en què el fill té el paper principal com a comunicador per part de les empreses que en fan l'edició. Podem veure nombrosos exemples a internet amb mostres com les dues següents, amb l'empremta de la mà dels fills o bé amb una representació familiar amb Playmobils, una joguina típica infantil que fa al·lusió a la presència de menors.

Fig 28. Exemples d'invitacions de boda elaborades pels fills de la parella



Font: imatge comercial del web de Todo Boda (fotògraf de casaments): <http://www.todoboda.com/boda/sr-y-sra-smith.html>. Veiem la mostra de les invitacions amb la mà del fill de la parella que es casa.

Fig 29. Invitacions de boda amb motius infantils (Playmobil)



Font: imatge comercial del web de Imprimetelo (impressió d'invitacions personalitzables de boda): <http://imprimetelo.blogspot.com.es/2012/01/playmobil.html>. Veiem com els motius infantils quan hi ha fills en comú pot ser el que predomina en les invitacions.

Els fills de la parella també destaquen per la seva manera de vestir, que sovint s'equipara a la dels pares, com si fossin petits nuvis i núvies, i són presents en totes les fotografies, de vegades inclús equiparant o superant als protagonistes. Ho podem veure en les sessions fotogràfiques d'una professional del sector⁴⁰³ que vam entrevistar, on els menuts es converteixen en les estrelles absolutes del reportatge. En el següent collage tenim un exemple de les fotografies que es fan aquestes parelles mostrant la presència i el protagonisme dels fills en tot moment (vestuari, cerimònia, preparatius...). Fixem-nos en la constant comparació entre el nuvi i el nen o la núvia i la nena inclús en els vestits i complements que portaran aquell dia.

⁴⁰³ Anna Planells (annaplanells.net)

Fig 30. Fotografies casaments parelles cohabitants amb fills



Font: imatges de la fotògrafa professional Anna Planells (<http://www.annaplanells.com/>) on veiem com els fills en comú són presents de forma permanent en les fotografies d'aquestes parelles. Els casaments són de l'any 2013 (amb la presència de la filla) i del 2015 (amb la presència del fill).

Resulta interessant pensar que si al segle XX les nenes somiaven amb la seva boda i jugaven a representar-la amb el vel de núvia de la seva mare, al segle XXI podem arribar a veure com les nenes es casen “dues vegades” o més, perquè d'alguna manera ja van ser presents a la boda dels seus pares i ja van poder representar el paper d'una “núvia secundària”. D'acord amb el que explica Tremblay (2007) pel Quebec, les bodes són moments en que els familiars també representen un paper en l'escena que s'hi representa, reforçant el vincle de la filiació: “El matrimoni dona l'ocasió de fixar la imatge de la família i reforçar es seus lligams” (2007:83). Tal com ja deien Roussel i Bourguignon “la cerimònia simbolitza el caràcter social del matrimoni. Revela també el lligam entre els fills que es casen i els seus pares” (1978:41). Així doncs, si els fills de la parella estan presents a la cerimònia, aquest lligam encara es veurà més reforçat tant per les generacions superiors a la parella com per les inferiors.

Als EE.UU. Barnes (2014) parla de les noves pràctiques rituals que impliquen la presència dels fills anteriors de la parella en el cas de la recomposició i dels fills comuns abans del matrimoni. Pel que fa als cohabitants que es casen amb fills en comú de vegades es fa que el nen o nena parli en públic per expressar que s'està formant una nova família de la qual ell en formarà part (*Family Medallion Service*⁴⁰⁴).

En alguns casos, a partir de la informació de l'experiència de la fotògrafa Anna Planells i del treball de camp realitzat, es constata que s'aprofita l'esdeveniment de la boda per batejar els fills, de manera que la celebració té múltiples raons. En aquestes ocasions novament prenen el protagonisme absolut participant conjuntament del ritual. En aquest sentit és evident que l'element religiós ja no és viscut de manera contradictòria, al contrari, es reforça encara més amb el bateig dels fills. En aquest sentit, es va trencant cada vegada més amb la idea de que les parelles cohabitants no es poden o no haurien de casar-se per l'església per una qüestió de coherència.

5.2.4. Altres elements simbòlics de les bodes de cohabitants

Veiem doncs, que es casin com es casin, les parelles cohabitants viuen el moment de la cerimònia com quelcom especial, que requereix una inversió de temps i enginy, pensant en els detalls per a sentir-se còmodes aquell dia assenyalat. Fins i tot podríem dir que sortir del que està més establert els pot comportar més feina i esforç personal que seguir amb els formats habituals, però també suposa un repte per tots aquells que tenen ganes de fer una celebració diferent. A banda del format de les bodes, trobem diferents elements simbòlics que requereixen la nostra atenció perquè transmeten una manera de fer i entendre aquest pas.

a. Les invitacions de casament

Les invitacions de casament en el cas de les parelles cohabitants ens resulten interessants perquè permeten obtenir informació important sobre la percepció de la

⁴⁰⁴ Aquest ritual es basa en el reconeixement dels fills del nuvi o la núvia en els segons o posteriors matrimonis. Es du a terme un discurs sobre la nova família que es forma on els fills pugen a l'altar. Se li dona un collaret o pin al nen amb la forma dels tres anells connectats com a símbol d'unió.

pròpia cohabitació i del matrimoni per part d'aquestes parelles, així com de la imatge pública que es vol donar. L'elaboració d'una invitació de casament, feta per un mateix o per encàrrec, implica un seguit de decisions que no només es basen sobre l'estètica o el disseny, sinó també en què es vol dir, en el contingut. Hem pogut veure com algunes parelles fan menció de la seva convivència prèvia al matrimoni, mentre que d'altres no ho fan en cap moment. Si incloem les parelles més actuals que s'han entrevistat podem veure que algunes d'elles han optat per no fer-ne cap. Així, veiem que en alguns casos hi ha la necessitat de fer explícita la relació prèvia, com un pas important i de canvi per part de la parella i envers el seu entorn social, mentre que en d'altres la convivència s'omet, no es menciona.

Fig 31. Invitació de casament d'una parella cohabitant



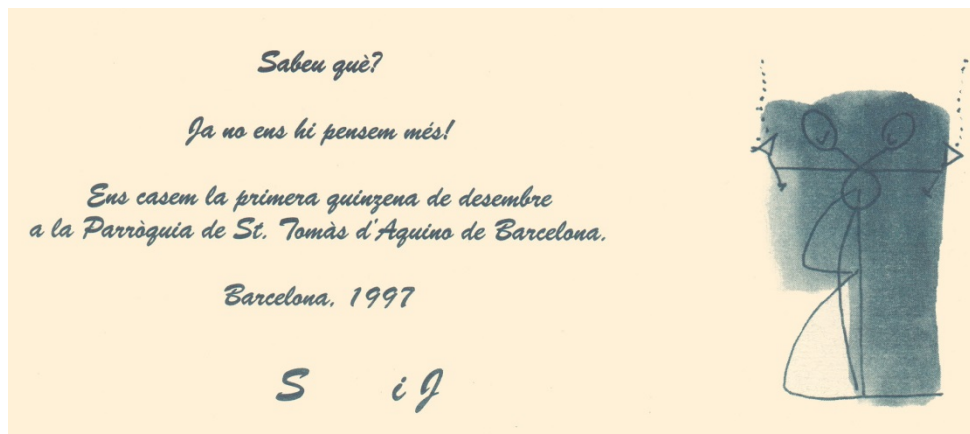
Font: document particular. Parella cohabitant que es va casar l'any 2000 amb la presència de la seva filla de dos anys.

Aquesta invitació és d'una parella que es va casar amb una filla d'uns dos anys d'edat. Una de les frases que més ens interessen és la que diu "Després de molta vida en comú ens hem decidit... ja està! Anem a signar", mostrant el temps previ que han compartit com

aval de la seva determinació, els dóna la garantia per fer el pas. També és interessant l'ús del terme "signar", que d'altra banda no fa al·lusió al casament sinó al fet legal.

Altres exemples els tenim en frases com aquesta: "Sabeu què? Ja no ens hi pensem més!", fent al·lusió a la indeterminació de la parella, inclús a la possible "mandra" de prendre la decisió de casar-se.

Fig 32. Invitació de casament d'una parella cohabitant

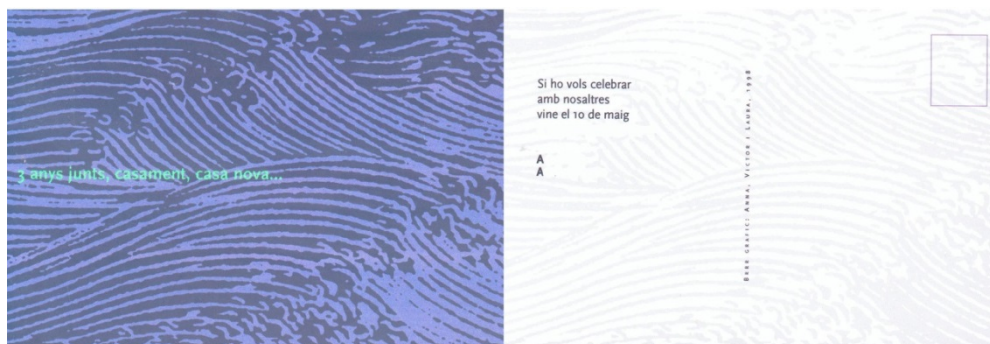


Font: document particular (àlbum de casament de la parella). Parella cohabitant que es va casar l'any 1997.

Aquesta invitació va ser resultat d'una participació familiar: el disseny el va fer una germana d'ella i el dibuix el va imprimir la mare en uns mocadors perquè els convidats en tinguessin un record. Aquesta participació també és molt freqüent en aquestes bodes, en què es tendeix a recórrer menys als serveis *standard* del mercat.

També és el cas d'aquesta altra invitació, dissenyada per la pròpia parella, que no només han volgut constatar la seva experiència conjunta sinó el fet del nou habitatge com quelcom important: "3 anys junts, casament, casa nova...", mostrant tot el conjunt de canvis que la vida els ha portat en poc temps i que són mereixedors de la celebració.

Fig 33. Invitació de casament d'una parella cohabitant



Font: document particular. Parella cohabitant que es va casar l'any 1998.

Com ja hem anat veient, els fills en comú prenen un protagonisme absolut en les bodes dels seus pares, cosa que es fa evident en les targetes d'invitació. En aquesta es mostra el dibuix de la filla de la parella que té set anys i que a més és qui parla en primera persona en el text: "el papa i la mama es volen casar... i a una festa et volem convidar".

Fig 34. Invitació de casament d'una parella cohabitant amb el seu fill



Font: document particular. Parella cohabitant que es va casar l'any 1997 amb la seva filla de 6 anys.

També trobem invitacions que no es refereixen a la cohabitació, especialment per les parelles que no tenen fills en comú. Aquí tenim una invitació que no la cita en cap moment, on apareix la parella, el gos, i les aficions de cadascú. En aquest cas és interessant que va ser la germana d'ella que va dissenyar el seu format.

Fig 35. Invitació de casament d'una parella cohabitant



Font: document particular. Parella cohabitant que es va casar l'any 1999.

I per acabar, no podem deixar de banda totes aquelles parelles que s'han casat sense fer cap mena d'invitació. Les bodes en petit format ajuden a que això sigui possible, perquè amb unes quantes trucades o amb un grup de mailing o whatsapp es pot acabar convocant la trobada sense necessitat de fer tota aquesta feina.

b. Separació de la parella la nit prèvia al casament

Una altra qüestió prèvia al casament que mereix atenció és la *separació* ritual de la parella la nit abans del casament o "ritual d'evitament". En aquest sentit és interessant

l'aportació que ens fa Tremblay (1997; 2007) sobre les parelles cohabitants al Quebec (zona de l'Haut-Richelieu), que fan el mateix gairebé totes elles en nom de la tradició, "*perquè ha de ser així*" (Tremblay, 1997). En el seu estudi veiem com aquestes respecten fins a punts extrems els rituals d'evitament, de manera que van a dormir a casa dels pares o bé hi van de bon matí, on es vestiran i marxaran junts cap a l'església. D'acord amb l'autora el fet de dormir a casa dels pares, restabliria la pertinença parental 'in extremis' i repararia simbòlicament l'avanç pres per la parella durant el període de la cohabitació.

Entre les nostres entrevistes hem observat que algunes parelles la nit abans de casar-se decideixen dormir per separat. Es tracta d'una reproducció del costum dels nuvis que viuen encara a casa els pares abans de casar-se, i que porta implícita la idea de l'impediment de veure's i, especialment, de no veure el vestit de l'altre. Moltes vegades el vestit de núvia i el vestit del nuvi són comprats amb els pares, mares o germans respectius, de manera que, per tal que la parella no el vegi, el guarden a casa d'aquests parents. D'aquesta manera es dóna una relativa necessitat de passar la nit fora de casa "*perquè el vestit era allà*", evitant així, que es vegin abans de la cerimònia. L'Aurora explica que els dos van dormir a casa però que ella va anar al matí a esmorzar amb la seva germana i després va dinar amb els pares a una pizzeria. Es va vestir a casa la mare (els pares estan separats) i van anar tots junts al casament. Ell també va passar el matí amb la seva família d'origen i es van trobar a l'església⁴⁰⁵. La Paquita també ens explica el seu cas:

Él se quedó en el piso, porque a él no le apetecía nada quedarse en el piso de su madre, pero la ropa se la dejó en casa de su madre porque fueron a comprarla con su madre y para que yo no la viera. Entonces yo la ropa fui con mi hermana a comprarmela, me la pagó mi madre y esa noche dormí en casa de mi madre, pero también me apatecía porque así estaba durmiendo con mi hermana... (...) Y no verte esa noche y verte al día siguiente. Mi madre dice "estais más locos que cabras", y yo no, porque así es una emoción diferente por la mañana cuando te ves (riu). Así fue más divertido Para hacerlo un poquito diferente y no verte esa noche (...) es una emoción diferente por la mañana⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

⁴⁰⁶ Paquita, dona, 32 anys, Barcelona, (26TES2000), grup A1

Veiem, doncs, que encara que es pugui dormir junts, la separació simbòlica i l'enigma del vestit de casament es manté d'alguna manera per reservar un petit espai a l'emoció, a la sorpresa.

Evidentment, també hi ha casos que no busquen l'evitament, surten junts de casa, i que inclús compren junts els vestits que duren. La Judit va dormir junt amb la seva parella i van marxar junts de casa cap al bar de la mare d'ella, on es van trobar amb la majoria de convidats. Després de prendre un aperitiu, van marxar tots junts cap al jutjat⁴⁰⁷. Donat que cada vegada trobem més casament amb fills comuns, cal dir que la separació en aquests casos resulta més difícil i no és tan habitual, donat que tindria implicacions organitzatives més importants i sembla que també perd encara més el sentit, afavorint que surtin tots junts de casa.

c. Les fotografies i els vídeos

Les fotografies i els vídeos són de les poques coses que ens permeten recordar i reviure el moment d'un casament. Són els únics testimonis fidedignes de l'esdeveniment, a més d'un record per a tota la vida de la parella i les futures generacions. La fotografia de boda forma part d'aquesta realitat, que si bé en un inici eren els nuvis qui anaven a l'estudi del fotògraf a fer-se les fotos de casament, de seguida es va generalitzar el seu ús i es feia a l'església, a casa, als nuvis però també als assistents... (Sala i Roigé, 2011). De fet no tenir fotografies de segons quins moments es considera un fet molt greu, com ara el naixement d'un fill o el casament d'una parella, es tracta d'un deure familiar inqüestionable (Jonas, 2007).

Fer una fotografia o gravar una escena concreta no és un fet casual o aleatori, respon a unes expectatives dictades culturalment que confereixen a certs fets un pes simbòlic important. El matrimoni posa en escena l'amor i les seves relacions tant conjugals com familiars (Tremblay, 2007). D'acord amb aquesta autora els parents també tenen un paper en l'escena i la representació fotogràfica donant un paper important a la filiació.

Tal com ens diu Gallini (1992), les fotografies i els vídeos de casament permeten reconstruir una escenificació que rebutja per complet el realisme (ús del posat, el

⁴⁰⁷ Judit, dona, 33 anys, Barcelona, (18TES2000), grup A1

fotomuntatge, els efectes i trucatges). Així, els nuvis es converteixen en actors professionals que immortalitzen una història d'amor. En el cas de les parelles cohabitants els testimonis gràfics poden ser duts a terme per professionals o bé pels propis assistents directament, gràcies a la facilitat que es dona a la participació dels assistents.

La documentació gràfica, a més de ser portadora de nombrosa informació per la recerca, oferint dades sobre el lloc, els vestits, el convidats, els rituals, etc. del casament, representen per a la parella un record insubstituïble d'aquell esdeveniment. Especialment en el cas de les que no van tenir fotografies del moment en què van iniciar la seva convivència, aquest reportatge es fa encara més important. La majoria de les parelles entrevistades que s'havien casat van fer fotografies, més o menys nombroses, del dia de la seva boda.

En el cas de l'Aurora, mai no ha demanat cap còpia a l'única persona que en va fer aquell dia, un tiet, cosa que fa que actualment a ella li sap greu i està pensant en demanar-li algunes còpies. A més, també li sembla que la festa va ser poc lluïda perquè tot es va planejar molt ràpid i pensa que quan facin deu anys de casats voldria fer una festa més *sonada* per tal de compensar-ho, conjuntament amb els dos fills que tenen⁴⁰⁸.

Tot el ritual mediàtic al qual es refereix Gallini (1992) comporta la creació d'un àlbum fotogràfic que permetrà reforçar la parella en cada consulta que s'hi faci. De fet, segons l'autora, tot el cerimonial mediàtic amb les fotografies i vídeos que es du a terme durant la boda només es remata en la seva reproducció, en quant és mostrat als possibles espectadors. Tal com diu Jonas (2007) cal tenir fotos perquè els altres puguin tenir fotos en el futur, és un dels deures de la memòria familiar inclús més enllà de la parella. Per l'autora a través de l'àlbum familiar es fabrica la memòria del grup.

d. De princesa' o 'de carrer': maneres de vestir els nuvis

La manera de vestir dels nuvis, especialment de la núvia, té un pes simbòlic molt important. Tal com explica Segalen (1998), a partir de 1970 el vestit de núvia es dissocia de la moda amb estils ben definits, imposant-se un model diferent: un vestit d'ensomni, de nina, d'estrella, de princesa. L'objectiu és fer que la núvia resulti espectacular. D'acord

⁴⁰⁸ Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

amb l'autora té una doble funció: "participa de l'eficàcia del ritual creant emoció mitjançant la modificació del cos de cap a peus; participa també de la reconstrucció de la virginitat, que es reforça a més pel fet que els joves no dormen sota el mateix sostre la nit abans de la boda (...)" (Segalen, 1998:158).

Si bé en les nostres entrevistes algunes de les parelles es van casar amb un vestit de núvia i un de nuvi, cada vegada hi ha més parelles que opten per fer-ho amb roba de vestir però no de nuvis. En aquest sentit les bodes civils actuals i la possibilitat d'innovació que en ella ja porten implícites, han facilitat trencar amb la imatge de la núvia de blanc i el nuvi amb tratjo. Cal afegir-hi les connotacions que té el vestit blanc entorn a la virginitat i puresa de la núvia, que en el cas de convivència prèvia encara es fa més evident que no existeix. Ja hem vist que en alguns casos inclús les parelles es casen vestits de carrer sense donar cap senyal d'esdeveniment festiu. La Paquita i el seu home s'havien comprat uns vestits de color verd poma, però cap dels dos ho havia vist prèviament al dia del casament. Els va resultar graciós la coincidència del color, que és patent a les fotos que em van mostrar⁴⁰⁹. En el cas del Josep i la Dàlia, una boda a la que vam poder assistir, els nuvis es van posar d'acord en vestir de color verd i van anar junts a comprar una roba que els servís per l'ocasió d'aquest color⁴¹⁰.

Veiem aquí l'exemple:

⁴⁰⁹ Paquita, dona, 32 anys, Barcelona, (26TES2000), grup A1

⁴¹⁰ Observació 3

Fig 36. Fotografia de casament d'una parella cohabitant amb el seu fill



Font: document particular (àlbum de casament de la parella). Parella cohabitant que es va casar l'any 2011 quan ja tenien el seu primer fill de dos anys. Ella duia un ram de núvia i el fill era present en la majoria de les fotografies realitzades.

D'altres entrevistats confirmen que es vestirien amb roba d'algun color que no fos el blanc:

No, no, res de res, va ser, ni vestit especial, vestida de platja, vam anar tots amb sabatilles, (...) és que no em veig jo amb el vestit, no, no em veig (Rosa i Toni)⁴¹¹
Jo vestit, però un vestit blau cel o un vestit llarg però no un vestit blanc de núvia (Isabel)⁴¹²

La Mia diu que es van vestir de manera festiva pensant en la il·lusió que li feia a la filla gran. Una vegada més veiem com els fills influeixen en la manera com la parella es planteja casar-se: “mira sí, em feia gràcia, aquell vestit el vaig comprar pensant en la nena, perquè... (...) vaig pensar, bueno no és de boda, però és de princesa com a ella li agrada” (Mia)⁴¹³. Ho veiem en la foto on es veu com la mare i la filla van vestides amb roba de festa

⁴¹¹ Rosa i Toni, dona 35 anys i home 34 anys, Barcelona, (13TES2000), grup A1 i A1

⁴¹² Isabel, dona 33 anys, Hospitalet de Llobregat, (14TES2000), grup A1

⁴¹³ Anna, dona 36 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

i el pare i el fill vestits també de mudar. La núvia, en aquest cas, també duia el ram, que en aquests moments sospesava la nena.

Fig 37. Fotografia de casament d'una parella cohabitant. Els vestits



Font: document particular (fotografia enviada des del mòbil). Parella cohabitant que es va casar l'any 2014 quan tenien els seus dos fills, la nena de cinc anys i el nen d'un. Ella duia un vestit de mudar de color malva, un ram de núvia que aguantava la filla, i ell un vestit. Els nens també anaven vestits de festa per la ocasió. La celebració es va fer en un restaurant només amb la presència de pares i germans.

La imatge també ens mostra com el record gràfic de l'esdeveniment en aquest cas són les que es van poder prendre al restaurant o a l'ajuntament de manera més o menys improvisada, sense buscar altres espais on fer un reportatge fotogràfic. No cal dir que els convidats acostumen a anar en consonància amb la parella de nuvis, depenent del grau de formalitat que adoptin, la resta també ho farà. Així ho veiem en un altre exemple d'una boda en què la parella es va casar seguint els cànons que habitualment marquen les bodes

amb molts convidats i amb nombrosos elements simbòlics, entre ells anar vestida de blanc i dur el ram⁴¹⁴.

Fig 38. Fotografia de casament d'una parella cohabitant. Vestits



Font: document particular (àlbum de casament de la parella). Parella cohabitant que es va casar l'any 2009 amb els seus pares, la seva germana i el seu cunyat. La manera de vestir ens mostra que tots els convidats anaven molt arreglats i mudats. Ella respon a l'estètica de les núvies vestides de blanc amb tots els símbols que la complementen com és el ram.

Entre les generacions estudiades es detecten diferències entorn aquest fet perquè si bé entre les entrevistes de la fase A poques núvies es plantejaven casar-se d'un color diferent del blanc, en les de la fase B, veiem com es valoren altres opcions o fins i tot es descarta la més tradicional i coneguda. Cal tenir en compte que la presència de fills pot repercutir en algunes parelles fent que el blanc com a símbol de puresa sexual faci perdre el seu sentit.

⁴¹⁴ En aquest cas ella estava embarassada de la primera filla però no se li notava i la majoria dels convidats no n'estava al corrent.

e. Els regals

La família és una de les fonts de recursos personals que un individu pot tenir, es tracta del recurs prioritari al qual se sol recórrer, de manera que fora d'aquesta (amics, veïns, companys de feina, etc.) sols es pot demanar cert tipus d'ajudes i amb menor freqüència (Degenne i Lebeaux, 1997). Això és així perquè el parentiu és l'àmbit ideal per les obligacions donat que és automàtic i irrevocable (Finch, 1989), on pesa una obligació moral que no permet el rebuig. Inclús en el cas de les parelles cohabitants que estan convivint des de fa un temps més o menys llarg i ja tenen la casa ben equipada, reben regals perquè no fer-ho seria considerat com a mínim inoportú (Segalen, 1998). El fet que les pautes a seguir estiguin molt ben establertes ajuda a realitzar aquesta funció, però en el cas de la cohabitació ja hem vist que nombroses ocasions generen indefinició i incertesa.

El fet de no casar-se no només pot generar sorpresa sinó també confusió sobre què s'espera davant una situació així per part de l'entorn: cal fer alguna celebració? I sobretot... es faran regals? Qui els farà? Davant l'absència de pautes preestablertes en forma d'accions ritualitzades i sense unes pautes culturals clares, la cohabitació sorgeix com una incertesa que permet establir nous límits. Els nostres informants ho exposen clarament:

Però la família va ser un xou. (...) Perquè sí, perquè no s'havien què havien de fer, no sabien com havien d'actuar. (...) Sí, pel fet de que no em casava, pel fet que era la primera de la família... (...) no entenien res, es van atabalar una mica (Toñi)⁴¹⁵

La iaia del meu home ens va fer regal quan vam anar a viure junts. Per ella sí que era "ara això va en serio" (Mia)⁴¹⁶

No, no i això es un rotllo mira si ens caséssim segurament tindríem ajuda. Només pel rotllo aquest de que tens vas a viure de lloguer i que ja es "que es como serio" (rialles) i que no estàs casat i què vés a saber...doncs no, la veritat es que no vàrem tenir ajut (Lluïsa)⁴¹⁷

En aquest sentit les celebracions i festes afavoreixen establir un moment per l'aportació de regals i donacions, que en el cas de no existir, fa més complicat trobar el moment idoni per fer-les i el sentit de l'obligació queda menys explícit fins al punt de

⁴¹⁵ Toñi, dona, 29 anys, Barcelona (616NF1998), grup A1

⁴¹⁶ Anna, dona 36 anys, Barcelona, (4TES2000), grup A1

⁴¹⁷ Lluïsa, dona, 38 anys, Barcelona, (13FH2011), grup B2

diluir-se i desaparèixer. La Lourdes deixa clar que regals i festa van estretament vinculats quan diu “sembla que si no fas... no em convides a dinar no et regalaré no?”⁴¹⁸. La Cristina explica el seu cas particular:

I crec que sí que hi ha gent que t'ho fa des del principi i hi ha qui s'espera... mira no és conya abans de Nadal la meva millor amiga em va fer el regal de boda, aquest Nadal perquè vegis, gairebé sis anys!, i me'l va fer ara. (...) Clar ella tampoc va venir a la celebració perquè només eren pares i germans... doncs ens anàvem trobant i ella em deia “Ay ya te haré algo”, y yo “no hace falta que me hagas nada..” i al final em va dir “mira es que me da vergüenza...”⁴¹⁹

Els parents que donen suport material o econòmic a la parella en l'inici de la seva convivència acostumen a ser els més propers, aquells amb qui tenen una relació més estreta (pares, germans i avis, alguns tiets també). Les amistats també es regeixen per aquest principi de proximitat en la relació. En aquests casos es fa més evident el caràcter voluntari del regal, per amor i afecte. Trobem diferents exemples entre les nostres entrevistades:

El que em va fer molta gràcia és que els meus avis aquests de Rubí eren republicans i menja capellans i llavors els hi havia semblat molt bé això de que no ens caséssim, però llavors recuperaven una història així... i llavors un dia la meva àvia ens va fer anar a Rubí i els meu avi, que llavors encara vivia, i ens van fer com un regal així de bo... de casament no sé que, doncs en van fer una caixeta de fusta que hi havia, bueno coses de l'hort, perquè ells tenien hort i pues tomàquets i no sé que hi havia pues tomàquets i coses de l'hort i després hi havia: un quilo de sucre, un quilo de farina, un quilo d'això, un quilo d'allò.... no sé era com dir que comencéssim a fer rebost, no? (Sònia)⁴²⁰

Ella: I ells (pares) de fet ja s'ho plantegen des del principi, són molt...

Ell: progres.

Ella: sí, sí. I van dir, pues mira tu, regalo com si fos això, regal de boda, no? (Andrea i Joan)⁴²¹

És concretament en el moment del matrimoni quan la solidaritat de l'entorn es fa més patent a través dels regals. ¿Però quin tipus de regals es fa a una parella que porta anys

⁴¹⁸ Lourdes, dona, 40 anys, Igualada, (2TES2014), grup B2

⁴¹⁹ Cristina, dona, 36 anys, Barcelona, (36FH2011), grup B2

⁴²⁰ Sònia, dona, 33 anys, Barcelona, (512NF1998), grup A1

⁴²¹ Andrea i Joan, dona 25 anys i home 34 anys, Barcelona, (21TES2000), grup A2 i A1

convivint? És molt probable que algunes persones ja fessin regals a la parella en el moment d'iniciar la convivència i que amb el temps s'anés adquirint allò que es necessitava per la vida domèstica diària, de manera que el més freqüent en el moment del casament dels cohabitants és regalar diners en metàl·lic o el que és el mateix, obrir un compte corrent. Una de les nostres informants justifica el compte dient "com que lo que necessites ja ho tens..." (Aurora)⁴²².

De totes maneres, també es pot donar el cas que el matrimoni hagi coincidit amb l'arribada d'un fill, cosa que defineix tots els regals encarats a cobrir les necessitats del nou membre de la família; o bé la compra d'un pis nou i que estableixi noves necessitats que es puguin cobrir en forma de regals de boda (objectes per la llar o diners per pagar les despeses que això comporta). Aquest darrer seria el cas de la Montse i el Francesc, que es van comprar un pis just en el moment que també es casaven i els pares els van donar diners per l'entrada i per mobles: la mare va pagar el menjador, l'àvia l'habitació, els pares d'ella les làmpades, els tiets el rentavaixelles i l'assecadora, etc.⁴²³. El Pere Jaume comenta que la compra del pis va ser el moment decisiu:

Fue en el momento de la compra del piso cuando la familia sí que nos ayudó, no? La familia cercana nos dio algo de dinero. (...) mi abuela me compró la tele, mi madre todo lo que era el tema de grifería que ella trabaja como comercial de baño, pues nos lo pagó ella, la madre de ella pues también le dio dinero para poner para la entrada del piso, entonces nos ayudaron en ese momento sobre todo, en la compra del piso, no por pareja de hecho⁴²⁴.

Aquelles persones que ja van fer un regal en el moment d'iniciar la convivència, potser del mateix valor que si s'haguessin casat, en el moment del matrimoni no saben exactament com han d'actuar. El més freqüent és que, encara que amb certa desgana o reticència, es torni a contribuir econòmicament en l'ajut de la parella, encara que aquest pot ser variable (superior, igual o inferior al que s'havia fet en un inici). La Núria explica que es va casar només amb la presència de dos amics com a testimonis, van rebre només el regal dels amics que els van regalar una nit d'hotel. Ningú més els va fer regal i els amics

⁴²² Aurora, dona, 31 anys, Barcelona, (2TES2000), grup A2

⁴²³ Montse i Francesc, dona 28 anys i home 34 anys, Barcelona, (28TES2000), grup A2 i A1

⁴²⁴ Pere Jaume, home, 30 anys, Barcelona, (21FH2011), grup B2

ho van fer, diu, “per xinxar”. Els van regalar una nit per nuvis per fer més sorna. Diu que va ser graciós que els tractaven com a recent casats i ells no se sentien així. Diu “era ben bé puro trámite” (Núria)⁴²⁵.

En tot cas, el casament esdevé una ocasió en què la solidaritat familiar dels parents més propers és obligatòria i sense cap possibilitat de dubte o evitació, fins i tot per les parelles cohabitants que finalment fan el pas. La Laura comenta queixosa que no li va agradar gaire que quan van anar a viure junts només algunes persones els van fer regals, i que en el moment de casar-se tothom va respondre. No li va agradar perquè ella considera que “el pas important era l'anar a viure junts”⁴²⁶. La Paquita, malgrat que van dir que no volien regals, les persones més properes a ells els en van fer. Si tenim en compte que sovint s'entén que el regal de casament ha de cobrir com a mínim la despesa del convit dels assistents, podria ser que no es veiessin tan obligats perquè cadascú es pagava el preu del seu menú de dinar. Van fer regals només les persones més properes a la parella, com diu ella “la (familia) que siempre está alrededor”. Per la parella “el regalo era que se pagaran las 3.500 (pessetes que valia el menú del dinar) y que vinieran”⁴²⁷. L'Elisa comenta l'obligació que van sentir els seus sogres al voltant d'aquest tema:

Els pares d'ell sí que ens van fer regal quan ens vam casar, però per mala consciència. Perquè la seva germana li va exigir un tant quan es va casar... (li volien pagar part del convit del dinar, ells no volien però al final ho van fer)⁴²⁸

5.3. Conclusió. “A mí lo que me sorprende es que la gente se case”

En moltes de les entrevistes realitzades hem vist com no hi ha un rebuig envers al matrimoni, és percebut com quelcom que tard o d'hora es podrà fer com un pas més del camí en la vida de parella, però que no provoca grans canvis a nivell pràctic. Podem trobar que la majoria d'elles contemplin que en algun moment futur ho faran, encara que

⁴²⁵ Núria, dona, 42 anys, Capellades, (1TES2014), grup B1

⁴²⁶ Laura, dona, 29 anys, Castellar del Vallès, (3TES2000), grup A2

⁴²⁷ Paquita, dona, 32 anys, Barcelona, (26TES2000), grup A1

⁴²⁸ Elisa, dona, 38 anys, L'Espelt, (5TES2014), grup B2

desconeixin quan i tampoc les amoïni en excés. Entre les entrevistes i observacions realitzades de les parelles que s'han casat, el que sí és clar és la realització d'alguna forma de celebració festiva més o menys ampla pel que fa als assistents.

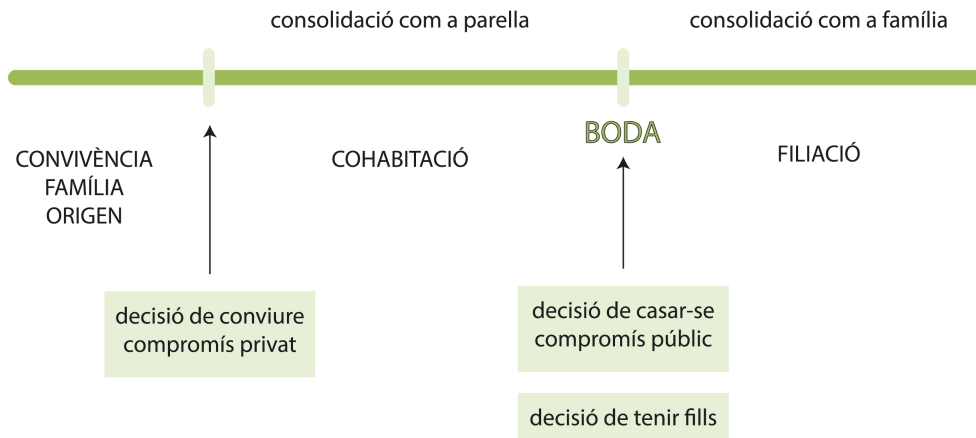
Ens trobem davant unes parelles que en el moment que van decidir conviure van haver de donar explicacions del per què no es casaven, i que en el moment en què decideixen fer-ho han de tornar a donar explicacions. Està clar que conviure implica sovint, haver d'explicar, haver d'argumentar. Les explicacions poden tenir diferents punts de suport, com ara les qüestions legals o econòmiques, l'entorn familiar o els fills. Tenir fills va ser durant uns anys, la manera d'entendre la família, vinculada a la necessitat de matrimoni. Així doncs, les parelles entrevistades en la primera fase de la recerca pensaven que si es plantejaven tenir fills es casarien. El gran canvi ha estat que quinze anys després aquestes parelles pensen que no és imprescindible casar-se abans que aquests neixin, cosa que comporta tot un seguit de canvis en el significat de casar-se, en les maneres de fer-ho i en el tipus de celebració on també intervenen, com ja hem vist, amb molt protagonisme els fills de la parella.

De forma esquemàtica i a nivell de model ho podríem representar de la següent manera:

ANY 2000

En les entrevistes realitzades durant la fase A, al voltant de l'any 2000, hem vist com el casament encara tenia un lloc en la conformació i consolidació de la parella, no tant en l'inici de la convivència com abans de l'arribada del primer fill. En aquest sentit la boda seguia mantenint el seu paper de ritus de pas conduint envers el projecte i el concepte de família, perdent el sentit com a conformador de la parella. D'aquesta manera el procés podria seguir el següent esquema: convivència a casa dels pares, cohabitació, boda i filiació.

Fig 39. Esquema: cohabitar i casar-se a la fase A de la recerca



Font: Elaboració pròpia a partir de les entrevistes.

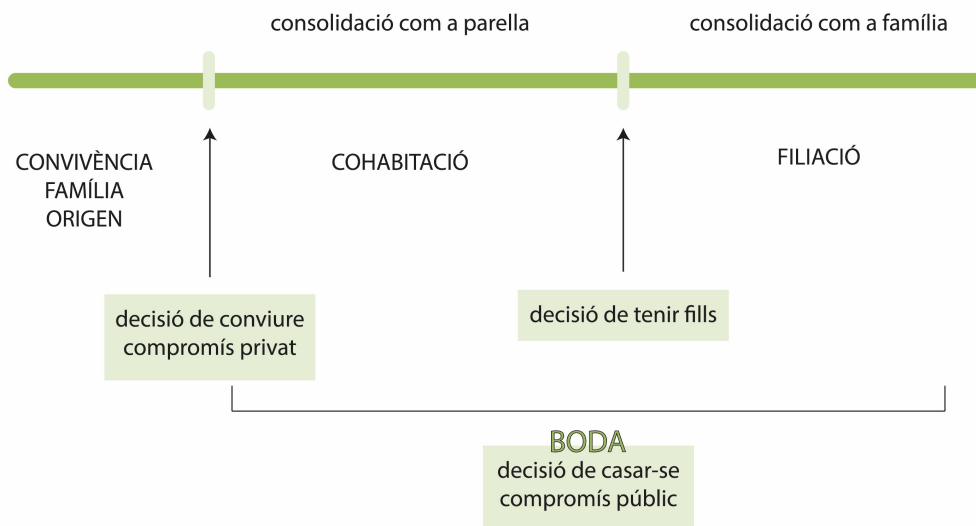
En el primer moment es decidia conviure primer sense casar-se, període en el qual es veia reforçada com a parella. Després es decidia tenir un fill, cosa per la qual es casarien, o bé al revés, es casarien i posteriorment considerarien que es trobaven en la situació idònia per tenir fills. En les nostres entrevistes va quedar ben patent que en tot cas ambdues decisions (boda i fills) anaven de la mà.

ANY 2015

En les darreres entrevistes realitzades durant la fase B, deu anys després, veiem com la boda ha perdut completament la seva ubicació, de fet es podria dir que no se sap ben bé on ha d'anar i es pot ubicar en qualsevol moment sense problema. Ha perdut el seu lloc, encara que no ha perdut la seva presència en moltes de les parelles entrevistades. Una parella es pot casar en qualsevol moment del seu cicle vital, inclús després de tenir el seu primer o segon fill com hem vist en les entrevistes. En aquest cas ha deixat de tenir el sentit de ritus de pas per esdevenir un moment puntual de celebració que no implica grans canvis reals en la percepció de la parella o la família però sí que té sentit com a moment festiu i de reconeixement públic. Així doncs, l'esquema respondria a les següents

pautes: convivència a casa els pares, cohabitació i filiació; essent el casament un fet *comodí*, que es pot ubicar en qualsevol moment del procés.

Fig 40. Esquema: cohabitar i casar-se a la fase B de la recerca



Font: Elaboració pròpia a partir de les entrevistes.

En aquest cas es decideix conviure primer sense casar-se, període en el qual la relació de parella es veu reforçada tant en el seu sí com de cara a la resta de parents. En un moment donat es decideix tenir un fill, cosa que consolidarà la parella envers un nou status, el de família. Ara són els fills els qui confereixen exclusivament aquesta categoria, la boda ja no és ni necessària ni imprescindible. A través dels nostres informants veiem com la boda es pot donar en qualsevol moment i no respon ja al fet de la filiació.

Veiem doncs, que la boda, doncs, ha perdut la seva posició central dins el procés, no té un lloc estable sinó que és mòbil, la podem trobar a qualsevol dels moments del cicle vital. Resulta especialment interessant, però, que malgrat que el moment per casar-se s'està posant en dubte i les raons per les quals fer-ho també, el matrimoni segueix formant part de la vida de parella. Tal com dèiem el casament perd el lloc però no la presència, no deixa d'estar present. Sobretot en les entrevistes de la fase B passa a ser una manifestació més aviat festiva i familiar que posa de manifest el reconeixement d'una relació de parella i

una paternitat, en cas que n'hi hagi, que ja eren reconegudes anteriorment però que ara s'exposen de forma pública. Tal com diuen Lappegård i Noack (2015), per molta gent el matrimoni ja no és el punt de partida de la formació de la família sinó una cosa que els pares fan en algun moment de la cria dels seus fills. A més el significat del matrimoni depèn del moment en què es dona en les trajectòries individuals, de la seva articulació amb els naixements i de les seves finalitats (legals o simbòliques) (Rault, 2007).

Berrington et al. (2015) ho posa en evidència quan diu en el seu treball sobre Regne Unit que els marcadors tradicionals del compromís (matrimoni, hipoteca i fills) s'han mogut de lloc i ja no estan tan estandarditzats: "Encara que el casament fa referència a "el següent pas" en una relació, entre els nostres enquestats, aquest pas no ha de produir-se en un punt particular del curs de la vida" (2015: 354). Maisonneuve (1988) posa en evidència el canvi que ha sofert el ritual en general a la societat occidental, dient que la festa moderna ha passat de ser una "festa-essència", ritualitzada, sacralitzada, a ser una "festa-diversió", profana i més o menys integrada a la quotidianitat; ha passat de ser una "festa-període", amb un temps i un moment, a una "festa-esclat", breu i reduïda a una manifestació cultural o lúdica. En diferents treballs com ara els de Bozon (1992), Segalen (1997) i Herault (1997) a França, i de Tremblay (1997, 2007) al Quebec, deixen patent que malgrat la pèrdua del seu sentit com a *ritus de pas*, el matrimoni no deixa de ser un moment important en la vida de la parella i on s'han de seguir certes *normes* que responen a les diferents idees sobre la tradició cultural. Per Mai Llochon (2008) el matrimoni deixa de ser un ritus de pas per l'individu i passa a representar una escena de transició de la parella.

Aquests elements de tradició cultural són els que veiem en les nostres entrevistes quan es reproduïxen qüestions pròpies del matrimoni tradicional: anells, pastís, vestits de nuvis... que alhora es barregen amb innovacions: presència dels petits nuvis (els fills), participació casolana dels familiars en la organització, roba de vestir diferent de la convencional pels nuvis, invitacions fetes pels fills... Són tan importants que poden fer que la festa de matrimoni esdevingui un fi en sí mateixa, com la prova d'amor indispensable on la forma suplanta al fons: "La cerimònia de matrimoni ja no és una conseqüència del matrimoni, sinó que representa d'aquí en endavant una de les seves causes" (Mai Llochon, 2008: 10).

De fet Segalen (1998) considera que són precisament les parelles cohabitants les que han col·laborat al canvi i evolució del ritual de matrimoni, que s'ha anat modificant de manera molt flexible permetent justament la seva supervivència. Podríem dir que el casament de les parelles cohabitants es basa en tres aspectes bàsics: la concepció en petit format, que implica una celebració sovint amb menys convidats, els parents més propers (sobretot pares i germans), la col·laboració dels membres de la família en diferents aspectes organitzatius i d'elaboració de diferents materials, així com el paper dels fills que s'equiparen o inclús superen el protagonisme dels pares. La parella cohabitant mostra en les seves diferents maneres de casar-se, que el ritual segueix sent un element bàsic de la vida de les persones, que permet recrear-se, reconèixer-se i identificar-se de manera pública, i fa palesa abans del matrimoni que aquests rituals també es tornen importants encara que sigui amb les celebracions de parella o d'inici de convivència. D'acord amb Tremblay (2007), els rituals tradueixen la interiorització dels rols i amb l'àlbum de boda i els altres elements (vestits, aliances, pastís...) s'inventa una tradició de manera deliberada, convertint-se en un dels elements amb el que es genera identitat. Igual que passa amb el PACS a França, la ritualització és qüestionada perquè ofereix la possibilitat d'un ritus desproveït de significació específica, que evolucionarà amb l'experiència i el temps (Rault, 2007).

6. Conclusions. El parentiu de fet: què aporta la cohabitació a la realitat familiar

A mi entender es que sí, casarnos, tener los hijos, nuestra casa....pero tampoco creo que se tenga que hacer de una manera determinada, no vamos a dejar de estar juntos...sencillamente por....no, como venga vendrá. (Juana)⁴²⁹

Amb aquest comentari la Juana ens resumeix algunes de les idees principals dels resultats d'aquesta recerca, perquè du implícits alguns dels arguments principals que

⁴²⁹ Juana, dona, 28 anys, Barcelona, (408NF1998), grup A1

envolten les accions i decisions de les parelles cohabitants al llarg de la seva vida en parella. Per una banda parla del matrimoni com quelcom que en el futur és probable que es doni, molt propi de les parelles cohabitants actuals, especialment per tota la generació 2, donat que la generació 1 era més reticent a casar-se en algun moment de la seva vida per qüestions ideològiques. Per l'altra evidencia el desig de tenir fills que tard o d'hora la majoria d'elles tindran i, que com ja hem vist, no té per què estar vinculat al matrimoni forçosament, sobretot per les parelles entrevistades del grup B2.

La tinença de la casa apareix també enmig de tot l'entramat d'explicacions sobre els fills i el matrimoni perquè simbolitza per a moltes parelles l'estabilitat, la durabilitat i inclús el compromís, de vegades més fort que una boda. La casa, com hem vist, també representa un espai que va marcant el camí de la parella, no només perquè és l'element imprescindible per la convivència en comú en uns inicis, sinó també perquè hi ha parelles que celebren el fet de comprar-se un pis abans que el de conviure o de tenir un fill, o el fet de passar de lloguer a compra, o del lloguer de solter al lloguer compartit. En aquest sentit la casa esdevé a nivell simbòlic un dels elements crucials de la convivència i la durabilitat de la parella.

L'aportació de la Juana també contempla el fet de la temporalitat i l'ordre implícit de les actuacions, que en el cas dels cohabitants es troba ben regirat i permet qualsevol mena d'opció amb una enorme flexibilitat. No tant sols la parella pot decidir anar a viure junts sense haver de casar-se sinó que també pot tenir fills, un o més, sense fer-ho. Tot plegat fa que el procés de consolidació de la relació vagi fent petits passos que no sempre són evidents per l'entorn i de vegades inclús per la pròpia parella, que no recorda exactament quin dia van començar a conviure o quin dia es van casar. Les dates han deixat de ser importants especialment pels entrevistats de la fase B, que recorden com a moment significatiu el dia que van començar la relació però les altres no les han retingudes en el cas que s'hagin casat.

D'alguna manera es deixa entreveure una manera de fer i d'entendre la vida del *laisser faire*, deixant que les coses vagin passant, que la parella vagi avançant, que es tinguin fills, que es comprin una casa, que es facin determinats papers legals, que es casin... seguint el proverbi català, mica en mica s'omple la pica. Tot plegat va passant davant la mirada fixa de l'entorn familiar que observa amb deteniment, en silenci, cada pas, i recolza en tot moment les seves decisions.

a. Les diferents cares del compromís com a base de la parella

La qüestió jurídica que ha donat nom al fenomen de la parella de fet, no és la raó o motivació bàsica que fa que la parella convisqui sense matrimoni. Malgrat que fa quaranta anys hi va haver una generació (generació 1 a les nostres entrevistes), que va rebutjar explícitament el matrimoni, avui en dia, dins el grup de la generació 2, la majoria dels informants no mostren un rebuig envers la boda o la institució matrimonial⁴³⁰. La parella cohabitant pren la decisió de conviure perquè avui en dia casar-se ja no és una condició imprescindible per la convivència. Tal com molts informants afirmen, no hi ha necessitat. El que sí és condició necessària és compartir l'amor, estimar-se, tenir un compromís personal amb l'altra persona, un vincle íntim en la qual cap altra persona pot intervenir. La felicitat compartida i el lligam assumit pels dos membres de la parella són el símbol de l'amor pur i veritable, vist des de l'absoluta voluntarietat i sense cap obligació afegida. Aquests arguments es contraposen en boca dels nostres informants, amb els que representen el matrimoni, que es contempla com una institució que comporta implícitament la participació de l'entorn social i les normes amb una major rigidesa. Per això el discurs sobre el compromís esdevé entre els cohabitants el símbol de la unió, la seva força, deixant de banda, en alguns casos gairebé menyspreant, el paper que representa el matrimoni, sobretot entre els entrevistats de la generació 1.

Com hem vist a les entrevistes, el compromís es pot complementar amb elements molt diversos com ara la hipoteca, els fills, el matrimoni... Hi ha molts elements que intervenen en el lligam entre les dues persones, no és el matrimoni el que genera el compromís sinó que el matrimoni pot ser, en alguns casos, la conseqüència d'aquest. En tot cas, com diu Berrington et al. (2015) el compromís ha deixat de dependre del tipus d'unió (matrimonial, cohabitant...), ja no és patrimoni exclusiu de la unió matrimonial.

D'aquesta manera les dues persones, com a individus lliures i independents, i la parella que formen junts, esdevenen el símbol de la llibertat. La decisió de conviure es converteix en un símbol de la possibilitat d'elecció, del poder de la decisió personal per

⁴³⁰ Recordem que malgrat la definició dels dos grups de generacions, encara avui dia podem trobar arguments en contra o a favor del matrimoni en qualsevol d'ells, només parlem d'una major o menor representació en cada cas d'aquestes formes de pensar i representar la cohabitació.

sobre de les imposicions socials, d'un afer privat. La felicitat i l'amor passen davant les necessitats i exigències de l'entorn familiar i social (Bestard, 2011). És una forma de convivència que no es troba estigmatitzada socialment, com ho havia estat en d'altres moments històrics, de manera que la societat catalana l'acull amb una gran naturalitat, sobretot entre els entrevistats del grup més tardà B2. En aquestes circumstàncies els parents que envolten la parella poca cosa tenen a fer en contra de la seva decisió. Aquests, romandran en la seva majoria en silenci respectuos perquè també ho entenen com a una decisió personal i íntima. El que destaca de la cohabitació no ha estat la seva expansió com a tal sinó la seva acceptació social com a forma d'iniciar la vida en comú i que es defensa pel fet que es tracta d'un afer privat⁴³¹.

Malgrat això, es fa palès especialment a les entrevistes més antigues de la fase A, que en algunes ocasions els familiars, especialment pares o mares, que no aproven del tot la forma de convivència, es permeten fer comentaris amb major o menor freqüència per influenciar la decisió futura dels fills, joves i gendres de casar-se. Aquest fet també és evident quan algunes parelles ens fan saber la decisió de casar-se posteriorment a la convivència per tal de fer feliços a pares, mares, avis i àvies. No cal dir que quan hi ha fills en comú la pressió familiar pot accentuar-se molt en aquest sentit. Això ho veiem reforçat quan veiem entre les entrevistes com la decisió de casar-se es pren considerant diferents elements, essent un d'ells l'opinió més o menys manifesta dels pares d'ell o d'ella. Aquest fet és comú a totes les entrevistes de totes les fases, no s'evidencien diferències entre els dos moments. La família segueix tenint un pes encara que es col·loqui per darrera de l'autonomia i llibertat individuals.

Hem vist també que la legalitat i l'aspecte jurídic no tenen rellevància en la decisió de conviure sense casar-se. Existeix un desinterès clar i evident que mostra com les parelles no consideren important aquesta qüestió i de fet, no hi tenen ni tant sols interès per conèixer quins avantatges i inconvenients poden tenir el fet de ser legalment solter, unió estable de parella o matrimoni. Hi ha una clara desconexió pels aspectes legals i jurídics basada en un desinterès absolut, que ve reforçat pel coneixement compartit

⁴³¹ Aquesta forma d'entendre les decisions de parella no només afecta a les parelles cohabitants sinó que forma part d'una realitat més àmplia a nivell de les relacions conjugals a la nostra societat. En tot cas aquest fet ha ajudat a estendre la cohabitació recolzada en aquesta autonomia i llibertat (Perelli-Harris et al., 2014).

popular de que la majoria de casos que coneixen de l'entorn opten pel matrimoni, de manera que la boda es contempla com l'opció més adequada només pel fet que és la més practicada. Només canvia aquesta percepció quan es tenen fills en comú i s'entén que caldria donar-los una major seguretat legal, un argument que tenia molt de pes en el grup A2, però que va perdent la seva importància de manera especialment visible en el grup B2, que mostra com la protecció legal ja no és quelcom imprescindible i inclús es contempla la possibilitat de no casar-se en el futur si no es troba convenient.

b. Quin paper juguen “els papers”

Al llarg de la recerca hem vist com l'aspecte jurídic i legal no és el que porta a una parella a conviure sense casar-se perquè en realitat moltes d'elles, totes les de la generació 2 i part de les de la 1, pensen que es podrien casar i algunes d'elles ja ho han fet. Això comporta una conseqüència clara, com que la parella pensa que té l'opció de casar-se en el futur, no té interès en la legislació que actualment protegeix les anomenades unions estables de parella. Així doncs hi ha un clar desconeixement que no preocupa a les parelles entrevistades de qualsevol de les dues fases de la recerca. Com hem vist aquest no és un fet aïllat ni propi de la nostra cultura, també es dona en d'altres contextos occidentals (Belleau, 2015).

A Catalunya la legislació és diferent per a les parelles casades que per a les unions estables de parella, cosa que estableix d'inici una diferència important. De fet no podem saber què passaria si la legislació fos equiparable o molt similar en els aspectes bàsics de pensions i cobertura amb els matrimonis. Aquest aspecte seria crucial per tal de poder valorar amb prou pes si el matrimoni es pot descartar i si la cohabitació pot esdevenir un model alternatiu de convivència. En el nostre cas això, ara per ara, resulta impossible de valorar amb fermesa, perquè les parelles no es troben en igualtat de condicions davant la llei. Tenim dubtes importants sobre si aquestes parelles que es casen sense fer grans rituals, ho farien en el cas que estiguessin completament cobertes legalment. Potser en el futur i amb els canvis legislatius que puguin anar venint ho podrem saber. En tot cas els aspectes rituals no tindrien per què ser abandonats perquè, com hem vist, les parelles que signen altres formes de contracte com ara el PACS també recorren a ells (Rault, 2007).

D'aquesta manera si la llei no era important a l'hora de conviure, sinó que ho era l'amor i el compromís compartit, en el moment de casar-se sí que és important el paper,

precisament es fa per aquesta raó, per tenir-lo. Encara que després es pugui acompanyar d'altres motivacions com ara les ganes de fer una festa o de reunir a la família.

c. Temporalitat desdibuixada i desordre ordenat

Una de les qüestions que hem extret de la recerca és que els passos que una parella va duent a terme es van esdevenint mica en mica, sense pressa i amb un ordre cada vegada més aleatori. La cohabitació és un dels fenòmens dins la realitat familiar actual que millor mostra aquesta desubicació, donat que els fets s'esdevenen segons les necessitats i desitjos de cada moment. Tal com diu molt encertadament Chalvon-Demersay "l'originalitat del concubinat tendeix, sense cap dubte, menys al resultat que al procés" (1983:108), posant en evidència que el seu comportament té poc de diferent o original respecte a les altres parelles, mentre que el més característic és la manera com es va duent a terme la convivència.

Així doncs, l'ordre o el lloc que ocupi cada cosa és totalment variable i sovint es veu desplaçat del lloc que ocupava tradicionalment: tant fa si es casen abans o després de coniar, ni si ho fan abans o després de tenir fills. Tal com hem vist, la boda es pot produir en qualsevol moment del cicle vital, ha perdut el seu lloc com a legitimador i generador d'estatus, encara que no vol dir que no sigui un moment clau en la vida de la parella per altres raons, com ara reunir a la família o fer un acte públic de reconeixement de la convivència que ja existia.

Aquesta prolongació dels moments de canvi que es converteixen en processos més o menys llargs, fa que la temporalitat es desdibuixi, que els moments en què passen les coses no tinguin una data clara i concreta que permeti establir-lo i rememorar-lo. Aquest és un dels problemes que comporta no saber clarament quin dia es va començar a coniar perquè es va fer de manera gradual, cosa que pot comportar cert malestar perquè l'inici de la convivència es considera prou important com per recordar-lo. O inclús que no se sàpiga en quina data es va casar la parella, perquè per ella no conserva aquest element definidor de l'estatus, com hem vist en alguns exemples. Aquest fet és viscut amb menor gravetat entre les parelles del grup B2 que entre les del grup A2, on veiem un canvi lent però efectiu envers aquesta manera d'entendre el cicle de vida que no respon a unes pautes estrictes i clares sinó més aviat a deixar-se portar pels esdeveniments. Així doncs, les parelles entrevistades a la fase A mostraven un major disconformitat al fet de no tenir una data clara de certs moments que les de la fase B que entenen que aquestes

coses passen i no tenen una excessiva importància. Sovint l'única data que recorden i que els cal a nivell simbòlic és la del dia que van començar a sortir junts, la que és realment important i que representa el compromís i l'amor que uneix la parella en aquell moment.

d. Quin paper té el matrimoni en tot això?

La institució del matrimoni, malgrat que en l'actualitat no es pugui dir que tingui un paper determinant en la formació d'aquestes parelles, ha estat i encara ara és un referent. Ho és pel que fa al format de relació, marcant les pautes de sociabilitat no només entre la parella sinó amb la resta de parents, però també en les formes rituals de celebració, donat que, com hem vist, moltes parelles desenvolupen uns rituals d'inici de la convivència amb una simbologia molt similar o igual a la dels matrimonis, perquè són aquests justament els que es reconeixen i es comparteixen.

Per una altra banda el ritual matrimonial, com hem vist, es troba en procés de canvi, on la cohabitació, així com les famílies recompostes, també hi tenen una part de la responsabilitat. Com hem vist al capítol sobre els rituals, s'estan duent a terme noves maneres de celebrar els casaments, així com s'està produint un augment dels casaments civils que es permeten complementar símbols tradicionals amb d'altres de nous. Així doncs, la boda en el sentit de festivitat que agrupa els parents encara ara és un referent vàlid, el que està perdent és el seu valor com a ritus de pas per a la parella.

És evident que a més, no es tracta d'una institució rebutjada per la majoria d'aquestes famílies de la generació 2 especialment, que tard o d'hora preveuen casar-se o si més no, no en mostren un rebuig evident. En nombrosos casos hem vist com les parelles entrevistades, en qualsevol dels grups, perceben el matrimoni com una festa que implica un format determinat (carregada de simbologia, amb molts convidats i amb un elevat cost econòmic). Això fa que sigui precisament el que algunes parelles vulguin evitar practicant la cohabitació: evitar una festa, segons ells, tan solemne i pomposa. És el rerefons que encara ara impregna la idea de la boda, però que mica en mica i gràcies als canvis actuals sobretot evidenciats en el grup B2, es va modificant i va incorporant nous formats de casament que probablement trencaran amb aquesta idea unívoca i homogènia de ritual de caire més tradicional (Rault, 2007; Barnes, 2014).

Si bé el matrimoni no deixa de tenir importància social pels qui es casen, ha deixat de ser l'entrada necessària a la convivència en comú. El que ha canviat és l'ordre de

prioritats, i davant el matrimoni s'hi han col·locat els fills i inclús, en alguns casos, els habitatges de compra i la seva hipoteca. En aquest aspecte veiem diferències entre grups sobre els arguments per casar-se. En el grup A2 veiem com les parelles que han conviscut un temps i en un moment determinat es volen casar, han de desenvolupar un seguit d'explicacions i argumentacions que recolzin fermament la decisió presa. Si en un moment donat feia falta una raó per no casar-se, en un futur proper, el que farà falta és una raó per casar-se. En canvi, en el grup joves entrevistats més recentment, el B2, es fa visible com els arguments justificadors ja no resulten imprescindibles als ulls de la societat ni dels seus protagonistes i cada vegada fa falta exposar menys arguments que expliquin el per què de les raons per no casar-se o per fer-ho posteriorment.

En tot cas, el possible matrimoni futur podrà respondre a diferents demandes, algunes d'elles relacionades no només amb la parella sinó amb el seu entorn familiar més proper, com ara fer una celebració per fer feliços a pares o avis. D'aquesta manera veiem com la decisió de viure junts afecta exclusivament a la parella, però el matrimoni reverteix molt més en les seves implicacions socials i mostra, una vegada més, com es tracta d'un esdeveniment públic que du implícit un clar reconeixement social. Aquesta percepció es fa evident en tots els grups entrevistats sense excepció, en aquest sentit el matrimoni segueix sent un acte que fa pública la parella conjugal que a més reuneix a les famílies, cosa poc habitual de aconseguir en altres ocasions festives.

e. El regne dels infants

Com ja s'ha estat dient anteriorment, avui dia la gran pregunta ja no és "et vols casar amb mi?", sinó "tenim un fill?", tant si s'està casat com si no. Tenir fills, com ja hem anat exposant, podríem dir que té un efecte gairebé màgic en l'entorn de la parella, perquè si mentre no hi eren, la parella podia més o menys prendre les decisions sense intervenció externa, en el moment que hi ha fills s'activen les aportacions i intervencions dels parents més propers. En aquest sentit, i especialment entre les parelles del grup A1 i A2, la seva presència pot provocar una certa pressió envers el matrimoni de la parella, amb arguments entorn la protecció legal i econòmica del nadó. Tampoc podem negar el fort increment de la sociabilitat amb els pares i germans que genera i que va en detriment d'altres relacions com les d'amistat, fet que manifesten en general tots els grups d'entrevistats.

De manera global també entre tots els grups sense excepció, la parella en el moment de tenir descendència es percep com una família, d'alguna manera passa de veure's com una parella a la que se li permetia fer més o menys el que volia, a esdevenir una família, amb una percepció de major solidesa i estabilitat que evidenciarà un major control i revisió propera per part de l'entorn familiar. És l'efecte directe que té la filiació sobre ella. Aquesta percepció des de fora donarà a entendre que el temps de dur a terme certs comportaments més flexibles al voltant de la sociabilitat s'ha acabat amb la seva arribada. Així doncs, el fill té un comportament de "normalitzador" absolut, així com de centralitzador de tota l'atenció i esforços del seu entorn, especialment de la parella i dels avis. Es converteix en el vertebrador de la vida de parella i veiem com no existeixen diferències entre cap dels grups que fan evident que és una visió compartida i viscuda des de qualsevol de les generacions i fases d'estudi.

Però els fills no només aporten canvis en les dinàmiques familiars sinó que també intervenen en la pròpia autopercepció de la parella i la forma com és percebuda des de fora pels parents. El primer fill resulta determinant perquè la parella estableixi uns rols de gènere més marcats que abans de tenir-lo, on s'aguditzava la diferenciació en el repartiment de les tasques domèstiques i sobretot incorpora un nou element de tensió que és l'atenció i cura del nadó. La descendència reclama un seguit d'atencions que sovint marquen acusadament una major dedicació per part de les dones, donat que, com hem vist, la maternitat és una part molt important de la manera d'entendre la feminitat, de ser dona. Això també comporta certes tensions en les relacions de parella que s'afegeixen a les que ja podien existir anteriorment en l'àmbit domèstic. Un dels principals elements de conflicte és la dedicació del temps envers als fills, molt lligada a arguments biològics i culturals, i que no deixen resoldre la conciliació entre la vida laboral i la familiar i perpetuen el debat social sobre aquest tema. En aquest aspecte els grups no mostren cap diferència entre ells perquè, lamentablement, aquest és un espai enormement feminitzat i molt complex de modificar. Es detecten certs canvis en l'actuació imprescindible dels homes per afavorir les transformacions necessàries per l'equiparació, però no s'aconsegueix completament en cap dels casos, i menys si hi ha fills en comú, quan precisament aquestes diferències es poden aguditzar.

f. La indefinició de la parella cohabitant i les possibilitats d'innovar

La parella que conviu sense casar-se pot trobar petits espais per actuar amb una major llibertat gràcies a la indefinició que representa aquesta forma de convivència. Això es fa evident en diferents aspectes, com ara la terminologia que fa referència al fenomen o la que afecta a la parella, que no ha aconseguit trobar un nom de referència unitari per aquesta forma de relació, generant tot tipus de possibilitats i arguments que justifiquen un nom o un altre depenent de qui l'utilitza. En aquest sentit hem vist com l'ús de termes pot estar relacionat amb les generacions d'entrevistats, essent el grup B1 un clar exemple de l'ús de termes com ara company-companya, que vol mostrar amb ell una forma de relació més igualitària, mentre que en les generacions més actuals, A2 i B2, és molt freqüent trobar el terme parella, que es desconnecta de la idea de la igualtat i de les concepcions socials i polítiques que poguéssin tenir el terme company en la generació anterior.

En el cas dels parents afins, la terminologia ajuda a normalitzar totalment la situació, fent que els termes que s'utilitzin per aquests parents siguin exactament els mateixos. En aquest cas es posa en evidència com el problema terminològic és pràcticament en exclusiva per la parella i no per la resta de parents, de manera que no els afecta i ajuda a igualar-les amb les unions que ja coneixen. La terminologia amb els afins, en aquest sentit, interpreta la relació dins l'esquema familiar reconegut i recorre als termes habituals (sogres, cunyats, nebots, etc.) sense que s'evidenciïn diferències entre els grups d'entrevistats.

També es pot constatar aquest fet davant certes maneres d'actuar en la sociabilitat familiar. Malgrat que ja hem vist que en línies generals els comportaments i les relacions són molt similars a la resta de parelles, hi ha aspectes de la sociabilitat que es poden alterar. Aquest fet és més visible en les parelles de la generació 1, que d'aquesta manera refermen la seva necessitat de llibertat individual. Com ja hem dit, quan no hi han fills, és més fàcil trencar amb certs hàbits socials familiars, com ara anar per separat a celebracions com el Nadal, però quan hi ha infants aquesta flexibilitat que oferiria la cohabitació es torna molt menor o inexistent. No podem oblidar que són el comportament i la sociabilitat equiparables als de qualsevol matrimoni, el que han afavorit justament la seva acceptació social des de fa uns anys.

També es fa evident aquesta possibilitat de saltar-se les normes socials, quan analitzem la solidaritat familiar i l'intercanvi de regals. Està clar que la parella que comença a conviure sense casar-se rep menys regals que la que es casa, perquè és aquí on l'entorn troba un nou espai d'incertesa on les actuacions no estan clarament definides. Nombrosos amics i familiars de la parella decideixen no fer regals, en part davant del dubte de no saber què cal fer, en part davant la possibilitat d'evitar fer una despesa. I si no hi ha cap moment ritual definit on assistir i on fer evident la necessitat d'aportar la solidaritat familiar, encara resulta més fàcil esquivar l'obligació que clarament es generaria en el cas d'assistir a una boda. Aquest fet és evident en totes les generacions entrevistades i no mostra cap diferència amb el temps.

Així doncs, el fet de no tenir definida del tot la seva situació, deixa oberta a la llibertat d'actuació pròpia d'aquest estat, en el qual les normes es transgredeixen o, si més no, existeix la possibilitat conscient de fer-ho. D'alguna manera les parelles cohabitants es debaten en una ambigüitat: es comporten com tothom però poden fer el que vulguin perquè són fora del límit o simplement el límit no se sap ben bé es troba. Per altra banda també permet que les persones de l'entorn s'adaptin a aquesta flexibilitat i evitin certes obligacions socials, com ara la de fer regals.

Finalment les maneres com es casen aquestes parelles, on hi intervenen els fills, o més ben dit, els prenen el protagonisme de la festa, permeten establir noves pautes rituals, que ja formen part del canvi general que s'està vivint en els darrers anys en les maneres de celebrar les bodes, especialment les civils. Així doncs les parelles cohabitants tenen tendència al que hem anomenat bodes de petit format, que impliquen un canvi en la manera d'entendre el casament que abans citàvem: amb pocs convidats, amb pocs elements simbòlics i amb una despesa econòmica molt inferior. A més a més faciliten en nombrosos casos la participació dels seus convidats, fent que sigui una festa de tots els assistents, amb un caràcter molt *handmade*, especialment en la fase A, donat que en la fase B trobem moltes parelles que es casen de manera menys visible i amb menys components rituals o simbòlics: menys símbols, menys evidències, menys records.

g. Canvis perquè tot continuï

Malgrat el seguit de canvis i incerteses que suposa la cohabitació, es manté el fil conductor del que socialment s'entén que cal fer, encara que amb ordres alterats o diversificats: casar-se, tenir fills, tenir una casa... L'única cosa que posen de manifest les

parelles cohabitants, i en general la diversitat familiar actual, és que l'ordre i el ritme d'aquests esdeveniments es poden modificar. I, com diem, aquestes no són les úniques sinó que formen part d'un canvi familiar més ampli que afecta altres formes de convivència, com ara les famílies monoparentals, homoparentals, recompostes, o bé les que han recorregut a la reproducció assistida o a l'adopció internacional.

Veiem, per tant, que davant un conjunt de canvis enorme, hi ha respostes que segueixen plantejant concepcions tradicionals perquè en realitat segueixen sent un punt de referència i de suport que confereix seguretat a les decisions que es prenen. Les noves formes de convivència familiar afecten aspectes diferents de la quotidianitat, però també n'hi ha que es mantenen força estables, com ara la distribució de les tasques domèstiques, la sociabilitat amb els familiars i amics, el suport quotidià o la cura i dedicació als fills, sense que es mostrin diferències destacables entre els grups entrevistats. Sí que hi ha la possibilitat de canvi si l'individu ho decideix (en aquest sentit hi entraria la capacitat d'elecció de la qual hem anat parlant al llarg de tot el treball) en aspectes com ara la solidaritat en l'inici de la convivència, la sociabilitat en les festes més assenyalades de Nadal, les vacances, etc.

Així doncs, la cohabitació és una forma de convivència que contribueix, juntament amb la resta de canvis familiars i del parentiu que s'esdevenen al llarg del segle XXI, a la diversificació i heterogeneïtzació familiar. Tot això amb un doble joc, en certa forma paradoxal, fent que per una banda hi hagi punts de referència que no es perdin, com ara l'estabilitat que genera tenir un fill, tenir una llar com a símbol d'estabilitat o la realització d'una celebració ritual (sigui quin sigui el seu format) d'una boda. I per l'altra afavorint espais d'innovació i canvi, on poder jugar amb unes relacions de gènere més igualitàries, on innovar amb la terminologia, on trencar amb pautes de la sociabilitat familiar en moments determinats o no tenir pautes clares de referència d'actuació en ocasions concretes tant per la parella com pels seus parents. Aquestes permanències i canvis afecten tant a la parella com al seu entorn més proper, que de vegades no sap ben bé com ha d'actuar i sovint recorre a la realitat ja coneguda per recolzar-se davant la inseguretat que generen certes situacions.

L'ordre o el lloc que ocupen els esdeveniments i els fets bàsics de la vida del parentiu han esdevingut totalment flexibles i permeten fer-se realitat en qualsevol moment del

cicle vital sense que hi hagi repercussions ni estigmatització social. Des de l'inici de la relació de parella qualsevol cosa és possible a qualsevol moment.

En aquest moment ens trobem en un procés de transformacions que no sabem on ens portarà, perquè el canvi és molt més ampli que el fet de la cohabitació en sí, va més enllà i afecta a la realitat familiar i al parentiu en general. Així doncs, la cohabitació és una forma més d'expressió d'aquestes dinàmiques que reforcen idees de flexibilitat, llibertat individual, matrimoni com a festivitat però no com a ritus de pas, etc. La cohabitació podria acabar sent una alternativa al matrimoni, es veurà en el moment en què les parelles deixin de no casar-se definitivament. Però això només tindrà sentit en el moment en què casar-se i no fer-ho siguin indistingibles legalment, cosa que no passa avui dia a Catalunya. I justament aquestes diferències molt sovint marquen les decisions de les parelles més joves, grup B2, i les porten a un casament més o menys visible per una qüestió bàsicament de protecció legal i econòmica.

7. Bibliografia

- Abril, P. et al. (2015) «Ideales igualitarios y planes tradicionales: análisis de parejas primerizas en España», *Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas*, n. 150, p. 3-22.
- Alabart, A. et al. (1988a) *La cohabitación en España. Un estudio en Madrid y Barcelona*, Madrid: CIS.
- Alabart, A. et al. (1988b) “Els rols en el matrimoni i en la cohabitació: un estudi a l'Àrea de Barcelona”, *Papers*, n.30, p.139-163.
- Alberdi, I. (1982) “Un nuevo modelo de familia”, *Papers*, v. 18, p. 87-112.
- Alberdi, I. (1995) *Informe sobre la situación de la familia en España*, Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.
- Alberdi, I. (1999) *La nueva familia española*, Madrid: Taurus.
- Alberdi, I.; Flaquer, L.; Iglesias de Ussel, J. (1994) *Parejas y matrimonios: actitudes, comportamientos y experiencias*, Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.
- Alberdi, I.; Escario, P.; Matas, N. (2000) *Les dones joves a Espanya*, Barcelona: Fundació La Caixa.
- Attias-Donfut, C.; Segalen, M. (1998) *Grands-parents. La famille à travers les générations*, Paris: Eds. Odile Jacob.

- Ayuso, L. (2012) "LAT en España ¿Noviazgos o parejas independientes?", *Revista Internacional de Sociología*, v. 70, n. 3, p. 587-613.
- Barnes, M.W. (2014) "Our family functions: functions of traditional weddings for modern brides and postmodern families", *Qualitative Sociology Review*, v. X, issue 2, p. 60-78.
- Bawin-Legros, B. (1988) "Nouvelles formes de conjugalité et de parentalité", a *Familles, mariage, divorce*, Liège: Pierre Mardaga, p. 152-171.
- Beck-Gernsheim, E. (2003) *La reinvencción de la familia. En busca de nuevas formas de convivencia*, Barcelona: Paidós Ibérica.
- Belleau, H. (2004) "Être parent aujourd'hui: la construction du lien de filiation dans l'univers symbolique de la parenté", *Enfances, Familles, Générations*, n.1, p.16-25.
- Belleau, H. (2015) "D'un mythe à l'autre: de l'ignorance des lois à la présomption du choix éclairé chez les conjoints en union libre", *Canadian Journal of Women and the Law*, n. 27(1), p. 1-21.
- Berrington, A.; Perelli-Harris, B.; Trevena, P. (2015) "Commitment and the changing sequence of cohabitation, childbearing, and marriage: Insights from qualitative research in the UK", *Demographic Research*, v. 33, p. 327-362.
- Bestard, J. (2004) *Tras la Biología: La Moralidad del Parentesco y las Nuevas Tecnologías de Reproducción*, Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.
- Bestard, J. (2008) "Knowing and Relating: Kinship, Assisted Reproductive Technologies and The New Genetics", a Edwards, J. ; Salazar, C. (eds.): *European Kinship in the Age of Biotechnology*, Oxford and New York: Berghahn, p. 64-78.
- Bestard, J. (2009) "Los hechos de la reproducción asistida: entre el esencialismo biológico y el constructivismo social", *Revista de Antropología Social*, n.18, p. 83-95.
- Bestard, J. (2011) "Familia y transformaciones en el parentesco", a Chacón, F.; Bestard, J. (dirs.) *Familias. Historia de la sociedad española (del final de la Edad Media a nuestros días)*, Madrid: Cátedra, p. 977-1000.
- Bestard, J. (2012) "Nuevas formas de familia", a *Noves formes de família/Nuevas formas de familia. Barcelona Metròpolis*, Barcelona: Edicions de l'Ajuntament de Barcelona, p. 2-5.
- Bott, E. (1990) *Familia y red social : roles, normas y relaciones externas en las familias urbanas corrientes*, Madrid: Taurus.
- Bourdieu, P. (1996) "Des familles sans nom", *Actes de la recherche en sciences sociales*, v. 113, p. 3-5.
- Bozon, M. (1992) "Sociologie du rituel du mariage", *Population*, n. 2, p. 409-434.
- Bresc, H. (1988) "La Europa de las ciudades y de los campos (siglos XIII-XV)", a Burguière, A. et al. (coord.) *Historia de la familia*, v.1, Madrid: Alianza Ed., p. 401-438.
- Brown, S.L.; Booth, A. (1996) "Cohabitation Versus Marriage: A Comparison of

- Relationship Quality", *Journal of Marriage and the Family*, n. 58, p. 668-678.
- Burguière, A. et al. (dirs.) (1986) *Historia de la familia*, v.1, Madrid: Alianza Editorial.
- Cabré, A.; Domingo, A.; Miret, P. (1994) "La formació de les famílies a Catalunya: La nupcialitat de 1975 a 1989", *Fòrum*, n.0, p. 10-23.
- Cadoret, A. (2003) *Padres como los demás: Homosexualidad y Parentesco*, Barcelona: Gedisa.
- Cadoret, A. (2009) "Parentesco y figuras maternas. El recurso a una gestante subrogada por una pareja gay", *Revista de Antropología Social*, n. 18, p. 67-82.
- Cadoret, A. (2012) "Familias homoparentales: la clave del debate", *Noves formes de família/Nuevas formas de familia. Barcelona Metròpolis*, p. 39-45.
- Caïs, J. (2012) "Família, treball remunerat i dinàmiques de relació intergeneracional: temps i activitats compartides", a *Família i relacions intergeneracionals: un espai d'oportunitats per a l'educació dels fills i filles. IV Informe sobre la situació de la Infància, l'Adolescència i la Família a Catalunya i Barcelona*, Barcelona: CIIMU, p. 22-48.
- Calvo, R.; Pérez Triviño, J.L. (1998) "Igualdad, discriminación y parejas de hecho", *Sistema*, n.142, p. 47-61.
- Caplow, T. (1982) "Christmas Gifts and Kin Networks", *American Sociological Review*, v.47, p. 383-392.
- Caradec, V. (1996) "Les formes de la vie conjugale des 'jeunes' couples 'âgés'", *Population*, n.51, p. 897-928.
- Casey, J. (1989) *The History of the Family*, Oxford and New York: Basil Blackwell.
- Castro, T. (2007) *Maternidad sin matrimonio. Nueva vía de formación de familias en España*, Bilbao: Fundación BBVA.
- Castro, T.; Domínguez, M. (2008), "Matrimonios "sin papeles": perfil sociodemográfico de las parejas de hecho en España según el Censo de 2001", *Política y Sociedad*, v. 45, n. 2, p. 49-71.
- Castro, T.; Seiz, M. (2014) *La transformación de las familias en España desde una perspectiva socio-demográfica*, Madrid: Fundación FOESSA.
- Castro-Martín et al. (2015) "Tras las huellas de la crisis económica en la demografía española", *Panorama Social*, n. 22, p. 43-60.
- Chalvon-Demersay, S. (1983) *Concubin, concubine*, Paris: Seuil.
- Cherlin, A.J. (2004) "The Deinstitutionalization of American Marriage", *Journal of Marriage and the Family*, n. 66, p. 848-861.
- Corbin, A.; Perrot, M. (1991) "La relación íntima o los placeres del intercambio", a Ariès, P.; Duby, G. (dirs.) *Historia de la vida privada. Sociedad burguesa: aspectos concretos de la vida privada*, Madrid:Taurus, p. 205-264.
- Degenne, A.; Lebeaux, M. (1997) "Qui aide qui, pour quoi?", *L'Année Sociologique*, v.37, n.1, p.

117-141.

- Devolder, D. (2011) *Presentació, per part de l'Idescat, de la publicació Anàlisi de la fecunditat a partir de l'Enquesta demogràfica de Catalunya 2007 (nota de premsa)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Domingo, A. (1989) "La cohabitación: en los orígenes de una nueva moral", *El ciervo*, n. 455, p. 9-11.
- Domingo, A. (1992) "El amor en los tiempos de crisis", dins Verdú, V. (ed) *Nuevos amores, nuevas familias*, Barcelona: Tusquets Editores.
- Domingo, A. (1997) *La formación de la pareja en tiempos de crisis. Madrid y Barcelona, 1975-1995*, tesi doctoral, Dept. de Sociologia II, Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).
- Domínguez, M. (2012) "La división del trabajo doméstico en las parejas españolas. Un análisis del uso del tiempo", *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, v.70, n. 1, p. 153-179.
- Domínguez, M. (2011) *1995-2006. Diez años de cambios en las parejas españolas, Opiniones y Actitudes*, n. 69. Madrid: CIS.
- Dominguez-Folgueras, M; Castro-Martin, T. (2013) "Cohabitation in Spain: no longer a marginal path to family formation", *Journal of Marriage and Family*, n. 75, p.422-437.
- Donoso, S. (2012) "La maternidad compartida", a *Noves formes de família/Nuevas formas de familia. Barcelona Metròpolis*, Barcelona: Edicions de l'Ajuntament de Barcelona, p. 46-50.
- Esping-Andersen, G. (coord.) (2013) *El déficit de natalidad en Europa. La singularidad del caso español*, Barcelona: Edicions La Caixa.
- Estrada Alonso, E. (1986) *Las uniones extramatrimoniales en el Derecho Civil Español*, Madrid: Civitas.
- Ferreiro, J. (1998) "Uniones de hecho: perspectiva histórica", a Martinell, J.M.; Areces Piñol, M.T., (eds.) *XI Jornades Jurídiques. Uniones de Hecho*, Zaragoza: Publicacions de la Universitat de Lleida.
- Finch, J. (1989) *Family Obligations and Social Change*, Cambridge: Polity Press-Basil Blackwell.
- Firth, R.; Hubert, J.; Forge, A. (1969) *Families and Their Relatives. Kinship in a Middle-Class Sector of London*, New York: Humanities Press.
- Flaquer, Ll. (1991) "¿Hogares sin familia o familias sin hogar? Un análisis sociológico de las familias de hecho en España", *Papers*, n. 36, p. 57-78.
- Flaquer, Ll. (1998) *El destino de la familia*, Barcelona: Ariel.
- Flaquer, Ll. (2002) "Els valors familiars dels joves catalans", a Estradé, A. et al. *Joves i valors. Els joves catalans en l'Enquesta Europea de Valors*, Barcelona: Generalitat de

Catalunya, p. 43-67.

Flaquer, Ll. (2010) "Famílies i relacions familiars", *Papers*, n. 52, p. 50-62.

Fosar Benlloch, E. (1985) *Estudios de Derecho de Familia. Tomo III. Las uniones libres. La evolución histórica del matrimonio y el divorcio en España*, Barcelona: Bosch.

Freeman, M.D.A.; Lyon, C.M. (1988) *Cohabitation Without Marriage*, England: Gower.

Gallini, C. (1992) "Le rituel médiatique", a Althabe, G. et al. (dirs.) *Vers une ethnologie du present*, Paris: Eds. Maison du Sciences de l'Homme, p. 117-126.

García Pereiro, T. (2011) "Las mujeres jóvenes y la formación de uniones en España. Factores socio-demográficos vinculados a sus relaciones de pareja", *Prisma Social*, n. 6, p. 1- 37.

Generalitat de Catalunya (2013) *Enquesta de la joventut de Catalunya 2012. Principals resultats estadístics*. Barcelona: Direcció General de Joventut. Generalitat de Catalunya.

Gibson-Davis, C. (2011) "Mothers but not Wives: the Increasing Lag Between nonmarital births and marriage". *Journal of Marriage and Family*, n. 73, p. 264-278.

Giddens, A. (1992) *La transformación de la intimidad. Sexualidad, amor y erotismo en las sociedades modernas*, Madrid: Cátedra.

Gillis, J.R. (2004) "Marriages of the Mind", *Journal of Marriage and the Family*, n. 66, p. 988-991.

González, M.J.; Miret, P.; Treviño, R. (2010) "Just living together: implications of cohabitation for fathers' participation in child care in Western Europe", *Demographic Research*, v.23, p. 445-478.

Goody, J. (1986) *La evolución de la familia y el matrimonio en Europa*, Barcelona: Herder.

Grau, J. (2016) *Nuevas formas de familia. Ámbitos emergentes*, Barcelona: Edicions Bellaterra.

Gullestad, M. (1995) "From 'being of use' to 'finding oneself': Dilemmas of Value Transmission Between the Generations in Norway", a Gullestad, M.; Segalen, M., *La famille en Europe*, Paris: La Découverte, p. 202-218.

Gullestad, M.; Segalen, M. (eds.) (1995) *Family and kinship in Europe*, London: Pinter.

Hanotiau, M. (1992) "Réflexions sur l'union libre", a Page, P. de; Valkeneer, R. (dirs.) *L'union libre*, Bruxelles: Bruylant, p. 7-28.

Hayden, C.P. (2007) "Género, genética y generación: reformulación de la biología en el parentesco lésbico", a Parkin, R.; Stone, L., *Antropología del parentesco y de la familia*, Madrid: E.U. Ramón Areces, p. 621-646.

Hérault, L. (1997) "Transmettre ou construire un rite? Ou comment rendre compte de l'évolution des pratiques rituelles", a Bouchard, G.; Segalen, M. (dirs.) *Une langue, deux cultures. Rites et symboles en France et en Québec*, Paris: La Découverte, p. 167-176.

- Hernández Corrochano, E. (2012) "Familias tardías: ¿Nuevos retos para la Sociedad del bienestar?, a Kovalinka, N. (ed.) *Modos y maneras de hacer familia. Las familias tardías, una modalidad emergente*, Madrid: Biblioteca Nueva, p. 85-96.
- Heuveline, P; Timberlake, J.M. (2004) "The Role of Cohabitation in Family Formation: The United States in Comparative Perspective", *Journal of Marriage and Family*, n. 66, p. 1214-1230.
- Hoem, B. and Hoem, H.M. (1988) "Swedish Family: Aspects of Contemporary Developments", *Journal of Family Issues*, n. 9(3), p. 397-424.
- Hogerbrugge, M.J.A.; Dykstra, P.A. (2009) "The Family Ties of Unmarried Cohabiting and Married Persons in the Netherlands", *Journal of Marriage and Family*, n. 71, p. 135-145.
- Holland, J.A. (2013) "Love, marriage, then the baby carriage? Marriage timing and childbearing in Sweden", *Demographic Research*, n. 29(11), p. 275-306.
- Howell, S. L. (2004) "Quién soy, entonces? Perspectivas de los adoptados transnacionales acerca de la identidad y la etnia", a *La adopción y el acogimiento. Presente y perspectivas*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 197-221.
- Iglesias de Ussel, J. (1994) "Nuevas formas familiares", a Juárez, M. (dir.) *Informe sociológico sobre la situación social en España*, v.1, Madrid: Fundación FOESSA, p. 511-524.
- Iglesias de Ussel, J.; Marí-Klose, P. (2011) "La familia española en el siglo XXI: los retos del cambio social", a Chacón, F.; Bestard, J. (dirs.) *Familias. Historia de la sociedad española (del final de la Edad Media a nuestros días)*, Madrid: Cátedra, p. 1001-1124.
- Jackson, P.G. (1983) "On living together unmarried. Awareness Contexts and Social Interaction", *Journal of Family Issues*, v.4, n.1, p. 35-59.
- Jonas, I. (2007) "La photographie de famille au temps du numérique", *Enfances, familles, générations*, n.7, p.93-111.
- Jones, H. (1992) "Mariage et union libre dans la Rome antique", a Page, P. de; Valkeneer, R. (dirs.) *L'union libre*, Bruxelles:Bruylant, p. 29-43.
- Kaa, D. Van de (1987) "Europe's second demographic transition". *Population*, n.42, p. 2-57.
- Kaufmann, J-C. (1993) *Sociologie du couple*, Paris: PUF.
- Kaufmann, J-C. (1994) "Nuptialité ou conjugalité?", *European Journal of Sociology*, tome XXXV, n. 1, p. 3-20.
- Kiernan, K. E. (1999) "Cohabitation in Western Europe", *Population Trends*, n.96, p. 25-32.
- Kiernan, K.E. (2004) "Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe", *Journal of Law and Policy*, n. 26(1), p. 33-55.
- Konvalinka, N. (2012) "Relaciones de cuidado y redes de parentesco en los nuevos modelos de familias: las familias tardías", a Konvalinka, N. (ed) *Modos y maneras de hacer familia. Las familias tardías, una modalidad emergente*, Madrid: Biblioteca nueva, p.

- Laplante, B. et al. (2015) "Childbearing Within Marriage and Consensual Union in Latin America, 1980-2010", *Population and Development Review*, v. 41(1), p. 85-108.
- Lappegård, T.; Noack, T. (2015) "The link between parenthood and partnership in contemporary Norway. Findings from focus group research", *Demographic Research*, v. 32, p. 287-310.
- Le Bourdais, C.; Juby, H. (2001) "The Impact of Cohabitation on the Family Life Course in Contemporary North America: Insights from across the Border", a Booth, A.; Crouter, A.C. (eds.) *Just Living Together: Implications of Cohabitation for Children, Families, and Social Policy*, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, p. 107-118.
- Le Bourdais, C.; Lapierre-Adamcyk, E. (2004) "Changes in conjugal life in Canada: is cohabitation progressively replacing marriage?", *Journal of Marriage and Family*, n. 66, p. 929-942.
- Lemieux, D. (2008) "De couple à parent: des récits de transition selon l'approche des parcours de vie", *Enfances, familles, générations*, n. 9, p. 97-118.
- Leridon, H.; Villeneuve-Gokalp, C. (1994) *Constance et inconstances de la famille*, Paris: PUF-INED.
- Lesthaeghe, R. 1983. "A century of demographic and cultural change in Western Europe: An exploration of underlying dimensions", *Population and Development Review*, n.9, p. 411-435.
- Lévi-Strauss, C. (1974) "Reciprocity, the Essence of Social Life", a Coser, R. L. (ed.) *The Family. Its Structures and Functions*, London: Macmillan, p. 3-12.
- Levin, I.; Trost, J. (1999) "Living apart together", *Community, Work & Family*, v.2, n.3, p. 279-294.
- Llebaría, S. (1996) "Las uniones extramatrimoniales en Derecho Civil Catalán: antecedentes y situación actual del derecho aplicable a Cataluña", a Villagrasa, C. (coord.) *El Derecho Europeo ante la Pareja de Hecho*, Barcelona: Cedecs Editorial, p. 129-155.
- López-Burniol, J.J. (1999) "Les parelles de fet", comunicació presentada al IX Simposi Internacional de Dret Comú i Catalunya. *La família i el seu patrimoni*, 4-5 juny 1999.
- Luque, S. et al. (2014) *Situació i necessitats de la joventut a l'àmbit Metropolità. Anàlisi a partir de les dades de l'Enquesta a la joventut de Catalunya 2012*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Mai Llochon, F. (2008) "Le mariage est mort, vive le mariage! Quand le rituel du mariage vient au secours de l'institution", *Enfances, Familles, Générations*, n.9, p.1-18.
- Maisonneuve, J. (1988) *Les conduites rituelles*, Paris: PUF.
- Marí-Klose, M. (2010) *Adolescents a Barcelona: estils de vida, àmbit educatiu i conductes relacionades amb la salut*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

- Marí-Klose, M.; Nos Colom, A. (1999) *Itinerarios vitales: educación, trabajo y fecundidad de las mujeres*, Madrid: CIS.
- Marí-Klose, P. et al. (2010) *Adolescents a Barcelona: estils de vida, àmbit educatiu i conductes relacionades amb la salut*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Marí-Klose, M.; Marí-Klose, P. (2012) "Separats després del divorci? La implicació del pare no resident i el seu impacte en el benestar dels nois i noies", *Família i relacions intergeneracionals: un espai d'oportunitats per a l'educació dels fills i filles. IV Informe sobre la situació de la Infància, l'Adolescència i la Família a Catalunya i Barcelona*, Barcelona: CIIMU.
- Martinell, J.M. (1999) "La unió estable heterosexual", ponència dins el *Curs de pràctica jurídica Codi de família i lleis d'unions estables de parella i situacions convivencials d'ajuda mútua*, abril-juny 1999, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Meil, G. (2003) *Las uniones de hecho en España*, Colección Monográficos 199, Madrid: CIS.
- Meil, G. (2005) "El reparto desigual del trabajo doméstico y sus efectos sobre la estabilidad de los proyectos conyugales", *Reis*, n. 111/05, p. 163-179.
- Meil, G. (2008) "Pareja y familia en los proyectos vitales de las nuevas generaciones", a Meil, G. i Torres, C. (coords.) (2008), *Sociología y realidad social. Libro homenaje a Miguel Beltrán Villalva*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS), p. 1195-1224.
- Minarska, M.; Barnowska-Rataj, A.; Matysiak, A. (2014) "Free to stay, free to leave: insights from Poland into the meaning of cohabitation", *Demographic Research*, v.31, p. 1107-1136.
- Miquel, J. (1992) *Derecho privado romano*, Madrid: Marcial Pons.
- Miret, P. (2005) "Formació familiar a Catalunya: la nupcialitat i la fecunditat durant els darrers trenta anys del segle xx", Ponència presentada a la Xarxa D'Estudis sobre la família (9 de març de 2005).
- Miret, P. (2007) "¿Son diferentes las uniones consensuales y los matrimonios? Comparación de los censos españoles de la población de 1991 y 2001", *Revista Internacional de Sociología*, v. LXV, n.48, p. 55-74.
- Moncó, B.; Rivas, A.M. (2007) "La importancia de 'nombrar'. El uso de la terminología de parentesco en las familias reconstituidas", *Gazeta de Antropología*, 23.
- Muñoz, D. (2013) "Canvis i permanències a les tasques de cura dels fills: l'anàlisi dels usos del temps i l'exploració dels discursos dels pares i mares que han viscut un divorci", a Arroyo, L.; Simó, M. (eds.) *VI Congrés Català Internacional de Sociologia*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 1726-1745.
- Neugarten, B.L.; Weinstein, K. (1964) "The changing American grandparent", *Journal of Marriage and the Family*, n. 26, p. 199-204.
- Nock, S. L. (1999) "The problem with marriage", *Society*, v. 36, n.5, p. 20-27.

- Perelli-Harris, B. et al. (2012) "Changes in union status during the transition to parenthood in eleven European countries. 1970s to early 2000s", *Population Studies*, v. 66, n. 2, p. 167-182.
- Perelli-Harris, B.; Sánchez Cassen, N. (2012) "How similar are cohabitation and marriage? Legal approaches to cohabitation across Western Europe", *Population and Development Review*, n. 38(3), p. 435-467.
- Perelli-Harris, B. et al. (2014) "Towards a new understanding of cohabitation: insights from focus group research across Europe and Australia", *Demographic research*, v. 31, p. 1043-1078.
- Perelli-Harris, B.; Bernardi, L. (2015) "Exploring social norms around cohabitation: the life course, individualization, and culture", *Demographic Research*, v.33, p. 701-732.
- Polo Sabau, J.R. (1998) "La equiparación al matrimonio de las uniones de hecho. Paradojas y contrasentidos desde una perspectiva jurídica", a Martinell, J.M.; Areces Piñol, M.T., (eds.) *XI Jornades Jurídiques. Uniones de Hecho*, Zaragoza: Publicacions de la Universitat de Lleida, p. 415-427.
- Pujadas, I.; Solsona, M. (1989) "Evolución reciente y modelos de nupcialidad en España (1970-1981)", a Grupo de población de la A.G.E. *Análisis del desarrollo de la población española en el periodo 1970-1986*, Salamanca: Grupo de Población de la AGE (Publicación de las Primeras Jornadas sobre Población Española), p. 236-251.
- Ragoné, H. (2007) "Maternidad subrogada y parentesco americano", a Parkin, R.; Stone, L. *Antropología del parentesco y de la familia*, Madrid: E.U. Ramón Areces, p. 559-590.
- Rault, W. (2007) "Nouvelles formes d'union, nouveaux rituels. Le PACS comme expression d'un engagement privé?", *Informations sociales*, n. 144, p. 86-94.
- Reed, J.M. (2006) "Not Crossing the 'Extra Line': How Cohabitors With Children View Their Unions", *Journal of Marriage and the Family*, n. 68, p. 1117-1131.
- Reina, V. (1998) "Uniones de hecho: perspectiva histórica", a Martinell, J.M.; Areces Piñol, M.T., (eds.) *XI Jornades Jurídiques. Uniones de Hecho*, Zaragoza: Publicacions de la Universitat de Lleida, p.13-24.
- Rentería, E. et al. (2016) "Intergenerational money and time transfers by gender in Spain: who are the actual dependents?", *Demographic Research*, v.34, p. 689-704.
- Rico, M. (2001) "El parentesco 'de hecho'. Relaciones entre padres e hijos en la cohabitación", *VII Congreso de Sociología*, Salamanca, setembre 2001.
- Rico, M. (2006) "La pareja de hecho. Reflexiones entorno a su regulación legal en Cataluña", a Roigé (coord.) *Familias de ayer, familias de hoy. Continuidades y cambios en Cataluña*, Barcelona: Icaria, p. 419-436.
- Rico, M. (2008) "Parelles i parents de fet. Inventar la cohabitació a Catalunya", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, n.32, p. 60-73.
- Rico, M. (2011) "El estudio de la familia", a Villagrasa, C. (coord) *Derecho de la familia*,

- Barcelona: Editorial Bosch, p. 31-52.
- Rico, M.; Ribot, J. (1999) "Con papeles sin pasar por el matrimonio", a Terradas, I. (coord.) *VIII Congreso de Antropología. Antropología jurídica*, v.4, Santiago de Compostela: FAAEE-AGA, p. 133-152.
- Rico, M.; Roigé, X. (2001) "Irse de casa. Relatos de emancipación en dos generaciones", comunicació presentada en el VI Congreso de la ADEH, Portugal.
- Rius, M. (2012) "Avis per a tot. On és el límit?", a *Es. Estils de vida La Vanguardia*, 28 de gener de 2012, p. 6-9.
- Rivas, A. M. (2008) "Las nuevas formas de vivir en familia: el caso de las familias reconstituidas", *Cuaderno de Relaciones Laborales*, n. 26, n.1, p. 179-202.
- Rivas, A.M. (2009) "Pluriparentalidades y parentescos electivos", *Revista de Antropología Social*, n. 18, p. 7-9.
- Rivas, A.M. (2013) "Estrategias residenciales y procesos de recomposición familiar", *Papers*, n.98(1), p. 103-126.
- Rivas, A.M.; Jociles, M.I. (2012) "La maternidad tardía: el papel de los foros online en el caso de las madres solteras por elección (MSPE)", a Konvalinka, N. (ed) *Modos y maneras de hacer familia. Las familias tardías, una modalidad emergente*, Madrid: Biblioteca nueva, p. 119-130.
- Roca, E. (1995) "La família. El marc legal, els darrers canvis legislatius i les seves repercussions socials", *Barcelona Societat*, n.3, p. 38-43.
- Roigé, X. (1995) "Família burgesa, família obrera. Evolució dels models de parentiu i industrialització a Barcelona, S. XIX-1930", a Roca, J. (coord.), *L'articulació social de la Barcelona contemporània. Materials del IV Congrés d'Història de Barcelona*, Barcelona: Biblioteca Històrica, p. 159-179.
- Roigé, X. (1998) "Les xarxes de parentiu", a Giner, S. (dir) *La societat catalana*, Barcelona: Idescat, p. 417-441.
- Roigé, X. (2012a) "Nouvelles paternités, nouvelles grand-parentalités: la reconfiguration des relations intergénérationnelles après le divorce", Co-loqui *Pères en solitaire. Paternités contemporaines et nouvelles trajectoires familiales*, Paris, 30 novembre 2012.
- Roigé, X. (2012b) "Un « élargissement » de la famille? Parcours de pères divorcés et redéfinitions de la paternité à Barcelone", *Ethnologie française*, v. 42, n. 1, p. 135-144.
- Roigé, X. (2012c) "Redefinint la conjugalitat i la paternitat", a *Noves formes de família/Nuevas formas de familia. Barcelona Metròpolis*, Barcelona: Edicions de l'Ajuntament de Barcelona, p. 15-22.
- Roigé, X.; Bestard, J. (2015) "New Families, New Identities: A Study on the Transformation of the Family in Barcelona", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, n. 40, p. 114-118.

- Roussel, L. (1978) "La cohabitation juvénile en France", *Population*, n.1, p.15-42.
- Roussel, L. (1989) *La famille incertaine*, Paris: Odile Jacob.
- Roussel, L.; Bourguignon, O. (1978) *Generations nouvelles et mariage traditionnel. Enquête auprès de jeunes de 18-30 ans*, Paris: PUF- Travaux et Documents, n.86.
- Sala, M.T.; Roigé, X. (2011) "Visiones y representaciones de la familia (1889-1970)", a Chacón, F.; Bestard, J. (dirs.) *Familias. Historia de la sociedad española (del final de la Edad Media a nuestros días)*, Madrid: Cátedra, p. 809-852.
- Salazar, C. (2012) "Bioteologies: velles formes per a nous vincles", a *Noves formes de família/Nuevas formas de familia. Barcelona Metròpolis*, Barcelona: Edicions de l'Ajuntament de Barcelona, p. 51-56.
- Sanz Abad, J. et al (2013) "Diversitat familiar: apunts des de l'antropologia social", *Revista de Treball Social*, n. 198, p. 30-40.
- Segalen, M. (1992) *Antropología histórica de la familia*, Madrid: Taurus.
- Segalen, M. (1995) "Introduction", a Gullestad, M.; Segalen, M. (eds.) *Family and kinship in Europe*, London: Pinter, p. 1-13.
- Segalen, M. (1997) "Comment se marier en 1995? Nouveaux rituels et choix sociaux", a Bouchard, G.; Segalen, M. (dirs.) *Une langue, deux cultures. Rites et symboles en France et en Québec*, Paris: La Découverte, p. 149-166.
- Segalen, M. (1998) *Rites et rituels contemporains*, Paris: Nathan.
- Segalen, M. (2010) *À qui appartiennent les enfants?*, Paris: Tallandier.
- Segalen, M. (2012a) "Ce que l'âge tardif à la naissance fait aux familles", a Konvalinka, N. (ed) *Modos y maneras de hacer familia. Las familias tardías, una modalidad emergente*, Madrid: Biblioteca nueva, p. 19-32.
- Segalen, M. (2012b) "Una institució viva, resistent i en transformació", a *Noves formes de família/Nuevas formas de familia. Barcelona Metròpolis*, Barcelona: Edicions de l'Ajuntament de Barcelona, p. 8-14.
- Segalen, M.; Zonabend, F. (1988) "Familias en Francia", a Burguière, A. et al. (coord.) *Historia de la familia*, v.1, Madrid:Alianza Ed., p. 509-540.
- Serracant, P. (coord.) (2013) *Enquesta a la joventut de Catalunya 2012*, v.1, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Singly, F. de (2000) *Libres ensemble. L'individualisme dans la vie commune*, Paris, Nathan.
- Smock, P. (2004) "The Wax and Wane of Marriage: Prospects for Marriage in the 21st Century", *Journal of Marriage and the Family*, n. 66, p. 966-973.
- Solsona, M. (2001) "VI. Família", a Giner, S. (ed.) *Enquesta de la Regió de Barcelona 2000*, Barcelona: Institut d'Estudis Metropolitans, p. 207-210.
- Stone, L. (2007) "¿Ha girado el mundo? Parentesco y familia en la telenovela americana

- contemporánea", a Parkin, R.; Stone, L. *Antropología del parentesco y de la familia*, Madrid: E.U. Ramón Areces, p. 647-666.
- Théry (1998) "A la croisée des liens", *Le monde de l'éducation, de la culture et de la formation*, n. 264, p. 34-35.
- Thévenot, A. (2006) "Fonction des grands-parents dans l'accès à la parenté de leurs enfants", *Informations sociales*, n. 132, p. 36-43.
- Tremblay, M. (1997) "Les rites de séparation et d'évitement avant la cérémonie du mariage dans la vallée du Haut-Richelieu (Québec) au Xxe siècle", a Bouchard, G.; Segalen, M. (dirs.) *Une langue, deux cultures. Rites et symboles en France et en Québec*, Paris: La Découverte, p. 177-200.
- Tremblay, M. (2007) "La mise en scène de l'anour: la photographie de mariage dans la deuxième moitié du XXe siècle", *Enfances, Familles, Générations*, n.7, p.76-92.
- Trost, J. (1979) *Unmarried cohabitation*, Vasteras: International Library.
- Trost, J. (1981) "Cohabitation in the Nordic Countries. From deviant phenomenon to Social Institution", *Alternative Lifestyles*, v. 4, p. 401-427.
- Turner, V. (1999) *La selva de los símbolos*, Madrid: Siglo XXI.
- Uceda, P.; Echaves, A. (2013) "La maternidad extramatrimonial en España: análisis de la evolución de la nueva maternidad entre 1980-2011", a Arroyo, L.; Simó, M. (eds.) *VI Congrés Català Internacional de Sociologia. Famílies i grups de convivència*, p. 1583-1607.
- Van Gennep, A. (1986) [1909] *Los ritos de paso*, Madrid: Taurus.
- Van de Kaa, D. J. (1987). "Europe's second demographic transition", *Population Bulletin*, n. 42, p. 1-59.
- Veyne, P. (1991) "El imperio romano", a Ariès, P.; Duby, G. (dirs.) *Historia de la vida privada. Imperio Romano y Antigüedad tardía*, v. 1, Madrid: Taurus, p. 19-228.
- Villagrasa, C. (1994) "Normes i propostes de regulació presentades sobre les parelles de fet en el dret de família", a *Materials de les vuitenes jornades de dret català a Tossa*, Girona: Universitat de Girona i Tirant lo Blanch Libros, p. 559-597.
- Villagrasa, C. (1998) "Los registros municipales de uniones civiles", a Martinell, J.M.; Areces Piñol, M.T., (eds.) *XI Jornades Jurídiques. Uniones de Hecho*, Zaragoza: Publicacions de la Universitat de Lleida.
- Villagrasa (2003) "Estudio práctico comparativo del tratamiento de las uniones de hecho en España", *El Derecho. Boletín de Derecho de Familia*, n. 27, p. 7-10.
- Villagrasa, C. (2011) "Las parejas estables", a Villagrasa, C. (coord.) *Derecho de familia*, Barcelona: Bosch, p. 583-614.
- Villagrasa, C. (2005) "Las parejas de hecho: una realidad con distinto tratamiento", *Cuadernos de Derecho Judicial*, n. XXIV, p. 17-66.

- Villeneuve-Gokalp, C. (1990) "Du mariage aux unions sans papiers: histoire récente des transformations conjugales", *Population*, n.2, p. 265-298.
- Wiik, K.A.; Keizer, R.; Lappegård, T. (2012) "Relationship Quality in Marital and Cohabiting Unions Across Europe", *Journal of Marriage and Family*, n. 74, p. 389-398.
- Yahirun, J.; Hamplová, D. (2014) "Children's union status and contact with mothers: A cross-national study", *Demographic Research*, v. 30, p. 1413-1444.